Indonesia

2 6



DD=-54

Rp 811 400





Zesjarige Snelcursus in Algemene Ontwikkeling.

Deel 2b.

Geschiedenis van Ons Vaderland

Met een Inleiding

Bandung
Uitg. v. d. N.V. h/h A. C. Nix & Co.
1950

Indonesia's Economisch Interval

Deel 2b

Indonesia's Seigneuriale Beschaving

m/e Vingerwijzing t/d. Leraar i. Geschiedenis & Soc.

door

Dr. Damudirdja Setiabudhi

Oud-Hoogleeraar A.T.P. Djakarta.

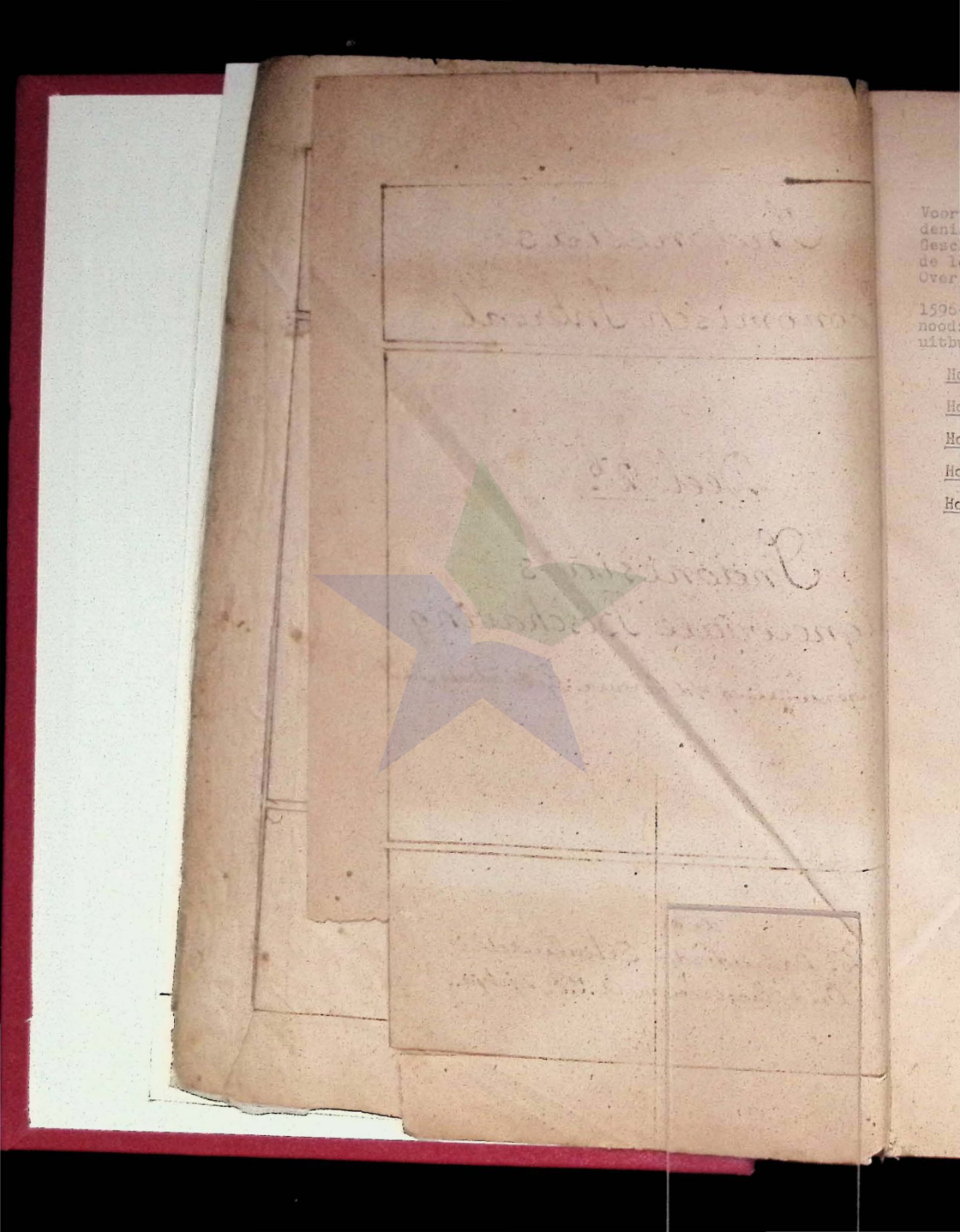

INHOUD.

Voorwoord bij elk deeltje van deze serie geschiedenis-boekjes ..... pag. II
Geschiedenis en School. Een vingerwijzing voor de leraar ..... " III
Over deze Snelcursus ..... " IV

1596 - 1830 Periode van het kapitalisme.- De historische noodzakelijkheid ener kapitalistische en imperialistische uitbuitings-"kolonisatie" van Indonesia door Nederland.

Hoofdstuk I. Algemeen kultuur-aanzicht van ons Vaderland ..... pag. 1
Hoofdstuk II. Religieuze Beschaving in Indonesia ..... " 12
Hoofdstuk III. Overige Ideëele Beschaving in Indonesia ..... " 40
Hoofdstuk IV. Materiële Civilisatie in Indonesia ..... " 87
Hoofdstuk V. Politieke Beschaving in Indonesia " 124

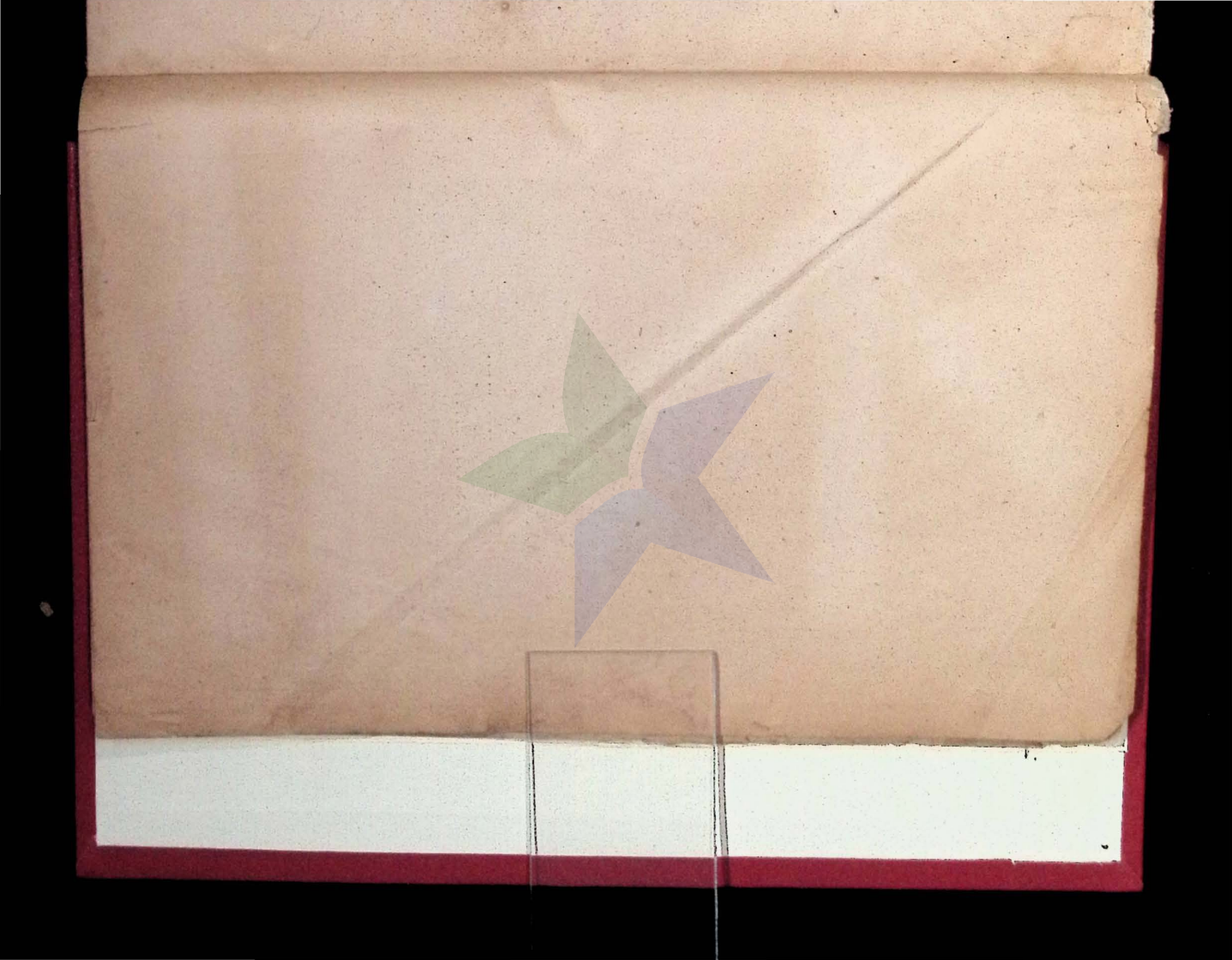

Ter inleiding.

Van elk Deeltje van deze Serie Geschiedenis-boekjes.

Mijn opvatting over geschiedenis-onderwijs op de school wijkt volkomen af van de gebruikelijke leermetoden, maar is door mijn lange ervaring juist bevonden.

Geschiedenis-onderwijs kan geen ander doel hebben dan bij uitstek algemene ontwikkeling bij te brengen. Deze algemene ontwikkeling kan de leerling niet leren. Zij vormt zich van zelf bij hem in zijn jeugd, en verrijkt zich in de jaren na de school. Het doeltreffendste middel daartoe is: lezen en onderling bespreken. De boekjes of delen daaruit worden aldus in de klas gebruikt. De onderwijzer of leraar leest ook vóór, bespreekt het gelezene, vertelt, vult aan, maakt duidelijk, legt uit. Er worden geen lesjes opgegeven "voor tuis", geen "beurten" in de klas, geen "proefwerken". Zo eens in de drie maanden (b.v. voor het bepalen van een rapportcijfer, als aan die metode wordt vastgehouden) mag elke leerling naar zijn eigen keuze over een of ander onderwerp, dat voor hem belangwekkend is, gedurende de aangegeven tijd schrijven wat hij er van weet. Het opstel behoeft niet "af" te zijn. Als de tijd voorbij is, levert hij zijn werk in. Daarnaar beoordeelt de onderwijzer of leraar de mate van zijn ontwikkeling. Er geldt één verbod: uit hoofd geleerde schijnkennis kan kan niet met "voldoende" worden beoordeeld.

Geen enkel boekje behoeft afgewerkt te worden in het cursus-deel dat voor "geschiedenis" is uitgetrokken. De belangstelling moet, indien mogelijk bij alle leerlingen, dusdanig gewekt worden, dat hij voor zich zelf naar het leesboek grijpt tuis, omdat hij méér weten wil dan de lessen hem gaven.

De moeilijkheid bij deze mijn metode is blijkens mijn ervaring geweest: niet het boek, niet de leerling, - maar de leraar. Hij moet waarlijk en zijn algemene ontwikkeling bovoegd zijn vóór te gaan.

Hie op deze wijze zijn lessen indeelt, zal heel grote voldoening ongaten.

De schrijver

Bronnen-aangifte was in deze serie schoolboekjes niet aangebracht. Wel zijn zij in overrijkheid te vinden in een groter werk van schrijvers hand.

De uitgever

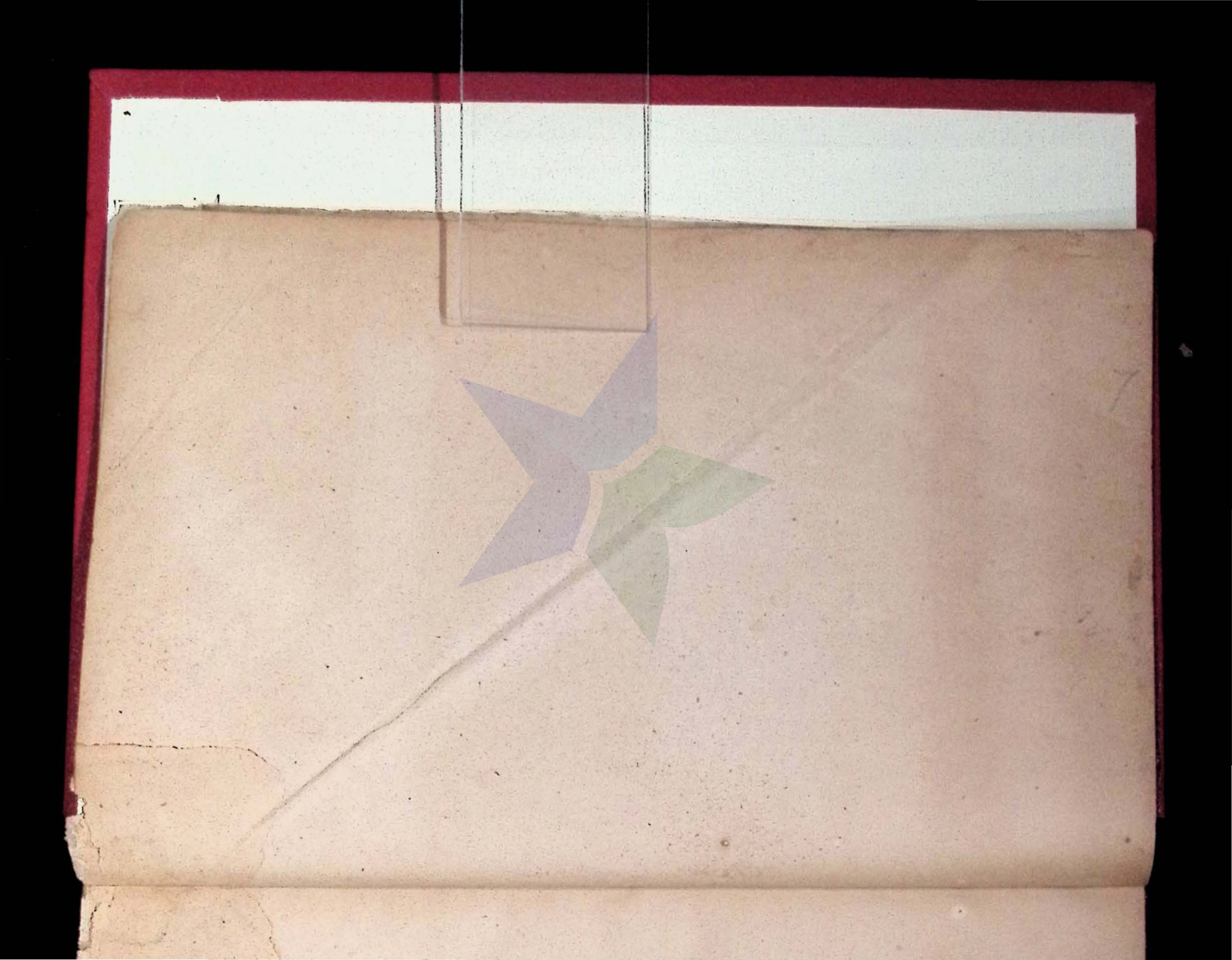

GESCHIEDENIS OP SCHOOL.

Een Vingerwijzing voor de Leraar.

Een van de vele pedagogische problemen verschuilt zich in de vraag: Is "geschiedenis" al of niet een leervak voor de school?

Op deze vraag is nog altijd geen antwoord gegeven, dat de navorser in elk opzicht bevredigen kan. Het blijft een ja en een neen. Toch bleef het onderzoek niet steriel. Er werden elementen ontdekt, die ons nader vertrouwd hebben gemaakt met het karakter van het vak "Geschiedenis". Deze vertrouwdheid moeten wij waarlijk zien als de eerste stap naar de uiteindelijke oplossing van het probleem, dat in hoofde van deze vingerwijzing werd gesteld.

"Geschiedenis" is geen exact vak. Niettemin kan de historicus geen te vergaande kleinachting koesteren voor het werk van de historiograaf, zolang deze zich er niet toe laat verleiden, om uit zijn anecdotische bevindingen wegen te traceren naar aanliggende gebieden van wetenschap, als daar b.v. zijn de folkore, de karakterologie, de psichologie, dan wel naar gebieden die niet om feiten-materiaal maar om intuitief duidingsinzicht vragen, los van herodotische vrijmoedigheden, homerische legenden-dichtingen, mitologische credo's, pararatons, bhagavad-gita's, chaldeese, egiptische, israëlitische en andere dusgenaamde "koningsboeken", etc.

Geschiedenis is niet een relaas, noch zelfs het getrouw en verantwoord relaas, van de facta, en omgevende een bepaalde individuele of sociale handeling, of karakteriserende een subjectief-reële periode, en zelfs niet al zouden de feiten zich als facta concludentia aanbieden. Want nog is het de mens niet gegeven met logische zekerheid gevolgtrekkingen te maken. Ook tekent "geschiedenis" niet het verleden van de evolutie ener grotere of minder grote groep. Het verleden omvat toch méér dan die evolutie. Noch ook verft "geschiedenis" ons „Nu" met de kleuren van het waarlijk Heden.

Meer dan dat alles leert Geschiedenis.

Zij is het in de mensheid, in álle mensheid werkende streven ter verwezenlijking van een objectieve realiteit.

Wat nu is die objectieve realiteit?

Om te beginnen is dat streven dus wel het pogen tot ontkoming aan het subjectief reële, dat wij het

Leven

Leven plegen te noemen. Dat Leven, - Het Leven! - voldoet dus niet aan de verlangens, uitgaande naar een begerenswaardiger gewenste toekomst. Het voldoet dus niet aan de feitelijkheden van het momentaan doorleefde bestaan, dat wij de naam gaven van het Heden, al bestaat dit niet als enigelanger of korter durend gedachte periode. Want het heden is óf het laatste verleden, óf reeds de eerste toekomst, en het leven dierhalve de altijd durende overgang van verleden naar toekomst. Het is de subjectieve irrealiteit, welke ons immer bedriegelijk belooft, dat er een veel schonere objectieve realiteit is te bereiken, een wél gelukkige toekomst, al voerde ons het verleden nog steeds niet tot voor het ochtendgloren daarvan.

En dat nu is Geschiedenis: het verhaal van de onophoudelijke, nooit rustende bestrevingen der totale mensheid ter bereiking van die objectieve realiteit. Diensvolgens moeten wij trachten te ontdekken, welke die bestrevingen zijn, voor en aleer wij zullen begrijpen, wat die objectieve realiteit inhoudt of wat zij is.

Één karaktertrek staat natuurlijk dadelijk helder voor ons: het streven naar andersheid. Het Nu voldoet niet. Het moet anders zijn. Hoe men zich die andersheid voorstelt is niet in een enkel beeld samen te vatten. Grotere of kleinere groepen, en zelfs individuën, malen zich onderling sterk verscheidene toekomst-beelden af, welke niettemin alle deze trek gemeen hebben: die toekomst moet het door een ieder verlangde geluk brengen, dat het verleden nog steeds niet in staat is geweest te realiseren. Hoe achter dat geluk zich zal moeten gestalten, - dat is, gelijk gezegd, van een zo uiteenlopende subjectieve verscheidenheid, dat zelfs in haar grote lijnen nauwelijks gaakpunten kunnen worden aangegeven.

Dit kan geponeerd worden: het streven naar andersheid is het streven naar geluk, dat "geluk" echter ontsnapt aan elke bevredigende definitie. Het naastkomende vinden wij wellicht in de algemeenheid, dat "geluk" de toestand aangeeft van een permanent zielsevenwicht. In dit zegt ons bitter weinig of niets. Erger is bovendien, dat permanentie van sulk zielsevenwicht een onmogelijkheid, immers een buitenmenselijke relatie is.

Aldus benaderd moet "geluk" negatief vastgesteld worden als geen begrip, dat een toestand begrenst. Als het de objectieve realiteit aanduidt, dan is geluk het streven naar de verwerkelijking van die objectieve realiteit. In de gang van dit betoog is deze realiteit dus geen ding,

geen

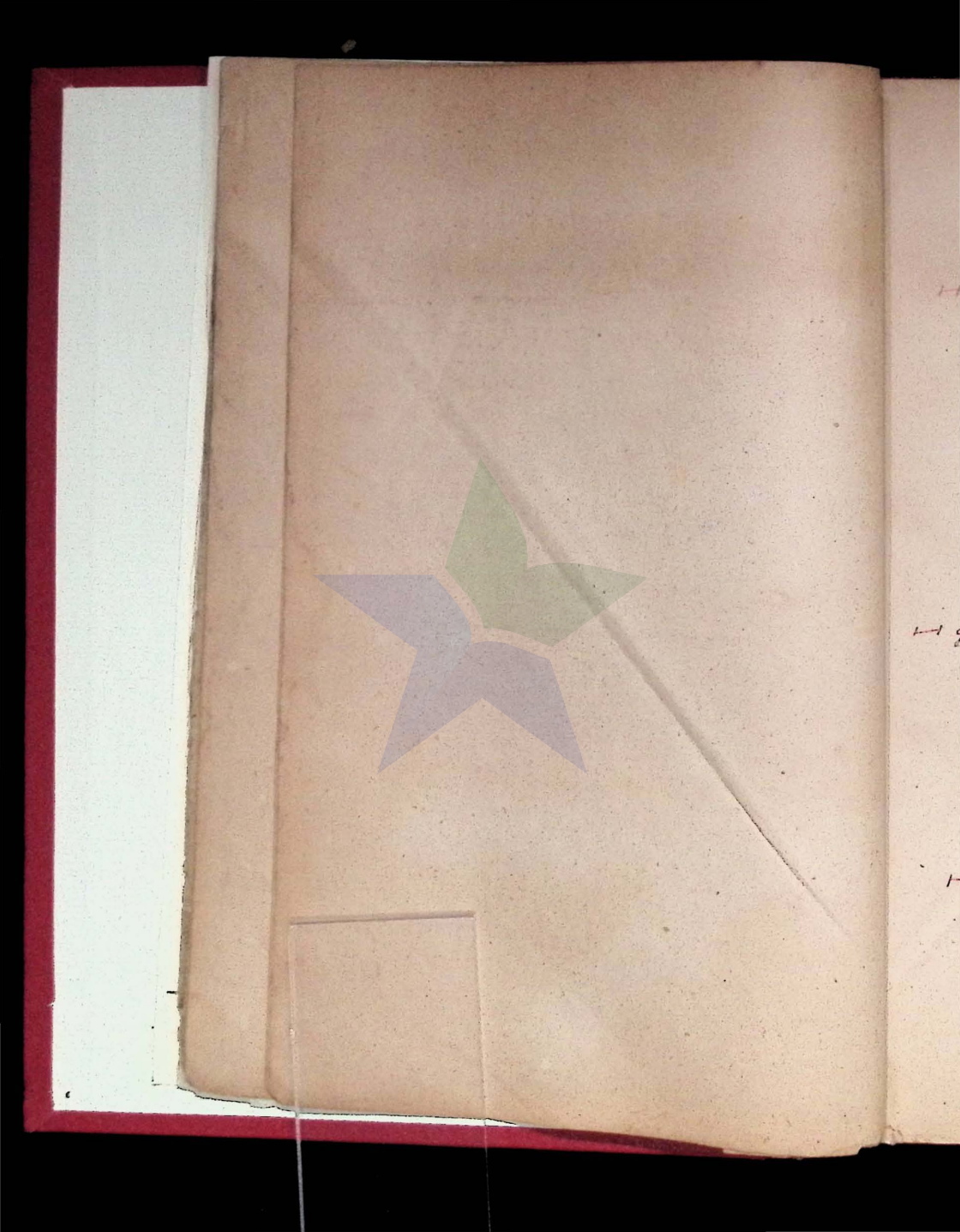

geen zaak, geen object en derhalve ook geen realiteit; zo mee is dan het streven tot realiteit van een niet-mogelijke realiteit de jacht op een schim.

Helaas is het dit inderdaad: de jacht op het niet-bestaande en niet bestaanbare, om het even of deze jacht bedreven wordt door een individu, een volk, of de gehele mensheid. Want zelfs als wij ons de gehele mensheid zouden kunnen voorstellen als een eenheid, - de objectieve realiteit werd er niet minder vaag, minder chimère, minder hersenschim, meer ding door.

Nu kunnen wij "geschiedenis" in haar zin van schoolvak wel definieren. Aldus b.v.: Geschiedenis is het chronologisch en getrouw relaas van het almenselijk streven, - met inbegrip van zijn daartoe aangewende middelen en zijn daartoe ingeslagen wegen, - ter verwerkelijking van het niet-bestaanbare geluk tijdens het aardse leven of zelfs na de dood.

Aldus gezien is Geschiedenis een voornaam onderdeel der algemene psichologie. Het is niet onwezenlijk haar zo op te vatten. Zij kan onmogelijk als exact leervak opgevat worden. En zeker moet het als een denkfout worden begrepen, in historische gebeurtenissen, in dier leidende menselijke figuren, in de processgang van de materiële en spirituële evolutie van het mensdom de bronnen van de geschiedkunde als wetenschap in stede van haar uitingen en openbaringen te willen zien. De consequenties zijn veel-omvattend.

Wat de persoonlijke verbeeldingen van het geluk aangaat, - het is niet zo moeilijk die consequenties te aanvaarden. Wij allen weten wat wij in deze zin wensen. Dat een ieder zich daartoe op een andere basis plaatst, maakt het probleem niet moeilijker.

Voor deze velen belooft het bezit van stoffelijke waarden reeds het geluk op aarde, in welke vorm de materiële rijkdom dan ook de mogelijkheid van daaruit te putten genot belooft. De materie toch moet door haar overvloedigheid juist het genot in elke vorm realiseren, hij moge de minst weerzinwekkende vrijdom van zorg beogen, of het uitleven van de ongebreidelste fisische genotsdrift. Hij moge dan op triomferende voldoening van de activiteit des geestes peiling nemen, dan wel de koers bepaald hebben op de winning van de eerbare liefde der sexen. Roemzucht moge de glorie te midden van de groepsgenoten als de gelukkige bekroning van een bewonderd leven voortoveren, dan wel moge de

filosofische

filosofische verwerping van begeerte in de eenzaamheid van spirituële majesteit doen bestreven. Hij moge in religieuze extase het hoge loon van zijn leven door godsadoratie als verdienste ten bate der medemensen doen schouwen, dan wel in het egoisme op hoger plan de opperste altruistische winst voor de ganse gemeenschap doen verwachten.

Kortom: de vorm van het geluk dient geen ander wit dan dat van de subjectieve wens derbereiking. Niet de subjectieve variabele vorm, maar het constante streven kan op zijn best aan het eigen subjectieve leven de verven schenken, die het voor een ieder verscheiden menslijk geluk schijnt te bezitten.

Hoe echter ligt het probleem, als wij zijn oplossing wachten te vinden in de geestelijke activiteit van gezin, sociale kring, volk, natie of anders denkbare onderlinge verbondenheid? De ideologie zal blijken geen andere te zijn, dan die welke individueel gehuldigd wordt, en dat enkel de kwantiteit, der macht ter bereiking van het gestelde doel, niet de kwaliteit daarvan gegroeid is en uit dien hoofde de sterkte schijnt te bezitten, welke het individuële bestreven blijkt te moeten ontbreken. K.A.W. de groep, - welke zij ook is, - doet zich, gelijk in zo menig ander opzicht, als eenheid, als samengestelde individu kennen. Het zijn de zelfde psichische drijfveren, die wij bij de enkeling en de groep ontmoeten. Achter elk geluks-bestreven werken steeds weer de zelfde krachten die de menslijke ziel tot actie voeren.

Zij zijn nijd en afgerust, haat en misdadigheid, zelfzucht en genotsdrift, roof en hebzucht, en anders op verkrijging van stoffelijk bezit gerichte neigingen. Spirituele drijfveren zijn minder vaak te ontmoeten, b.v. geloofsijver, afkeer van afvalligheid, paranoïcale betuigingsdrift; ook eindelijk liefde en mensenmin. Het is ak psiche, wat de klok slaat. Het zijn de wegen van beschaving en kultuur. Als zodanig dringt zich de hoge pedagogische waarde van het vak "geschiedenis" op de school aan ons op, ook, ja vooral, als opvoeding en tegenwicht ten opzichte van de overmaat van opleiding, welke de huidige school met haar overbelasting van parate kennis en schijn van algemene ontwikkeling ons biedt. Geschiedenis-onderwijs zal dus op geen enkele school - lager, middelbaar en hoger, - mogen ontbreken. Algemene ontwikkeling toch wortelt in en steelt op de boden van inzicht in de evolutiegang der mensheid. Maar het zal diep ingrijpende wijzigingen in de nu gevolgde leer-methoden ver-

metoden verlangen. Kennis van gebeurtenissen, van jaartallen, van vorsten en voorsten moet waarlijk slechts bijzaak zijn. Daarentegen zullen de ontwikkelings-lijnen van het intuitieve denken op de voorgrond moeten staan. Dus worden hoofdzaak geschiedenis van de religie, van de oeraanvang in mitologie, geesten- en godenleer, die in haar dagen godsdienst waren, tot aan de bloemige toppen van de huidige gods- en moraal-leren; - van de wijsbegeerte die overal de religie tot basis heeft of haar als basis dient en zich met die basis wijzigt en ontwikkelt; - van de kunst, die de gedachtenwereld projecteert; - van de staatkunde, die van het eigen en het samenleven der volkeren structuur en bouw, uiterlijke vorm en innerlijk belijden modelleert. En dit alles los van de instructieve wetenschappen, los van haar toepassingen, de techniek, het imitatieve denken, zeker bevrijd van de povere opvattingen, die ruim vijftig jaar geleden het onderricht in de griekse mitologie tot paskwil en aanfluiting maakten. Geschiedenis-kunde is dan in haar wezen: de geschiedenis van het denken. De nieuwe inzichten, die op internationale waardering en verdraagzaamheid en op innerlijke belangstelling en harmonie gericht moeten zijn, zullen nieuwe metoden opbouwen ter opleiding naar aardse vrede, altans op dit gebied der menslijke samenleving, didaktisch en descriptief voor de aanvang, critisch en analitisch voor de eindstudie; metoden, die zelf bevrijd beheren te zijn van lesjes-opsegerijen, proefwerk-zonden en schismatische sentimenten.

Dit is detail, wel moeilijk maar ontwijfelbaar te vinden en uit te werken. Hoofdzaak is het beginsel te aanvaarden.

Een ander detail, - de opleiding van de benodigde leerkrachten, - zal meer tijd van regeling eisen. De kweekscholen zullen de onderwijzers moeten voortbrengen. Het begin-onderwijs in de nieuwe opvatting van geschiedkunde zal niet te moeilijk vallen. Voor onze hoge scholen kunnen wij de vorming aan de hoogleraren wel zelf overlaten. De moeilijkheid zal echter groot zijn, een voldoend aantal middelbare leraren te vinden, die hun aandeel in de nieuwe opvoedingstaak meester zullen moeten zijn. Maar ook dit zal zijn beslag wel krijgen, zij het dat langer gedweld zal moeten worden geoefend.

Dat de school dan echter eindelijk meer aandacht zal kunnen geven aan haar hoofddoel: opvoeding, is, dunkt schrijver, een zaak van vol-

XIII

voldoende belang en betekenis om het beginsel te aanvaarden.
En dat blijft de dwingende hoofdzaak.

IX

Over deze Snelcursus

Mijn jonge Vrienden,

Van de lagere school tot de Universiteit, denk eens na over het volgende, en als je een en ander daarvan nog niet begrijpt, geleidelijk aan zul je meer en meer begrijpen. Wij gaan ter ze school om te leren: b.v. talen of wiskunde of techniek. Maar altijd is er toch een drang tot algemene ontwikkeling. Speciale kennis is goed en nuttig voor enkelen, die wij niet kunnen en ook niet willen missen. Maar de algemene ontwikkeling van het menselijke samenleving wordt toch wel in hoofdzaak gedragen door een algemene ontwikkeling van elk onzer, die deze samenleving vormen. Nu is er een vak dat sneller dan andere vakken ons die algemene ontwikkeling bijbrengt.

Dat vak is GESCHIEDENIS.

Voor ons Indonesiërs, onze jongeren, die als gevolg van de politieke gebeurtenissen gedurende eeuwen moedwillig dom en onmondig gehouden zijn om ons uitbuitbaar te doen blijven, is het nu vooral van opperste belang, om zo snel mogelijk voor zich een weg naar boven te zoeken en hun plaats in de zon te veroveren. En dat nu willen deze schoolboekjes zijn: een 7esjarige Snelcursus voor Algemene Ontwikkeling langs de weg der Geschiedenis. Ik raad jullie allen aan om naast deze lees-boekjes ook nog al wat je in handen krijgen kunt op het gebied van geschiedenis te lesen. Het zal natuurlijk niet allemaal goed zijn, maar toch kun je er een en ander uit halen, waarvan je wat hebben zult.

Want nu ga ik jullie wat vertellen van wat Geschiedenis je al zo brengen kan.

Zij maakt je om te beginnen deskundig op het gebied der historie (d.i. de geschiedenis zelf). Daardoor behoef je niet je oordeel voor je te houden, als er over een geschiedkundig onderwerp wordt gesproken, hetgeen dagelijks gebeurt.

Zij brengt je enige kennis bij van de evolutie (= ontwikkelings gang der mensheid en van al wat leeft in de natuur). En kennis van de geografie (= de aardrijkskunde), van de geologie (= aardkunde), van de kosmografie (: de kennis van de hemel, de loop van de sterren, de passaten en andere windstromingen, die vh grote invloed waren en zijn op de zeevaart; e.d.z.)

Zij vormt je inzicht in de politiek (= de staatkunde, de kunst van regeren), de uit elkander groeiende ideologieën, (= de denkstromingen, die steeds meer naar het betere streven); de leer der finantiën (= het nut, en het gebruik van het geld der staten en volkeren).

Zij geeft een bruikbaar overzicht van de algemene economie (= de huishouding van de staat, en van de sociale gemeenschap, d.i. de maatschappij, het samenleven der mensen en volkeren, hun ver-

bindingen

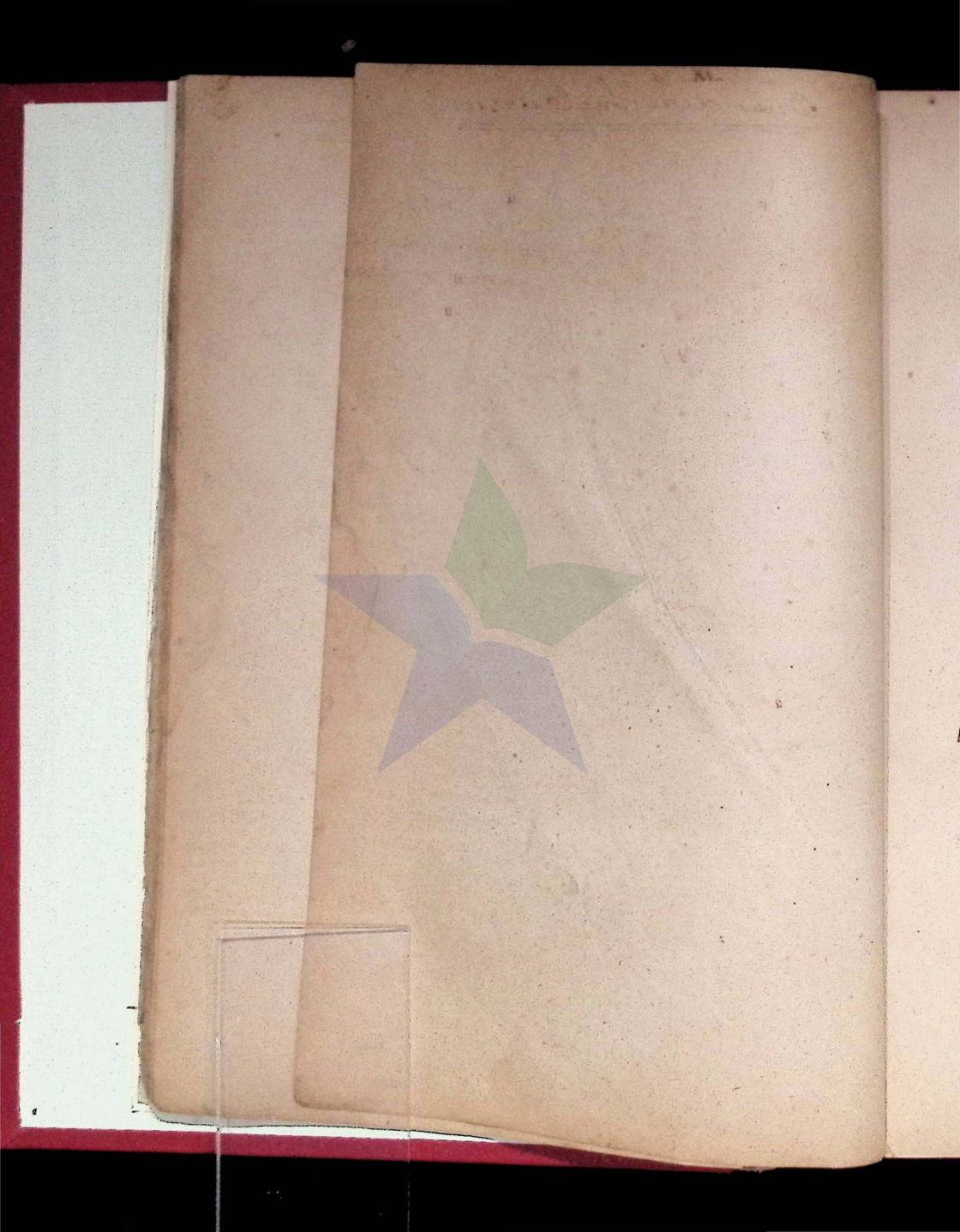

bindingen door handel, industrie of nijverheid, en onderling verkeer, van de agricultuur of landbouw en de leer der volksvoeding, der hygiëne of gezondheidsleer, de loonbeweging en de volksrechten. Daarnaast geeft zij ons een bruikbaar kennisbegrip van de lands- en volkeren-wetten, het nationale en het internationale recht, in het kort: van de ontwikkeling der kultuur (= der innerlijke beschavingsgang der menselheid).

Zij gunt ons flitsen op te vangen van de archeologie (= de oudheidkunde) de ethnologie (= de volkenkunde) de antropologie (= de menskunde). Zij zet de deur op een kier om vluchtige blikken te werpen op de psicholopie (= de zielkunde, de leer van ons innerlijk reageren) en de daarmee samenhangende karakterologie (= de kennis van de bron in ons gemoed van ons doen en handelen in het leven).

Zij toont ons interessante kijkjes op etnografie (= volksbeschrijving) genealogie (= kennis van geslachten) en hereditéit (erv.= erfelijkheidsleer), en op enkele technische wetenschappen (b.v. op het gebied van industrie, scheepvaart, oorlogvoering).

Zij scherpt onze xxxxx intuïtie (= onze innerlijke aanschouwing) op het terrein van de religie (= de godsdienst), de moraal (= de zedelijkheid).

Zij ontsluikelt onze inspiratie (= onze bezieling) op het wijde gebied van de kunst.

Zij leert onze logica (= onze redelijkheid) en onze metodiek (= de leer der metoden tot kennisopname) naar conclusies (= gevolgtrekkingen) steeds puntiger en doeltreffender te maken.

Zij verfijnt onze bedenkingen tegen de vergroving van onze originaliteit (= onze persoonlijke oorspronkelijkheid), en ook onze critische zin, die ons b.v. moet verre houden van roof en geweld en oorlog, en ons de weg van de vrede in ons menslijk samenleven moet doen verkiezen.

Zij leert ons om onze ongetroidelde fantasie (= de basisloze verbeelding) te verwerpen en ons verre te houden van magie (= toverij) en mythen (= sprpken) en folklore (= onbewezen en onbewijsbare overleveringen); en integendeel om onze empirie (= feiten-ervaring) van bewezen of bewijsbare daadzaken onze onderwijs gang te doen dragen.

Zij verstevigt onze voóroordeling dat onze kennis slechts echo (= naprmat) en ortodoxie (= rechtleersheid) en dogmatisme (= leerwatigheid), en memoratie (= geheugendril) zou zijn.

Zij eist dat ons denken zal berusten op historische zin (= neiging tot de werkelijkheid in het verleden) op realiteitszin (= neiging tot werkelijkheid in het heden) op verwerping van het conservatisme (= verkleefdheid aan oude vormen),

van

van het reactionarisme (= de terugdringing van het betere).

Zij eist dat ons denken zal zijn creatief (= scheppend, vormend, omvormend) dus revolutionair (= wedervormend, nieuwscheppend) als de oude vormen getoond hebben dat hun vroeger niet verloren is gegaan.

Dit alles brengt ons de studie der Geschiedenis bij.

Ik geloof niet dat er een ander vak bestaat, dat op zo vele gebieden bezinnend en algemeen ontwikkelend werkzaam kan zijn.

En daarom is Geschiedenis het leervak voor elke nieuw-opleyende generatie, de hoop voor elke toekomst, de geesteabron voor elke jeugd.

HOOFDSTUK 4

Algemeen Kultuur-Aanzicht van ons Vaderland.-

Het is uit het voorgaande al wel duidelijk geworden dat de aard van de handel op Indonesia als voorwaarde stelde een volk op een betrekkelijk hoge trap van ontwikkeling. Daar moesten reeds de stapelbouw en de stapelhandel bekend zijn. In dat verband moest dus ook een verder voortgeschreden arbeidsorganisatie, bestaan.

Er was dus een belangrijke kultuur in Indonesia. Maar wat is kultuur, en hoe moet men haar meten? Eigenlijk kan elke sociologische functie als maatstaf dienen, b.v. de kunst, de wetenschap, de zede, de economie, de staatsorganisatie, de vrijheid van de persoon, de filosofie, de maatschappelijke positie van de vrouw enz. Ja, zelfs het gebruik van zeep.

Maar niet elk kultuurverschijnsel is even geschikt; omdat deze verschijnselen niet parallel naast elkander optreden in dezelfde periode. De kunst b.v. stond in de antieke in hogere bloei, dan in onze kapitalistische fase. De stelling der vrouw is nu een hogere bij de Indianen van Noord Amerika dan bij de oude Hellenen. De zedelijkheid bij de Romeinen stond bedoidend lager dan nu bij de hordden van diverse jagersvolken. Daarom moeten wij als een maatstaf voor de kultuur een sociale functie kiezen, welke voor de vooruitgang van bizondere hoge betekenis, voor een volk bizonder karakteristiek is. B.v. de economie, de staatsorganisatie, het geestelijk leven dat in wetenschap, kunst en zeden tot uitdrukking komt.

Van al deze verschijnselen is de economie wel de voornaamste. Zij - en daarmee verbonden de godsdienst - is de fundamentelste, de noodzakelijkste. De handel op Indonesia zou de Nederlanders onmogelijk geweest zijn, wanneer zij niet de stapelproducten door gemotodiseerde landbouw, eigen handel, en een zekere ontwikkeling van de techniek gevonden hadden. Geheel in afwijking van een volkplanting, die een landstreek behoeft, nog niet door anderen in bezit genomen, of waarvan men een geringe, niet weerkrachtige bevolking verjaagt, zocht de zg. "kolonisatie" in de tropen van reeds betrekkelijk dichtbevolkt gebied. De arbeidsklasse moest daar gevormd worden door de eigen bevolking dan wel door andere, geimporteerde tropische of subtropische arbeiders.

De kapitalistische weg om rijk te worden is die van de plundering in oneindigheid van vormen. Dit is natuurlijk slechts dan mogelijk als de geplunderden rijkdommen bezaten. Ook dat wijst op een

kultuurei

Schadel
Vredeli
heid

kultureel reeds hoogstaande bevolking. Liefst moest zulk een volk betrekkelijk weerloos zijn. Gebrek aan militaire geest en militaire techniek zijn de voorwaarden waardoor een vrij volk een onderdrukt volk wordt! Niemand heeft er aan gedacht Japan te"koloniseren" dat een krijgszuchtige geest herbergde. Niemand heeft er aan gedacht om Montenegro te "koloniseren"; het had geen verlokkende rijkdommen, - wel een krijgszuchtige geest. De "drang tot expansie" en de nobele ideologie die waarlijk beschaving wil brengen, zijn in Europa wel altijd blijven slapen. De hebzucht moest grote rijkdommen kunnen dieven; beschavingsidealen konden niet opkomen. India b.v., overrijk, in kultuur boven alle andere volken uitstekende, werdx de eeuwen door het doel van de koloniale politiek van europese voogden. India, dat drie à vier honderd millioen mensen herbergt, weinig minder dan geheel Europa, is eeuwenlang het doel van de europese plundering geweest. Eerst door rechtstreekse roof en dieverij. Later, toen diè metode eindelijk niet afdoende was geworden, door middel van de belasting-machine. India, waar hongersnood niet bekend was, werd allengs leeggeplunderd, leeggezogen, leegreperst en millioenen mensen zijn onder brits bewind van honger en ellende gestorven.

En zo is het ook met Indonesia gegaan.

Schadelijke Vredelievendheid

Ons gebrek aan nationale eenheid, ook aan militaire organisatie, aan militair-technische bekwaamheid, en vooral ook onze spreekwoordelijke vredelievendheid hebben aanvankelijk een nesteling van de Nederlanders in ons vaderland mogelijk gemaakt. Wel opentaarde zich onder Sultan Agung, toch weer de militaire geest van ons volk, waarin het gedurende lange tijd geleefd had, en was het in die dagen dat het lot der Nederlanders bijna beslist was en zij voor goed uit Java waren geworpen. Maar de onderlinge verdeeldheid der Indonesiërs, welke ook tans nog tot uiting komt, en het geloof aan de goede trouw der Europeanen hebben de Nederlanders toch nog in staat gesteld zich te handhaven. De verwording van Java's vorsten en de vernietiging van de militaire geest van onze voorouders onder de zich steeds verder uitbreidende overheersing waren de oorzaken van de geleidelijk voortgaande algehele onderwerping van ons volk onder het juk van een ander, dat noch in kultuur, noch in enig ander opzicht dan dat der technische verder ontwikkeling, boven onze voorouders uitmuntte. In geen enkel opzicht is Nederland Indonesia's moederland, en evenmin heeft de nederlands-chauvinistische belachelijkheid Indonesia tot "tropisch Nederland" kunnen maken.

Het

Invloed van India's Kultuur

Het was het betrekkelijk teveel aan kultuur dat ons volk deed komen onder de heerschappij van de vreemdeling. De economische evolutie verminderde de krijgsmoed en de krijgshaftigheid in zulk een mate, dat het volk geen effectieve weerstand meer kon bieden. De geschiedenis leert ons dat vreedzame landbouwende volkeren met hogere kultuur vaak door krijgszuchtige volkeren op lagere beschavings-trap onderworpen zijn geworden.

Bij de komst der Nederlanders in Indonesia bezielde dit een hoge kultuur. Sedert eeuwen had een godsdienstige wijsgerigheid, afkomstig uit het continentale India, waar "de brandpunten van de technische en ideologische beschaving der gehele wereld gezocht moeten worden", intensieve invloed uitgeoefend.

India heeft in elke richting van het menselijk leven hoge waarden geschapen, kostbaarder dan enig ander volk heeft weten te doen beërven door het nageslacht. Weinige architektuur kan vergeleken worden in grootsheid en glorie bij de heilige tempels en wereldse bouwwerken, die de perioden, van hindise en mohammedaanse overheersing verlichten. De splendeur van Audipoer, Unritsur en Madura, van Bijapur en Futehpur Sikri, de onvergelijkelijke schoonheid van de Taj Mahal zijn voldoende om te tonen, waartoe de architecten en bouwmeesters van India in staat waren en waartoe zij nog in staat zouden zijn, wanneer zij verlost werden van de vloek van het europeanisme. Zelfs thans is de architectuur van de Hindu nog verre superieur boven de hogelijk bekwame scheppingen van eentonigheid, welke beschouwd worden als imposante bouwwerken door de helderste genieën van het westen.

De Mahabharata, de Ramayana, de Veda's, het wetboek van Manu, de finantiële edicten van Nana Furnavis en Todar Mull zijn reeds voldoende om een ieder, behalve onwetenden en bevooroordeelden, te overtuigen dat de Hindus die ook Java van hun kultuur mededeelden, voornaa stonden als juristen, bestuurders en beoefenaars der letteren. In de exacte wetenschappen denkt elke westerse student die de waarde van enige vergelijking waarat, de algebraïsche vormen en simbolen aan de hinduse ridkundigen, in een tijd daf de westerlingen nog door de wouden dwaalden als barbaren, gekleed in huiden en versierd met jachttrofee. Roemvol is de geschiedenis van India, ook in zijn aanrakingen met ons vaderland. Krijgers en Staatslieden, organisatoren en bestuurders, dichters, wijsgeren en geneeskundigen, denkers en doeners trekken ons voorbij in een indrukwekkende stoet.

Ook nu nog tonen de registers der engelse universiteiten, de ereprijzen van de Inns of Court dat de

Hindus

Azië's
kracht

Hindus zeker kunnen opwerken tegen de beste intellectueele krachten van het westen.

Geen chauvinistisch oosterling is het, die zo spreekt, maar een vermaarde Brit, van zelf bewonderenswaardige erudition: H.M. Hyndman, de leider van "Justice".

Hij staat niet alleen. Wanneer een diep-denkend en diepzinnig westerling over het oosten spreekt, wanneer hij door de oosterse geest wel waarlijk doordrongen wordt, gelijk Frederik van Eden, dan ziet hij in de wilde Arabiër de edelman, in de millioenen-rijke Amerikaan de poen. Dan ziet hij ook in de houding en levensopvatting van de Neger de ridderlijke menschaard. Dan wordt het hem bewust, dat hij het diepe in zich moet leren van de oosterling, dat de dag van een nieuwe kultuur weder moet uitgaan uit het oosten. En niemand minder dan Dr. Abraham Kuyper, die op zijn religieuse kultuur zo hovaardig was, bracht dezelfde gedachte onder woorden, toen hij verklaarde dat "uit Azië alle hogere religie" kwam, en dat, "al mocht dan een deel van Europa intellectueel hoger staan, de Aziaat toch, wat persoonlijke inborst aanging, het won in hoger ernst".

Azië's Kultuur-kracht

En zou men dan nog menen, dat deze Aziaten in halve barbaarsheid verkeerden? Zo luistere men naar wat Burke nu meer dan een eeuw geleden omtrent India zeide. Die menigte van mensen bestaat niet uit een verachtelijke en baarbaarse bevolking, nog minder uit een groep wilden. Zij zijn een volk, gedurende eeuwen beschaafd en ontwikkeld, - ontwikkeld door alle kunst van een verfijnd leven, terwijl de Europeanen zelf nog in de wouden leefden. Er zijn gewoont, en hun geraamten zijn er nog, vorsten van een grote waardigheid, genaag en macht. Daar worden gevonden de voormannen van volkeren en naties. Daar wordt gevonden een oude eerwaardige priesterschap, de vergaarplaats van hun weten, hun kennis en hun geschiedenis, de gidsen van het volk bij zijn leven, en zijn troost in zijn sterven, een adel van grote oudheid en roem; een menigte steden, noch in zielental, noch wat de handel betreft voortijd gestreefd door de steden van allereerste rang in het huidig Europa; kooplieden, bankiers, firma's die eens in kapitaal met de bank van Engeland wedijverden; welker crediet vaak een wankelende staat heeft gesteund en regeringen heeft bewaard in tijden van oorlog en wanhoop; millioenen ingenieuse handwerkers en werktuigkundigen; millioenen van de vlijtigste en niet de minst intelligente landbouwers.

Europa kreeg zijn letterschrift van Azië, zijn

wiskunde van Azië; zijn kennis van het bevaren der zee van Azië. De tochten, waarbij Aziaten in vorige eeuwen de eilanden van de zuidelijke Pacific hebben bereikt en zelfs Amerika, waarbij de Hindus Java en Bali bezochten, waarbij de vroege Maleiers delen van Madagaskar veroverden en bestuurden, waarbij vroege Arabieren China bereikten zouden ongelooflijke waaghalzerijen hebben toegeschenen aan de Grieken en Romeinen, wie het toch aan moed niet ontbroken heeft. Europa kwam enkel in aanraking met Azië, doordat aziatische Semieten grote handelaars waren en goede organisatoren van grote ondernemingen en van grote legers, doordat Aziaten avontuurlijke zeevaarders waren en in vergelijking met de Europeanen beschaafde mensen.

De Romeinen faalden in zo menige onderneming omdat zij niet hadden die vermetele fantasie, dat vastgrijpen van een toekomst, dat berekenen ook van de toekomst. Omdat zij concreet waren tot op het gebeente. Wat ontbrak hun, dat de Hindu bezat, toen hij op Java kwam en bij Indonesia's oorspronkelijke beschaving de zijne voegde? Wat misten zij, dat de Maleier bezat, toen hij Madagaskar veroverde met zijn schepen en zijn legers? of de Maori toen hij van het een of ander verweg gelegen eiland bezit nam van Nieuw Zeeland, - een wonderlijk avontuur, dat een volk dat schrijven kon, een oogst van letterkundige juwelen zoude hebben gebracht, gelijk de letterkunde van de Hindus, de Javanen, de Maleiers wemelt van de epische geschriften, welke aan grootse tijden in het verleden herinneren?

De bruine man heeft de grootste en duurzaamste mensengemeenschap gesticht en te samen gehouden. Hij heeft schitterende steden gebouwd: Benares b.v. en Damascus, en Granada. Hij heeft een landbouwsisteem volmaakt, dat akker bij akker meer mensen het leven geeft dan enig europees stelsel, en dat in zijn geheel de aanraking met de europese stelsels overleeft. Hij heeft menige kunst uitgevonden: bouwkunst b.v., pottenbakkers-kunst in al zijn verschillende bedrijven, weven, metaalbewerking, beeldhouwkunst, de kunst der schone letteren, het epos, het poëem. En vooral heeft hij het probleem opgelost, hoe de mens te verzoenen met zijn hard lot op aarde, zodat in Azië de miljoenen slechts zelden rebelleren en dat hongersnood, overstroming en orkaan geen politieke ontevredenheid veroorzaken. Hij heeft grote veroveraars voortgebracht, grote wetgevers, grote dichters. Hij heeft zo diep nagedacht over het eeuwige probleem van het van-waar? en het waarheen? dat elk geloof, dat tans door mensenharten beleden wordt, aziatisch is en voor het allereerst gepredikt werd door bruine mensen.

Deze



Kultur
Nation
heid.

Deze enorme kultuurkracht hunde zich aan de oorspronkelijke beschaving in ons vaderland, welke reeds belangrijk was, voordat er Hindus Java bezochten. Met hun priesters en hun vorsten brachten zij hun wetenschap en hun kennis. Ook de vermaarde oudheidkundige Christian Lassen drukt bij herhaling zijn erkenning uit voor de materiele beschaving en de geestelijke kultuur van onze voorouders. Zelfs Huntinghe, een bekwaam en ernstig regeerder, zelfs een veelzijdig man als Raffles hebben een gunstig oordeel over de Indonesiër als beschaafde mens. Een chinese reiziger uit de 1de eeuw na Chr. meldt dat de kunst van stenen bakken, en met bakstenen bouwen bestond, dat vele bewoners zich in zijde kleedden, goudsmederij beoefend werd en olifanten als rijdieren gebruikt werden. De wetten, naar welke onze voorouders leefden, kenden geen lijfstraffen. Enkel zware misdrijven werden met de dood geboet. Geldeconomie bestond reeds lang en geld was het ruilmiddel van de handel. De reiziger vermeldt met verbazing dat de lijken der gestorvenen aan de stromen werden toevertrouwd, of begraven, of verbrand, overeenkomstig de laatste wil van de overledene. De Berichtgever somt een reeks goederen, waren en artikelen op, welke op een levendige overzee-handel duiden, niet alleen, maar ook op een ontwikkeling van de techniek in de vervaardiging van fabrikaten en halffabrikaten.

Kultuur en Nationale Eenheid.

Ons vaderland was inderdaad bewoond door een betrekkelijk talrijk volk, dat in zijn eigenschappen, zeden en instellingen, in zijn opmerkelijke oorspronkelijkheid en belangrijk verleden een uitgelezen vorm der beschaving vertegenwoordigde. Zij het krijgshaftig militaire volk van Japan stonden onze voorouders niet ten achter, noch in materiële beschaving, noch in ideologische kultuur. Japan moet zelfs, wat deze laatste betreft, een minder hoge betekenis worden toegekend dan aan verscheidene andere aziatische volkeren.

Echter heeft een langdurige nationale eenheid, Japan een zo betekenisvolle rol doen spelen in de geschiedenis van Azië. Door die eenheid was het krijgszuchtige volk in staat eeuwenlang aan elke buitenlandse overweldigingspoging het hoofd te bieden. Ons volk werd door zijn innerlijke verdeeldheid tot in het merg bedorven door de overheersing van een in kultuur bij onze voorouders verre ten achter gebleven volk. En toch, - nog zo ver had de beschaving van Java's volk weten stand te houden, dat art.1 van Lord Minto's proclamatie, gedaan te Molenvliet, Djakarta, op 11 Sept. 1811, dadelijk na de laffe overgave van "Batavia" door

de

Raffles'

de Nederlanders aan de Britten, het mogelijk acht-
te aan de inwoners van Java geheel dezelfde rech-
ten toe te kennen "als aan alle andere onderdanen
van Groot Britannia. Naar deze proclamatie heeft
Raffles' korte regering, zo veel als hem mogelijk
was, gehandeld. En weer misten onze voorouders,
door onderlinge verdeeldheid en reeds te ver in-
gevreten verslaving hun kans op bevrijding toen
bij de vrede de Nederlanders terug kwamen in "hun
bezit".

Niet enkel van Java mag een oorspronkelijke
kultuur worden vermeld. Ook elders in ons vader-
land had de beschaving zich woon gezocht. Reeds
in de 8e eeuw bestonden er op Soematera rijke
staten, met wél sterk gevoeld saamhorigheid en in
een meer of minder democratische rechtseenheid van
het volk bevestigd, met name in het zogenaamde Ma-
laju (d.i. Djambi, waarnaar de latere Maleiers
hun naam hebben gevormd), Djambi en Palembang.
Daarom ook kon India, dat in de IIe eeuw gepoogd
schijnt te hebben veroverend zich te vestigen in
Zuid Soematra, zich geen vijfentwintig jaar hand-
haven.

Ook Minangkabau was vruchtbaar en rijk en werd
bewoond door een georganiseerd volk reeds in vro-
ege eeuwen.

Malakka kende reeds in de 1je eeuw een schone
beschavingsontplooiing onder Kanajoer Djah.

Sriwidjaja strekte zijn invloedssfeer uit aan
beide zijden van Straat Malakka, op Malakka zelf
en in Kamboadja. Er waren, hectte het met overdrij-
ving, "millioenen"bewoners.

Van de IXe eeuw af verplaatst zich het politiek
zwaartepunt in de archipel naar Java. Dit begon
met de javaanse kolonisatie van Midden en Zuid Soe-
matra, en vooral het weer verdwenen Sjaala boven
Kroei schijnt een eden te zijn geweest.

Ook in de Moloekoe vinden wij sporen van een
vroege kultuurbloei. Er was welvaart, rust en vre-
de; de handel maakte zijk en bracht een staatkundig
organisatie met zich. Zo was het in Ambon, op Loe-
roe, in Goreng en Seranglao, de vroegere koloniën
van Java. Zo was het in de Watu-Bela-groep, in de
Kei en Kwaboe-archipel; niet anders op de Aroe-
eilanden, op Teninber en Timorlao; niet anders ook
op de Babar-eilanden en in de Loeang-Sermata-groep,
in de Leti-archipel, waar de O.I.C. later haar
slaven-monopolie vestigde, op Kisar en Ettar (of
Kettar) en in de Baroea-archipel. Ternata was een
bloeiend soeltanaat. Het voerde heerschappij over
verschillende eilanden. Svenzo Todore (later: Ti-
dore). Hoeal-noeal wordt beschreven als een ware
lusthof. Zelfs het tans woeste wilde Seram had reeds
vóór 1400 een geregeld bestuur en een zegenrijke

handel



handel. Leeroof bestond niet; altans niet meer.
Als wij, Indonesiërs, nu, na zulk verleden, de schimpnaam van halfbarbaren verdienen, dan vrage men niet welke een bedervende invloed de nederlandse overheersing, nog slechts na de engelse tijd, op onze voorzaten gehad moet hebben!

Eenheid van Kultuur

Inderdaad, - onze voorouders toonden in hun aanrakingenmet de westerlingen te veel beschaving, niet enkel in de eerste relaties. Ook na 350 jaren van dagelijkse ervaring, tans nog, wordt telkens weer vertrouwen geschonken waar dat aan de overzijde welhaast zonder uitzondering telkens weer beschaamd werd.

Welke overigens het specifiek aandeel van de Javaan geweest is in de algemene kultuur-opbouw van ons vaderland in de lange eeuwen, voordat het kapitalisme zijn "historische taak" der onafgebroken uitbuiting ook bij ons begon, kunnen wij nu daarlaten. In elk geval hebben Maleiers en Javanen, Maliërs en de bewoners van "de grote oost", zowel die van de wel krijgshaftige Minahasa als die van het vrijheidlievende Atjeh bijgedragen tot die kultuur. Het is misschien wel aan te nemen dat de voorsprong van het grotere zielental, de inniger aanrakingen met het aziatische vasteland, de verder uitgesponnen religieuze filosofie, de rijkheid der taal, van Java ook langer tijd van kultuurgroei en sterker kracht van het kultuurvermogen hebben ontwikkeld. Maar het voor ons op aankomt is, de overtuiging te koesteren dat zeker alle volkeren, op welke trap van ontwikkeling zij ook mogen staan, gelijke vatbaarheid tot verdere evolutie hebben. En juist wijl dat kultuur-vermogen gelijk in kwaliteit moet worden aangenomen, doet het er betrekkelijk weinig toe, wanneer wij ons bepalen tot de bewoners van Java in het algemeen, als vertegenwoordigers van ons volk in geheel Indonesia, dat een innige samenkitting is tot één volk van Maleiers, Soendanezen, Madoerezen, Maliërs, Bataqs en andere volkse groepen uit de archipel. De geschiedenis van Java is tot op verre hoogte de geschiedenis van de archipel, van ons gehele vaderland.

Lap

Algemeen Kultuurbeeld.

Hoe zag die algemene kultuur er in grote trekken uit, toen de relaties met het westen begonnen?
Inzicht in de arbeidsorganisatie leert dat de geslachtsgenootschap lang verdwenen was met het ontstaan van de staat en de intrede in de civilisatie op het einde der hoorbedrijfsfase en in de aanvang van de vroegkapitalistische evolutie. Het familie-huishouden, hoewel nog sterk, was aan het afnemen, de buitenhandel in toenemende ontplooiing, het heerschappelijk grootbuishouden bijna

verdwenen

verduenen, het vrije bedrijf nog aan het toenemen, terwijl de kapitalistische onderneming begonnen was.

De samenleving was uit de barbarij op de derde kultuurtrap der civilisatie aangekomen. Economisch begrepen vinden wij de differentiatie van de mannen in het beroep.

Alle kentekenen der civilisatie waren aanwezig. De akkerbouw was een hoofdmiddel van bestaan en tot hoge trap, zelfs van de handelsnouw ontwikkeld. De veeteelt had een hoge en algemene betekenis. De bevolking was gevestigd, dicht en talrijk. Het volk had zich in drie hoofdklassen ingedeeld, de arbeidsdeling ging reeds boven het geslacht uit. De mannen waren gedifferentieerd in landlouwers, in handwerkers, kooplieden, krijgslieden, priesters, heersers. Naast het dorp was de stad ontstaan; daardoor de tegenstelling van land en stadsbevolking. De warenruil werd door een algemene waardemeter, het gemunte metaalgeld, bewerkstelligd. Een eigen schrift was eeuwen oud. De staat was gevormd en heerste.

Zo toont ons de aanvang van de 17e eeuw de sociologische opbouw van ons vaderland de periode der geldeconomie, met allereerste aanvangen der crediteconomie. Er was reeds een noodwendig geworden verhouding van eigen productie tot maatschappelijke voortbrenging en een allereerst gloren van de kapitalistische economie liet zich reeds bemerken. Naast de dorpseconomie bestond reeds de stadseconomie. En ook een overgangseconomie in talloze vormen. De arbeid was de overwegende productiefactor. Hoe ook beschouwd, Indonesia verkeerde in de vroegkapitalistische fase, de civilisatie.

Remmende Faktoren

Er waren ook minder te waarderen trekken in het beeld der maatschappelijke ontwikkeling. Een onvoldoend technische uitgroei plaatste het vaderland, evenals andere volkeren in gelijke situatie, voor geografische belemmeringen. En inderdaad was daardoor een neiging tot conservatisme reeds begonnen de ontwikkeling te remmen. Nieuwe aanrakingen met andere gecivilliseerde landen en naties werden nodig. China, Japan, India, Egipte waren wellicht ouder in kultuur, maar ook die volkeren hagen hun kultuur verstarren. Niet zo gelukkig als de zuideuropese landen, gelegen aan een kleine volkerenzee, was in Indonesia het samenwerken met meest verscheiden naties, hetgeen voor de opbouw van de vermaatschappelijking van de arbeid het fundament metselt, niet zo gemakkelijk.

Slechts langzaam kwam de asiatische kultuur daardoor tot onze voorouders. En de invloed van

de

de indiase kultuursfeer heeft dan ook veel minder intensief ingewerkt op de technische en economische civilisatie dan bijvoorbeeld op het gebied der artistieke en politieke ideologie. Voor het eerstbedoelde gebied toch is een meerzijdige beinvloeding nodig dan op dat van de geestelijk uitgroei. Zo is het ook klaar, dat er van enige hindoese periode, of, nog onjuister, van een indiase overheersing of kolonisatie in ons vaderland geen sprake is geweest, al willen diverse schoolboekjes, wel meest uit onkunde, onze leerlingen zulke tijdperken als werkelijkheden suggereren.

Wat de godsdienst betreft, op dit uitgebreide terrein trad het hindoeisme, ook zelf nog beladen met overlevende elementen van een magische en animistische voortijd, in de javaanse denkwereld, welke voornamelijk deze tantrische en mistieke trekken uit het geloof der vreedzame immigranten gaarne absorbeerde. Zo vinden wij ook de overigens geenszins specifiek javaanse aanpassing aan uitlandse (d.i. hindoese) benamingen voor reeds bestaande en bekende begrippen én wel voornamelijk natuurlijk op het gebied van de religie en de kunst. Het behoeft niet te verbazen dat Dewi Sri een indonesische landbouw-godin is; evenmin dat de wens tot opdrukking van de eigen stempel op de ideële structuur der samenleving tot grote duldzaamheid noopte.

Van veel geringere betekenis, gelijk reeds belicht, was de invloed van de hindoese immigranten op het economische volksleven. Het kastenwezen heeft geen wortel kunnen schieten. De oud-javaanse priesterkaste heeft nergens een invloed kunnen veroveren gelijk in India. De zawahbewerking schijnt de zg. waisjia's (3e kaste) te zijn toegewezen gebleven; zo was het wel onze desaman, die als waisjia gold. Het traditionele woord "grama" (d.i. de plattelands-gemeente) was blijkbaar ook geldend voor de waisjia-stand. Indien dit zo is dan gold ons "tani" reeds vroeg als aanduiding van de derde stand. Wij stuiten in dit verband dan ook op pogingen om diverse specifiek "heidense" beroepenvertegenwoordigers (b.v. de doekoen, de dalang, de ompoe, de ronggeng, etc) tot soedra's te declasseren. Nergens in onze literatuur, in de reeds ontcijferde oorkonden en inscriptiën schijnt het volk van Indonesia als soedra's aangewezen te zijn geworden.

De al oude desa-organisatie werd door het vreemde kasten/wezen nergens aangetast. Niet alleen kon het economisch samenstel, de sociale bouw de maatschappelijke krachten voor zulke aantasting niet leveren, maar evenmin konden deze krachten

ontspruiten

ontspruiten aan de revolutionaire macht ener veroveringskolonisatie, die uitgesloten was. De economische onderbouw, samengemetseld door rechtverhoudingen welke ontstaan uit de wisselwerkring van sociale en religieuze factoren op elkander, was veel te hecht dan dat daarop niet historisch gegroeide vormen kunstmatig zouden kunnen zijn ingeplant.

Ook de islam bracht in de economische vormen van Indonesia's oorspronkelijke beschavingen geen ingrijpende wijzigingen. De islamisering van Indonesia aanvangende in de 15e eeuw n.c., heeft langs vredelievende banen plaats gehad. Onze voorouders, vol ondernemingslust en zelfbewustzijn, moeten voor Mohammads vurige leer meer gevoeld hebben dan voor het berustende sjiwaisme en buddhisme van het ook politiek vervallende Madjapahit. De islam kwam tot ons door goedjaratse en malakkase handelaars, niet door uitlandse veroveraars. De islamitische wali's later waren godsdienstige leermeesters. Buitrecht is nooit toegepast, zelfs niet bij binnenlandse veroveringen. Noch aziatische heersers, noch aziatische sistemen hebben onze kultuur geschaad. De aanrakingen van Indonesia met Portugezen en Nederlanders zouden van onberekenbare waarde geweest kunnen zijn voor alle partijen, wanner de westerse beschaving zich in beschavingsvormen hadden voorgedaan. Nu is die aanraking tot dusver een vloek geweest. En tans eerst zijn wij aan het begin van een nieuwe periode in onze vaderlandse geschiedenis aangeland, die de verbroken draad van onze natuurlijke ontwikkeling weer gaat opnemen, zij het op een punt, lager in kultuur dan onze voorouders reeds bereikt hadden. Zo heeft de nederlandse overheersing ons volk gehavend, omlaag gedrukt, teruggeduwd naar de fase der barbarij, welke wij weder ingetreden zouden zijn, hadden de taaie levensvatbaarheid van ons volk zijn nageslacht daarvoor niet bewaard.

Toekomst.

Wanneer wij het Indonesia van tans met dat van voor 3½ eeuw vergelijken, vinden wij dat op bijna elk gebied van kultuur, met name op dat van kunst, filosofie, poëzie, moraal, recht, staatsorganisatie en staatkunde, economie enz. onze voorouders hoger stonden dan wij nu. Onze kultuur viel snel. Eerst langzaam zien wij haar weer omhoog gaan. En eerst in 1945 was zij zo ver gestegen, dat zij zich van de vloek der overheersing heeft kunnen losmaken, door het enige middel dat overbleef: de haat, die de oogst geweest is op de akker van nederlandse misdadigheid.

Nu zullen wij weer sneller stijgen.

Wij zullen aanknopen aan de vormen onzer econo-

mische

mische, materiële, ideologische en politieke kultuur van de 17e eeuw om daaruit onze eigen-kxx-heid voort te bouwen.

De familie-huishouding was toen nog de basis onzer dorpseconomie. Onze vrije buitenhandel was van veel hogere betekenis dan zij tans nog in lange tijd zal kunnen zijn. Aan het in vermomde vormen door de overheersers in het leven gehouden heerschappelijk groothuishouden zal onze toekomst zijn beduidenis weer moeten ontnemen, gelijk in de 17e eeuw reeds met kracht was aangevat. Die toekomst zal om te beginnen het vrije kleinbedrijf weer aan de geknevelden en bezitlozen toevoeren. Zij zal ons, hopen wij, de toen reeds aangevangen binding van de kapitalistische onderneming weer doen beleven. Wij zullen de diverse vormen van slavernij vermomde dwingelandij, te niet zien gaan; het instituut van horigen, die weer lijfeigenen geworden waren voor het oude democartische vertegenwoordigingsrecht weer zien plaats maken, het waarlijk vrije handwerk en de waarachtig vrije arbeid, de vrije handel van voorheen weer terug zien komen, en het monpolie van de vreemdeling zien henen vluchten.

De 17e Augustus 1945 zal de aanvang geweest zijn van de vierde periode onzer vaderlandse geschiedenis.

HOOFDSTUK XII.

Religieuze Beschaving in Indonesia

Aard en Vormen

Alle menslijke beschaving richt zich op een gelijk doel. Dit doel is de losmaking van het schepsel uit de wetten van de natuur om de samenleving een steeds hoger opgevoerde bestaansgemakkelijkheid te verzekeren. Vertegenwoordigt de kultuur daarom een streven in eenheid: de bevrijding van de anima, dat is de ziel, ons wezen, uit het animale, (dat is het zielige, het dierlijke) - de vormen dier innerlijke bestreving zijn desondanks meer of minder sterk verscheiden. Die verscheidenheid wordt namelijk veroorzaakt door de verschillende fasen der voorwaartse en opwaartse evolutie, zomede door de verschillende uiterlijke omstandigheden die de mens omgeven: klimaat en sferische gesteldheid, aard en levenswijze van plant en dier, hidrografische en orografische invloeden, bodemsoort, woon-

plaats

plaats en milieu-aanraking, vijandigheid en vriendelijkheid van buur en natuur e.d.a. factoren van ruime betekenis, zoals b.v. het gemeenschappelijk gedragen leed, de gemeenschappelijk doorgemaakte lotgevallen, m.n. de historie. Al zulke verschillen beinvloeden het menslijk waarnemen, ervaren, en denken; dus ook zal de wijsgerigheid, hier deze, ginds die lijnen van verstandelijke groei volgen, die wijder van elkander lijken af te wijken, dan zij in werkelijkheid doen.

Al onze filosofie nu is meer of minder hecht op de religie gebouwd. Bijna al onze wetenschap, met uitsluiting van de exacte takken, is uitvloeisel onzer filosofie. Wijzigt zich deze, dan moet zij een wijziging van ons wetenschappelijk gevormd levensinzicht met zich brengen. Wijziging van onze geestelijk verwerkte empirie, dat is de religie, brengt dit alles tot stand.

Op de bodem van het menselijk geloof vinden wij als eerste fase de afwezigheid van enige religieuse conceptie; die als "premagische tijd" wordt aangeduid, in tegenstelling tot de daarop gevolgde kultuurfase, nl. de "magische tijd". Er leeft, zo ver ons tans bekend is, geen mensengroep meer in die premagische periode, welke sociologisch overeen komt met de fase der wildheid. Wel worden er stammen aangetroffen, die nog in de magische fase verwijlen. De sociologische benaming "barbarij" dekt deze magische tijd niet geheel. De sociologie toch omvat in de barbarij ook die groeperingen, welke zich op de onderste trappen van het animisme, de derde fase, bevinden.

Het animisme wordt in hoofdzaak gekarakteriseerd door het geloof aan het begeesterd-zijn van al het bestaande. Geesten bewonen al het levende. Het aantal van die geesten is bij deze opvatting van geen betekenis. De naam "animisme" - dat is het geloof aan het bezield zijn van het geschapene, ergo aan zielen, - is dus een onjuiste aanduiding. De ziel toch is het geestelijk wezen in de mens, naast de goddelijke geest, (vonk) die deze mens tot gids en broeder strekt, als zielsgeleider (psychopompos) en beschermen behoedt. Het pan-animisme zou juister pan-spiritisme heten.

Geen Nieuwe Filosofie

De Hindoes brachten onze voorouders geen religie, geen nieuwe filosofie. Hun eigen godsdienstige meningen waren slechts verder uitgegroeide takken van het overal ten grondslag liggende filosofische sistaem. Er was derhalve gelijke kultuurwaarde in Hindustan en in India. De animistische voorouder-religie zelf was daar zowel als hier volmaakt dezelfde. De stoffelijke ontwikkeling van

de

de samenleving maakte echter overal verdiepingen en vooral uitbreidingen in rationalistische geest nodig. De afgekeerdheid van de zaken der wereld is namelijk een doorlopend voelbare belemmering voor de materiële ontwikkeling en de daarmee opgroeiende kapitalistische geest. Elke uitgroei van het religieus-filosofisch denken krijgt het karakter van een emancipatie van de mens aan de tiranie van het pan-spiritisme, dat de draagbalk is van priestermacht en kerkgezag. Vaak zelfs voert de losworsteling daaraan tot rebellie daartegen. Vooral Europa's wijsgerige evolutie geeft ons daar de voorbeelden van, als hamelijk de dwingelandij te stevig, de vooruitgang te snel, de reactieve momenten te gewelddadig zijn. Veel minder vaak vinden wij deze verschijnselen in Azië. De voortgroei van het denken is in Azië harmonischer geweest.

Perioden

In de geschiedenis van de godsdienst in ons vaderland vinden wij drie sterk onderscheiden perioden.

1e. de inplanting van de verder doorgefilosofeerde hindus-animistische religie op het gelijk geaarde indonesisch-animistische denken;

2e. de uitbeelding van de ruwere sjiwaitische vormen tot het mahajanistische buddhisme, dat zelf een verwereldlijking heeft betekend van het meer canonieke en meer intuitief-rationalistische, d.i. irreële, meer van de profane zaken dezer wereld afgekeerde, en ergo oudere buddhisme;

3e. de verdrijving van het gebuddhiseerde sjiwaïsme door de weer veel wereldser islam.

De invloedsmomenten zijn telkens dezelfde. De economische, met name kapitalistische ontwikkeling van het leven ontgroeit aan de religieuze verinnigïng en verdieping van het gemoed. De drang naar stoffelijk bezit kan geen vrede meer hebben met de voogdij van een godsdienstige overtuiging, welke alle heil doet afhangen van een godheid, die zichk te veer gehuld heeft in de sluiers van het misterie om nog begrepen te kunnen worden door zijn devote belijders. Die godheid is te ver weggerukt uit de visie der gelovigen. Daardoor verliest de god het contact met het gemoed. De vroomheid staat daarbij bloot aan steeds haastiger slopende werking van het steeds wereldser wordende intellect en de critische rede.

De rede van tans vernietigt telkens weer de redelijkheid van gisteren. De nieuwe "waarheid", d.i. het geloof van vandaag, verdrijft steeds weer het geloof van gister, dat nu bijgeloof wordt genoemd. De materialistische ontwikkeling brengt rijkdom, en deze is de bron van meer levensgemak. Dit is echter slechts door stoffelijke middelen te veroveren. Waar wij in de geschiedenis perioden van materiële opbloei ontmoeten, daar zien wij ook een

H

een bres lopen in de godsdienstige overtuiging van die tijd. Daartegen~~over~~ stelt de godsdienst zich schrap om te behouden wat er is. Zo zien wij b.v. in ons land, zo om en om de twintiger jaren van deze eeuw/de reactie in de sentimenteel-wetenschappelijke vormen van boedi-oetomistische pogingen tot "weder-opbouw". Dat nu kon nooit. Men zou daartoe de tijd zelf moeten doen teruglopen. Wij zien die reactie in de bestrevingen van het "Java-Instituut", dat kultuur heette te dienen, maar een politiek middel te meer was om de geestelijke bevrijding terug te dammen. Wij zien die reactie, de behoudszucht het louterst en eerlijkst in de verstarrende rechtleersheid van de Sarekat Islam. Zulke weerzin tegen religieuze ketterij is altijd een aanduiding dat de tijd zich voor nieuwe, economisch-betere omstandigheden geplaatst ziet.

Zo ook ging het in ons vaderland. Wij nemen waar, hoe met de economische ontwikkeling tijdens en door de aanrakingen met de eerste hinduse kolonisten, de volkspsiche bereid was om de minder knellende religieuze vormen van de verder ontwikkelde idëële kultuur over te nemen. Overigens maakte de karaktergelijkheid der religieën de overname gemakkelijk en deed het proces harmonischer verlopen. Toen dan later de oost-javase rijken, met name Madjapait, machtig werden en de staatkundige opleving een algemene economische opbloei met zich bracht, werd de godsdienst opnieuw losgemaakt uit de te grote afgetrokkenheid waarin hij verkeerde. Een buddhisering van het wisjnoeistisch sjiwaïsme had plaats. De ontwikkeling ging sneller en was algemener mèt de snelheid van de algemene stoffelijke opleving. Al dra kreeg toen de islam voet in het gemoed van ons volk.

Op het toppunt van macht gekomen, was Madjapait als teocratische staat, dan ook de ondergang nabij. De verkoppeling van vorst- en staatsbegrip met de godsdienst, was de oorzaak dat mèt de laatste, ook de staat viel en verdween. De staat bij ons toch, in tegenstelling tot die van het westen, voerde en voert ook nu nog ten dele geen zelfstandig bestaan. Ook hij is uiting van de goddelijke almacht, en teocratische levensvorm.

Banten kwam op; Djapara en Demak gingen bloeien; Madjapait heerste krachtig. Onze voorouders leefden in een materiële welstand, te voren zeker niet algemeen gekend. De handel breidde zich uit en werd middel voor algemene levensverruiming. De onderneming zette in; het kapitalisme begon door te breken. De oudere strenge godsdienstvormen konden als gevolg daarvan niet gehandhaafd

blijven

blijven. De volkspsiche was geleidelijk veranderd, het volksintellect gegroeid. Een vrijer geloof was nodig geworden.

Reactie of Verstarring

Wat in Europa gebeurde, geschiedde ook hier, ook al toonden de evolutie-verschijnselen diverse afwijkingen in verband met de andere omstandigheden: gezagsbron, staatsvorm, staatvoering, vorstenpositie, volksaard e.a. Het kapitalisme in zijn groei wrong de godsdienst uit elkaar. In het compromis tussen de abstracte wijsgerigheid en de concretiserende stof-zin, bezweek de eerste. Waar zij nog innerlijke kracht bezat om stand te houden, verstarde zij. De capitulatie zien wij in het wijken van de oorspronkelijke eigen godsdienst voor het sjiwaïsme, dit voor het zich versterkende buddhisme, en dit eindelijk weer voor de praktische islam. Met weinig uitzonderingen heeft deze uitgroei de wegen van de vrede gevolgd.

De verstarring kunnen wij ook nu nog waarnemen in de verkluizing van de oude godsdienst op Bali en in de Tengger.

Er zijn in ons vaderland geen godsdienstoorlogen van betekenis geweest. De religieuze overtuigingen waren van een duldzame aard. De verdringing had een harmonisch karakter. Ketterjagerij en gewelddadige proselieten-makerij ontbraken, als algemeen verschijnsel. Daardoor konden tal van sociale instellingen behouden blijven, al wijzigden zich de vormen daarvan. Menige trek der oude filosofie werd door de islam getolereerd of zelfs wel aanvaard. Vooral de mistieke zijde van de islam, die treffende overeenkomst heeft met het sjiwaïsme, heeft vrede doen hebben met de schone beginselen van het nieuwe geloof. De begaafdheid der vreemde islamieten, hun voorbeeldige puriteinse levenswijze, wel verenigbaar met een benijde levensgemakkelijkheid, de eigen ondernemingslust en het groeiende zelfbewustzijn, de afwezigheid van elke zweem van verachting voor het oude geloof in Indonesia bij de pasbekeerde islamieten, die op hun "animistische" ondergrond bleven staan, - dat alles opende de islam de deuren, maakte hem tevens uiterst tolerant en modelleerde zijn karakter naar dat van de oude gebruiken en instellingen. Daarom kan de overlevering wel juist zijn dat in Banten, het javaanse hart van de islam, 800 sjiwaïstische monniken tot het nieuwe geloof overgingen uit vrije wil.

Welke

Wijsgerig-godsdienstige Grondbeginselen

Welke was de religieuze wijsbegeerte, die ons vaderland beheepste, jaren nog beheerst?

Slechts heel weinigen in ons volk weten daar nog wat van. De milieu-aanrakingen van Indonesia met de omliggende oosterse volkeren hebben aan onze wijsbegeerte geen kwaad gedaan. Anders werd het, toen de afwijkende religieuze meningen uit het westen ons werden opgedrongen, niet opzettelijk, want voor ons geestelijk leven hadden de Nederlanders geen belangstelling. Daarmee toch kon men de stoffelijke winsten niet opvoeren. Neen, de al meer toenemende aanrakingen voerden door haar aard de eigen, niet beoogde materialistische propaganda op.

Maar daarom juist zal dit boekje zich uitvoeriger met die wel verflauwde, maar niet verdrongen oude wijsgerigheid moeten bezighouden. In de politieke structuur van Madjapait vinden wij een van haar toepassingen. Ook na Madjapaits dagen is zij blijven doorwerken.

Er zijn drie werelden, in eenheid niet gescheiden, in betekenis echter sterk verscheiden. De ware wereld, is het bovenzinlijke Sakala, de wereld Gods, de reële wereld der loutere rechtvaardigheid. Hierzetelt God, het Al, de eter, de ruimte, het heelal. Daaronder is de schijnwereld, Maja, de aarde, het stoffelijke, zinbool van het onbestendige van al het bestaande. De derde wereld, weer onder Maja, is Niskala, het Niets, de chaos, waar de zielen verwijlen in afwachting van wedergeboorte.

Hoogste wijsheid is paramartha, d.i. de kennis Gods, de ware leer (agama) de wet (sudharma). De menszijke wijsheid is samvrti, d.i. de aardse redelijkheid, gebrekkig, verwerpelijk als richtsnoer van menszijkheid.

Voor de hoogste wijsheid is alles een eenheid; enkel de gebrekkige menszijke redelijkheid ziet verschil. Dat komt door de vierdelige opvatting van de opperste wijsheid, van de Wet, d.i. de godsdienst der mensen. Die godsdienst is dus viertakkig en wordt beheerst door het aanzicht dat hij de mens toekeert. Daarom zal de mens als één der hoogste deugden onderling verdraagzaamheid betrachten.

Goed en Kwaad

Goed en kwaad in de mens zijn twee geestelijke beginselen. De geest van het goede, van het goddelijke in ons, is eeuwigbevend. De geest van het zondige, het dezer-aardse, is eeuwig gebonden aan het leven, de stof en de dood. Het goddelijke in ons zal bestreven het zondige te louteren opdat het deel hebben zal aan het eeuwige leven.

Het

Het christelijke onsterfelijkheidsbegrip, in tegenstelling tot de sterfelijkheid der stof, bestaat bij ons eenvoudig niet, omdat onze wijsgerigheid geen feitelijk onderscheid weet tussen het eeuwig levende en het aardse, eeuwig aan-de-dood-geketende in dit opzicht. Het eerste toch is onsterfelijk in het eeuwige leven, het andere onsterfelijk in de eeuwige dood. Oosterse mistiek toch verwerpt de stof, behalve dan als belichaming van het middel tot openbaring van het geestelijke.

Dit geestelijke kan dus niet geboren zijn. Niets geestelijks. Het bestaat van eeuwigheid. Het eeuwig-levende is deel van de universaal-geest, d.i. god. Het eeuwig-stervende, eeuwig sterfelijke is deel van de universaal ziel, d.i. gods emanatie. Scheppen is samenvoegen. Waar geest en ziel te zamen komen, daar is schepping. De toekomst van al het geschapene is te sterven, dat is de ontbinding van het samengevoegde. Noch geest, noch ziel kunnen dus geschapen zijn, zij zijn toch eeuwig. Zij zijn inherentie (d.i. wezen) en emanatie (d.i. uitstraling) van het uit zich zelf bestaande. Beide streven, er naar terug te keren tot hun gemeenschappelijke bron, d.i. god. En dat nu is het doel van het leven.

Alle wegen, die daartoe voeren, zijn aannemelijk en toelaatbaar. Alle godsdiensten zijn ten slotte slechts verschillende wijzen van streving van geest en ziel. Dus zijn alle godsdiensten goed. Elk ritueel, elke aanbiddingsvorm, elke verering, elke godsdienst of zg. afgodsdienst is middel. Zij kunnen niet zondig zijn, want zij beogen alle het zegenrijke doel der hereniging van het wezen en zijn uitstraling met de universele bronnen. Erfzonde is een onbegrijpbare gedachte voor ons indonesisch gemoed. Integendeel: de zonde wordt telkens weer herboren, in elke mens individueel. Zij is de ketening van de ziel aan de sterfelijke stof, het voertuig der ziel. Dwaling van de goddelijke geest der mensen verwerpt de oosterling. Die geest klimt op, neemt toe in waarheid en wijsheid.

Alle wegen leiden daartoe. Het doel van ons bestaan, gelijk hiervoor gezegd, is de verbreking van de stoffelijke keten door de bevrijding der ziel, en haar tot het goddelijke terug te brengen. Het doet er niet toe, hoe dit doel wordt nagestreefd, hoe het ideaal wordt bereikt. De nog jonge militante islam, het óók te jonge christendom zijn ons, oosterlingen, in wezen vreemd. Zelfs de ruwste en meest onbeholpen vormen van afgodsaanbidding, de verering van plant en dier, van licht of aarde, de gruwelijkste zelfverminkingen, de

meest

D.H.H.

meest bewuste zelfvernietiging zijn ons nog als middelen tot bereiking van het ideaal: de Hereniging met de godheid, even onzondig als de diepst wijsgerige kultus.

Er is geen enkele Indonesiër geheel ontbloot van deze verheven denkwijze. Daarom is ons zg. animisme, - en geen enkel ander geloof stoelt nog op iets anders dan animisme; dat weten wij nu, - zoveel aanlokkelijker dan het strijdvaardige en onduldzame in enkele andere belijdenissen.

De Individualiteit

Deze filosofie voert tot versterking van het individualisme, immers een opvallende karaktertrek van de Indonesiër, ondanks de waarlijk doorvoelde gemeenschapszin. Deze moet zijn gehele staatsorganisatie gedragen hebben en tekent ook nu nog de desa-inrichtingen en het familie-verband in geheel Indonesia. Alle menselijke beschaving bukt voor de eis der gewetens-vrijheid, en praktisch openbaart zich ons individualisme als een religieuze verdraagzaamheid.

In het oosten is ook onaantastbaar de vrijheid van de heerser. Dit houdt verband met de positie van de vorst, en zal hierachter nog nader in behandeling komen. Het is geen onderworpenheid, geen gebrek aan geestkracht, die zo weinig rebellie in de geschiedenis van Azië doet optekenen, maar de erkenning van de individualiteit van de gezagspersoon, waardoor schending van de beschaving en van de voorschriften ter waarborging van de rust en de veiligheid der gemeenschap slechts bij uitzondering, en dan meer speciaal op Java, met revolutie gestraft wordt.

Dit huldevol erkennen van de individualiteit als boven de gemeenschap staande, voortspruitend uit een diepe wijsgerigheid van de niet-verantwoordelijkheid voor de eigendaad, wordt bij de massa het middel bij uitnemendheid tot remming van de vooruitgang. Tevens is het een middel bij uitnemendheid geweest dat aan een vreemd gezag mogelijk maakte zich welhaast duurzaam te vestigen.

Dit individualisme uit zich natuurlijk in elke levensomstandigheid. Het verwordt bij de massa, ontaardt, en is meer dan iets anders, onder een reeks van verachtelijke en koopbare vorsten oorzaak van onze onderdrukking geworden. Wie eigen heil voor geen goud door misdaad op 't spel zou zetten, zal geen lid verroeren om misdaad te voorkomen. Zo heeft men zich vastgeklemd aan dit individuele recht om alles te dulden dat ten slotte ons gehele vaderland ons werd ontnomen; niet veroverd met het zwaard, maar bij stukken en brokken ongestraft weggesleept door vreemdelingen, die

van

van dat onverwoestelijk voortlevende, wijsgerig-diepe, maar voor het concreet-materiële leven noodlottige individualisme niets begrepen maar er praktisch door gebaat waren.

Toekomst- verwachting

Zo werd wel uit de voorgaande belichting van enkele merkwaardige kultuurmomenten duidelijk een diep-innig bewustzijn van de toekomst. Zo innig vaak, dat welhaast het ganse bestaan op de verovering van de toekomst gericht wordt met verwaarlozing van het heden. Reeds toont zich hier een lijnrechte tegenstelling ten opzichte van de kultuurontwikkeling van de Europeaan, in het bijzonder van de Nederlander: bij deze sluimert x slechts onvoldoende bewustzijn van de toekomst, en waakt het leven, gericht op het heden, vaak zelfs met uitsluitendheid.

De toekomst achter wordt veroverd door wijsheid alleen. Dus wordt wijsheid deugd. Wat zich daartegen verzet is boosheid of uitvl. van het abstract-boze. Meer is nauw nodig om te begrijpen dat godsdienst en geloof scheppingen van het oosten zijn. Socrates doorzag het reeds en zijn leer bracht het naar het westen, dat hemzelf de gifbeker reikte.

Voor boosheid heeft het westen heel iets anders gevonden. Nl. de minachting van het sociale instinkt en de doorbreking der maatschappelijke orde door zelfzucht. Het sociale is zedelijk, het individuele onzede. Zulke leer kon de oosterse filosofie niet aanvaarden; en daarin zeker niet uitbloeien. Slechts ten dele aanvaardt haar de praktijk der samenleving. Het westen moest wel leren dat de mens van nature boos is. Elke westerse religie, van zijn oosterse oervorm verbasterd, heeft dit ook geleerd, en is geëindigd met haar als basis der "erfzonde"-teorie aan te nemen, een conclusie van het verstandelijke denken, dat kennis bezorgt. Het filosofische (mistische) denken van het oosten vond de bevrijding der ziel; dàt denken voerde tot wijsheid.

Verwerping van het Ik

De afstand, die het denken heeft afgelegd van het Ik uit, is ook een criterium ter beoordeling van Indonesia's kultuurhoogte: Hij markeert koers en richting van ontwikkeling in de concrete mensengemeenschap. De hogere, in wijsheid levende mens reageert nog slechts op de uiterst fijne prikkels van een gedachtenwereld, abstract in zijn wezen en in de objecten waarop zich zijn gedachten richten. Hij staat reeds ver van het Ik af. Daarom kan de westerling slechts bij hoge uitzondering onze oude dichtingen verstaan, die steeds

Mi
Si

en steeds weer de epiek van de menselijke kruisgang, de sangsara, schilderen. Daarom verstaat hij zelfs zijn eigen legenden, miten en sagen niet meer, die nader bij de kultuur-bronnen voortleven, dan waar hij zelf staat.

Alle denkstelsels zijn uit het oosten gekomen. Geen daarvan heeft het westen zelfstandig kunnen vinden. Zo min ook vindt een kind de wijsheid der ouders, al menen de kinderen tot taak te hebben de ouders te bevoogden. Zo verscheiden zijn hierin oosten en westen, dat door oosterse volkeren alle denkstelsels opgenomen kunnen worden, terwijl in het westen de wijsgeren en denkers gemeenlijk zelfs zonder invloed blijven op de gedachtenwereld van tijdgenoot en eerste nakomelingen.

Alle oosterse denkstelsels echter, dus ook het Christendom, leren de bevrijding van het Ik. De filosofie van het oosten, goed doorvoeld en begrepen voert tot de aanname van het ideaal van een opgang van het Ene in het Al en dus weg van alle "egoïstische" bestrevingen. De wijsgerigheid van het westen ziet daarentegen in de gemeenschap slechts het vergrote beeld van het Ego, nl. het machtige Ego. Op de vermeerdering van die macht is zij gericht.

In het westen wordt de verzekering ener algemene kultuurhoogte belemmerd door een verstandelijk-sociale levensconstructie, die, zelf product van een verdieping van het Ego, ook weer zelf die verdieping bevordert. In het oosten is de levensconstructie géén belemmering voor de kultuur-ontwikkeling. Dit is duidelijk. Immers is ook de sociale organisatie van Europa berekend op de veraangenaming en vergemakkelijking van het stoffelijke leven en op een betere verzekering van de strijd en de zege van het Ego, en eerst het socialisme als nieuwe wereldbeschouwing is sedert enige decaden bezig aan de voorbereiding van de gemeenderen op de losmijding van banden, die het hogere leven aan het Ego geketend houden. Dat pogen is aan godsdienst en kerk telkens weer mislukt.

Mistiek en Simboliek

Daarentegen heeft het wijsgerige oosterse individualisme van alle aanvang af zich gericht op de ontzondiging van de ziel, de onstoffelijke mens zelf; de geest is het in hem levende goddelijke beginsel. De mens heeft dus een dubbel ouderpaar. Er zijn aardse ouders, en geestelijke ouders. In iedere mens incarneert zich dus, d.i. wordt vlees, d.i. hij wordt stoffelijk, een (de) opperste geest, de godheid. De religieuze wijsgerigheid tekent nu ook de menselijke geschiedenis met mistieke kleuren en tinten.

Als het eiland Bali door Madjapait georganiseerd wordt, verhaalt de historicus dit alsof een mi-

tisch

Hi
zi

tisch leraarpaar, waarin men geest en ziel herkent die "wording" van Bali bewerkstelligen, zoals Geest en Ziel de geboorte van de mens bepalen.

Als de geboorte van koning Hajam Wuruk wordt verhaald, bedenkt onze grote dichter Prapantja een mistiek-kosmologische geboorte met fictieve aardbeving en eruptie om het godskarakter van de koning te onderstrepen.

Als koning Kartanegara zijn regering begint, is hij gelouterd als god, d.i. hij heeft de zondige begeerten der ziel overwonnen, en de geschiedschrijver bedenkt een legende, waarbij deze zondige begeerten worden voorgesteld als opstandige vijanden, voorzien van namen als Bhaya en Mahisah Rangka, welke voor de tijdgenoot het allegorisch-simbolische karakter wel zullen hebben blootgelegd, maar de kroniek-zoekende archeoloog van thans geheel misleiden.

Geschiedenis-aanvang wordt mistiek als mensheids-aanvang verhaald. Dit heet dan voor het westen :"aanvang van het Kali-tijdperk". Het zou dan aangegeven zijn met (mistieke) jaarcijfers, die echter geen tijdsbepaling plegen te bevatten.

Tijdens de regering van koning Djajasabha van Kadiri wordt een koning Sastradjaja broederlijk mede op dezelfde troon geplaatst. Sastra djaja kunnen wij het best vertalen met "de macht der leer", "de ware leer". Als zodanig is hij de goddelijke geest, en woont hij als godsvonk mede in het menselijke lichaam als broeder van de daarin gehuisveste ziel, de lichamelijke koning Djajasabha.

Als er verhaald wordt dat koning Djaja Katuan (of Djaja Katuang) in het Kali-tijdperk de wereld niet beschermen kon, dan kan bedoeld zijn, dat hij apostaat was, geen incarnatie van de geest, dus enkel de ziel belichaamde.

De mistiek-simbolische geschiedschrijving wordt eerst recht te hulp geroepen als de familieverwanten van een vorst worden opgesomd. Want ook de geesten-verwanten van de in de vorst geincarneerde god-geest spelen daarbij een rol. En de na eeuwen komende westerse intuitieloze napluizers zijn daarbij het spoor natuurlijk hopeloos kwijt.

Historische zin

Zover wij kunnen nagaan heeft geen enkel volk historische zin gehad, vóór de Romeinen. En zelfs bij dezen kwam de historische zin eerst laat tot een begin van ontwikkeling. In het oosten had historie - dit is uit het voorgaande al wel duidelijk geworden, - geen betekenis. Zo goed als het

stenen beeld niet een voorstelling gaf van een persoon, maar van zo iets onwezenlijks als de pratibistra (d.i. een zielsportret, waarbij niet gestreefd werd naar gelijkenis met de concreet-stoffelijk levende mens) zo ook zoekt men bij de oude schrijvers vergeefs naar een optekening van menselijke handelingen. Alle historie vervaagt tot het verhalen van legenden en miten, die de auteurs wel meestal zelf bedachten en waarvan de lezer de allegorische betekenis, zo dan deze aanwezig was, maar zelf moest trachten uit het verhaal van de gebeurtenissen te pellen. Dit echter eist een zeer bepaalde en ook toen zelden voorkomende aanleg om uit de sprook het reële te deduceren en bovendien een scherp geworden intuitie, geoefend als de ouden toch waren in het raadselen van de religieuse parabelen en haar overrijke beeldspraak. Ook de Grieken waren niet verder. Ook de Romeinen huldigden aanvankelijk de oude leer. Men kan zich onmogelijk beroepen op de Edda, de Tafelronde van Koning Artur, de Nihonga, de verhalen van Herodotes, Homerus, de Pararaton, de boeken der Koningen, de zg. Kronieken, de egyptische Droomboeken, de romeinse godenleer, de avonturen van de Ménak Djungo, oud- en nieuw Testament, de Evangeliën, de tocht der Argonauten, de Babad Tanah Demak etc. De uitspraak dat er in deze altijd "heilige" geschriften, die de priesterkasten moesten dienen, de leken verbijsteren, in het geheel geen kroniek verborgen is, gaat anderzijds te ver. Men moet alleen leren de symboliek, wil men hier en daar de allegorie, der ouden verstaan. Want alles werd door hen in een symbolisch-religieus kleed gestoken.

Verdraagzaamheid

Het karakter van de religieuze wijsbegeerte onzer voorouders moest hen tolerant maken. Dat is de Indonesiër nog altijd. Hij heeft in de lange eeuwen der koloniale uitmergeling van ons vaderland nog steeds geen onduldzaamheid en onverdraagzaamheid geleerd en oogstte slechts de wel schrale voldoening dat hij de ook kultureel onderdrukkende hardleerscheid te schande gemaakt heeft.

Weldoend is het beeld dat wij uit de oude geschriften kunnen samenstellen omtrent de algemene verdraagzaamheid. In alle vrede hielden de clericale vertegenwoordigers der diverse geloofssecten te Madjapait in een daarvoor bestemd gebouw hun geleerde disputen. Gemoedelijk, zonder haat of nijd, in onderlinge waardering en zelfs met onderlinge achting leefden brahmanen, resi's, buddhisten, djaina's, sjiwaïeten in dezelfde steden en

dorpen

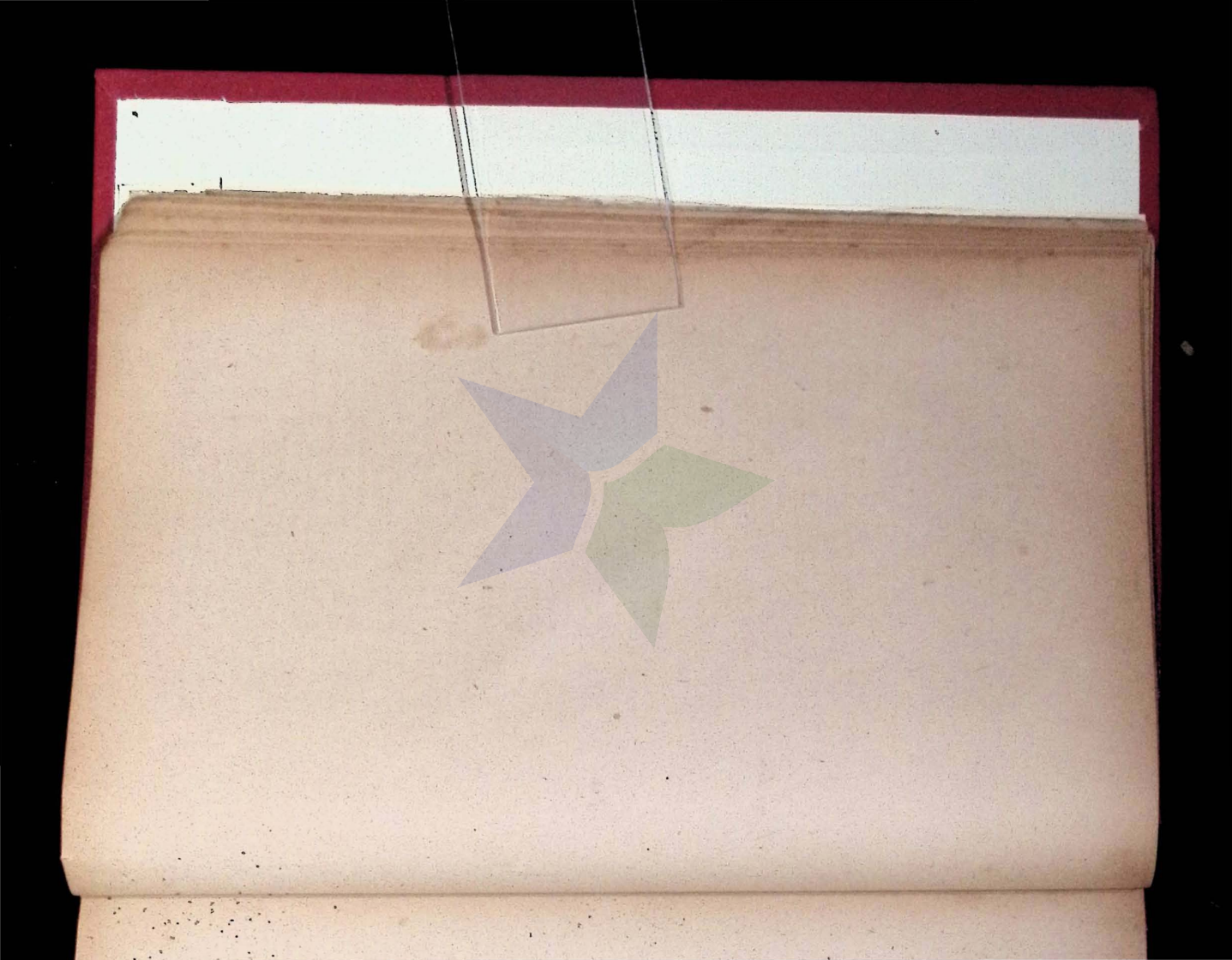

dorpen. Het doet verkwikkend aan, de buddhistische inspecteur voor tempel en kerkzaken, onze beroemde dichter Prapantja, met ongeveinsde eerbied te horen gewagen van de bewoners ener brahmanistische kluizenarij, of hem hulde te horen brengen aan Sjiwa. Op de grote feesten ten hove stonden er spijzen gereed naar elks geloof; ook dit wijst op grote onderlinge verdraagzaamheid. Ook de islam onderging deze kultuur-invloed en verzachtte zijn militante aard, zijn te vurige proselietenmakerij. Ook het christendom werd geduld en niet gedeerd. De capucijners mochten in Balambangen vrijelijk hun kerken en kloosters bouwen. Getroffen door deze uitingen van ware beschaving, verklaarde nederlandse wetenschap haar als tipisch-javaanse neiging tot godsdienstige wijsgerig sincretisme (de vereniging van twee strijdende partijen of groepen). Dit werd als "vreemd" gekwalificeerd. Maar vreemd is het ganselijk niet, waar het buddhisme uit de doorfilosofering van het sjiwaïsme is voortgekomen, en "tipisch-javaans" zou moeten luiden "tipisch oosters".

Zo min als de islam, heeft de hinduse beschaving op het gebied van de godsdienst grote invloed gehad. En niet enkel op Java, maar ook elders in onze archipel. Van de verschillende godsleren heeft het oer-animisme, zo goed als overal elders ter wereld, het diepst wortel geschoten. Daaraan is toe te schrijven dat b.v. Ambon en Serang en de in de omgeving liggende eilanden-groepen nooit voor de door de islam onder bepaalde omstandigheden getolereerde poligamie vatbaar zijn gebleken. Ook Sulawesi, en met name de gekerstende Minahasa, vertoont nog altijd sporen van de oude religie. Palembang, Minangkabau, Atjeh en andere streken van Sumatera hebben geen andere perbodem voor hun godsdienstig denken. Er is allerwege in ons vaderland eenheid, ook op het gebied van de godsdienst.

Tal van religieuze gebruiken in de gewichtige ogenblikken van het leven: geboorte, huwelijk, dood, bij oogst- en offerceremoniën herinneren nog steeds aan de vóórkultuur. Waar de letterkunde de oude godsdienstige invloed wel bleef ondergaan, propageerde zij zelf het voortbestaan der oer-tradities. Ook de islam werkte in dit opzicht niet intensief. Dit is van betekenis. Parafrasen op de koran verschijnen eerst in de 18e eeuw, van de hand van de bekwame rechtsgeleerde Hadji Panaraga. Arabisch-javaanse werken over godsdienst en recht, exegesen en critieken, daarop zijn van nog later datum. Toch werd op het einde van de 12e eeuw reeds Sumatera's westkust gëislamiseerd, in het begin der 13e eeuw Atjeh, in de 14e eeuw

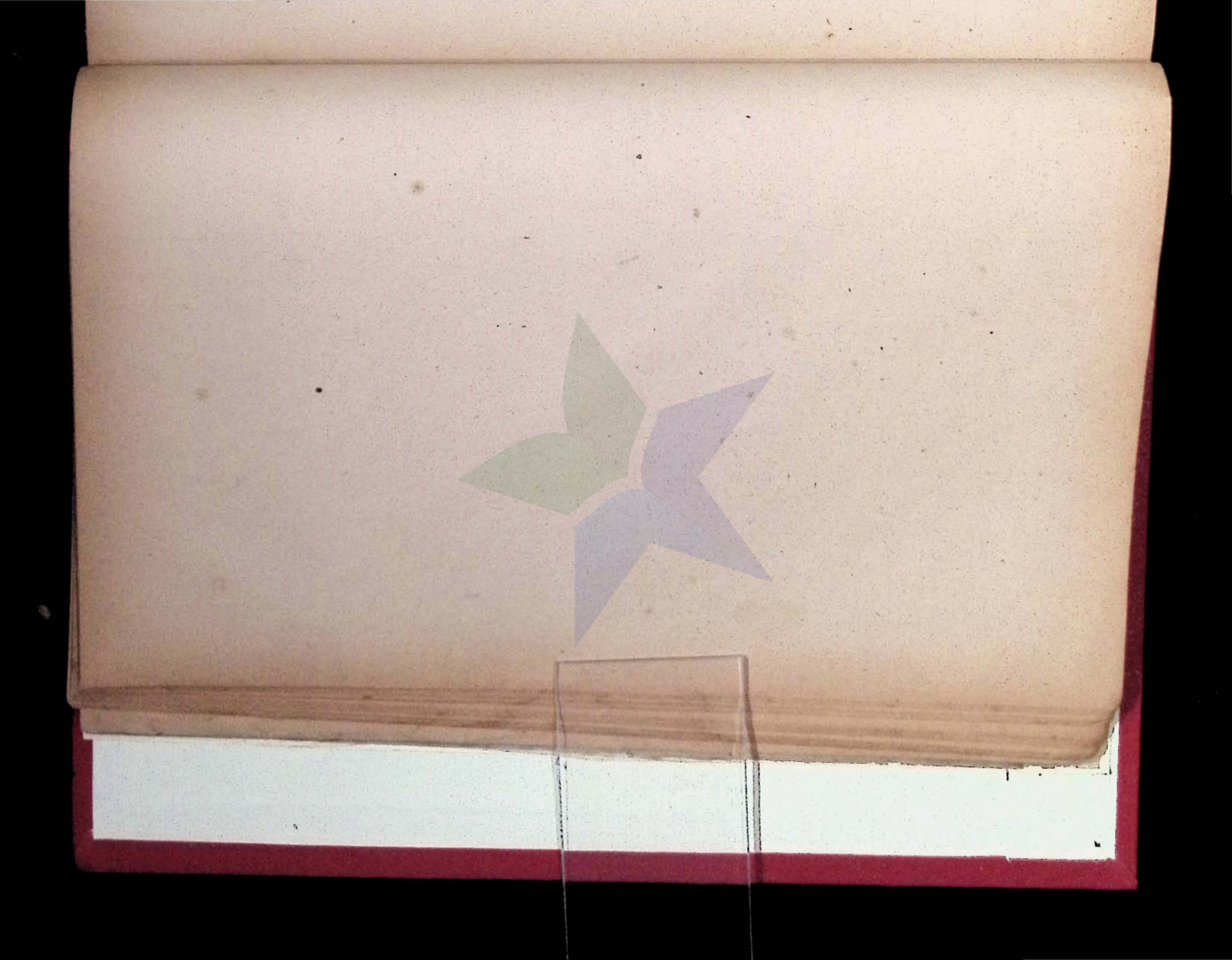

Palembang een eeuw later ook het binnenland. In het begin der 16e eeuw werd de islam ook heersende godsdienst op Java. In de 17e eeuw breidde de leer van de Profeet zich uit naar het oosten, Sulawesi en de Maluku. Een eeuw eerder was de islam echter reeds de heersende godsdienst op Ternate.

Hij vermocht echter niet te inspireren, gelijk de islam het elders, Noord-Afrika, Spanje, met zijn zo schitterende architectuur, zijn wetenschap en zijn kunst toch wel vermocht had. Bij ons bleef de oude traditie de kunst beheersen. En waar de materiële structuur en de politieke gebeurtenissen zijn leer verhinderden bevruchtend te werken, daar wies de traditie op de psiche van het volk. In Europa is het christendom van de harten verre gebleven. Een uiterlijke belijdenis heeft echter met de innerlijke gemoedstoestand niet altijd een onscheurbaar verband. Vandaar het échec der Portugezen in hun pogingen om de Indonesiërs voor het christendom te winnen. Hetzelfde is van de overigens flauwe hollandse bekeringspogingen te getuigen.

Geen historisch-persoonlijk Godsbegrip

Er moet een reden zijn voor deze onverschilligheid jegens openlijke belijdenissen. De Indonesiër is van huis uit diep godsdienstig. Daarom kan hem de vorm van het uiterlijk belijden niet meer dan bijzaak zijn. En terwijl elk nieuw godsdienstig begrip in Europa stromen bloeds kostte, ging Indonesia van de ene godsdienst naar de tweede en derde over, zonder dat de geschiedenis van bloedvergieten op enige beduidende schaal gewaagt, zonder dat de Indonesiër zijn verdraagzame aard verloochende.

och

Daar is in de eerste plaats de niet te doden afkeer in het indonesische gemoed voor elke historisch-persoonlijke voorstelling van het godsbegrip. Indien een religieuze ontwikkeling van enige betekenis is voorafgegaan, werkt die afkeer krachtig genoeg om het christendom naar europese opvatting, voor altijd de deur te sluiten tot het gemoed der massa, nog afgezien van de evenzeer doorslaggevende omstandigheid dat het christendom door de overheerser werd en wordt gebracht en te vaak de strekking had om als economisch middel het westers ideaal der rijkwording bevorderde. Zo constateren wij in nagenoeg het gehele oosten de mislukking, de op zijn best schrale oogst van de toch oosterse Jezus-leer, zonder nog te grijpen naar de exegese der aziatische Mandeërs, die in de christus een satanische vermommingx van de anti-christ, in de Doper de ware gesalfde wilden zien. Hier nu stuiten wij op een godsdienstige opvatting, die tegenover de verkondiging van de christelijke leer

niet

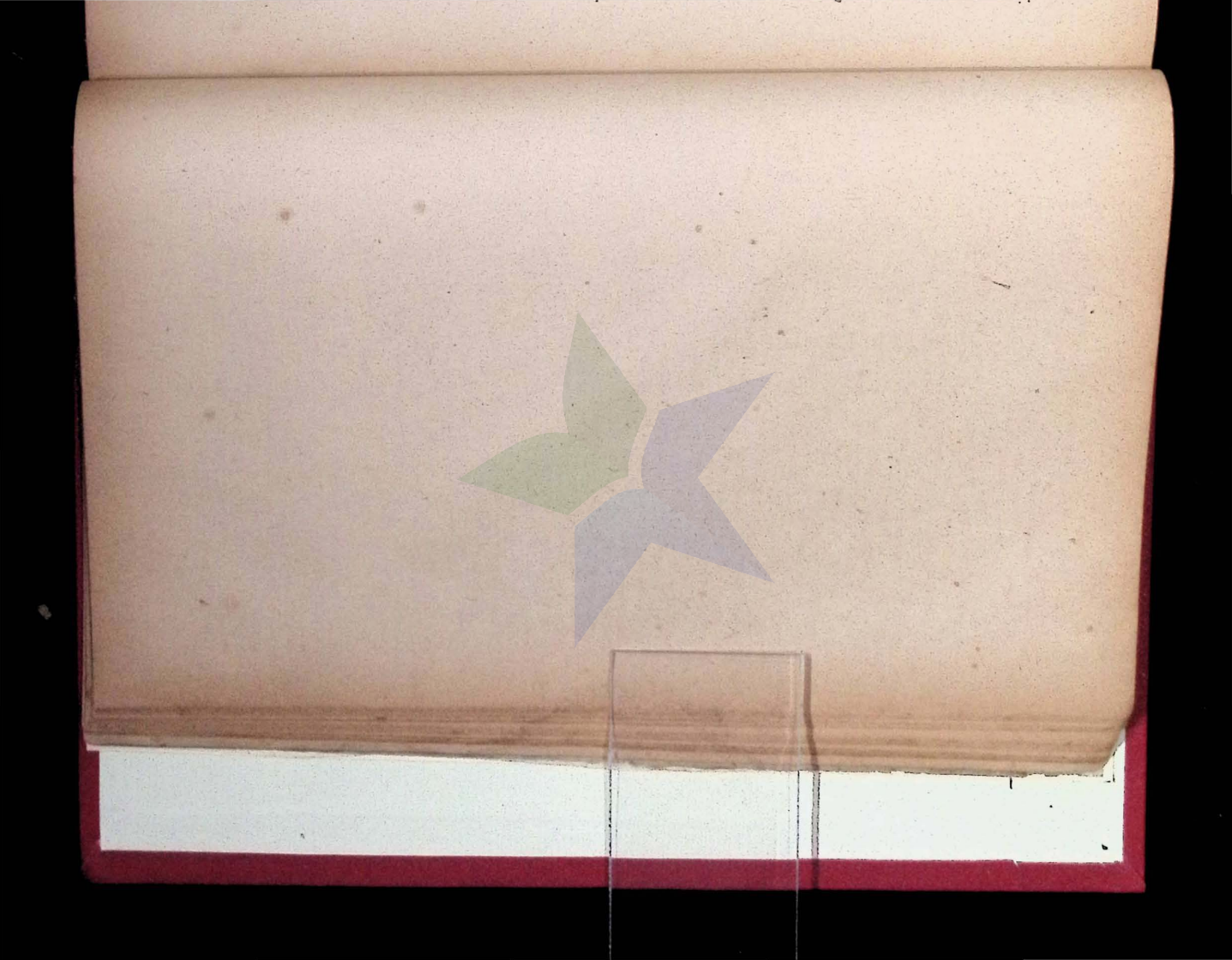

niet met haat, wel enkel met verdraagzaamheid en onverschilligheid bezield moest zijn. Zij kon onmogelijk over de barriere heenkomen en elke europese christendom-prediking zou daar het einde van haar invloed moeten vinden. Wij hebben toch ook kunnen waarnemen, hoe de religieuze moraal in Indonesia sterk genoeg was om, ondanks de gunstige verhoudingen, die de slavernij zouden hebben mogelijk gemaakt, de mens-waarde reeds zo hoog aan te slaan, dat de slavernij uitgeschakeld was als economisch moment. Zo ontbrak een der innerlijke voorwaarden voor de ontwikkeling van de slavernij. Java heeft onze voorouders nooit als slavenvolk gekend. Wel waren er later onder nederlandse dwang slaven (toch weinigen) op Java, maar zij waren van elders als roofbuit aangebracht.

De kultuurkracht van het bruine ras wordt gemeenlijk onderschat. Wie Indonesia's geschiedenis nagaat, ziet de zoon van een slaaf, en zelf weer slaaf, Surapati, stichter van een rijk: een eenvoudig soldaat, Taruna Djaja zich tot veldheer van groot talent ontwikkelen. Raden Patah, die Madjapait ten val bracht en de islam maakte tot staatsgodsdienst op Java, zelf een balling, was in ballingschap geboren. Een filosoof als onze Prins, Dipa Negara, wordt een veldoverste van roemrijke nagedachtenis. De grijze patih van Surabaja, Daëng Ranap streeft in heldenmoedige offergeest de schitterendste voorbeelden der gehele mensheids-historie voorbij. Wij zien een grassnijder keizer worden, een jongen van zestien jaar wonder-dapper cavalerie generaal, een zachte vrouw stedendwingster. Zo is onze historie tientallen voorbeelden rijk van sterke individualiteiten, die over alle grenzen heen, en zelfs die door de souvereiniteit van opperste vorsten gesteld, tot de hoogste toppen van roem en macht komen, rijken stichten, kronen veroveren, tronen storten, De individualiteit woog. Wie moedig was, kon heerser worden. Wie bekwaamheid had, brak zich zijn baan omhoog. De geleerde, de godsman, de wijsgeer, de dichter vond zijn aards heil en geluk reeds in de dienst der machtigen. En zij allen drukten hun sporen op de samenleving.

Deze individualiteit zal oorzaak zijn, dat de westerse overheersing in Azië haar verdwijning zelfs in de gedachten niet verder dan een jaar of wat zal overleven. Want zij werkt door. Zij tekent geheel het ideën-bestaan, het religieuze leven van het volk. Zij is de oorzaak van wijsgerige en godsdienstige afgeslotenheid, welke bij al haar schadelijke gevolgen toch tevens Azië's kultuurkracht het duidelijkst demonstreert. Deze geestelijke eigenheid en afsluiting van Azië de nog steeds ondempbare kloof vormt tussen oost en west.

Deze

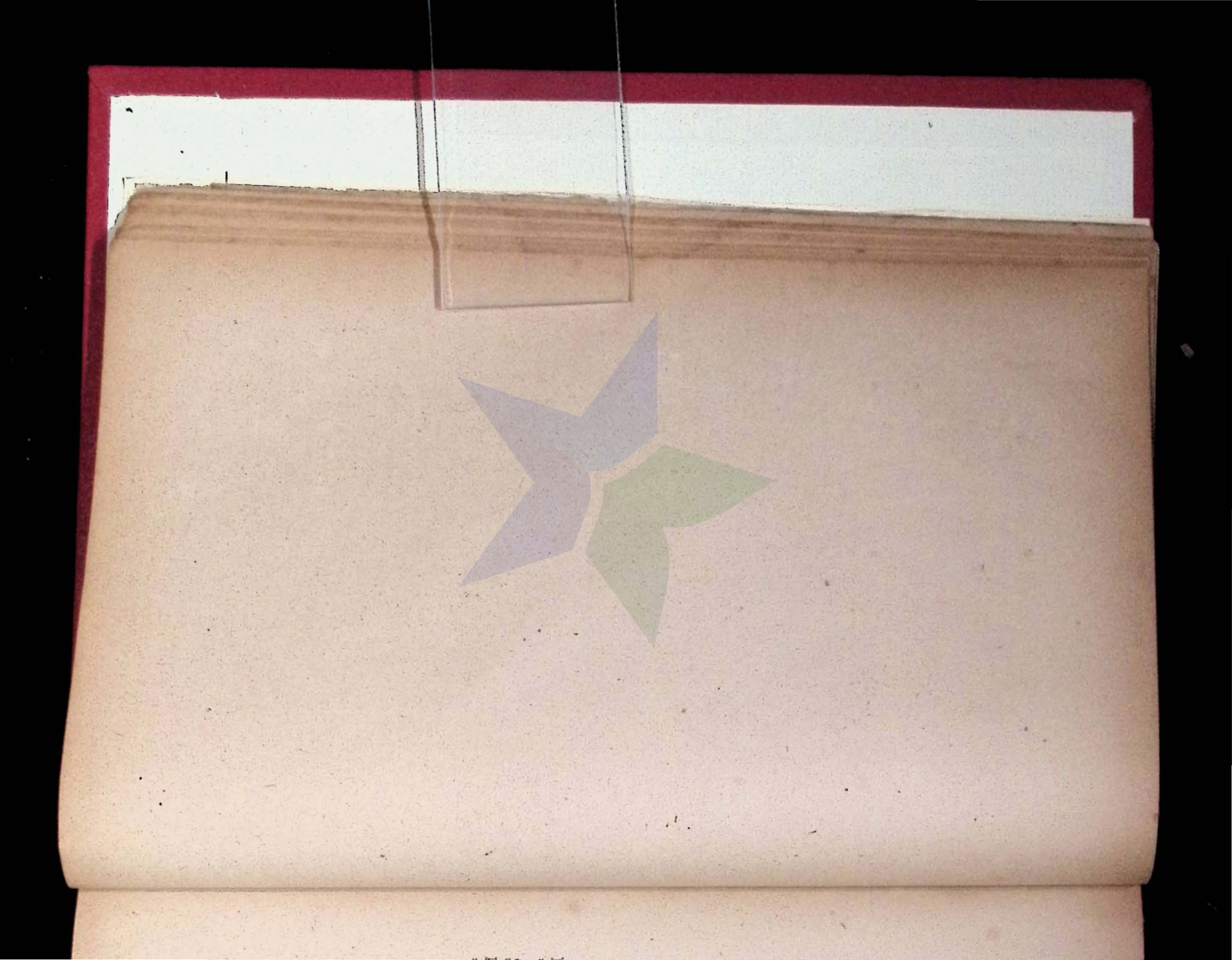

Deze geestelijke afzondering bepaalt de scheiding der zones van oost en west, beslist wat oost, wat west behoort in het gehele leven, en is de scheidsman die ~~de~~ niet te wegen, niet te meten, niet te beschrijven is! In de gemakkelijkste, de innigste levensmomenten ontsluit de Indonesiër zich nooit geheel, geeft zich nooit geheel over, opent nooit geheel zijn gedachten, belijdt nooit geheel zijn karakter. Maar de Indonesiër beantwoordt ook nog aan iets anders behalve aan de kracht der individualiteit. Nl. aan de wijsgerige en godsdienstige afgeslotenheid der aziatische kultuur. Deze opent zich nog steeds niet of uiterst langzaam voor de uit het westen komende materiële beschaving, waarmee zij zo weinig gemeen heeft. Onze kultuur is in zich zelf te oud, te vol, dan dat zij de uit het westen komende elementen, bovendien uit haar eigen weg, maar verbasterd, zou kunnen opnemen. Het rijpere kan zich met het prille niet verbinden. Onze kultuur had aan de menging met westerse bestanddelen geen behoefte en sluit zich. De westerse beschaving zoekt zich evenwel te verrijken met de denkgebouwen van Azië en opent zich. De aziatische kultuur stond en staat echter hoger dan de civilisatie van het stoffelijk leven, welke in het westen voor kultuur wordt aangezien. Het westen begint eerst tans zijn kultuur.

De Kultuurgang der Mensheid

De kultuurgang der mensheid is een enkelvoudige. Afgezien van bizondere detailvormen en beelden, is hij in de grote lijn van alle volkeren en rassen dezelfde. De trappen van kultuur bevinden zich hoger of lager, de weg zelf voert langs de zelfde mijlpalen.

Onze indonesische kultuur had de fabels der reuzen gekend. Zij ontstonden nadat de eerste menswordings-bespiegeling leidde tot de begeestering der luchten of de "bevestiging" daarvan. De zondvloed-mite was een kosmologisering van de menselijke baring en had geenszins naar verwerpelijke "verklaringen" gezocht voor geologische revoluties, die zeedieren op grote hoogte deden vinden. Astraal-miten kwamen op toen uit de geesten de goden waren gegroeid. De zon, de maan, de sterren en die duizenden hemellichamen bekwamen elk hun mitische rol, welke dan weer haar historische verbeeldingen op aarde verkreeg. Op hun beurt weer algemeen vermenselijkt en chronologisch historisch opgevat, werden deze miten tot simbolische dichtingen, die zich verstrengelden met de oudere miten, welke tot het ontstaan der goden en geesten juist aanleiding hadden gegeven. En zo ook spelen deze elementen in onze wajangdrama's en tragediën in, die oorspronkelijk de passiespelen onzer oerreligie geweest zijn, maar waarvan de

bron

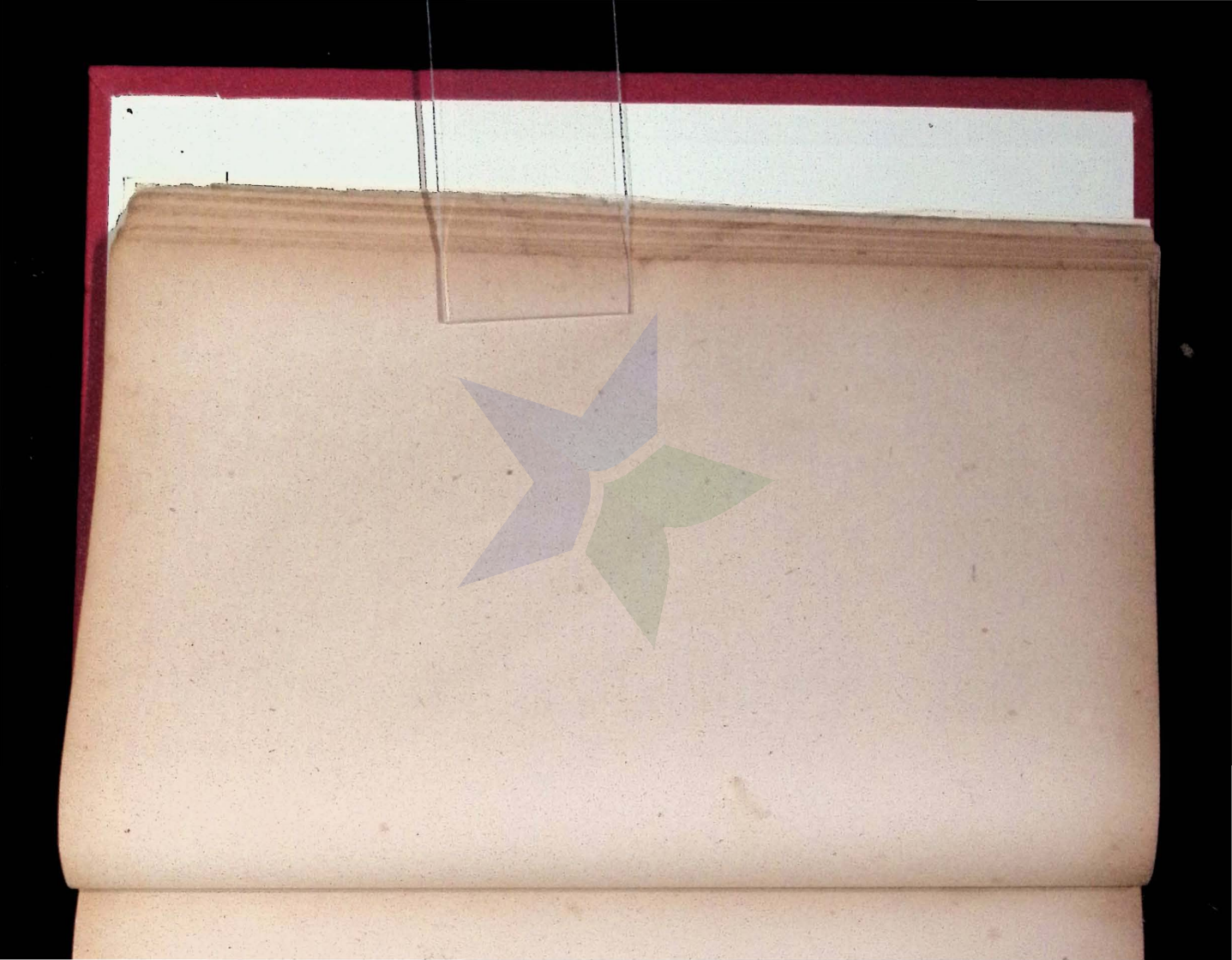

bron al evenzeer werd vergeten. De legendarische verhalen van de vorstenzoon Pandji en zijn bruid Anggrene, aan welk/ tema zich, evenal$ aan de Parsival, de schoonste dichtergaven hebben gewijd, bezien wij tans in het juiste licht der menswording dan verwordend tot mite van wereldwording, welke astraal-mitologie dan weer door een verdere generatie tot aardhistorie wordt omgevormd. Het is nu niet moeilijk meer om in het innig-dramatische epos van Pandji's vrijwillige zoendood in de westergolven, beladen met het lijk van zijn bruid, door hem zelf op vaders bevel gedood, en in honderd andere varianten late verwerkingen van vroege baringa-epiek of zon- en maanmiten terug te vinden, vormen van het literaire tema van de eeuwige strijd tussen Geest en Ziel, tussen het eeuwige licht en het eeuwige duister, tussen godheid en duivel, d.i. tussen god en mens. Europa verkeert nog in dit stadium van trouwhartig geloof aan het historische karakter van genesis- en astraal-miten. Voor de gemiddelde Europeaan bevatten de evangeliën heilige kroniek, zelfs waar hij misschien reeds hier en daar van de historische god mag zijn losgekomen. Het strekt de nederlandse massa van nu, in het algemeen genomen, tot deugd dat hij de buurman niet meer verkettert om diens godsdienstige "dwalingen". De nederlandse bourgeois heeft dat standpunt nog niet bereikt. En de nederlandse "wetenschappelijke" top-kringen maken twijfel aan de zelf gehuldigde religieuze legenden tot onderwerp van tijdverkwistend twistgeschrijf en geleerde polemiek. Ten aanzien van dit terrein van onze geesteswerkzaamheid staat de nederlandse wetenschappelijke roemstand, uitzonderingen gaarne daargelaten, nog aan de eerste trede van de trap omhoog. Echter, - er schuilt grof geld in dit sisteem der bekrompenheid.

Ook bij ons werd het vuurmaken bekend en religieus vergeestelijkt. Ook bij ons drong de beschaving van het tijdperk der ontdekking van de godsvonk door. Ook bij ons m/rkeert zich de weg der kultuur langs huwelijk, geboorte en dood en op dezelfde manier als elders. De spoken en geesten, de goden in het panteon, de godsdienst, - zij waren bij onze voorouders wel de zelfden als elders. En wie de kultuur van volkeren en rassen onderling vergelijkt, vindt, mits wetenschappelijk kundig en vooral oprecht, geen verschillen van kwalitatieve betekenis meer.

De conclusie voert ons in de oosterse filosofie tot de erkenning van haar juistheid dat het ganse leven een eenheid is, waar het westen ter nauwer nood aan de eenheid der stof toe is. Een waarachtig besef van dit alles moet politisch

voeren

voeren tot de overtuiging, dat de zogenaamde plicht der staatkundige voogdij dient te worden opgegeven. De overtuiging zal zich moeten vestigen dat elk volk ook staatkundig dezelfde weg der evolutie moet volgen en dat derhalve op den duur noch de innerlijke expansiedrang tot nationalisme, noch de uiterlijke tot kolonisatie en verovering in die keten van ontwikkeling zal worden gemist, versterkt of verzwakt, verkreupeld of verbasterd door de omgevingsfactoren op ander gebied. Ook Europa zal de religie van het "Al-Ik", het absolute/bereiken, d.i. de innerlijke bevrijding van alle animalische banden. Dit is een levensopvatting die tot verdraagzaamheid voert.

Het Een en het Al

De ideologie ener persoonlijk-historische religie, b.v. staat vijandig tegenover de leer in het oosten die vrij staat van een verstarrende dogmatiek, en vrijelijk ook het criticisme laat gaan. Dat criticisme is de hoeder onzer gedachten; ons bewustzijn is onze grens. Wij kunnen niet denken buiten ons bewustzijn. Wat wij bewust weten is niets meer dan uitstraling van het absolute, en geen gunst of beloning door een goedgestemde god, of de wens van een natuurlijke noodwendigheid, die zich laat verbidden, als zij in een goede luim verkeert. Om achter het absolute, d.i. de waarheid te bereiken, te doorgronden/moeten wij tijd- en ruimteloos worden. Zolang nog een subjectieve, persoonlijkheids-leer wordt aangehangen, blijft dit onmogelijk. Daarom moeten wij uit het subjectieve/ treden, door Maja's sluier heenbreken, d.i. zelf deel worden van het absolute; in ons moet de religie van het Al-Ik geboren worden, die ook de eigenste Ik-vorm als uitstraling van het absolute begrijpt en naar het ogenblik haakt, dat de mens de kerker van het Ik verlaten mag om in het Al op te gaan, d.w.z. alles zinnenbedrog van zich af te schudden, ons menselijk bewustzijn van-één te scheuren, en elk dualisme in ons levensinzicht te verwerpen. Het absolute is de laatste waarheid en als zodanig onbewijsbaar, want het bewijs ener waarheid berust op een andere, vorige waarheid.

In het kader van dit leerboek is het niet aangebracht over de verschillen in filosofische opvattingen in oosten en westen dieper in te gaan. Slechts dit: van de oervoorstellingen, die in het westen nog altijd, in het grootste gedeelte van het oosten reeds lang niet meer heersen, dat nl. het Absolute ziet, hoort, zich wreekt en verdoemt, goed is, machtig, wijs of liefdevol, is het wijsgerig oosten afkerig geworden in elke mate.

Voor het oosten is de gedachte het hoogste, voor het westen de daad. Denken is voor het wes-

ten

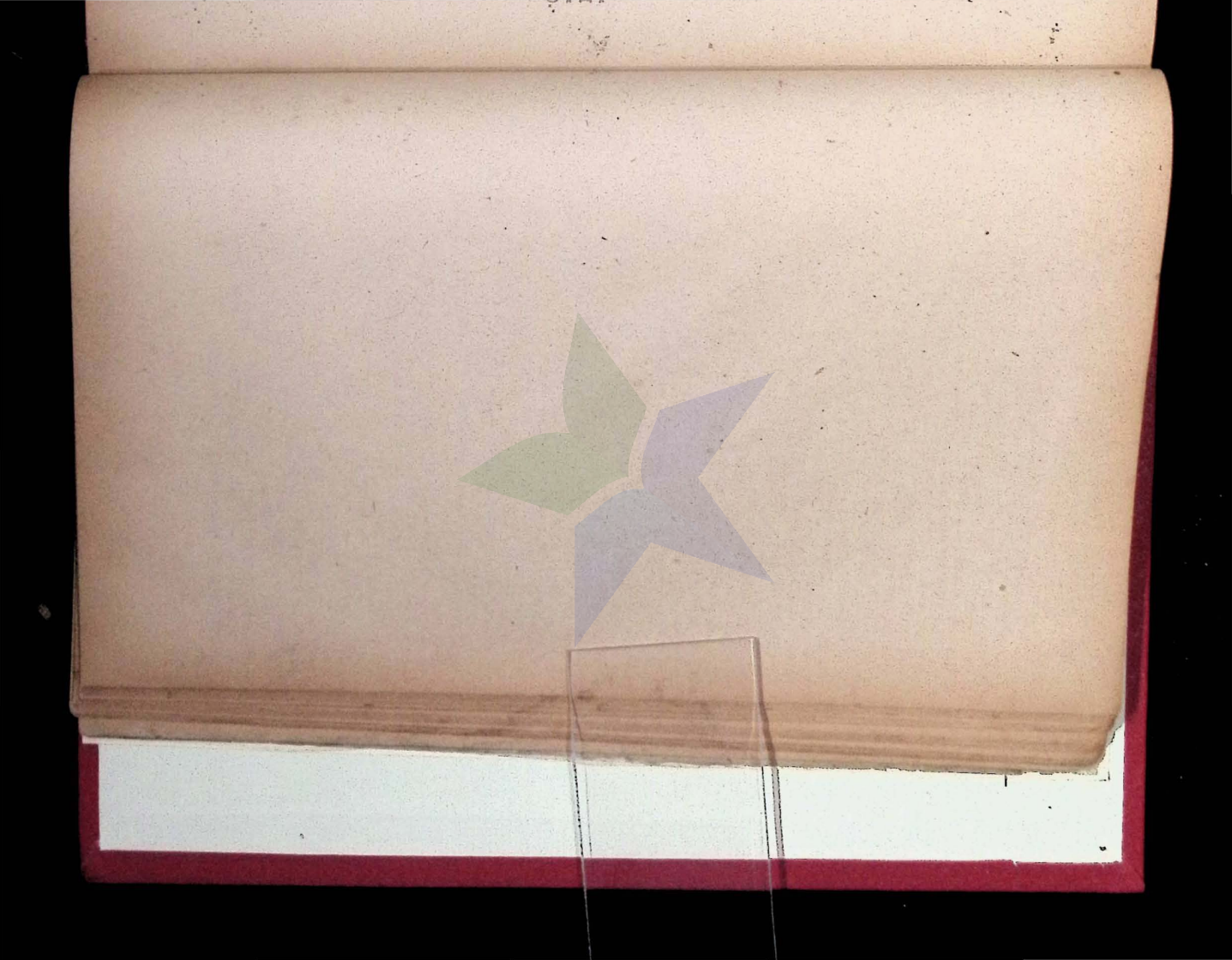

ten enkel middel tot handelen, tot verstandelijk handelen, indien mogelijk. Het doel des mensen is voor het westers denken niet, de absolute erkentenis, maar het schoner en edeler maken van het aardse leven. Hierop baseert alle westerse wetenschap, alle westerse civilisatie. Of, evenwel, zonder kennis van de wegen, verstandelijk gehandeld worden kan, is te betwijfelen.

Maar ook het oosten zelf was verdwaald. Niet in Maja weliswaar, maar in Sakala. Wij verzweefden, vergeestten reeds, hadden de reële bodem niet meer onder de voeten, toen wij vóór ruim drie eeuwen, aanraking kregen met de vertegenwoordigers van de westerse levensopvatting. Waar het westen/in die bodem verzonken, de wegen der stof alleen zocht, en door de duisternis verblind was, daar verblindde ons het al te helle licht in de sferen, die wij doorzweefden. Wij hadden terug gemoeten naar Maja voor het heil van ons volk.

Onze Kultuurhoogte

Maar dit moge nu daargelaten zijn. Slechts diende de historicus duidelijk te maken, dat de religieuze beschaving in ons land bij de komst der Nederlanders de verklaring wettigde dat in zaken van kultuur de Indonesiër verre de meerdere was van de geheel niet wijsgerige Nederlander en de meerdere gebleven is, ondanks het karakterbederf, waaraan hij blootgesteld geweest is.

De oosterse godsdienststichters en moraal-leraren hebben ook zonder wetenschappelijke naspeuring van de drijfveren der moraal, de wederzijdse steun als plicht voorgeschreven. Kongfoetse eiste gerechtigheid ook tegenover vijanden. Het westen heeft dat zelfs in deze 20e eeuw niet weten toe te passen. De naastenliefde als gebod werd door de Christos gepredikt. Vijf eeuwen vóór hem had de Buddha de liefde voor het leven reeds tot de dieren uitgestrekt. Mohammed beval scherp en kategorisch, daarom menslijker en opvoedender dan het bevelen: lief te hebben, het 10e gedeelte van het inkomen, de oogst, de winst, aan de armen te schenken. Geen strijd tussen een tot politiek verwrongen godsdienst en een op haar resultaten al te hovaardige halfwetenschap, welke wij in het westen nog steeds aanschouwen, verscheurde het innerlijk leven in het wijsgerige oosten, waar religie en wijsheid elkaar niet trachten te vernietigen, maar aan te vullen. Dat dit mogelijk was, is te verklaren uit de geest der verdraagzaamheid welke alle natuurgodsdiensten op hoger plan inwoont.

In

Godsdienst en Sociale Structuur

In hoeverre heeft de religie de sociale structuur beinvloed? De bestaande denkbeelden daaromtrent, de inzichten omtrent desa-organisatie en staatsinrichting vragen herziening.

De god incarneerde zich, zoals wij begrepen, in de priester. De goddelijke onfeilbaarheid van de priester werd aanvaard. Elke priester toch was een paus. Ook het moderne onderzoek heeft dit spoor der religie teruggevonden.

De god incarneerde zich in de priester als priester. Maar aanvankelijk was de priester het dorpshoofd, de eerste clan-heerser. Dáárom is het dorp in de oosterse landen steeds een zelfstandige unit, autonoom in zijn politieke status waar de ontwikkeling onverbroken en normaal bleef, omdat het dorp een religieus karakter heeft gehad van aanvang af. Niet een economisch maar een religieus instituut was het dorp. Daarom heeft ook het indonesische dorp zijn zelfstandig karakter kunnen behouden. Het was de eerste kerkelijke staat.

Kon het dorp in Europa opgaan in de economische staat, in het oosten was de politiek steeds ondergeschikt aan de godsdienst. In het oosten kon deze centralisatie der macht enkel een geestelijk beeld tonen. Staatkundig zien wij in het oosten de godheid niet enkel in het opperste hoofd der kerk geincarneerd. Hier was dus reeds van nature een gedecentraliseerd karakter van de clericale organisatie. De god incarneerde zich toch in al de dienaren van de kerkoverste. Dit moest politisch een democratische uitgroeiing in de hand werken. Als een zelfcorrectuur van het aziatische machtsdespotisme zien wij dan ook tevens de merkwaardige democratie in de eigenlijke volksinstituten door alle eeuwen heen behouden.

Het dorpshoofd was dus de geincarneerde godheid en als zodanig oppermachtig in het machtsgebied van het dorp, met volledig erkende oppermacht, met, als gevolg der economische ontwikkeling enkel tot het geestelijke beperkte oppermacht. De souvereiniteit van het dorpshoofd werd volledig erkend, de heiligheid van het persoonlijke recht op het dorpslid daartegen economisch beschermd, door het instituut der seniores, dorps oudsten, kamitua,

Het karakter dezer organisatie-vormen is waarlijk juister dan de idee van het staatsopperrecht in het westen. Die idee, dat karakter bestaan nog steeds, niet alleen op Java, maar evengoed op Sumatera als in de Minahasa, evengoed op Bali



als in de Maluku, al kent de indonesische samenleving de oorsprong hiervan niet meer.

Toen uit het dorp de stam groeide, uit de dorpsheer de clan-chef (de bupati) bleef de organisatie volkomen behouden. De uitbreiding der politieke machtssfeer bracht geen wijziging in het karakter dezer organisatie. De staatkunde in het oosten in het algemeen, in Indonesia in het bizonder, - in geheel Indonesia, - is een uitingsvorm van het religieuze leven.

Uit deze clanheren en stamchefs groeide de religieuze adel, later in het staatsverband bekleed met het staatsgezag. Zij hadden opperste macht over hun clan, omdat hun als geïncarneerde goden de gehele stam letterlijk toebehoorde. Deze stam was hun bezit. De godheid anderzijds ontleende haar leven aan het leven van de stam. Daarom ook had de clanheer macht over het leven van de clanman. Het was immers zijn eigen leven als geïncarneerde godheid. Hierin ligt de verklaring, waarom het volk zijn "hoofden" zo blindelings gehoorzaamde. Het volk vormde met de clanheer een onbreekbare eenheid. De souvereiniteit van het volk had haar aangrijpingspunt in de in de clanheer geïncarneerde godheid. Niet alweer enkel op Java maar in de gehele indonesische archipel en in vele gebieden daarbuiten. Alle souvereiniteit in het oosten zetelt in een godsbegrip in volkomen tegenstelling met het westen. De Nederlanders hebben van deze constructie nooit iets begrepen. Zij maakten hun bupati tot een ambtenaar, een "regent", d.i. tot een regeerder. Dat was maar een deel en niet het voornaamste deel van de positie der geïncarneerde godheid. Die nederlandse vorm van de "staat" was géén religieus instituut. De "regenten" verloren daardoor hun religieuze, d.i. hun voornaamste macht. De psichische band tussen volk en clanvorst werd er door verbroken en is nu nooit meer aan te knopen. Dat heeft onze revolutie van 1945 aangetoond. Nu worden onze bupati's door het volk aangewezen en door het democratisch machtsbeginsel in de westers-geschoeide republiek aangesteld en benoemd. De verhoudingen zijn volkomen omgegooid, als resultaat van eeuwenlange politieke onkunde.

De gedachte die de Nederlanders bezielde, het volk uit te buiten door middel van zijn (later te corrumperen) hoofden, een staatkunde welke notabene als een "verstandige" politiek werd geprezen, had de clanheren hun opperpositie ontnomen, het volk meer dan wat ook geëmancipeerd en heeft mede op de boden gelegen van de losworsteling van ons volk van onder het overheersersjuk uit.

Ook

Ook dit kwaad loonde zijn meester. De harmonische organisatie van de indonesische staat, welke bezig was onder economische factoren geleidelijk een oplossing na te streven, waarin èn wereldlijk èn geestelijk gezag in hetzelfde aangrijpingspunt in evenwicht zouden vertegenwoordigd zijn, werd door de overheersing ruw verstoord. Daardoor werd onze staatkundige organisatie ontworteld en ons volk toegankelijker gemaakt voor de opname van westers-revolutionaire maatschappij-beschouwingen. Deze hebben ten slotte aan de overheersing een eind gemaakt.

De Godsincarnatie

Zo zagen wij dat de "regent"-clanheer een positie innam als de indonesische staatsvorst. Deze positie was de onaantastbare van de in de vorst geïncarneerde god.

Het is nodig, hierop breder in te gaan. Hierop toch berustte een gehele maatschappij-beschouwing niet alleen, maar ten overvloede is dit indonesisch vorstenkarakter door de overheerser zo algeheel miskend, dat zijn staatkunde daardoor voor hem zelf nadelige fouten maakte. Toch zijn er klaarheldere aanwijzingen en onomwonden uitzeggingen in onze oude boeken. Ook het oude testament b.v. - naast de heilige boeken bij andere volkeren - geeft aanwijzingen omtrent de goddelijke incarnatie in aartsengelen, vorsten en profeten. Abraham, Juda, Jacob, Israël, Isaak, David, Moses, Samuel, Eli, Elia, Gabriël, enz tot de laatsten toe - ni. Jezus en de pausen, - zijn allen incarnaties der godheid.

Aanwijzingen in de oud-indonesische namen zijn dikwijls overvloedig. Deze namen werden de vorst eerst gegeven als hij tot de regering kwam. Op dàt ogenblik incarneerde zich de godheid in de vorst. Vóór die tijd was de vorst slechts een voor de incarnatie voorbestemde en daarom natuurlijk vereerde mens. De incarnering, wanneer de vorst als mens gelouterd was, deed die mens verdwijnen. Als vorst was de koning de godheid zelf. Uit zijn mond sprak god; in zijn handelingen openbaarde zich gods wil. Hij moest dan natuurlijk wedergedoopt worden en de naamgeving moest het karakter van een simpatetisch ritueel hebben. In die naam moest de god worden aangeduid. Bij deze plechtigheid werd de vorst gezalfd met de heilige olie. Van de oervormen der religie is ook dit gebruik in het westen blijven leven.

Oorspronkelijk was er slechts één god, die zich kon incarneren, namelijk Wisjnu. Later werden ook Sjiwa en Buddha eveneens als aardse incarnaties aangenomen. Sjiwa en Buddha zijn toch slechts goddelijke uitstralingen, als gelou-

terde

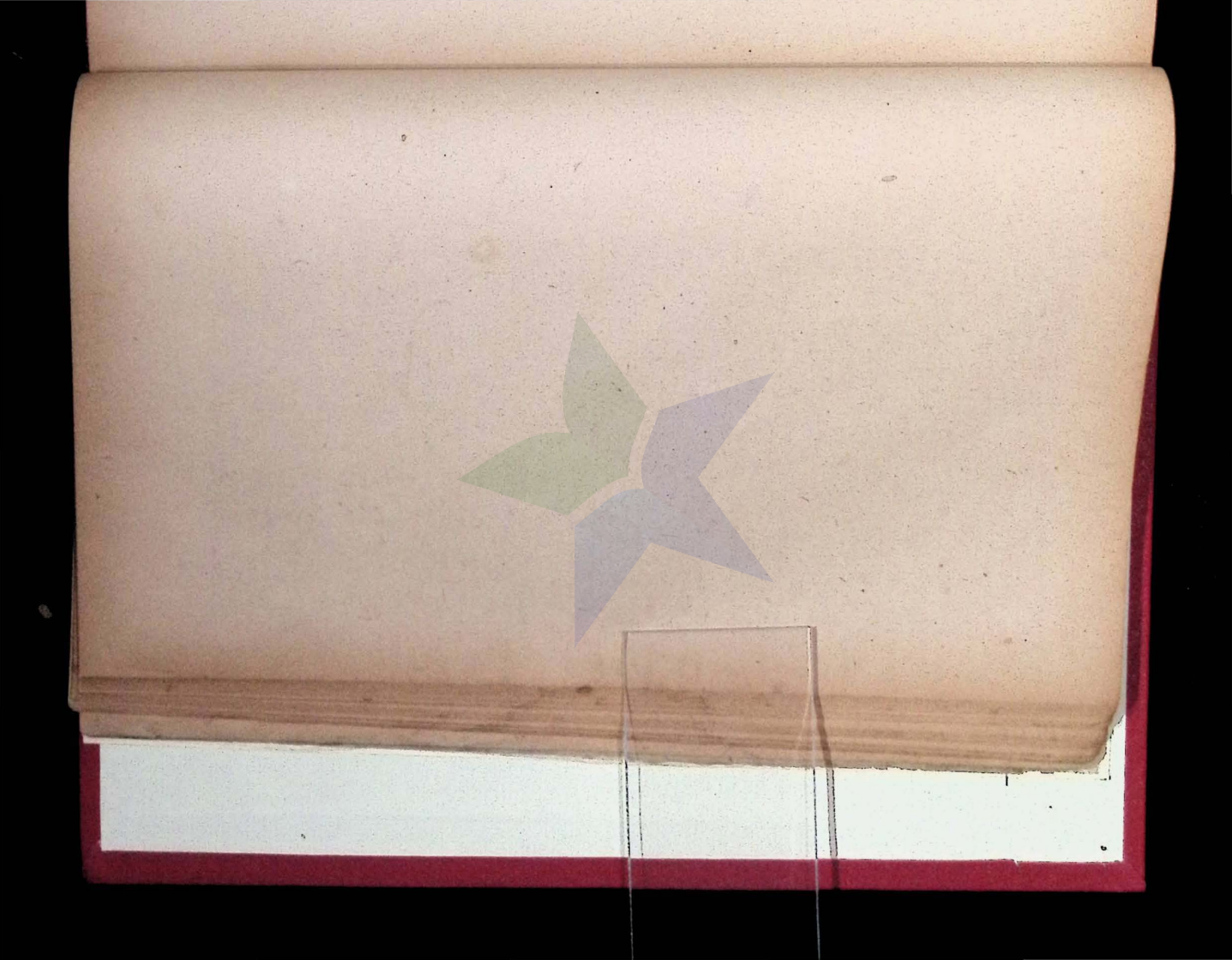

terde en dan uitverkoren zielsfiguren. Zij kunnen niet als ziel incarneren. Alleen geest-figuren vermochten tot vlees d.i. tot mens/worden. Zielsfiguren behoren echter reeds tot het vlees, tot de stof. Zo lang de leer nog zuiver bewaard wordt, moeten vorstelijke Sjiwa-incarnaties als afvallige figuren aangezien worden.

Aanwijzingen in Vorsten-namen

De koning van Tumapel, Anusiapati, heet zo als "Heer der Mensen", een naam van Wisjnu. De eerste rechtleerde koning van Daha heet Sjri Radjasa, d.i. "de Vlam des Vuurs", of "de Zoon des Vaders" (nl. Wisjnu) Dezelfde aanduiding herkent men in Radjanegara, d.i. 's-Lands Vuurvlam". Diverse koningen heten Wisjnuwardhana, d.i. "Wisjnu herboren". Koning Ken Arok, of Angrok, heet weer Radjasa. Nog duidelijker is de naam van koning Bhatara Wisjnu - hij draagt gods opperste betiteling. De zg. stichter van Singhapura, wordt genoemd Sang Nila Utama ("de heilige verheven Blauwe", - Sjiwa, de blauwhalige?)

Talloze vorstennamen hebben de toevoeging "warman". Dit wijst op de vijfde menswording van Wisjnu, als dwerg nl. Het was een geliefd beeld voor de god als vorst op aarde. Ook in de europese sprookjes, in de Wodan-kultus, bij de Egiptenaren leeft de dwerg als de geliefde en populaire sluwerd tegenover de plompe en domme "grote". Het is de David der Israëlieten, de "kleinste", de "gek", die voor dwerg speelt, de dwerg tegenover Goliath, uit het geslacht der Enak, de reuzen of Anaks/de mensen.

Vaak bevatten de vorsten-titels de aanduiding "hadji". Ook dit wijst op hun goddelijk karakter. Het woord betekent "eerste". D.i. de "eerstgeborene", later "de opperste", "de hoogste". Het is hetzelfde als tal van andere aanduidingen van vorsten in overig Azië (Bisaja's hadi, tagalog hari, bikol hade, pampanga ari, maleis adji, javaans adi, ari, aria, japans ahaji, voorts wali, bali, buli, bhari, Har, Hor, Heros, Eros, Herakles (= hara kala, d.i. de Zwarte Har,) Ook de naam der legendarische Ariërs is terug te vinden in ons Aria, Arya, maleis ria, rija, rijo, rio

Niet-heersende of nog-niet-heersende vorsten werden wel eens aangewezen als de wahana van een god; zij konden eventueel dragers zijn van de god self. Deze wahana's is natuurlijk het oertemdier, zoals stier, olifant, paard ens. B.v. Lembu Peteng, Lembu Tal, Lembu Tjampaka, Gadjah Mada, Hajam Wuruk. En deze oervolste aanwijzingen genoten voorkeur in de titulatuur. Er is in-

derdaad

derdaad geen wezenlijk onderscheid met persoonsaanduidingen als de Vlaamse Leeuw, de Russische Beer, of als de Springende Panter der Irokezen en de Vliegende Arend van de Sioux. En zelfs de verhalen van Balaams Ezel en Jonas' Walvis, die wij gesimboliseerd terug vinden in de pauselijke mytes, - de viskop, - kunnen in dit kader worden ontleed.

Aanwijzingen in Beelden

Maar ook aanwijzingen in beelden zijn overvloedig! Het is begrijpelijk dat in een wisjnuistisch-sjiwaïsme er alle aanleiding was om, waar de Geest in de vorst bij diens leven was gehuldigd, de Ziel, de menselijke onstoffelijkheid van de heerser als Sjiwa of Buddha in beelden uitdrukking te doen vinden. Koning Anusjapati wordt als Sjiwa te Kidal bijgezet, koning Wisjnuwardhana als Djiwa te Djadjagu, als Sjiwa te Waleri; Koning Kertanegara vindt zelfs als Sjiwa-Buddha vereeuwiging. Als Wisjnu en Buddha wordt koning Djajanegara bijgezet. Zelfs als de god nederdaalt in een beeld, is hij natuurlijk de vorst. De god toch kan zich in alles uiten en blijft in al zulke uiting de rechtelijke clanbezitter. Werd de levende vorst als een vleeswording van Wisjnu aangezien, zo was er dus des te meer reden om de slechts lichamelijk gestorven heerser in een ander godsbeeld, een andere levende god te vereeuwigen.

Aanwijzingen in de Lotgevallen

Aanwijzingen van het godswezen in de vorst vinden wij in de mededelingen zijner lotgevallen, van zijn levensloop en bestaansomstandigheden. Dergelijke verhalen zijn tans mitologie. Er is niet de minste kroniek in. Het zijn de lotgevallen van de Geest, telkens weer in een nieuw aardsklee gestoken. Ook daarin herkennen wij, vaak glashelder, de goden. Zo is Ken Arok "niet uit een moederlijf geboren", hij is "de zoon van Wisjnu, de Heer der Bergen", elders weer heet hij "de eigen zoon van Girindra", wederom dus Wisjnu's zoon. Zulke aanduidingen zijn voldoende om alle historiciteit, om hem heen geweven, te verwerpen. Ken Arok is de hoofdfiguur van een mite.

Hajam Wuruk is "de zoon van Bhatara Natha", ook geheten "Girinatha". In het Oude Testament luidt de bede: "Maranatha", d.i. "Kom, Heer"", - och, alles is een eenheid! - Zo keert koning Anusjapati of Anusjanatha, - wat hetzelfde is, - na zijn dood terug naar de god "Girindra", - en in vrijwel alle "heilige Schriften" vervullen "de berg" of "de bergen" hun rol tot in het Nieuwe Testament toe. Ook koning Kertanegara gaat na

zijn



zijn dood "terug naar Cinendra". Zo wordt eenvoudig als natuurlijk bekende waarheid medegedeeld dat "de heerser bevoegd is om aan het leven der schepselen een eind te maken", en dat "zonde wordt uitgewist als men door de heerser gedood wordt". Maar enkel de god kwam de macht over dood en leven toe. Gelooft niet elke godsdienst dit: de dood wist de aardse zonden uit, mits de overledene stierf in de Here, dat is ook: door de Heer.

Aanwijzingen in rechtstreekse Mededelingen

En eindelijk vinden wij de aanwijzingen in talloze, neergeschreven rechtstreekse mededelingen.

Koning Hajam Wuruk, lezen wij, "is god. Hij is de wedergeboorte van Bhatara Natha", want "Bhatara Guru incarneerde zich in hem" Hij "was een god in geopenbaarde vorm". Ook koning Anusjapati "was Bhatara", evenzo koning Radjasa. "Alleen het hogere wezen (de vorst) beschermde de wereld als majesteit en vorst". Koning Kertanegara "was god en vorst". En dat kan ook niet anders, "want de heersers zijn de belichaamde goden". Daarom ook was "god Giripati in Hajam Wuruk belichaamd" Wat niet wegneemt dat hij "Buddha is in levende lijve", en wie hem, de god, weerstreefde, zou ramp moeten ondervinden". Zo wordt koning Djajabaja door Mpu Panuluk in de Bharata Judha een "incarnatie van Wisjnu" genoemd; koning Kamesjwara in de Smaradhana "een vleeswording van Kama", d.i. de god der liefde, dus alweer Wisjnu.

Vorstenplichten

Dit alles is niets aparts. Vermoedelijk zijn de vorsten, bij alle volkeren in de aanvang hunne geschiedenis de ~~vorsten~~ goden geweest. Iskandar Akbar (Alexander de Grote), Keizer Augustus en zijn opvolgers, de vorsten van China, Japan, de Moghuls, Djengis, Timur, Babar, de negerkoningen van West Afrika, de stamhoofden in Oceanië, de jangs en danjangs van Zuid Oost Azië - allen waren goden. Wel vreemd dat de op hun wetenschap zo prat gaande overheersers in ons vaderland dit godskarakter van Ken Arok, en de lange reeks "goden" die na hem kwamen, niet als geincarneerde "goden" heeft kunnen erkennen en ons niten als historie hebben voorgehouden. Was niet ook Jezus Christus een "koning der Joden"?

De ontwikkeling der historie deed verschillen ontstaan en duidelijk worden. Zo bleven de romeinse vorst-goden niet meer dan clan-heren. De indonesische vorsten werden universale goden.

De macht der "goden" was geenszins onbeperkt.

Aan

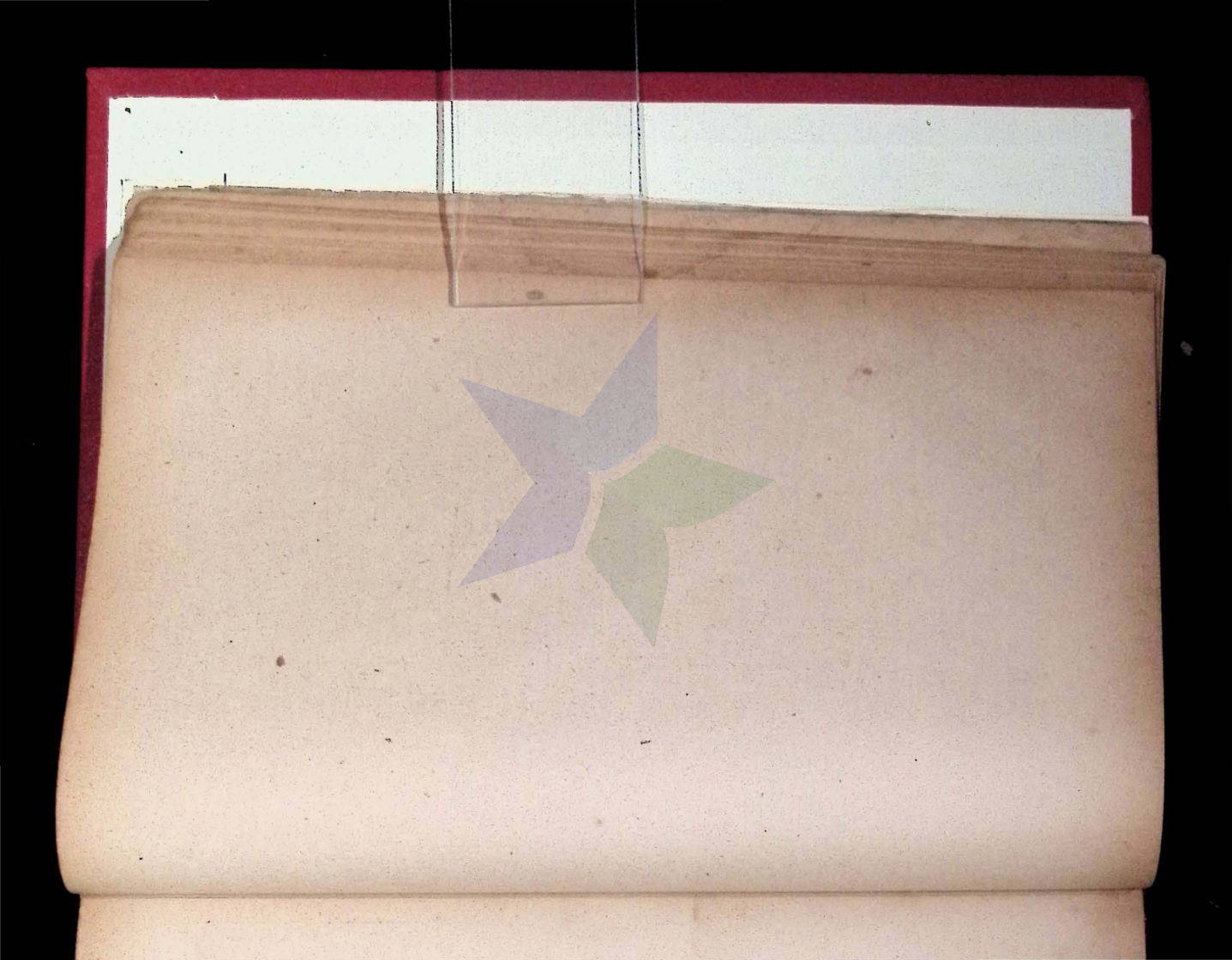

Aan de uitoefening hunner absolute macht waren de plichten van de vorst te herkennen. Het sociaal en economisch inzicht was langzaam voortgegroeid en had reeds een bres gestoten in de zuivere religie. Kwam de vorst die vastgestelde plichten niet na, dan was hij de god niet, of niet meer!

Het was gevaarlijk voor hem de voorgeschreven plichten niet na te komen, gevaarlijker dan voor een westers vorst, inbreuk te maken op de landswetten.

Deze toch had enkel een critiek van de wettelijkheid te vrezen, gene echter van het veel gevoeligere rechtsgevoel.

Als de vorst zijn godsplichten niet nakwam, kon hij de god niet meer zijn en lieten de onderdanen alle devotie na, wat nog iets anders is dan eerbied voor het gezag of de heerser, en zeiden hem de gehoorzaamheid op. Uit onze geschiedenis zijn er voorbeelden van aan te halen, maar sporadisch, want al zijn er ruim voldoende excessen geweest, zij tastten het godskarakter van de vorst niet aan. Daarvoor zorgden de euveldoeners wel ter dege.

Alle plicht culmineerde, ten slotte in deze eis dat de vorst "de ware leer" zou kennen. Die bevatte een uitgewerkte en volledige codex van voorschriften op het gebied der religie, der gebruiken (adat), der sociologie, der staatkunde en der landorganisatie. Waar aan de vorst hulde werd gebracht, waar hij rechtsprak, en audiëntie hield, waar hij verplicht was zijn democratische rijksraad in zaken van regeren te kennen, waar zijn verhouding tot adelstan en dorp in de toepassing zijn kennis van de ware leer deed blijken, -overal was daar de rechts-intuitie, nog meer dan de kennis van De Wet bij de ingewijden als controlerend instituut. Overal waar de godvorst in het spel kwam, kreeg men de herhaling van de voorschriften der Wet. Overal waar een priester de gemeente of de jeugd onderwijs gaf, waren deze voorschriften onderwijsstema. Werd er een tempel gebouwd, - de plichten van de vorst werden gememoreerd. Was de tempel toch niet simbool van het lichaam van de god in hetwelk hij "incarneerde", juister "in de stof nederdaalde"? Werd een volksvergadering gehouden, - de plichten van de vorst, neergelegd b.v. in de Radja Kapa Kapa, werden in herinnering gebracht. En zo was de staat in een dagelijks verband gebracht tot het volk. Die oosterse staat was het volk niet vreemd. De oosterling wist van eerste manlijkheid af, dat hij aandeel had in het staatsleven en welk aandeel. Een wegrukking van het staats begrip uit de herkenningssfeer van de burger, in

het

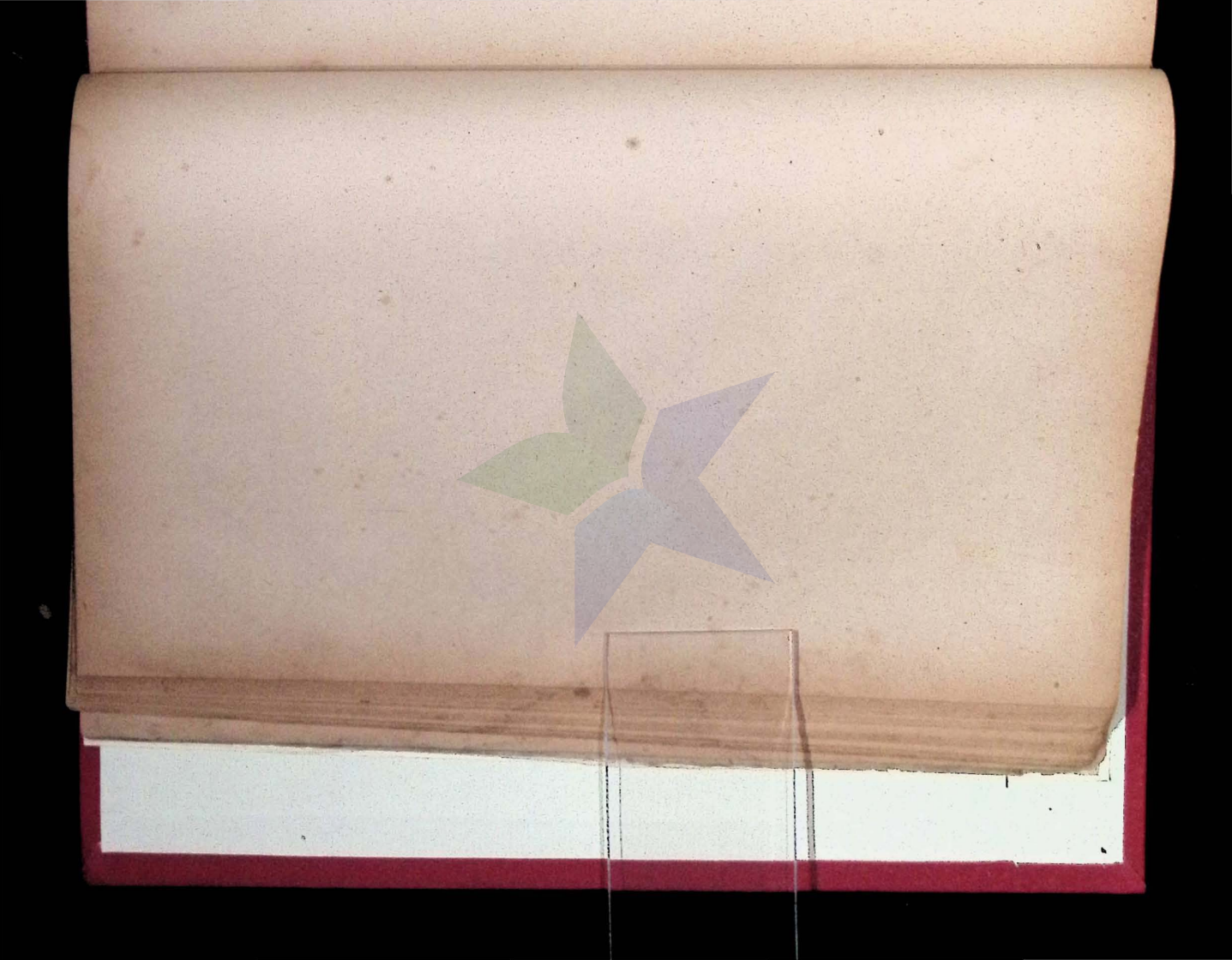

het westen voortdurende oorzaak van revolutie en binnenlandse oorlog, van haat of onverschilligheid jegens de niet gekende staat, kon in het oosten niet plaats hebben. Staatsnihilisme kon dus niet opkomen.

Ziedaar dan het raadsel tot oplossing gebracht, hoe in het oosten de kunst begrepen was om uitgestrekte mensencomplexen te verzoenen met een individueel hard levenslot.

Eenheid van Familie en Dorp

Het karakter van religieuze eenheid van familie en dorp is te herkennen. Zo goed als de familie was het dorp "gesticht" door de genius in de grijsheid der tijden. Hij was de Dan-Jangder desa, die in de priester-dorpsoudste, indien nodig, incarneerde. De stoffelijke ontwikkeling had een administratieve hiërarchie dezer Dan Jangs het leven gegeven. Zo kwam er een oppergenius voor meerdere dorpen te zamen. Allen woonden in ongerepte plaatsen, liefst in het woud en daar werden zij vereerd en werd hun offer gebracht. Nog steeds is dit zo, ook in zogenaamde gekerstende streken van ons vaderland. De Dan-Jangs waren de absoluut erkende heersers.

In hen eerde men "de herkomst van de familie". De "kramat" was het graf van de goddelijke nageboorte, die zich geofferd had voor het heil van de jongere broeder, het mensenkind, de mens. Soms was het de gemeenschappelijke begraafplaats, de "balubur" der gehele desa, soms het individuele graf van de bali van een stam-voorman, hetzij binnen de kom van het dorp, hetzij daarbuiten. De gedachte is niet te gewaagd dat in het geheiligd ceremoniëel de begrafenis de wortel schuilt van de verschillende vormen van het eersgeborenschap op de grond. Ook de hechte banden in ons familie-leven houden met deze bali-vereering verband. Met de uitgroeiing van de dorpsheerschap tot stam- of clan-heerschap, werd de opper- Dan Jang de stamgeest, later de stamgod. Zo lang bleef dit kernkarakter der religieuze familie bestaan, dat het versterkt kon voortleven, zelfs zó, dat de vorst in de innerlijke zaken van dorpen dangemeenschap geheel kon worden uitgeschakeld en een staatkundige vertegenwoordiging van deze onaantastbare sociale eenheden in haar relatie tot de staat kon ontstaan in een tijd, welke in Europa nog naar de vorsten-tirannie kende. De innerlijke organisatie van clan en desa was dan ook van zelf sprekend religieus gekleurd. Nog bestaat deze structuur der oude vormen, ongehinderd door de wijziging in de religieuze ideologieën.

Ook de staat toch was een religieus verband, de maatschappij een goddelijk instituut, en de

onderlinge

onderlinge verhouding der individuën was door onveranderlijk gedachte wetten bepaald.

Staatsrecht

De oosterse staat was dus geen economische structuur. Hij was een teocratische staat, een godstaat, of zelfs wel een kerkelijke staat. Was het dorp ten slotte de priester, de staatx was naar analogie de vorst-paus. Staatsbezit was dus uiteraard vorsten bezit. Uitdrukkelijk moet daarbij in het oog gehouden worden het kenmerkende wezen van het oosterse bezit, het daarin belichaamde concrete verschil tussen bezitsmacht en beschikkingsrecht. Er bestond een veronderstelde domeinbezits-macht; er kon geen reëel domein (beschikkings)-recht bestaan. Wanneer om baatzuchtige wil betoogd werd en wordt dat er een vorstendomein-recht in Indonesia bestond of bestaat, wanneer daarvoor een vorstenbezit van de grond werd vastgesteld, dan weten wij dat het beginsel van een oorspronkelijke bezitsmacht nooit aangetast geworden is, behalve dan door de nederlandse overheersers zelf. Er heeft nooit een beschikkingsrecht over het individuele eigendom van de burger, de familie of het heilige zelfstandige dorp bestaan. Daarom juist is van nul en gener waarde elk beroep op een zogenaamd beschikkingsrecht van de vorst, - een zg. staatsdomein-recht - Zulk beroep werd maar al te vaak gedaan om de aan Indonesia gepleegde grondroof goed te praten.

Het recht in onze staat was uit god. Staatsrecht was dus godsrecht in absolute zin en geen "vorstenrecht". Het wordt duidelijk dat in een kerkelijke staat, waarin de priester zulk een machtspositie bezette, vele ambten, zelfs van administratieve aard, priester-ambten waren. Zo was gewoonlijk de rechtspleging aan priesters toevertrouwd, en zo werd ook de belasting-inning wel meestentijds aan priesters of priester-clanheren opgedragen.



HOOFDSTUK XIII

Overige Ideëele Beschaving in Indonesia.

Onze Eigen Kunst

Ook onze indonesische kunst droeg en draagt een oorpronkelijk karakter. Dat wordt nu langzaam ingezien. De algemene propaganda der koloniale misdadigheid om het gehele volk van Indonesië een minderwaardigheids-complex bij te brengen heeft niettemin, ook tans nog, lang niet uitgewerkt. De eerlijke arbeid van de enkelen, die geen intellectsoffer aan de koloniale winstmakerij wensten te brengen, heeft nog te strijden tegen volgehouden voorstellingen van nederlandse moedwil en nederlandse onkunde dat al ons kultureel vermogen uit een hinduse overheersings-periode stamt.

Er is nooit zulk een periode in ons vaderland geweest. Onze kultuur is nergens hindus gekarakteriseerd, nog minder geheel hindus geweest. Indonesia's kultuur is van aanvang tot einde - nu! - Indonesia's oorspronkelijk bezit.

Nu wordt "de hoge javaanse kultuur" geprezen, nu erkent men - en nog maar schoorvoetend - "de eenmaal zo machtige, in kunst en letteren uitblinkende" indonesische kultuur, nu wordt Madjapahit beschouwd als "een invloedrijk beschavingscentrum". Uit India zijn geen inlichtingen te putten omtrent de op Java tot bloei gekomen kunsten. Geen hindoese kunst, geen hinduse ideologie, geen hinduse intelligentie zijn de originators geweest van de kultuur in ons vaderland. Zelfs ten aanzien van de bouwkunst, de ogenschijnlijk meest beïnvloede indonesische kunstuiting, moet elke directe bevruchting door Hindustan uitgeschakeld worden. Onze voorouders hadden hun eigen, oorspronkelijke, aan niemand ontleende kunst. Op Bali is die kunst blijven leven. Noch van stilistische verwantschap, noch van ideëel gelijk karakter met enige andere "kant en klaar geïmporteerde kunst" is er sprake.

Elke kunst is religieus, immers scheppend en altijd draagt zij de erkenning van een band tussen al het bestaande en het Ik. Daarom is het voortgebrachte zelf weer religie. En elke religie is daarom zelf ook weer kunst.

Alle religie zelf is echter simboliek. Zelfs haar taal, dat is de eerste "taal" van de primitieve mens, is simboliskh. Zij is "de geheime verborgen taal", waar-in de ouden zich plachten uit te drukken. De primitieve taal is derhalve simbolisch.

Maar

Het Getal in menslijk verkeer

Maar het onderlinge verkeer door de taal eist orde, rangschikking, regelmaat. Een denkmiddel in dat verkeer is de tijd, niet enkel beredeneerd, maar ook geformuleerd. Het moet in waarden, onderling tot elkander staande in vaste verhoudingen, uitgedrukt kunnen worden. Dat wil zeggen: het getal ontstaat.

Deze ontdekking van het getal, - wellicht reeds door het hogere dier, - is een der eerste kunsten. Als kunst is zij religieus, als religie simbolisch. Alle oorspronkelijke rekenkunde is daarom religieus en simbolisch. Uit de ontwikkeling dezer religieuze metriek ontstaat de kabalistiek. Aanvankelijk is daarom elke kunst, alle wetenschap, alle filosofie kabalistisch. Het cijfer heerst oppermachtig. Maar het cijfer is slechts één uitdruk naast andere uitdrukvormen van het simbool. Dat simbool was religieus, dus heilig. Zo wordt ook het cijfer heilig. Het bezit straks tovermacht.

Bij de beschouwing van oude bouwkunst en architectuur, van oude beeldhouwkunst, oude astrologie en kosmologie, verborgen tijdrekeningen gelijk onze tjandra sangkala's, treft de moderne mens de "getallen-waanzin", als "een hartstocht om alles in cijfers uit te drukken en te rubriceren". Zij is niets anders dan de poging om in de kunst en in de wetenschap van de tijd de absolute waarheden van filosofieën en religieën uit te drukken, die in de primitieve stadiën van het menslijk denken elkander volkomen dekken.

Deze mistiek in cijfers behoort overigens geenszins geheel tot het verleden. Het christendom in de bouw der kerken, de griekse beeldhouwkunst in de schepping harer kunstvoortbrengselen, de Chaldeeërs in de analise hunner kosmologie, de Egiptenaren in de toepassingen hunner geometrie gehoorzaamden aan de canon. Vrijmetselaren en teosofen zitten nog muurvast in deze cijfermistiek. Het "heidense misterie" was de wet voor alle kunst. Elk cijfer had zijn waarde, elke cijfercombinatie de hare, alle heilige namen en uitdrukkingen waren verbonden aan onherroepelijk vaststaande regelen. Men kon godsdienst uitdrukken in de bouwmaten van tempel en heiligdom. Men moest de oud-testamentische voorschriften voor tempel en tabernakel-bouw vereren en gehoorzamen. De opperste macht van het cijfer om de mens te binden aan zijn religieuse conceptie zal de beschouwer helpen oude kunst en oude kultuur te verstaan.

Er



De Macht van het cijfer

Er is niets dat meer dwingt dan juist deze macht van het cijfer. De rede zelfs moest zich aan die macht onderwerpen. De logica van het cijfer is als een dwangjak, dat geen zelfstandige beweging veroorlooft. Weet de kunst zich aan de heerschappij van het mistieke cijfer niet te ontrekken, dan blijft zij slavin. En welke nu ook de uiterlijke omstandigheden geweest kunnen zijn, die het enige kunst mogelijk gemaakt hebben eigen levensbanen te gaan, - dit staat vast; dat de psiche van de kunstenaar gewonnen zal moeten worden voor de nieuwe visie.

Zo bevonden, begrijpt de historicus waarom Java's kunst tot verval kwam, en andere kunst in ons vaderland niet tot bloei kon komen.

In het oosten, dat zoveel ouder is in zijn kultuur dan het westen, was de kunst natuurlijk door een nog veel sterker doorvoelde traditie gebonden aanveel inniger gedompeld in de slavernij van de religieuze mistiek, welke de vorm der godsdienstige beschaving was. De canon bleef in de oosterse, met name de indonesische kunst bewaard tot op deze dag. Niets leeft langer en taaier dan het cijfer. De heilige maatvoorschriften van India moeten een lacune hebben aangetroffen in onze kunst-evolutie. Onze kunst was natuurlijk evenzeer gekoppeld aan de religie. De godsdienstige stelsels die ons gebracht werden, waren een logische voortbrenging van het religieuze denken en met de diepe intuitie van de oosterling, die nog steeds niet anders dan religieus denken kàn, doorvoelde hij dat hem niets vreemds maar slechts een verfraaid eigendom werd gebracht door Hindustan of Arabië.

De oerkunst op Java, bloedarm geworden door gebrek aan aanraking met andere kultuur-milieus, verstard in de eigen originele kunstdogmatiek, wierp zich met graagte op de hinduse sjilpasastras, de heilige kunst-voorschriften, waaraan nieuwe inspiraties te ontlenen waren. De psiche van heel het volk was bereid voor de opname der verder doorgefilosofeerde religie, het eigen denken in fraaier kleed.

Daarom ook hield de late kunst in Indonesië zich nauwgezetter aan de heilige voorschriften, dan de zusterkunst in India. De voornaamste uitbeeldingsmacht in onze kunst ligt in het ornament, de decoratie. Deze sierzin ontbrak wel niet in Hindustan, maar de indonesische perfectie heeft hij nooit bereikt.

Elke kunst, aldus samengekit met de godsdienst, moet vervallen mèt de godsdienst. Het verval van de godsdienst in Midden Java voert de kunst dan ook naar Toemapel, Kadiri, Madjapait.

Voor

Kunst en Natuur

Voor het opbloeien der kunst is een onmisbare factor dat kunstliefde de psiche van de kunstenaar vervult. Zijn ziel moet van religie doorwoond zijn, van een wijdingsvolle stemming. Die wijding zal hij voornamelijk vinden in de natuur. Een eenheidsgevoel zal hem moeten verbinden met al wat er in de natuur om hem heen is. Hij zal geen onderscheid zien tussen een gewijde en een profane wereld, want alles zal voor hem gewijd zijn, en van een onuitsprekelijke teerheid. En een profane wereld zal hij niet kennen.

Heel het oosten is van zijn religieuze waarheid nog diep doordrongen. Daarom schuilt in elke eenvoudige dorpsman een kunstenaar. Men zie de ongeschoolde vrouw haar batik-motieven ontwerpen, haar verven combineren. Men beschouwe de kris van de dorpeling. Men bewondere de algemene beeldhouwkunst van de eenvoudige Balinèr, de algemene snijkunst en tekenkunst, ook door de leerlingen der desascholen, van de wajang-figuren, de algemeen geliefde wajang zelf. Daarom is onze indonesische kunst sociale kunst. De eenvoudigsten onzer voelen zich niet meester maar broeder van zijn beek, zijn heuvels, zijn bomen. Zijn zij niet de woonplaatsen van goede en boze geesten?

Lees al onze dichters in hun epische dramatiseringen, - dan zult ge dat eenheidsgevoel horen spreken. Hoe kan daar zonder een dichter een waarachtig poëet zijn? Zij, die oude dichters, zochten veelal "hun inspiratie in het ronddolen in de vrije natuur en in het bewonderen van de schoonheid die hen omringde". Zo kent de oosterling geen ongewijde kunst. Hij mist de westerse "werkelijkheidszin", die niet meer is dan "stoffelijkheids-begeerte". Kunst zelf is toch juist het ontkomen aan de stof? Het oosten kent ook geen kunst ôm de kunst, het "art pour l'art". Onze kunst ontspringt niet aan kunstzinnigheid maar aan religiositeit. Zij was nog onder de voogdij van de religie. Van die voogdij heeft zij zich niet geemancipeerd. Niet aan die voogdij ging zij hier en daar verloren, maar aan een komende verburgelijking, een toenemende wereldse zin, aangroeiende levensgemakkelijkheid in een tijdperk dat zij geen vrije banen vermocht te kiezen, waar haar religieuze zin verswakte doordat zij geketend werd aan de godsdienst die zelf haar verstarrings-periode inging. Met de nedergang van de animistisch-pantefistisch-religieuze staat kwam ook de nedergang van onze oude kunst.

Toekomst-be-
lofte.

Toch had en heeft de islam niet verdorrend op de kunst ingewerkt.

Religie op zich zelf is nooit kunstverdorrend. Integendeel! Zij moest de kunsten aanmoedigen. Waren deze niet de misdiensten voor de god-geesten, of voor de monotefstische godsvoorstelling, aan wie verering te brengen was? Behalve dat de moraalgeschriften onzer voorouders de beoefening van verschillende kunsten voorschreven, bestonden er moraal-codice voor de edelen, voor de vorsten, welke de beoefening der kunsten en de bescherming en bevordering daarvan als hoge plicht stelden. Nooit heeft enig vorst zich geheel aan die plicht onttrokken; veel eer zijn velen geroemd geworden omdat zij de maecenassen zijn geweest van vele kunsten en wetenschappen. Alle oude wetenschap was ook kunst en werd tot kunst gerekend. De bigotte, schijnheilige vroomheid, die in kunst frivoliteit des geestes, doemwaardige zondigheid of wel zelfs het werk des duivels zag, beeldenstormen e.d. zijn in het oosten niet denkbaar.

Maar hoe het ook zij, - kunstzinnigheid kon ons niet geroofd worden; zij toch heeft geen marktwaarde. En hoopvol is de toekomst daarom toch wanneer de psichés der kunstenaars slechts bereid zullen worden gevonden om in de toekomst even gretig zich te openen voor de zonnestralen, welke haar uit het nieuwe volle leven en uit de wereld zullen blijven treffen, gelijk zij door onze glorierijke Revolutie zich opende voor de dauw uit de abstracte nevelen der veroverde wrijheid, die ook religie is.

Vormen der
Kunst

Kunstzin alleen verklaart niet de vormen der kunst. Dat de Indonesiër kunstzinnig is, behoeft niet meer met nadruk te worden bewezen. De waardering van zijn intense kunstzin hebben wij zo vaak, ook uit de mond of uit de pen van westerlingen, mogen vernemen, dat wel waarlijk twijfel aan zijn aanwezigheid een dwaasheid wordt. Die kunstzin werd aangetroffen niet alleen bij de ontwikkelde kultuurvolkeren van Java, Bali, Sumatera en elders maar zelfs bij de laagst gebleevenen als Dajaks en Papua's. En overigens zijn daar de batiks, de wajang, de kris, onze muziek, onze schilderkunst, onze simbolische dansen, onze beelden en godenmausolea als de dagelijkse getuigenissen van de rijkdom van het Indonesische gemoed. Er is goede grond om aan te nemen "dat het midden-javaanse beschaving-centrum zelfs in wisselwerking een beduidende invloed heeft uitgeoefend op Achter-India". En wie ondanks alles nog twijfelen mocht aan de macht van ons indonesisch scheppend vermogen, die wijzen wij de weg uit naar de plaats waar de Bara-Buddha in plechtige grootsheid zwijgend spreekt.

Hoe



Mistiek Karakter

Hoe echter wordt het mistieke karakter der indonesische kunst verklaard? Onze mistieke filosofie alleen is daartoe onvoldoende. Er moet een factor bijkomen: de kunstenaar zelf. Onze filosofie, dus onze religie, bereikt zulke ijle hoogten van abstract denken, dat daarnaast voor concrete vergroving geen plaats kan zijn. Het is voor ons niet nodig b.v. in de christus een mens te zien in mensvorm. Ons hindert de gedachte aan een onbevlekte ontvangenis/genen dele noch ook die dér gods-incarnatie op aarde, noch ook die van zijn opstanding ten hemel, welke toch ook onze Profeet volbracht. Wij hebben voor een paradijs-verhaal geen bepaalde plek op aarde nodig. Voor ons is het niet nodig in Adam, Kain, Abel, Noach menslijke wezens te zien. Ook zouden wij de bijbel niet tot kroniek verlagen.

Ons volk gelooft aan het wonder en heeft dus geen neiging om het bestaan van god of zijn uitstralingen te loochenen. Voor ons volk is het niet nodig zijn heiligen te vermenslijken en te verwereldlijken, opdat toch maar de gemeente hen aanvaarden zal als gezanten Gods op aarde. Het oosten vermag zo gemakkelijk abstract te denken dat het steeds weer op de stof gerichte onderzoek naar de oorsprong van het geloof en naar de oorzaak van zielewijding geen belangstelling wekt.

Filosofie

De hoogte van Indonesia's beschaving wordt wel het best getekend door een beeld te geven van de wijsgerige inzichten van zijn volk. Zij, de wijsbegeerte, is kenmerk van het volkskarakter, een kenmerk dat van hoge betekenis is.

Wijsgerigheid is echter onvruchtbaar zonder wetenschappelijke basis, die ook intuitief mag zijn. Wijsbegeerte is geen wetenschap, maar steunt op wetenschap. Zij staat boven de wetenschap, gelijk een bevelvoerend generaal boven zijn luitenants staat. Een wijsbegeerte-beoefenend volk is een rijp volk in elk stadium van zijn voortgang, is een beschaafd volk. Criterium van volkskultuur is niet de wetenschappelijke, maar de wijsheidshoogte van het volk.

Maar vóórdat een volk wijsgerig denken kan, moet het zijn taal als voermiddel zijner gedachten zover uitgebouwd en vervolmaakt hebben, dat zij het mogelijk maakt, fijne gedachten-nuances te verbeelden. Evenmin als zich het engels of frans daartoe leent, ondanks natuurlijk engelse of franse denkers, evenzeer was het javaans dat nauwer met het sanskrit, de wijsheidstaal bij uitnemendheid, verbonden is dan wellicht enige andere nog levende taal, reeds vroeg een denktaal, door overrijkheid van vormen, regelmatige



zinbouw, plooibaarheid en smeedbaarheid van zijn taalstof. Dat de invloed van zulk een taal op het gedachtenleven van het volk, dat zich van deze taal bedient, enorm geweest is, zien nog heden zij, die van het gemoed van de Indonesiër zich een waarachtig beeld hebben weten te vormen.

Is een taal echter aldus wijsgerig in karakter, zo moet zij haar ontstaan en voortbestaan aan de wijsgerige aanleg van het volk danken. De wijsgerigheid moet de filosofen hebben voortgebracht, niet enkelen maar velen. Elke uit van het volk moet in eigen kring een wijsgeer zijn geworden, wlk naar de mate van het licht, hem geschonken.

Dat het sanskrit bij ons levend is gebleven, dankt het aan die volksaanleg. Het is ook niet waar dat het sanskrit een monniken-taal zou zijn geweest, gefabriekt in een kloostercel door een wereldvluchtende asceet. Zo'n taal zou niet kunnen leven. Ook déze legende moet als legende begrepen worden. Eén evenmin zou het sanskrit, via het oude kawi in het moderne javaans zijn blijven leven, wanneer de psiche van de Indonesiërs, van één mensenstam en één taalstam, zich niet gewillig hadde geopend voor de opname van de begrippen, door die taal tot uiting gebracht.

Karakter en religiositeit leidden tot wijsgerige bespiegeling bij een ieder, en hebben de algemene verdraagzaamheid, welke de Indonesiër als een grote deugd siert, doen leven in zijn gemoed.

Mitologie.

Zo wordt het allengs duidelijker welk een betekenisvolle rol de mitologie in het opvoedsisteem van het volk heeft moeten spelen. Deze "mitologie" was aanvankelijk een aanvaarde antropogonie, verwijd tot kosmogonie. Deze tot wereldwording uitgegroeide mensenwordingsleer ligt de religie ten bodem. Zij is blijven doorleven bij de oosterling in zijn politieke geschiedschrijving, in de leer der vorsten-genealogie, in kosmografie, astrologie en religie; bij de westerling in zijn populair-godsdienstige opvattingen en in zijn niet meer begrepen bijbel, die nog min of meer richtsnoer van zijn sociaal handelen wil zijn.

Zo min nu als de westerling in zijn bijbel en in zijn dagelijkse opvattingen het kaf van het koren weet te scheiden, of weet waar de mite eindigt om de draad te doen voortspinnen door de realiteit, zo min ook verstaat hij de oude indonesische geschriften te ontwarren, haspelt hopeloos mens- en wereldwordingsmiten doereen

met

met staatkundige geschiedenis en is zo bitter weinig op de hoogte van de ontwikkelingsfasen van het oosters-religieus denken, dat hij zelfs de klare aanduidingen in namen, woorden en titels niet verstaat te lezen.

Voor de ouden bestond er natuurlijk geen mitologie of legendenleer. Wat zij van de goden en geesten wisten, was geen mite maar werkelijkheid, min of meer geschiedenis, die verhaald werd. Ook de Grieken en Romeinen geloofden aan hun goden, aan wie zij in oprechtheid offers brachten. Het verschil is dat de westerling van tans op de goden zijner voorouders met minachting en schaamte neerziet en voor zich nieuwe goden - van gelijke waarde! - heeft ontdekt of gevormd, terwijl de Indonesiër nog tans niet geheel het geloof aan en in de goden en beschermheiligen van zijn voorouders heeft prijsgegeven en in de plechtige of gewichtige ogenblikken van zijn leven nog steeds offers brengt aan die goden en genii. Het schaadt de Indonesiër daarbij geenszins of lompheid hem hoont en waanweten hem bespot. Hij heeft de voldoening dat de hogere wijsheid in elk geval bij hem zetelt.

Moraal

De moraalleer is bij de Indonesiër even oud als hij zelf. Naast de religie zelf werden speciale moraalgeschriften en handleidingen voor het vaststellen van een achtenswaardig gedrag en een eerbiedwaardige levenswandel aangetroffen, die in de tijden van de Oost-Indische Compagnie nog volle invloed hadden en welke ons vervullen met vaak eerbiedige bewondering voor de hoogheid van het denken der ouden en de verhevenheid hunner levensopvatting, welker moraal zeker geen beknopte handleiding was voor de kunst van spoedig rijk te worden.

De Radja Kapa Kapa was een moraalleer voor vorsten, edelen en volk. Zij was natuurlijk geheel op religieuse basis gehouden. Zij werd van jaar tot jaar aan de troepen en legerscharen op plechtige wijze ingeprent, uit de overweging dat zulke georganiseerde en met macht toegeruste mensenhorden vooral zouden bloot staan aan de verleiding om de voorschriften en wetten der moraal te overtreden. Naast de reglementen voor de organisatie van het leger zelf, bleef aldus de moraal in aanzien; altans zo werd gehoopt.

De plichten van de vorst werden categorisch vastgesteld. Een elk kon zich door vergelijking en studie er van overtuigen of de vorsten zich aan deze voorschriften der religie hielden. Daaraan werd hun recht op het heersen getoetst. De

door

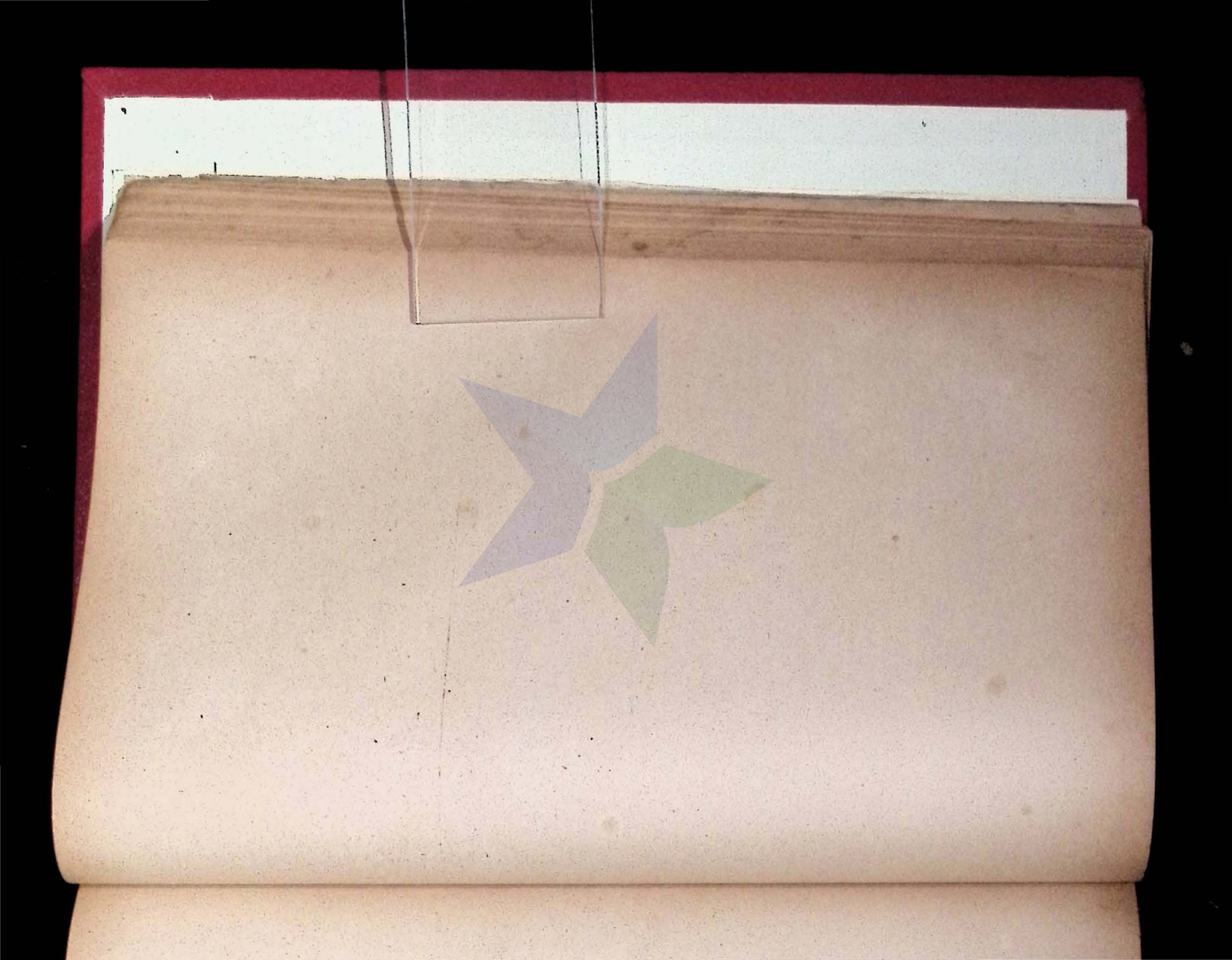

door de religie vastgestelde vorstenplichten toch waren dwingend. En ook waar priesterinvloeden taanden, daar bleef de invloed van de godsdienst zelf onaangetast. Want de religie van de Indonesiër zetelt niet in kerk of priesterwijding maar in het eigen gemoed.

De plichten van het volk ook werden omschreven. Daarnaast was, vooral voor de adel, een pedagogisch vademecum vastgesteld, verzekerende een behoorlijke en in ware godsvrucht wortelende opvoeding.

Ook was het een geliefde kunst, in wijd uitgesponnen dierfabelen moraal te prediken in de vorm der allegorie. Een aardig voorbeeld daarvan vinden wij in een reeks zangen van de Nagarakrtagama waar, in het mom van de levendige beschrijving ener jachtpartij, door vorst en hof gehouden, ons moraal wordt gegeven in zeer aantrekkelijke vorm.

Scholing

Pedagogie had overigens in Indonesië zijn afzonderlijke scholen, kweek- en opvoedgestichten als het ware. Het waren de inrichtingen waarvan wij de helaas verkommerde resten nog kunnen terugzien in de paguruans en patapans van tans. Wie zich een beeld wil vormen van de wijze waarop in zulke inrichtingen de pedagogie werd beoefend, zal goed materiaal vinden bij de bestudering van Tagore's opvoedidealen. Hij toch stelde zich ten doel de oude idee in nieuw kleed te doen herleven. Gewis heeft men zich doen leiden door "een vertrouwen in het instinct van de leerling en in de atmosfeer van de asjrama, d.i. een tehuis, een school, een tempel en een woud tegelijk".

Behoeven wij omtrent de kunstzin onzer voorouders zeker niet meer te twijfelen aan een krachtige uitbotting, ook ten aanzien van de dan bestaande wetenschappen moest natuurlijk een bloei worden waargenomen. En hoe anders deze vroeg-wetenschappelijke ontwikkeling dan ook mocht zijn, zij was daarom niet minderwaardig dan die, gemeten met de algemene maatstaf ener verstandelijke werkzaamheid natuurlijk, en niet met de typisch-bizondere van Europa.

Lezen en Schrijven

De kennis van lezen en schrijven was een vereiste voor een behoorlijke opvoeding. Het onderricht daarin bestaat, verkommerd, zelfs nu nog. De Radja Kapa Kapa schreef het voor. Pedanda's, priesters en dukuns in menige desa geven nog steeds les in deze kunst. Drie honderd en vijftig jaar geleden zou elk beschaafd

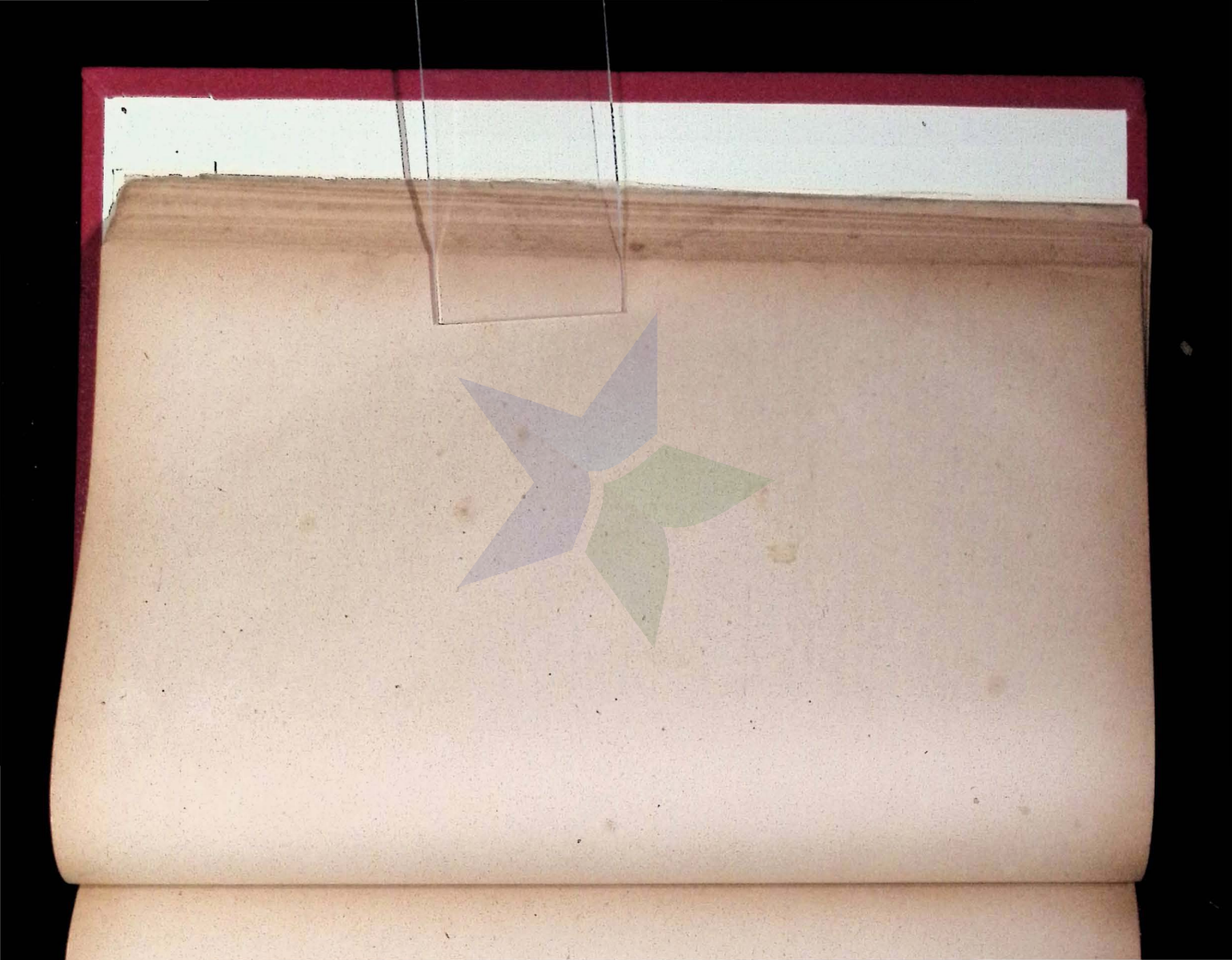

Indonesiër zich geschaamd hebben een analfabeet te zijn.

De grote rijkdom der javaanse taal in woorden en vormen, de heldere zinbouw, daarbij de wijsgerige zin van het volk, hebben een letterkunde, niet slechts groot in omvang, maar ook in betekenis, het leven geschonken, en door middel der van staatswege gesteunde dichters en geleerden, de zogenaamde pudjanggas, doen voortleven tot op deze dag. De letterkunde, die nog tans haar invloed doet gelden, "niet slechts aan de hoven en bij de groten, maar tot in de kleinste dorpen, ver van de hoofdzetels der beschaving gelegen", moet een enorme invloed hebben gehad in de oude dagen, toen alle etische werken de beoefening der schone letteren bevalen. Biblioteken hebben zich bevonden aan alle hoven. In de meeste dalems der groten werden boeken bewaard, en zelfs het landvolk had zijn dorpsbiblioteken, meer en beter voorzien nog dan die van tans, want ook nog tans vindt men in de desas biblioteken, bij de dalang, de panghulu, de burgervader, bij de djurutulis of bij de ouden, die deze getuigen van vroegere grootheid bewaren als kostelijke schatten, die zij ook zijn.

Natuurlijk diende ook deze kunst de religie vooral; dus werd zij ook door de priesters onderwezen. Het was voorheen ook meestal de priester die de biblioteek der desa, de gewijde en andere geschriften, meest kropaks, in zijn beheer had. Nog is dat het geval op Bali. Nog steeds heeft daar de pedanda, de priester der priesters, hij toch die de geesten der afgestorvenen oproept, de biblioteek onder zich, waarin de geschriften als godsdienstige pusaka worden bewaard.

Zo heeft de religie, dat is het historische spiritualisme, de vooruitgang gediend en dient zij dien nog. Deze priesters echter waren van allereerste aanvang af de dorpsoversten, tevens de dalangs, de leraren der gewijde, heilige leer. Aan die tans verloren positie danken zij nog steeds ten dele hun invloed. Aan de opperste betekenis van het spirituele voor het oosterse gemoed, aan de roem van wijsheid, welke alleen het doordringen in de zaken, niet van deze wereld, doet verwerven, dankt de hadji (het woord betekent immers in zijn oer-oorsprong "eerste, opperste of koning") nog steeds zijn gezag.

Het letterschrift was in Kutei, Java, Bali, Madura, Sumatera gevonden. De wetenschap onder-

scheidt

scheidt zes lettergroepen, verdeeld over de gehele archipel tot de Filipijnen toe en vermoedelijk door het sanskrit letterschrift beïnvloed, maar tot typisch-eigen schrift uitgegroeid. Voorts bediende een deel van Indonesië's volk zich van het arabische letterschrift.

De oudste sporen van bestaand schrift op Java gaan tot in de 6e eeuw terug. Men schreef bij de komst der Hollanders op Java op een papiersoort, bereid uit palm- en lontarbladen (deluwang). Ook de Battas, sedert weer tot een veel minder vergevorderde staat van civilisatie teruggevallen, kenden een eigen letterschrift.

Voor de javaans-maleise volksgroepen van Zuid-Sumatera is enige decaden geleden een lang verloren geweest letterschrift, vermoedelijk verband houdend met het sanskritse alfabet, teruggevonden.

Letterkunde

Met de ontdekking van de schrijfkunst kon de letterkunde haar vlucht beginnen. Haar bloeiperiode in ons vaderland viel in de 11e tot de 14e eeuw n. C. Kadiri mag er roem op dragen de eigenlijke bakermat te zijn geweest van de klassieke javaanse letterkunde. Reeds in de 11e eeuw waren er vele dichters en schrijvers ten hove en gold het als een hoge roem tot het uitverkoren gilde dezer wijsheidsmeesters te behoren. Maar ook reeds eerder wordt de dichtkunst op Java geroemd. Geen wonder trouwens. Voordat toch de letterkunde zich heeft kunnen verheffen tot een kunst van klassiek karakter, voordat haar vormen zich veredeld hebben tot die, welke wij met zoveel vreugde leren kennen, moet zij lange perioden van voorbereidende ontwikkeling hebben doorgemaakt. Zo worden reeds dichtwerken, van bevrijdende betekenis genoemd uit de 8e eeuw. En ook toen had de indonesische letterkunde reeds een vóórkultuur achter de rug.

De vorsten van Indië, van Oost-Java in het bizonder, hebben wij dank te weten voor hetgeen zij ook óp dit gebied der kunst voor onze nationale kultuur verrichtten.

Reeds van koning Airlangga wordt gemeld dat hij het Mahabharata in het Javaans liet vertalen. Koning Kartanegara was een beoefenaar der spraakleer en gaf zijn machtige invloed zeer in het bizonder aan de bevordering der letterkunde. Koning Djaja Katuang was zelf een dichter. Maar ook de andere vorsten kweten zich steeds trouw van hun religieuse plicht, de kunsten te beschermen en te doen bloeien.

Wij

Wij behoeven er niet aan te twijfelen dat het karakter van onze letterkunde overwegend religieus was. Meer dan menige andere kunst leende zich juist die der schone letteren tot het verderdragen van de wijsheidschatten uit de enige ware, de heilige leer. Het karakter onder oud-javaanse en zelfs oud-indonesische letterkunde is dan ook niet mitologisch te noemen, noch ook zijn de literaire figuren mitologisch, zoals men vrij algemeen aanneemt. Dat karakter is religieus.

Literaire werken.

Wij hebben verscheidene soorten van literaire werken te onderscheiden. Dichtwerken, meest episch; historische werken, waaronder voor een deel ook te begrijpen zijn romans, voor zover niet uitsluitend fictief van inhoud of religieus-kosmologisch van strekking; genealogieën en prozadichtingen; leerboeken over moraal en zede, pedagogisch en etisch; wetboeken en werken over het maatschappelijk bestel; streng religieuze boeken; werken eindelijk over diverse takken van wetenschap en kunst, alle of nagenoeg alle religieus en mystisch.

Dat de epische dichtwerken vooral een grote rol speelden in het letterkundig en wijsgerig leven van het volk is bewijs voor de stelling dat slechts vier volksgroepen de heldennaties hebben voortgebracht o.m. blijkende uit de duurzame werkdadigheid van hun dichterlijke geest in deze richting, namelijk: Indonesiërs, Iraniërs, Germanen en Grieken. Dat de hinduse priesteroverheersing invloed heeft uitgeoefend op het geestelijke leven van onze voorouders is zonder meer reeds duidelijk. Hoezeer echter die invloed op enkele gebieden een innige geweest moge zijn, niet minder duidelijk is het dat de paring van de hinduse beschaving aan de oorspronkelijke in ons vaderland heeft doen ontstaan een typisch javanisme, in uitgebreidere zin een typisch indonesisme, een indonesische kultuur op zich zelf, zodat bij voorbeeld de dichtingen van Rama en Bharata Judha onze dichtwerken zijn geworden, wel wezenlijk onderscheiden van de toenmaals in Indonesië bekende epische vóórdichtingen van India.

Verbluffend waarlijk is niet alleen de grote omvang der indonesische letterkundige werkzaamheid des geestes, maar ook de ophoping van tal van meesterwerken van onsterfelijke betekenis binnen een betrekkelijk klein tijdsbestek. Enorm groot is het aantal werken in het kawi, waaruit het javaans is voort gekomen, en ook reeds in het zogenaamde oud-javaans zelf, over innerlijke

kultuur



kultuur, religie en zedeleer, astrologie en kosmologie, over wet en recht, land en staat, vorstenplicht en volksrecht. In honderd nieuwe vormen werd de wereldwordingswijsheid verder gebracht.

Namen van beroemde boekwerken zijn: Kanda, Manek, Pepakam, Rama, Bharata Judha van Mpu Sedah (plm. 1079), Sumanasantaka en Krisjnajana van Mpu Triguno, Smaradhana van Mpu Dharmmadja (medio 12e eeuw), Nukir Polaman van koning Djaja Katuang, Parakisit, Surja Ketu, Niti Sastra Agama, Adigama, Purwadigama, Surtja, Austjajagama, Kantara, Sastra Menawa, Dewagama, Matswari, Tatwa, Widjaja wasana, Adji-Saka, Bandung Basta Kalabaja, Slokan Tarugama, Satmagama, Gamiga, Gamana. De meesten dezer werken zijn van vorm en inhoud episch, van strekking kosmogonisch en religieus. Zij behandelen moraal en etiek, religie en wijsbegeerte, rechtsfilosofie vaak, rechtskennis en oudste historie.

Een andere reeks werken vormen: Subasoma, Pamansjangah, Bhomakawija, Brhatsamhita, kosmologische en astrologische leerdichten; Sjakabda, Bhismasjarana, Nagarakrtagama, Parwasagara, Sugataparwa, alle van Mpu Prapanjtja, historie, van kosmogonische filosofie doorweven en van een religieuze etiek; Martta Sanjsjaja over de versbouw, door Mpu Tanakung.

Weer een gans andere soort dichtwerken en prozadichtingen vormen de volgende: Ardjuna Wiwaha van Mpu Kanua, Ardjuna Widjaja van Mpu Tantular, Ardjuna Sasrabahu, Djonar Manik, Hangling Darma, Atmaraga, Menak Mudjud Tunggal, Damar Wulan, Dasanama, Kurubasa, Niti Sruti, Angrone Mardanangkung, Pandji-Nagatung, Pandji-Angronakung, Pandji-Priambada, Pandji Djajakusuma, Pandji Tjekel Waning Pati, Pandji Marawangsa, Djawar Manikam, Pranatjitra, enz. Het zijn romans. Maar "Indonesische" romans, d.w.z: zij geven nooit enkel de producten enner vrije fantasie, maar zijn tevens leerdichten van meest uiteenlopende aard. Zij vervlechten de oerhistorie en de steeds weer om aandacht en herhaalde prediking vragende duiding der wereld- en menswording tot vaak wondermooie gedichtenketenen van grote dramatische kracht. Zij zijn nimmer "realistisch" in hun figuren, steeds symbolisch. Zij geven romantische mistiek van diepe religieuze beduiding. Het is een gehele misvatting, veroorzaakt o.a. door het niet-kennen der oerfilosofie van het oosten, zowel als door het niet-begrijpen van naamgevingen aan vorsten, in Pandji koning Kamesjwara te willen zien.

Pandji

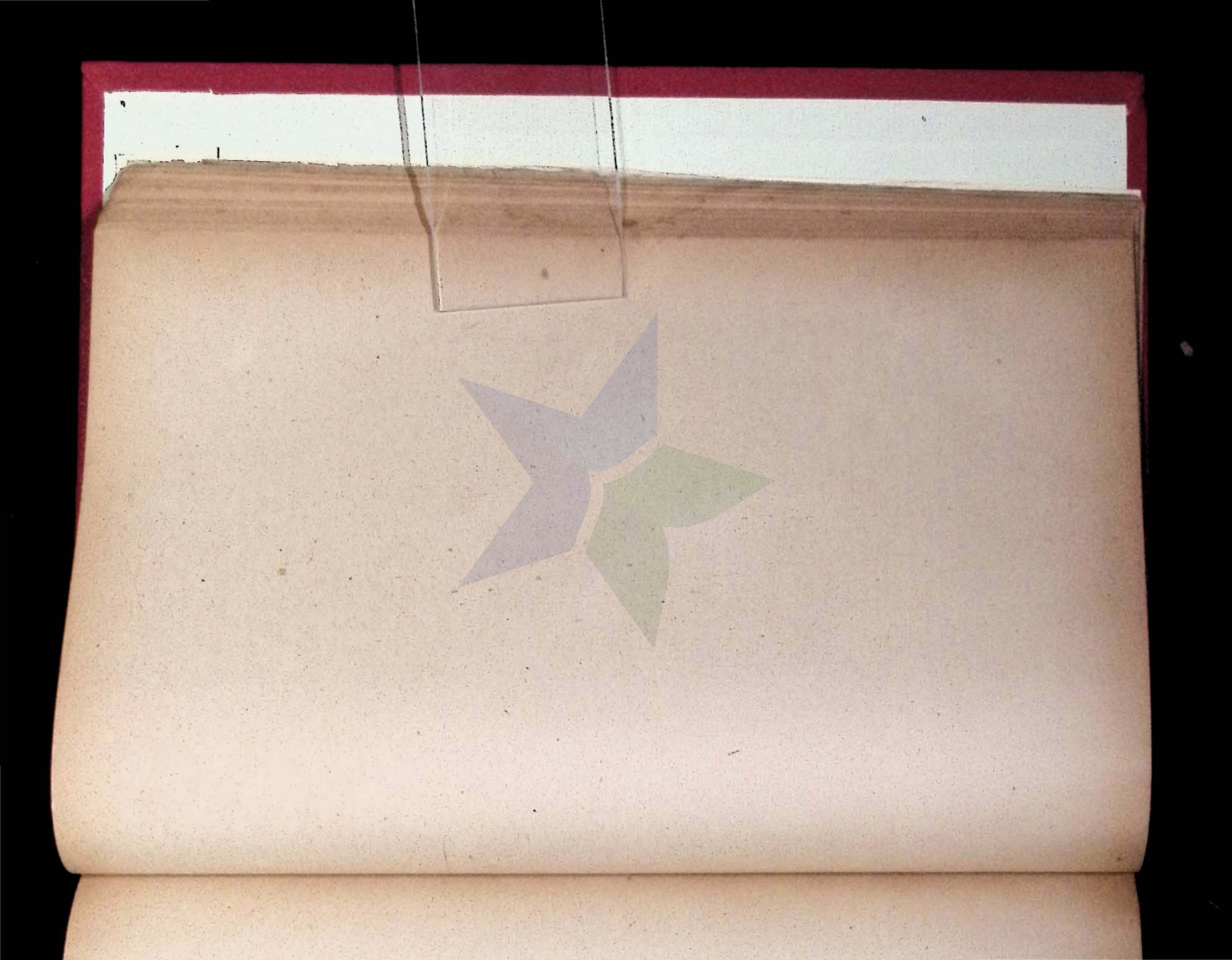

Pandji is geen bestaande mens. Pandji is een messias, is de Messias der oudste religie, geplaatst in de tijd en in de omstandigheden van de dagen des dichters, maar niettemin simbool. Westers misleid in hun onderzoek, maken echter zelfs Indonesiërs van eruditie tans de fout, steeds maar kroniek te willen zien in mistieke simboliek, waardoor zij aan de hoge betekenis der dichtwerken werkelijk schade toebrengen.

Een misvatting is het evenzeer de Pranatjitra te prijzen, omdat hierin een streven naar "realisme" valt waar te nemen. Er is niets van die aard uit de Pranatjitra, als is hij van modernere tijd, te halen. Dat het hier een Tristan-roman geldt, is juist gezien. En zeker is de Pranatjitra, deze "zang van weemoed en hartstocht", "een der fraaiste javaanse boeken van de nieuwere tijd." Ook juist is het, de Pranatjitra te vergelijken met Wagners Tristan, en hogere lof kan het werk zeker niet worden geschonken.

Sruti Siwaka was een pedagogisch werk van grote populariteit.

Moraal, vooral vorsten-moraal, dus streng religieus, daarnaast oudste staatsleer, gaven de Niti-Pradja, Asta-Pradja, Nadja Kapa Kapa, Nagara Krama en Kamandaka. Men dient deze werken te bestuderen om een inzicht te krijgen in het wezen van de oosterse vorst en de oosterse staat.

Zelfs een der jongste der westerse wetenschappen, de sociologie, vond reeds in de grijze eeuwen achter ons beoefening in ons vaderland. De Judha Nagara toch is te beschouwen als een vroeg pogen om landbeschrijving en sociologie te doen stoelen op de religieuze inzettingen van de tijd.

Het rechtswezen, vormende de basis van het gewoonterecht en het burgerlijke verkeersrecht, vond behandeling in Djaja Langkara, Djugul Muda, Gadja Muda, Nadja Kapa Kapa, Surja Alam.

Geschiedschrijving bestond. Genealogie der vorsten werd beoefend, waarin de lotgevallen der naties mede hun uitdrukking vonden. Dat wijst op een ontwikkeling van de historische zin, welke trouwens niet te loochenen is niet alleen, maar welke ook met de machtige ontwikkeling van de filosofische zin der Indonesiërs moest samenhangen en waarzonder men zich een seigneuriale levensopvatting, welke in vlange eeuwen de heersende geweest moet zijn en voor een deel nog immer is, niet denken kan.

De

De Portugezen vonden een bijeengehouden geschiedschrijving op Malaka en elders. Ook zulke voorbeelden van geschiedschrijving, zomede de streng bijgehouden genealogie der adelsgeslachten en de nauwkeurige rangindeling van de leden, daarvan, bevestigen, de aanwezige historische zin, noodzakelijke voorwaarde voor alle wijsgerige wetenschap op zijn beurt.

Een zeer oud kawi-werk dat op Bali werd gevonden, de Usana Bali, vermeldt de godsdienstige en staatkundige organisatie van het eiland. Andere versimboliseerde historie-werken waren de Parathon, de Nagarakrtagama, de Sadjarah Banten, de Sadjarah Malaju, de Tjarita Parahyangan.

Wat de Pararaton betreft, het bestaat uit drie handschriften, waarvan het oudste in 1600-1601 werd afgeschreven. Het lijdt voor mij, ondanks de tegengestelde meningen ter zake, geen twijfel of dit oudste handschrift bevat geen kroniek, maar is een toepasselijkmaking van de aardse gebeurtenissen aan de kosmogenetische filosofie, welke als absolute waarheid vaststond en volgens welke zich alle feiten in de stoffelijke wereld dienden te weerspiegelen.

De heldengeest, die in ons vaderland leefde, de krijgsbedrijven en de heldendaden van het volk, hadden aanschijn gegeven aan deze onuitputtelijke reeks van meesterwerken van de indonesische geest, steeds beheerst door een diepervaren religie. Met het verdwijnen van deze ging, evenals zo menige andere kunst, de oudere indonesische, bisonderlijk de oudere javaanse letterkunde te niet of verhuisde naar Bali.

Waar de practijk van de islam op ander gebied ongewild-verdorrend werkte op het scheppende vermogen van de Indonesiër op de uitgestrekte velden der kunst in het algemeen, daar heeft hij echter op dat der letterkunde nieuwe bloei beleefd. Voornamelijk openbaarde zich deze bloei in Demak en Padjang, spoedig gevolgd door die in Mataram, het grootste mohammedaanse rijk in Indonesië. Het heldentijdperk van Mataram bracht natuurlijkerwijs weder een rijke letterkundige ontluiking met zich. Maar de O.I.C. had het gemunt op de vernietiging van Mataram, waaraan zij eens als vasal schatplicht betaalde, en toen dit eindelijk gelukt was, in het midden der 18de eeuw, kwam de periode der decadentie ook in de indonesische letterkunde, die in weeldërige bloei stond ten tijde van de komst der Hollanders in Indonesië.

Maleise letterkunde

Ook de maleise letterkunde is een oude en machtige. Zij werd echter nog eerder geknot, wijl de Maleiers eerder met westerlingen in aan-

raking

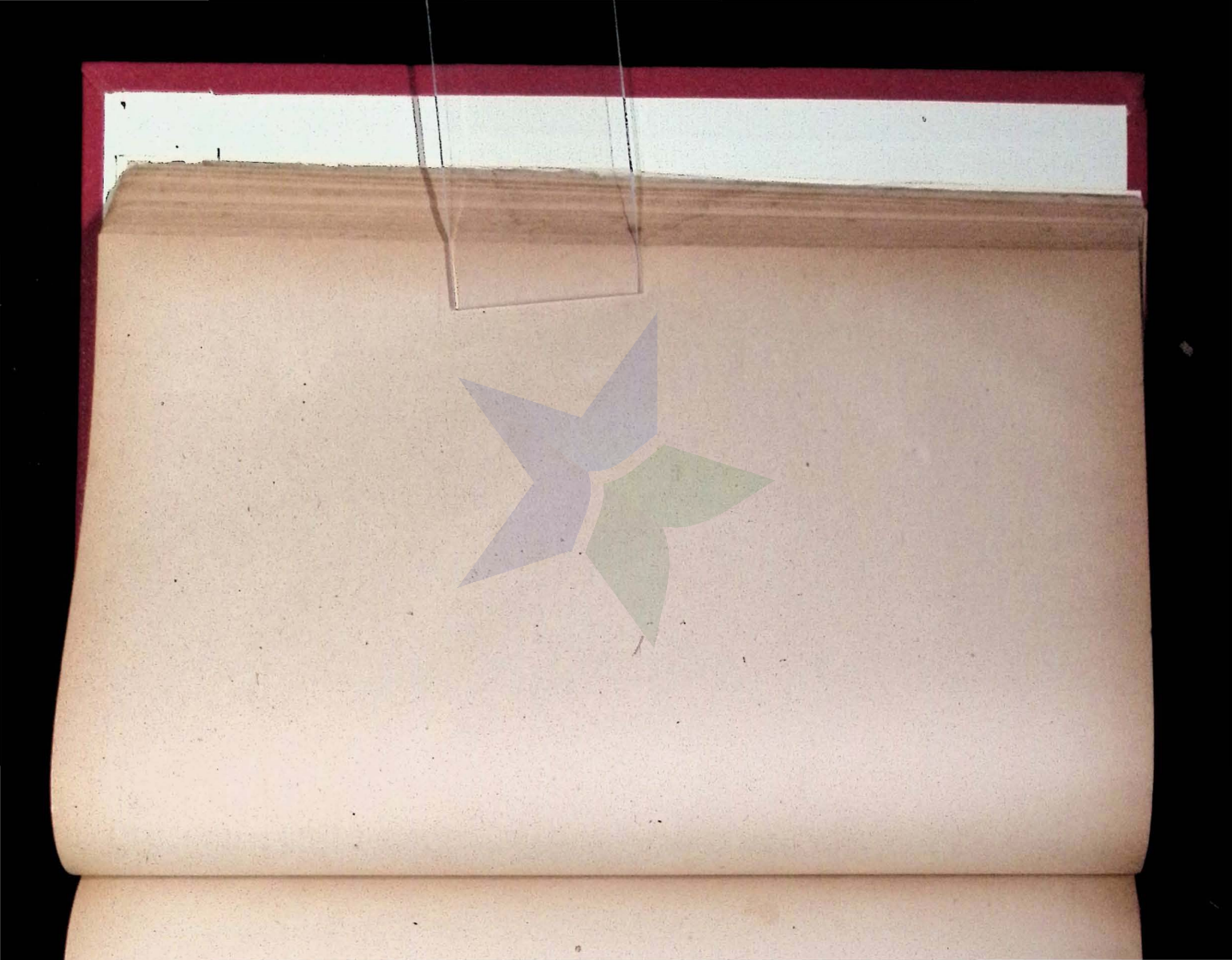

raking kwamen. De grote bloeitijd der maleise literatuur eindigde tegelijk met de val van Malaka, dat door de Portugezen vermeesterd werd (1511). De verklaring van zulke val werd ten dele reeds hiervoor gegeven. Buitengewoon rijk was deze literatuur in minneklachten, spot- en hekelverzen, de zogenaamde pantuns, waaruit de sja'ir, Het maleise gedicht, is voortgekomen, episch, romantisch. Beroemd hiervan zijn de Bidasari, de Ken Tabuhan, de Sulthan Abdu'lmuluk en natuurlijk de Hikajat Hamsa, welk laatste werk "bijna over geheel Zuid-Azië verspreid is".

Merkbaar was de invloed van het perzisch en arabisch geestesleven op de maleise letterkunde. Tal van grote werken werden uit die talen in het maleis omgewerkt, voornamelijk hikajats van meer of minder historische en genealogische betekenis. Belangrijk hiervan was de Sadjarah Melaju (1612) uit de zilveren periode der maleise letterkunde. Behalve met de schone letteren hield de maleise geest zich bezig met rechtstudie en rechtsfilosofie. Een "eerbiedwaardig voortbrengsel van rechtstudie", kort voor de innige aanrakingen van de Maleiers met de Hollanders, is de Miratu'ttkalab, de spiegel voor de leergierige, geschreven door een priester in Atjeh op last van koningin Tadju'lAlam Çafiatu'ddin, een wetenschappelijk rechtskundige studie. Ongeveer te zelfder tijd verscheen een groter werk, getiteld Bustanu's - ssarathina, van dezelfde strekking. Ouder dan deze werken is de Makota segala radja, geschreven door Boghari van Djohor (1603). De Undang-undang lahut is een wetboek van zee- en handelsrecht, onder de regering van sultan Mahmud Sjah (1276-1313) te Malaka bijeengebracht. Talloos zijn de werken over het geloof. De beroemde geschriften van Ghazzali werden een gids voor de Sidajatu'ssalikina. Zijn groot werk Ihhja ulu-middini, dat is "de ontginning der godsdienstwetenschappen", werd door Abdu'çamad reeds heel in het begin der 13e eeuw in het maleis uitgegeven.

Als maleise tegenhanger van de Menak Djinggo fungeerde de Menak Ambija, een bewerking van de Amir Hamsa. Beide zijn ridderromans van rijke kunst-betekenis. De Rengganis is de dramatische epiloog van de Menak-roman. Zij is een waardige proeve "van dichterlijk schoon en dichterlijke kunst, van beschrijvende en psychologische poëzie". Al even populair als

de

de Pandji-romans was de Damar Wulan, een dier andere stout geconcepieerde riddergedichten.

Andere Werken

Historische letterkunde in meer eigenlijke zin vinden wij in Babad Tanah Djawi, bevattende 18 delen folio rijmkroniek, ruim 9000 bladzijden. Verder in Ambija, de Profeten; ook wel in de Radjah Pirangon (de Pharao's).

Teologie en mistiek geeft de Tjentini, waarin ook de landbeschrijving en een allereerste begin van maatschappij-beschouwing voorkomt.

Ook andere babads geven gemisticeerde historie-beschrijvingen in dichtmaat. Wanneer het nageslacht evenwel de simboliek niet meer kan ontrafelen, is het gevaarlijk daarin méér te zien dan monumenten der letterkunde.

Lirische poëzie van betekenis vindt men niet, verklaarbaar uit de geheel onburgerlijke karakteraanleg van het volk.

De dierfabelen nemen daarentegen geen onbelangrijke plaats in de letterkunde in.

Alle deze letterkundige producten, waarvan enkele van jongere datum, hebben zich gedurende kortere of langere tijd verheugd in wijde populariteit; zij hebben gediendx als bakens der kultuur; zij werden de richtingslijnen voor de vooruitgang; velen leven nog tans een innig leven voort, niet gekend zelfs door de overheersers na drie eeuwen van contact, maar des te meer door de overheersten, die op deze geestelijke opbloei van het verleden nu nog moeten teren, lijdend onder de druk van de vreemde heerschappij, die niet enkel het land, maar ook de geest van het volk tot langdurige steriliteit heeft gedoemd. Bij de beschouwing van het karakter van de Indonesiërs zal later blijken hoezeer de voorwaarden aanwezig waren voor de grote opbloei van geestelijke vermogens, zich uitende in bercemd gebleven werken, waarvan men, naar oosterse trant, nauw of niet de schrijvers kent.

De muzikale aanleg en de poëtische behoefte van het volk werden ontwikkeld door scholen voor beoefening van muziek, het reciteren van gedichten en het beoefenen der poëzie, waarin wel voornamelijk kennisvergaring gezeteld hebben moet in een vroege periode van ontwikkeling, gelijk bij alle volkeren, welke de gave der dichtkunst hebben bezeten.

De Manasara

De primitieve mens die naar zichtbaar simbool zocht voor zijn onzichtbare geesten, kon zich deze niet anders denken dan als zijn eigen evenbeeld. Zijn eerste filosofie toch had hem zich zelf als bestedoende geest doen beschouwen in tegenstelling tot de vrije onson-

dige

dige geesten die de ganse wereld om hem heen vervulden. Niets lag meer voor de hand dan dat hij zich de onzichtbare geesten voorstelde als in mensengedaante.

Toen het cijfer zijn historische heerschappij begon en macht kreeg, vonden alle menselijke verhoudingen haar uitdrukking in getallen. Om de godheid in tastbare vorm een concreet beeld te geven, moest de anatomie van het menselijk lichaam gekend zijn. Het was een uiterlijke anatomie, een vormen-anatomie.

De kunst der dierlijke anatomie, waarop tans een waardevolle medische wetenschap is uitgestoeld, was een logische uitbouwing van de ontdekte kunst der metriek. Zij zelf gaf het leven aan de hoogste beeldende kunst, de beeldhouwkunst, en aan die andere, de bouwkunst.

In het doorgroeiende sisteem der eerste metriek, welker traditie alle tijden heeft getart, ligt de kennis van de afmetingen van het lichaam der godheid en van zijn geringste onderdelen op de bodem. Daarboven ontstelde de kennis van haar attributen, haar sieraden, kleedij, troon, karos en van het dier dat de geest het lichaam ter manifestatie leende, omdat deze geest aan geen menselijk lichaam duurzaam gekoppeld kon zijn, al mocht hij er tijdelijk in verblijven. Maar ook die attributen, eigenschappen en uitrustingen waren menselijk. Kennis van de mens alweer werd eis van metriek in de uitbeeldingskunst.

Dan echter diende de woning des geestes, het bouwwerk, - elk bouwwerk - in juiste maat gebouwd te worden, opdat de geest er ook zich zelf gesimboliseerd in terugvond. En nu ging ook de bouwkunst bukken voor de dwingende heerschappij van het cijfer. De maat was eeuwig de mens zelf. De mens begint zijn rol van enige en eeuwige meter voor alle dingen in en buiten de aarde, in en buiten de ziel.

De eerste meetkunst werd heilige kunst. Ramp zou hem treffen die buiten de canon trad. De kabalistiek regeerde alleen. Vandaar de ijzeren wetten der verhoudingen in meetkunst, anatomie, beeldhouwkunst, bouwkunst, astrologie en kosmologie. Terugwerkend werd het cijfer steeds absoluter, de religie met getallen en maten verklaarbaar, de maatschappij, het leven van de staat, de stam, het dorp, de familie, de individu geketend aan het getal. In deze uiterste, vaagste simbolen van de onderlinge verhoudingen der getallen vierde de primitieve, maar waarachtige redelijkheid haar meest onlogische, immers opperste triomfen.

Maar

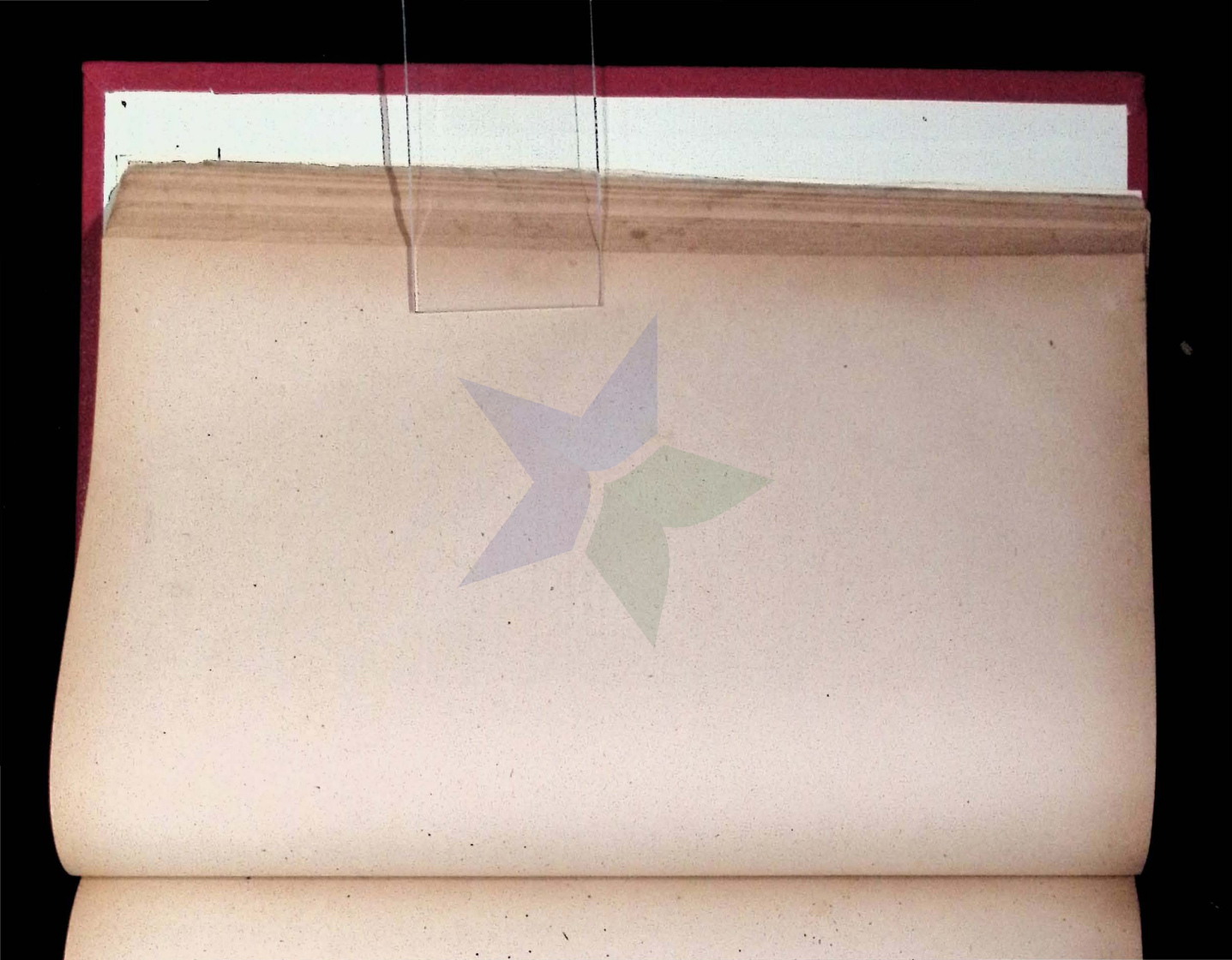

Waar vindt men dieper misterie dan des mensen geest?

Was de metriek uit de religieuze bron opgeborreld, de daaruit geboren meetkunst, de manasara (d.i. de heilige maat) was reeds zelf religie. De kunstenaars hadden aan die maat te gehoorzamen. De kunst was zonder religie niet denkbaar, dood. Eerst door de religieuze wijding kon de kunst het doel, daarmee beoogd, namelijk aan de drang tot verering der godheid uitdrukking te verlenen, beantwoorden.

Het beeld toch is de godheid; het gedicht is de verheerlijking der godheid; de wetenschap de kennis der godheid, de staat, de stam, het gezin het leven der godheid; het bouwwerk, hetzij grafmonument en mausoleum, hetzij paleis of hut, het zal het lichaam der godheid zijn, volmaakt, opdat zij er zal toeven; de individu is het tijdelijke middel voor de manifestatie der godheid. Alle kunst dient de godheid, alle wetenschap openbaart haar, alle religie is haar uiting.

Deze beschouwingswijze nu leefde nog steeds in ons volk toen de Hollanders met onze voorouders in aanraking kwamen. En zulke beschouwingswijze leeft ten dele nog steeds voort, onbewust en ondoordacht in brede lagen.

Nu ook zal "de ongelijksoortigheid van de inhoud der Manasara" niet meer opvallen maar begrepen worden. De Manasara wil geen "eigenlijke architectuur en beeldhouwkunst" geven. De Manasara wil de bouwers de kennis bijbrengen omtrent de wil der levende godheid. Daarom is de Manasara geenszins een mengelwerk, over verschillende onderwerpen, maar een volkomen afgeronde handleiding voor hen, die de godheid willen eren in bouwwerk en beeld. Daarom konden daaruit niet gemist worden de aangiften van gunstige en ongunstige voortekenen, waarin zich toch die wil der godheid openbaart; noch ook mochten ontbreken de nauwkeurige voorschriften omtrent de ceremoniën bij het omploegen van de grond, het leggen van de eerste steen, het opstellen van het godsbeeld in de binnenruimte, het plaatsen van het topstuk enz. En wanneer de westerling glimlachend een pisangtros ziet hangen aan de nok van een in aanbouw zijnde hut, ook tans nog, dat hij dan bedenke dat hij zijn eerste steen (de hoeksteen, die ook is de "Hoeksteen" in de bijbel, dat is ook zijn Christos) ~~zoals het wandisme ons leert~~) pleegt te doen leggen met onbegrijpelijk geworden ceremonieel.

Het wordt duidelijk dat de kosmologie, in het bizonder de astrologie, luisterde naar de

gevonden

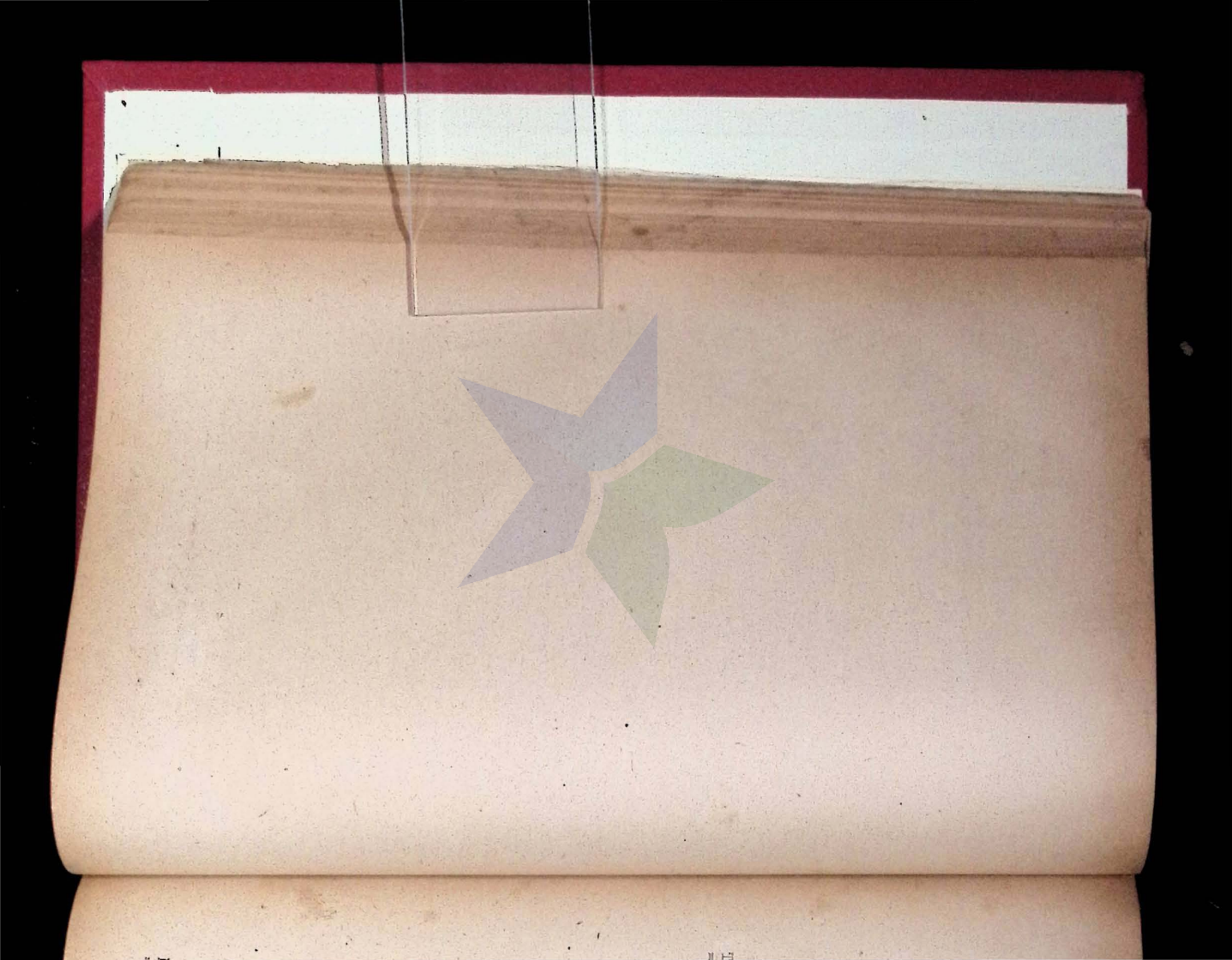

gevonden "wetten" der goddelijke meetkunst. De hemel en de sterren hebben welhaast alle menselijke wezens in alle tijden als de goddelijke woonplaats bij uitnemendheid geïnspireerd. De mens mat de hemel dus met zijn heilige maten, bepaalde de plaats, de loop en de constellatie der hemellichamen met de verhoudingsgetallen zijner heilige meetkunst. Maar verhouding, cijfer, getal en maat, - het was de mens zelf. Zo mat hij de hemel met zich zelf. Als de hemel in de mistieke simboliek niet meer was de woning van god of goden, maar god zèlf werd, konden de voorstellingen zich wijzigen, maar de verpletterende logica van het cijfer bleef ook op de verhoudingen en maten van het god-heelal-begrip toepasselijk.

Tijdrekening

De Brhat-Samhita was ook bij onze voorouders bekend. Zij gaf teologie en astrologie, die natuurlijk onafscheidbaar waren. Maar reeds daarin werd alle kosmologische kennis dier voorvaderen samengebracht tot een standaardwerk van de menselijke beschavingsgeschiedenis.

Daarnaast werd astronomie, astrologie en kosmografie bestudeerd in andere eeuwenoude boeken. Ook de indeling van de jaargetijden, de kennis van de gang der passaten, de gehele kunstige tijdrekening en tijdsbepaling, die ons nog tans dagelijks bewijs brengen van een, zij het elementaire toth algemene kennis der sferische gesteldheid, doen zien hoe zeer onze voorouders zich op de kennis van de hemel toelegden. De zeevaart eiste deze kennis overigens en astronomie was een gevestigde wetenschap reeds in de dagen van Madjapait. Maar de politieke uiteenbrokkeling van Java door de ingeschoven wig van het hollandse gezag, die al dieper indrong, belette niet enkel verdere ontwikkeling àl meer, zij deed naast menige kunst ook menige wetenschap verdorren en sterven. Wiskundige kennis, maritieme wetenschap, hemelkunde verdwenen geleidelijk.

De dierenriem was de basis voor de tijdbepaling, toen deze eenmaal aan het uitspansel werd gezocht in een verdere fase van het menselijk denken. Sectoren des hemels waren de "huizen" der twaalf god-geesten geworden. Hun wahana's, hun totems, (de dieren namelijk welke hun dis een voertuig voor hun aardse manifestaties dienden) verhuisden mee ten hemel.

Bouwkunst

En zo dan, langs de weg van de god-geesten-filosofie, van de menselijke anatomie, de metriek, de heilige meetkunst, het oppermachtige cijfer en de onaantastbare verhouding, via de

hemel

hemel, sedert van bewoners voorzien door de enige ons bekende almacht, de mensen-hersenen, bevracht met de kennis der asters, zonnen en manen, weer neergedaald op aarde langs de hoge banen van het firmament, werd onze bouwkunst geboren, niet uit een bewuste schoonheidsdrang maar om de godheid te vereren en te dienen. Was schoner middel denkbaar om de god zijn hulde te brengen dan door de bouwkunst? Welke mensenkunst kan gehoorzamer luisteren naar de heilige metriek? Welke een algemenere hulde brengen, sinds een elk zich paleis, woning of hut moest bouwen? Want de bouwkunst was geen gewijde kunst in de zin van het Westen, dat een profane wereld afscheidt van zijn heilig koninkrijk des geestes. De oosterling is alles geest, alles één, alles dus gewijd, alles heilig. Hij kent geen profane wereld, want geheel de wereld is het gebied van zijn god of goden.

Het lijdt sinds de jongste onderzoekingen geen twijfel meer of de bouwkunstenaars van Indonesiërs hebben zich aan de metrische en rituele bouwvoorschriften gehouden. De Manasara was ook hier bekend en regeert nog op Bali. De bouworde van Java wijkt nergens van de maatbepalingen der op de Manasara steunende sjilpasastra's af. Een onderzoek naar de ouderdom dezer sjilpasastra's of gildeboeken is overigens voor ons tans van geen belang. De sjilpins, die men waarschijnlijk als religieuze kunstgildegenoten mag beschouwen, hebben hun taak volbracht. Zij maakten de bouwwerken overeenkomstig de regelen der gewijde metriek, welke nog leefden in de 16e en 17e eeuw en een ruim aandeel hadden in de opbouw onzer ideële kultuur. Zij leven nu nog, waar de religie voortgaat de inspiratie te leveren voor de kunst, gelijk op Bali, ja zelfs daar waar het cijfer oppermachtig is gebleven, ook al verging de religie. Zo toch paste zich de islam in de bouw van zijn kratons, zijn graven en masdjids meer of minder aan de goddelijke maten van de overwonnen godsdienst aan.

Ook onze bouwkunst is onze eigen kunst, ons geschonken door de geniale kunstenaars, die onze voorouders waren.

Het is niet mogelijk meer vast te stellen, hoeveel tijd er verliep tussen de eerste nog onhandige pogingen van de beeldhouwers van Ungaran en Dieng en de arbeid, welke de meesterwerken schiep in de Praga-vallei. Maar dat er een tijd van groei is geweest en niet plotselinge rijping heeft plaats gehad, staat onomstotelijk vast. De religieën vooral hebben de steenvorm vastgelegd

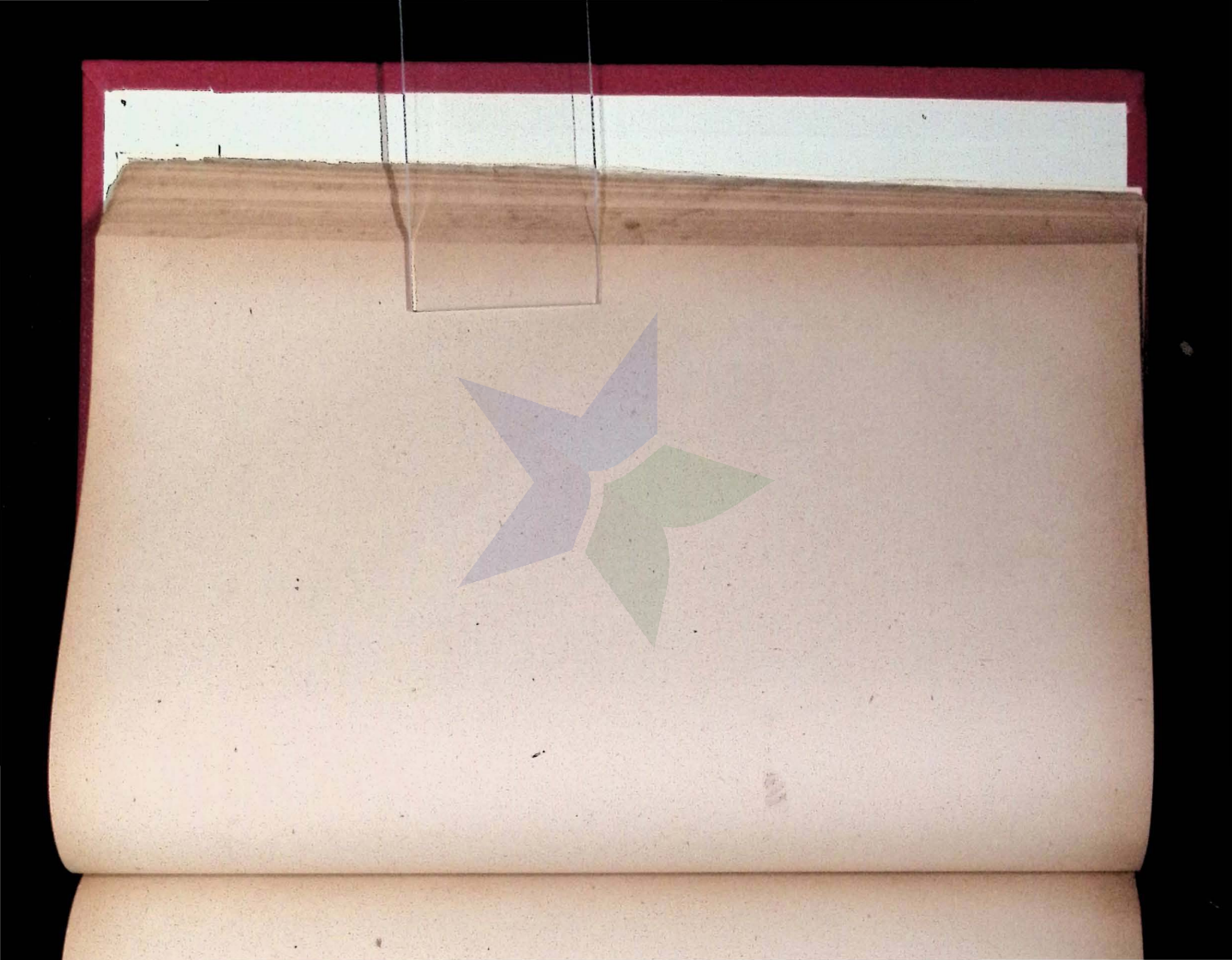

legd in onomgangbare voorschriften. Nu kon de traditie verder het hare doen.

Wij behoeven er niet aan te twijfelen of de roem onzer bouwkunst, niet enkel ten aanzien van de grafmonumenten en de mausolea, maar ook ten aanzien van de wereldse bouwwerken, paleizen en woningen verdiend was. Waar men nog gegevens heeft ter beoordeling dezer laatste bouwkunst, bij voorbeeld ten aanzien van Madjapait, worden door landgenoot en vreemdeling "de prachtige gebouwen" geprezen.

In de geschiedenis der beeldende kunsten onderscheidt de kunsthistorie een middenjavaanse periode, van plm. 732 tot 930 lopende, en een oos-javaanse periode, van plm. 878 tot 1518 gaande, tot de val van Madjapait, in meer dan één opzicht een te betreuren historische gebeurtenis.

Bali is het land van onze bouw- en beeldkunst gebleven. Men kan verzekerd zijn dat "nu nog de balische wong-Madjapait tot scheppingen in staat zouden zijn, over welker schoonheid en grootsheid de zogenaamse beschaafde wereld verbaasd zou staan".

Ondanks die weinige studie staat nu wel vast, dat het tipisch-javanisme in de kunst reeds op Midden Java zelf en vóór 930 ontstaan, geblòeid heeft, en juist daarom zo belangwekkend is, omdat het de grotere "tempel"bouw in de latere oostjavaanse periode blijvend heeft beheerst. Aldus werd geen hindukunst, maar een javaanse kunst op Java ingeplant. De baksteenbouw, van zo grote betekenis voor de ontwikkeling der bouwkunst, was op Java reeds algemeen bekend. Men heeft niet meer kunnen naspeuren wanneer hij ontstond, maar hij werd toegepast bij woningen "tempel"bouw.

Maar de oude kunst ging geheel te niet, eerst door de indirecte invloed van de islam en dan door de daarop volgende materieele beklemming, waarin ons volk kwam te verkeren onder de europese overheersing. Maar dit niet geschiedde, waar zowel de islam-invloed kon worden ontgaan en tevens een materiele welvaart kon worden verkregen door buiten het contact te blijven met het vernietigende westerse kapitalisme, op Bali, daar heeft de javaanse kunst geen einde genomen. Deze Balinezen, die zich nog bij voorkeur "wong Madjapait" noemen, zijn ten slotte nog de oude Javanen. Zo vinden wij op Bali nog de voortzetting van de kunsten die op Java leefden, maar waarvan nog heel weinig werd gevonden en waarvan er zo vele als bij toverslag verdwenen zijn, de terracottakunst, de houtsnijkunst, de schilderkunst.

Over

Muziek

Over muziek, muzikaliteit en dans nog enkele woorden. De Raja Kapa-Kapa bevat de opdracht aan een elk om zich muziekinstrumenten te vervaardigen. Zulk etisch voorschrift, dat zijn religieus karakter verraadt, heeft dubbele betekenis. Het wijst op de aanwezigheid van een algemene muzikaliteit, in het volksleven; En daarbij heeft zulk een voorschrift een hoge kultuurwaarde ten opzichte van de kunstontwikkeling in het volk. Dat het geen ijdele wens was, kan blijken, uit het feit, dat nog in onze dagen de componisten en muziekkenners leven. Voor jaren, in 1914, stierf een in onze eigen samenleving zeer bekend en geroemd componist, R.M.T. Wreksodiningrat, die menig stuk uit dagen van weleer op noten bracht en eigen muziekdichtingen voor gamelan-orkest schiep, waarvan niet het minst bekend de Rondo Noenoet Ngisor Poli. Hij genoot ten hove te Djokja grote eer, gelijk bij zijn teraardebestelling bleek.

Hij was niet de enige en niet de eerste. Pangeran Suria di Ningrat, pageran Kusumo di Ningrat, R.M.T. Djojo di Puro, R. Wiroguno, R.M.A. Soorjo Putro, M.A.E. Mattimena, R. Bagus Sulardi, R. Sumitro, R. Surjowinoto e.a. zijn bekende namen in de indonesische muziekwereld.

Niets is bezwaarlijker dan de kunstbeoordeling van een ander volk. Kunst houdt zo innig verband met gemoedsgeaardheid en volkswil, dat men de kunstuiting niet waarderen kan, wanneer men dat psichologisch bestel niet waardeert of zelfs zich verklaren kan. Wanneer men echter in een standaard-werk ruwe uitlatingen aantreft omtrent het "niet bijster intekligent of bizonder georganiseerd zijn der Indonesiërs", omtrent het "weinig verstaan door de dalangs zelf van de suluks die zij zingen", omtrent "afgrijzelijke geluiden" die voor zang versleten worden en zo meer, dan moet men dubbel verbaasd zijn, wanneer/hiettemin zulk een uiterst bevangen beoordelaar hoort spreken van de "schone harmonieën" der gamelan, en van de omstandigheid, dat het westerse oor, "bedorven door het gestadig horen van de valse verhoudingen der europese getemperde stemming", eerst "op den duur de indonesische muziek van het gamelan-orkest hoger leert schatten".

Tegenover zulk eendeel, staat de mening, dat de Javanen, "evenals de meeste oosterse naties geestdriftige bewonderaars van poëzie zijn en een fijn gehoor voor muziek hebben", dat het juist de harmonie der tooncombinaties is, die aan de muziek op Java haar "zo bizonder karakter onder de Aziaten" geeft "en nimmer het oor vermoeit". Staat het feit dat de honderd en zoveel nationale zangen, melodieën en wijzen alle op gehoor werden verder gebracht, wat wel een ontwikkeling remt,

remt, maar op grote muzikaliteit van het gehele volk wijst en ook de individuele parafrasering door de uitvoerders toelaat.

Een oud hollands boek zegt van de javaanse muziek, dat zij "voor europese liefhebbers zeer walgelijk" is. Ook verooorloofde zich "een ongemanierde westerling" de term "buikpijnmotieven" voor onze indische muziek. De fijne samenhang en het mooie van de melodische opbouw der javaanse toonkunst ontgaan nu eenmaal de meeste Europeanen. Wat zal men er aan doen?

Sociale Kunst

Europa heeft geen kunstzinnige volksmassa, omdat het geen sociale kunst heeft. Al zijn kunst is individuele kunst. De massa is er "omringd van gruwzame smakeloosheden en van alle werkelijke schoonheid beroofd" oordeelt een kunstzinnig Europeaan zelf, en voorts: "De doorsnee-Europeaan blaft, hoorbaar of niet, tegen Indonesia's kunst van distinctie als een poedel tegen de sierlijk opvliegende reiger".

Tegenover de ongunstige beoordelingen mogen enkele uitlatingen van kunstgevoelige westerlingen gesteld worden. Zo spreekt een deskundige, van "een vol gamelanorkest met een bruisende klankenstroom uit welluidend koper en zware slagen op diepklinkende gongs; een soort beurtzang van enkele instrumenten, welke zich bij wijlen tot een kort samenspel verenigen. Maar boven alles uit klinkt de rebabmelodie (als) een naar geluk hunkerende. Wel mengt de gambang daar af en toe een getokkel van ingehouden feestgeluid tussen of fommelt de kendang een opkomende poging tot verzet, maar de leiding blijft aan de droeve klaagzang van de rebab. Als deze met een schrille toon haar spel afbreekt, is ook alles uit".

Een kunstkenner van naam voelt in de indonesische muziek, "de aparte charme van het niet-alledaagse, het verre dat, gelegen buiten het bereik van het gewone begrip, ontastbaar en onaantastbaar is". Hij ziet "de vreemd kuise gestes der javaanse melodieën"; hij hoort "het klassieke jeyeus-plechtige van een welkomst-stuk der gamelan". En zie hier hoe hij de muziek van dit instrument beschrijft: "De gamelan vergulde de tijd. De tijd vergeet zijn gewone gang. Kwartieren krimpen in een tot gouden minuten, minuten lijken als zalige uren zo lang. Soms, in haar zachte ogenblikken, klinkt de muziek alsof ik de engelen hoor zingen. Soms, in haar halve kracht, alsof ik alle klokkespellen van de hemel hoor. Soms, in haar volle geweld, is het alsof er een bronzen storm door mijn slapen dondert en davert.

Innigheid

"Ik geloof, ik vind dat mezzo-forte het mooist.

Maar



Maar het piano is veel teerderder. Ook verwondert dat mijn oren het meest. Daarin gebeuren de zonderlingste dingen. Er zijn ogenblikken, dat dicht bij mij de zachtste instrumenten, de lenige gendèr met haar stem van jong, zilverig goud, de houten gambang, mollig klokkelend, een zijig substraat van geluid weven en dan steekt in eens van verre de zoete klank van de suling op.

"Waarschijnlijk is het maar toeval, dat die suling zo ver weg zit, helemaal achter in de gamelan. Ze hoort tot de zachte instrumenten. De speler zal niet alleen haar hanteren, maar ook eenige instrumenten van het zware brons, die nooit zingen met haar tegelijk, en daar ginder staan. Dat mag zo wezen, maar toch krijgt ze nu van avond er een wonderbaarlijker geluidstint door dan anders ooit, een vreemd ver timbre.

"Zoals die fluitlijn daar met slaapwandelende zekerheid dwaalt over het wonderlijk geweven vlak van gendèr- en gambangklank, maar het vlak niet aanraakt, er harmonisch geen punten mee heeft gemeen, - lijkt ze een late stem van Mahler, die immers in de negende simfonie ook zo heerlijk en van alle kluisters der aardse harmonie bevrijd, kan door de lucht zweven.

"Maar zo van zeer verre lijkt die sulingstem ook op de vroege Mahler, op het mooiste moment uit zijn tweede, waar in plotselinge luwte der verschrikkingen van de Jongste Dag, een nachtegaal begint te zingen aan de andere kant van de oneindigheid.

"Een ander merkwaardig moment ... De koning der reuzen verwacht de beslissende tijding der goden, op zijn aanzoek om een hemelse nimf ... Wachtende zingt hij zijn bevreesde liefde.

"Ik meen, de schone innige wijs waarop hij dat doet, is de beroemde Kinanthi Sandung. Hij zingt die veel keren. De zachte orkeststemmen begeleiden hem aldoor zich zelf variërend. Weer is het de soepele gendèr, de zachte plaatmetalofoon, die het fond weeft. Maar daarop stikken de verschillende instrumenten, soms zij zelf, soms de verre suling, soms de rebab met haar stem als een zangerige prille lentebries, telkens weer de aanhef van de zangwijze. Verwonderd en verheugd nemen wij die successieve thémainzetting als fraaie imitaties waar".

Zo oordeelt een kunstzinnig man over "het kunstzinnige volk" van Indonesië. Het westen is hard, zegt hij, het oosten edel. Welke inzichtrijke zal het hem niet nazeggen?

Hij staat gelukkig niet alleen. Enkele anderen zijn eveneens getroffen door de lirische of

epische

epische schoonheid onzer muziek. Ziehier hun uitspraken: "De muziek vindt zijn hoogste verheffing op Java waar, voor alle orientalistische musicografen, de meest volkomen muziek heerst, de meest verfijnde, de interessantste en de best geconstrueerde van geheel het oosten. Het is deze muziek die Claude Debussy inspireerde voor zijn heerlijke "Pagodes"!

Of deze : "Het javaanse lied Lebdho Djiwo heeft iets van schubertse lyriek over zich", "hoogste eenvoud bijmdiepste innigheid van het gemoed".

Men denke ook aan de gevoelige bewondering voor de gamelan van een nederlands dichter-schrijver en aan een nederlandse schrijfster, die "de tedere en magische muzikaalheid der javaanse volkziel inspireerde".

Ook een bekende nederlandse musicienne vindt "ongekende schoonheid in melodie in de javaanse muziek". Zij staat "verbaasd over de ongelooflijke vrijheid der stembehandeling, over de rijkdom aan variaties die men gerust met die met eerste meesterwerken der oude wereld vergelijken kan".

Een jonge musicus achtte, ondanks de misère van ziekte in een vreemd land, zijn indonesische tournee beloond door wat hij van gamelan-muziek gehoord had.

En eindelijk roept een leerling van Sgambati uit: "De schoonste droom van mijn leven is de javaanse muziek!"

Hier was niet slechts het fijne oor, hier waren fijne zielen, die de innige sensitiviteit van onze indonesische muziek hebben doorvoeld en begrepen. Wij, die onze muziek wel kennen, wij waarderen het schone in de ontwikkelde instrumentale en vocale toonkunst van Europa, maar wij willen onze muziek niet missen, welke beter nog in staat is onze ziel te doen trillen van weemoed in levensberusting.

Eigen Schepping. En zoveel is zeker, dat onze muziek wederom een schepping was van onze eigen ziel; dat zij geboren werd op eigen grond; geen import-artikel is. De eerste indonesische muziek-teoretische werken zijn reeds eeuwen oud. Op Bali werd een toonenschrift ontdekt op lontarbladen, niet het enige indonesische, dat bij vrije levensomstandigheden evenzeer gevoerd zou hebben tot ontwikkeling, evengoed als de middeleeuwse neumes in Europa tot de uitvinding van de notenbalk voerden. Reeds zeer vroeg werd de wajang begeleid door de muziek. In 1360 werd het gamelanorkest in de kraton van Madjapait reeds onmisbaar geacht bij de opvoering van het drama. En sedert zijn gamelan en wajang zo zeer met elkander vergroeid, dat zij van elkander onafscheidelijke

delen

delen zijn geworden.

Maar niet enkel op Java werd muziek gemaakt. De gehele archipel door waren de aanvangen dezer uiting van het naar kultuur hakende gemoed van de oosterling reeds gevonden.

De indonesische toonkunst stelt haar melodisch materiaal uit andere toonsafstanden samen, dan die welke in Europa gebruikelijk zijn. Zij mengt, dat materiaal tot bonte simfonieën, kent geen normen voor die mengingen, heeft geen accoordenleer, geen harmonieleer, geen "logische" cadens. Haar practijk, die zoals wij zagen geroemd wordt ontkent verscheidene zeer fundamentele wetmatigheden der europese muziektheorie. De gevarieerde en gecompliceerde oud-javaanse maten doen reeds begrijpen dat zij een metrisch hoog ontwikkelde muziek bij zich moeten hebben. Er waarlijk kan dan ook onze toonkunst zich op een aanzienlijke mate van ontwikkeling beroemen. Waarschijnlijk is zij van vóór het contact met de Hindus tot lang na de melodievorming, welke uitmuntend een bepaalde stemming kan weergeven, en vormt zij daardoor een tot grote volkomenheid gebracht middel tot uitdrukking van gemoedsbewegingen. Tot nutoe vertolkte zij meest "het vredig geluk, de rustige blijheid, dan wel weemoed en ootmoed, of, in de dramatiek, de strijd. De indonesische psiche kan achter onder de indruk van het levensgebeuren heviger trilligen doormaken; xx zij kent bitterheid, vertwijfeling, verslagenheid, innerlijke jubeling, drang naar grote daden. De muziek moet spreken, vrij en frank, van de verborgenheden der menselijke ziel, van jeugdige overmoed, van de stormen die mannelijke kracht doorbruisen. Zij laat de veerkracht van het sentiment in zwiepende taal suizen".

Nog steeds is onze muziek gemeenschapskunst. Onze kunst in het algemeen, is een religieuze kunst. De muziek maakte daarop even weinig uitzondering als de dans en de zang. Het is dit religieuze karakter dat onze muziek tot een gemeenschapskunst stempelde en nog steeds als een gemeenschapskunst aan ons vertoont.

Dans.

Wat de danskunst betreft, geven onze nationale dansen een schitterend getuigenis van een hoogontwikkeld kunstgevoel. Geen ruwe, vertoningen gelijk wij die kennen van europese balmalen! Wie de serimpis en bidajas zag dansen, wie de uiterst sierlijke lichaamswendingen en posen heeft kunnen waarnemen bij elk javaans dansen, zal zonder enige schroom de palm der overwinning toekennen aan de indische kunst, die zich zo schoon ook hierin weder toont.

De

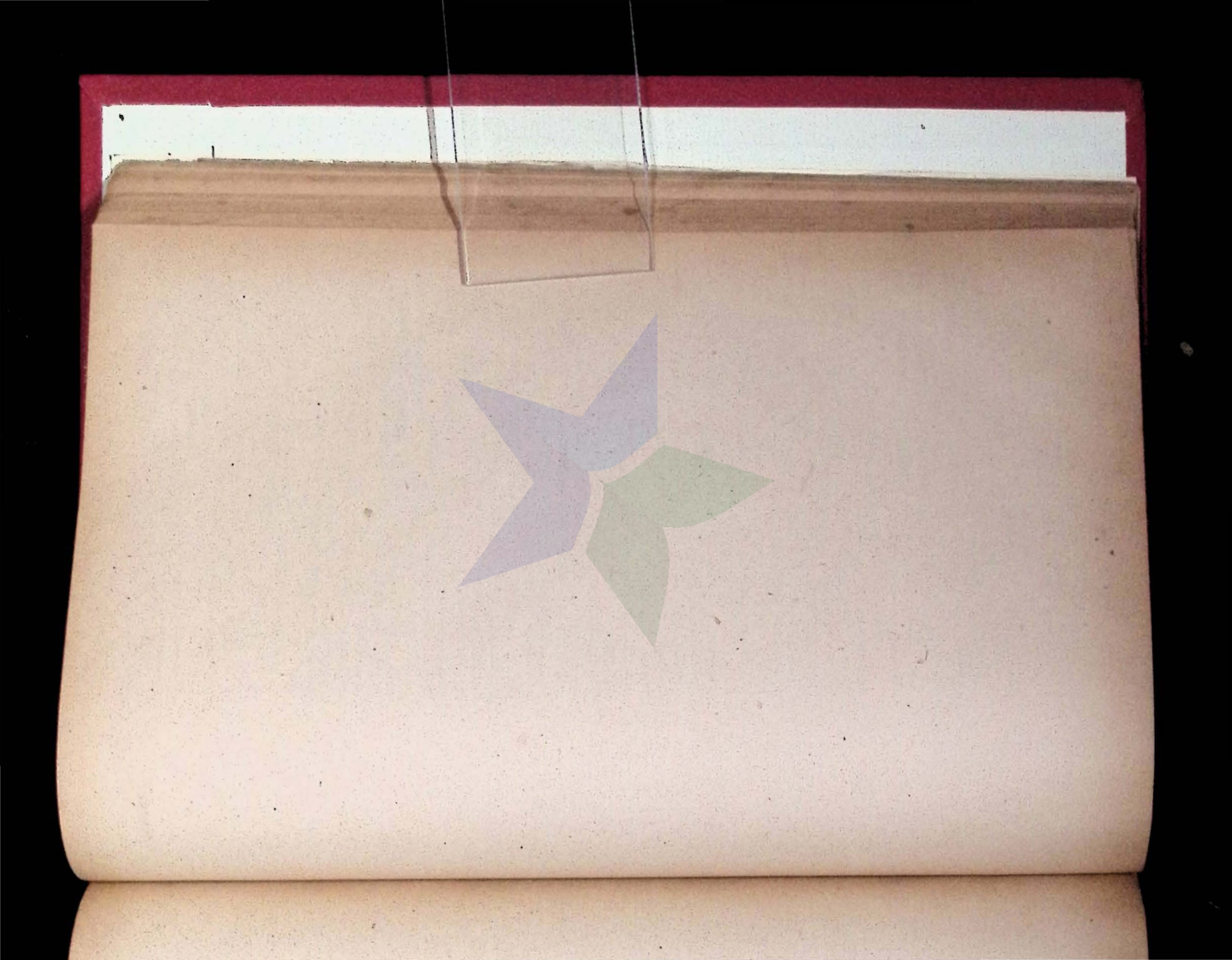

De eerste Hollanders die Java bezochten, bewonderden reeds het ritme en de elegance der vrouwen-dansen in Banten onder begeleiding van een melodieuze muziek. Raffles alweer, die zo open oog gehad heeft voor Indonesiës kultuurhoogte, is vol bewondering voor de danskunst der serimpis en bidajas of bedojos, voor de gracielijke dans op Java, in het algemeen, boven die in het vasteland India uitmuntende. Voordat Java onder vreemde plunderzucht stelselmatig verarmd was, werd hoge waarde gesteld op sierlijke en volkomen opgeleide dansmeisjes,. Wil men een historicus uit de 18e eeuw geloof schenken, die in hoge opgetogenheid geraakt over de schoonheid dezer meisjes, " niettegenstaande haar bruine kleur", en ze met feeën en engelen vergelijkt, dan werden zelfs jeugdige danseressen gehaald uit Bengalen, Perzië en Babylonië.

/ 2

Gelukkig echter is onze dans van een te weinig sensueel karakter, te zeer abstract, dat hij gevaar zou lopen door al te grote koestering te ontaarden.

Zo goed als de muziek, was en is de dans in Indonesië een religieuze kunst, ja vaak een religieus ritueel. Vele dansen worden van zulk een gewijd karakter geacht, dat zij enkel bij religieuze plechtigheden mogen worden opgevoerd, zo goed als enkele muziekwijzen zelfs niet in het dagelijks leven mogen worden geneurried.

Enkele dansfiguren zijn aan religieuze legenden verbonden. De bedojo ketawang mogen alleen geoefend worden op anggorokasih, d.i. het samenvallen van dinsdag met kliwon. Min of meer van gewijd karakter zijn de pangkur, sukapratama sumbreg, dorodasih en hanglir-mendung-dansfiguren. De schoonheid van het zich ritmisch en statig bewegende menselijke lichaam werd reeds in de oudheid geliefd en door de religie begrepen als een middel tot verering dier opperste schoonheid die de godheid is voor het menselijke gemoed.

Zo illustreert de dans onze gewijde soli en koren en wordt ook hij sinbool van het allerheiligste.

Het aantal danssoorten is zeer groot.

Zang

Ook de zang moet oorspronkelijk een heilig ritueel geweest zijn, niet bestemd voor vermaak of ijdele uren. Ook nu nog worden in de kratons van Solo en Djokja bizonder soli en koor-gezangen bij zeer plechtige gelegenheden gehoord. Maar natuurlijk maakte de zangkunst bij het volk al spoedig zijn adepten. De zang werd de meest algemene volkskunst.

De

De indonesische zangkunst, zo goed als de toonkunst, aan welke zij voorafging, vertoont treffende overeenkomst met de oud-griekse, ook deze aanvankelijk religieus. De dichtmaat bepaalt ook in Indonesië de zangwijs. Poëzie en zang hebben ook hier lang een geheel gevormd. Alle poëzie toch was bestemd om gezongen te worden; alle "lezen" van poëzie is "zingen". Zo gaat het gebruik van het salendro- en het pelogtoonstelsel bij toneelvoorstellingen van de wajang o.m. samen met de behandeling van bepaalde groepen van lakons. Ook in Indonesië was de zang eenstemmig. Waar zich koren doen horen, is dat steeds unisono. En evenals bij de oude Grieken berusten ook de verschillende toonstelsels van Indonesië op een verdeling van het octaaf in vijf intervallen van een of anderhalve toonsafstand.

Ook onze zang is bij uitstek gemeenschapskunst.

De Wajang

Een der schoonste en verhevenste uitingen van het indonesische gemoed is de wajang.

Hoe bitter weinigen zijn er van voldoend rijpe geestelijke ontwikkeling om de machtige schoonheden van ons gelukkig nog altijd bestaande dramatische theater te begrijpen. Hoe velen zien in de wajang onbegrepen schimmenspel zonder te vermoeden zelfs, dat menige dalang zijn ethische en wijsgerige lessen weet neer te leggen in de religieuze drama's, welke met hoge begaafdheid ons door de wondere wajang worden voorgelegd? Dit dramatische theater is typisch javaans, is een onverwoestbaar deel van het javanisme. Men vindt onze wajang nergens meer in geheel Azië. Zij kwam niet uit het indonesische vasteland; zij is een vinding van de javaanse geest. De bedenker zou Ino-kartapati zijn. De naam klinkt echter te mystisch-symbolisch om geen twijfel toe te laten; De wajang bestond reeds vóór het contact met de Hindus op Java, even goed als de kris, en zij wist zich aan te passen aan de deels ons uit India gebrachte verder-ontwikkelde religieuze mystiek en simbolisk.

Zeker is, dat de wajang reeds bestond als nationale kunstuiting van geheel het volk in de eerste helft der elfde eeuw. Maar reeds in een oorkonde van Sjaka 782 wordt gesproken van toneelspelers, djuru barata. Volgens anderen zou de wajang reeds in 700 Sjaka onstreeks aan de Javanen bekend geweest zijn. De wajang beber zou nog eeuwen eerder bekend geweest zijn. Hoe het zij, vast staat, dat de wajang op Java door Javanen is uitgedacht. Een stelling ziet in de wajang één der bestanddelen van de voorvaderlijke eeredienst, waarom aan de wajang zelf zou dateren uit de eerste eeuwen der westerse tijdrekening, vóór de in-

voering

voering van brahmanisme en buddhisme, dus vóór 400 jaar na Christus.

Het was en is voor de westerling welhaast ondoenlijk de wajang te begrijpen. Reeds te voor bond hij zich zelf vast aan een verkeerde interpretatie van het begrip "wajang", als schim. Wajangan kan men desnodig met schim vertalen. Wajang zelf is iets anders. Het is een oernaam van de geest desmensen.

Het was het diepreligieuze drama van het offer der goden voor de mensenziel, dat het volk in het wajangspel werd voorgevoerd. Dit spel werd het machtigste middel der religie om de eeuwige waarheden, welke de mens reeds ontdekt meende te hebben, bij te brengen en levendig te houden voor de medemens en medegelovige.

De Leraar

Het was de priester, de pedanda, de walian die de wajang opvoerde. De dalang van tans is uit de priester gegroeid, zo goed als de dorpsoverste of het staatshoofd. Wie meent, dat onze voorouders in de wajangfiguren de zielen der afgestorvenen zich zien incarneren, wie verder aanneemt dat voor de primitieve mensen de afbeelding der ziel de ziel zelf was en daarop een teorie van voorouderkultus, geestenzienerij en dergelijke baseert, - die is op volkomen valse vaart.

Als walian, dat is de heilige, in wie de geest nederdaalde, daartoe gebracht door gewijde ceremoniën, in wie dus de heiland tijdelijk incarneerde en dienst ziel, dat is hij zelf, dan "in de Heere" was, werd de priester de gëïgende, van wijding vervulde leider der passiespelen.

Deze passiespelen hebben bij alle volkeren hun uitbeelding gevonden, in deze of gene vorm. Bij de meesten werden het tempelfeesten, dionysiaden, massalá attisdiensten of het christelijk passiespel van Ober-Ammergau. Bij onze voorouders werd niet de vrije natuur maar het verlichte scherm het gëïgende tafereel voor het mysteriespel van de voor de mens gestorven heer.

Het Passiespel

Dit passiespel heeft allengs zijn oeropvatting verloren. Zijn vormen en rituele gebruiken bleven echter behouden. Uit het religieuze mysterie groeide het psichologische drama. Daarom ook konden de vormen der figuren behouden blijven. Ons huidig dramatisch theater is geen verbeelding der aardse, maar der innerlijke zielewereld. De figuren stellen geen menselijke wezens voor. Dies behoefde men ook geen realiteit in vorm na te streven. Integendeel zou zulke vermenselijking de opvatting slechts schaden. De wajang-wong is dan ook vermoedelijk de jongste vorm van het indische passiespel.

Het zal nu ook duidelijk zijn, waarom de wajang oer-javaans is, in de Sundalanden zich wat nog

nig inburgerde en in andere streken van ons vaderland in het geheel niet bekend is. De verbreiding houdt namelijk rechtstreeks verband met de heerschappij van de religieuze filosofie.

Men zal tans ook het gebruik vatten om het mysteriespel vooral bij uiterst plechtige gebeurtenissen van zeer bizondere aard op te voeren. Men zal ook er toe moeten besluiten de bestaande opvattingen omtrent de wajang grondig te herzien.

Tans is de wajang het psychologische drama geworden, gelijk gezegd, vol van een verheven moraal en een ethiek, welke nog hardnekkig poogt in evenwicht te blijven met de seigneuriale levensopvatting van het ridderlijke verleden. Als opvoedmiddel kan niets onze wajang evenaren.

Het is hier alweer niet de bedoeling een technische beschrijving te geven van wajang purwa, wajang gedog, wajang bèbèr, wajang golek, wajang kelitek of kerutjil en wajang wong. Wij kennen die.

Voor ons is onze wajang, de nooit eindigende strijd van het duister tegen het licht, van de boosheid tegen de verhevenheid, van al wat slecht en donker is tegen al wat het goede verbeeldt. Voor ons is de wajang een zinnige verdieping van levensproblemen in uiterst bekoorlijke vorm en toch zo vol van een serene hoogheid en verhevenheid, voor ons oog gebracht. Zoals de wajang het ons schildert zal het in de werkelijkheid zijn. De kwatrya's zullen zich telkens en telkens weer zien geplaatst voor de danawas en toch steeds weer overwinnen. De wajang schildert ons onze verhouding tot het Onkenbare, de Beginbron van alle bewustheid. Het geheel van de wajang schildert ons de strijd van de enkele mens op aarde niet alleen, maar van de gehele mensheid in zijn pogen tot verkrijging der louteringe, waarnaar een ieder streeft in zijn streven naar het veroveren van het geluk, hoe hij zich dat geluk ook denken mag; der mensheid strijd tegen de machten van het boze en duistere, tegen hartstochten en neigingen, tegen verleiding van de omgeving en van de eigen ziel. De wajang brengt ons het leven van het kind en van de man en de zege der grijsheid. Zij leert ons de roem van de geesteshoogte boven de strijdersmacht. De mens doet een reis over de aarde om zich te verenigen met zijn oerbegin, dat de Al-ziel is. En alle waardigheden dier reis worden ons voorgesteld, van de nog zo kinderlijke strijd tegen de omgeving, tot de strijd van legen tegen dood, welke het ideaal niet wenst prijs te geven. Wij zien de wereld der tegenstellingen smart medebrengen terwijl zij ons daartegen dienden te schutten. Wij zien de diepte, die het

ideaal

ideaal steeds omgeeft, niet enkel in het boze maar ook in het belachelijke, dat het hoge en verhevene altijd vergezelt als een schaduw.

Voor nog diepere diepte is de wajang vatbaar. Wij kunnen er zelfs in vernemen van de geschiedenis der wereld, naar de opvatting van het wijsgerig gemoed van Indonesië. Wij kunnen er in terug vinden een verhaal van het lijden der wereldziel, gesymboliseerd in de natuurverschijnselen, waarvan ons een kosmologisch begrip wordt samengevat in de vermenselijkte epos van de strijd van het hemellicht tegen het dreigende duister.

Hoe het zij, die in de wajang slechts kunnen bespeuren een legendarische voorstelling van een strijd van vijf vorstenkinderen met wapens dezer wereld tegen een leger van menselijke afgunstigen en belagers, - en anders kunnen de westerlingen in doorsnee blijkbaar de wajang niet zien,- die is er verre af, te begrijpen wat deze nationale kunst ons te geven heeft. Zij is de diepste uiting van een wijsgerig en hoogbegaafd volk op het gebied der kunst. Zij staat zeker op één lijn met de hoogste uitingen van griekse kunst, de meest geroemde in het westen. En zij verraadt de zin voor het abstracte in de kunst, zoals die bij de westerse volkeren eerst tans schijnt te zullen worden begrepen, in een schemerig verschiet nog maar. Evenmin als zelfs een Thorwaldsen in staat is om de sereniteit op het gelaat van een javaans buddhabeeld met kunstige instrumenten en in het beste materiaal na te beitelen, evenmin kan een westers theater ons de geweldigheid van de wajangconceptie voortoveren, noch ook hebben het een Goethe of een Ibsen gewaagd, zo vermetele dramatiek als in de wajang gelegd werd, voor een westers publiek op het toneel te brengen. Slechts Wagner, nòg onbegrepen, heeft dat gewaagd.

Zo is het dramatisch theater tans voor ons, ontgroeid aan zijn oerbetekenis.

Dat de toneelspeelkunst in zijn diverse vormen steeds een geliefde kunst van het volk is geweest, blijkt uit oude boeken. Zij werd door verscheidene vorsten aangemoedigd en beoefend. Koning Hajam Wuruk werd geroemd als een goed toneelspeler. Daar de Indonesiër geen ander toneel kent, waarin een vorst zonder schade aan zijn gezag te doen een rol kan vervullen dan ons dramatisch theater, moet aangenomen worden dat de wajang wong reeds eeuwen geleden bekend was. Onjuist is dan de mening, dat zij een vinding der 19e eeuw zou zijn. Zelfs wordt het gevoelen daardoor versterkt dat in de dagen van Nadjapait het gewijde karakter van het wajang-drama nog niet

verloren

verloren was gegaan.

Sierkunst

Onaangevochten staat de grote begaafdheid der Indonesiërs voor de sierkunst. Onaangevochten tans ook de mening dat deze sierkunst, warbij "het ornament zich tot een volmaaktheid ontwikkelt, welke alles wat India te aanschouwen geeft in de schaduw stelt", Java's eigen kunst is. Onze Indonesische sierkunstenaar heeft de waarde van het simpele motief in het vlak gevoeld en zijn werk maakt een weldadige indruk van zuiverheid en frisheid. Deze decoratieve kunst was niet aan voorschriften gebonden, altans niet aan de dwingende sjilpasastra's die zo menige andere kunst knevelden. De sierkunst is enkel uiting van de schoonheidsdorst, geen religieuse vereringsdienst op zich zelf. En al waren de motieven religieus - hoe zou men andere hebben kunnen ontdekken, waar alles relige was? - en ook al diende zij voornamelijk de verfraaiing der religieuse simbolen, toch genoot zij, bij menige andere kunst vergeleken, grote vrijheid. Dat deze vrijheid haar vergunde zich tot een onovertrefbare kunst te ontwikkelen, is de schitterendste lof voor de geniale kunstzin onzer voorouders. Nog inniger dan met de andere kunsten het geval is, prijkt de decoratieve kunst als Indonesiërs heerlijke eigenheid.

L Mon

Maar ook elders in ons vaderland leefde en leeft de kunstzin in deze richting. Ik behoef niet eens naar Bali, de Moluku of Sumatera te wijzen. Wordt niet de versieringskunst der Dajaks hoog genoemd en verzekert men niet dat hun merkwaardige natuurlijke begaafdheid de grootste aandacht verdient?

Andersoortige maar toch ook hoge zin voor versierende en beeldende kunst wordt bij de Batta's aangetroffen. "In de kunst is het boeddisme voor Indonesia een blijde verrassing, een louterende nieuwheid, een waarachtige heiliging," schrijft een beschouwer.

L Boeddha

Wanneer de Indonesiër zelfstandig wajang en kris en batiken wist te vormen, wanneer hij zo grote literatuurschat wist op te zamelen, wanneer nog tans het beeldhouwen en houtsnijwerken een nationale kunstuiting van het eigenlijke volk is, wanneer zijn muzikaliteit als diep kunstvoelen niet kan worden gelochend, noch zijn sierkunst verkleind, waarom zou dan aangenomen moeten worden dat onze voorouders geen Lara Boeddha hebben weten te bouwen? Waar staat dan in het hindoese "moederland" zulk een machtige uiting van het menselijke scheppen? De Raja Kapa Kapa schrijft de beoefening der beeldhouwkunst voor en men wil weten, dat dit werk van vóór-hindoese oorsprong is. Maar zelfs al zou dit niet het geval wezen, zo blijkt er uit, dat het beeldhouwen een deel uitmaakte van de volksopvoeding. Inderdaad wordt een minderwaardig geworden beeldhouwkunst, niet zozeer als roeping maar als beroep, nog steeds als

huisvlijt

huisvlijt over geheel Java beoefend, welke hier en daar toch nog wel een vaardigheid weet te ontplooien, welke boven het dilettantisme uitgaat. Op Bali, waar de invloed van de islam niet heeft kunnen doorwerken, heeft de beeldhouwkunst, religieus in conceptie, maar ook aan wereldse bouwwerken weten stand te houden. Het steenslaan en steenbewerken, djelagra, vormde een nationale industrie in vervlogen dagen. Maar echter moet het zo geheel verarmde volk van tans de prikkel zoeken tot het bouwen in bewerkte steen, gelijk voorheen in Raffles' tijd werd nog een witte steen bewerkt te Gresik, voornamelijk voor grafzerken, voorzien van keurig uitgevoerde inscripties. Omtrent de Balinees, de tipische "wong Madjapait", vernemen wij: "Welk volk! waar bijna elke balk en poort, elk stuk huisraad en kleedij, zowel tempels als paleizen; tuinen en boomgroepen getuigen van een fijne, ontwikkelde smaak, van liefde voor het schone, van kunstgevoel!"

Beeldhouwkunst

Wij waarderen nog de late verzekering dat de mausolea onzer vorsten "in schoonheid uitblinken", dat onze beeldkunst "de machtigste en schoonste kunstwerken" heeft voortgebracht. Wij weten het wel, dat onze beeldhouwers het recht verworven hebben zich kunstenaars te noemen in schoonste zin. En bij dit eindelijk eerlijke oordeel, begrijpen wij ook dat men tans gaat inzien hoe "zulke schone kunstwerken een opwekkende en versterkende invloed op andere kunsten hebben uitgeoefend." Ja, zo is het natuurlijk. En wij schouwen weer naar het wondere beeld van koning Airlangga als Wisjnoe te Belahan, tans in het museum te Modjokerto, of naar de nisomlijstingen der Tjandi Kalasan en verbazen ons dat het zo lang heeft moeten duren, voordat enkele westerlingen die schoonheid zagen, waar eeuwen geleden de chinese handelaren, de egyptische vreemdeling, de hindoese bezoeker reeds opgetogen melding maakten van de rijke kunstzin van het volk van Yawa-dwipa, het land der "Gierst". Er waren toch zelfs nog in compagnie's-dagen "uitstekende beeldsnijders", die vooral in Bantam de aandacht trokken als de peper in de ruimen geladen was; in Bantam dat niet uitgemunt heeft op het gebied der beeldhouwkunst.

Een artist, noemt de sculptuur der grote bouwwerken in Midden Java "volmaakte versieringskunst". Maar niet die alléén. Ook de beeldhouwkunst van Sumba en Nias, zelfs naar zijn oordeel "van zuiver Indonesisch karakter", eert hij als "van verwonderlijke schoonheid", zo ook die van Letti en Timor-Lao als "van treffende schoonheid".

Natuurlijk

Natuurlijk was de beeldhouwkunst bij uitstek religieus. Zij richtte zich aanvankelijk wel uitsluitend op de uitbeelding van goden en niets gehoorzaamde williger aan de nauwkeurigst aangegeven metrik. Geen enkel onderdeel mocht afwijken van de daardoor gegeven goddelijke maat. Maar de conceptie was eigen. En hierin weer toont zich dadelijk de superioriteit onzer Indonesische kunstenaars boven die van het kontinentale India.

De kunst in het oosten, bij ons, is van de aanvang af abstract, pogende de vaagste gedachtenrealiteiten in steen te beitelen. De godenbeelden waren goden-portretten. Aan de attributen herkende men het wezen der godheid. Dit karakter van zielsportretten verloor de kunst niet, toen zij er zich op toelegde levende wezens, de vorsten en grote/ namelijk, uit te beelden. Laat eerst is de tendenz gekomen om gelaatstrekken gelijkend te vereeuwigen. Steeds was het de "ziel" van de vorst welke men wilde uitbeelden. Ziel naar onze huidige terminologie, maar geest in de eigenlijke juisten zin der religie. Indonesiërs beeldhouwkunst is overal geest-portretkunst. Het beeld is de pratisjta, het beeld van de geest. Al spoedig echter werd door de kunstenaar geen genoegen meer genomen met de tekening van deze geest in de attributen van de in de vorst geïncarneerde godheid. Er werd naar gestreefd om in de gelaatstrekken de geest af te beelden. Dit was de eerste stap op de weg naar het realisme in de kunst. Hij gaf geboorte aan de serene verheven gelaatskunst, welke wij in weldoende bevangenheid onze bewondering schenken, geïmponeerd door de plechtigheid en de majesteit van die stenen koningen en goden. Een verdere fase der kunst doet haar pogen zelfs gelaatgelijkenis te treffen. Dit is een tweede stap op de weg naar het realisme, een nieuwe poging tot bevrijding der kunst en daardoor ongemerkt tot het ontkomen aan de religieuse voogdij.

Bronskunst

Met de architectuur en de beeldhouwkunst ontstond de, alwaar tipis-javaanse wajangstijl. Evenzo moest de javaanse bronskunst een afspiegeling zijn van de plastiek in steen. Het verschil in materiaal veroorloofde hierbij de vervaardiging van voorstellingen in brons, die "tot het alleruitstekendste behoren, welke de gietkunst vermocht voort te brengen". Men vergeet niet, dat "de Javanen voortreffelijke geschutgieters" waren, hebgeen er op wijst, hoe door zekere nationale voorliefde de bronskunst op Java tot hoger bloei is geraakt dan ergens elders.

Volkomen verdiend is dan ook de lof, door menig vorser aan de bronsgietkunst geschonken.

Schilderkunst

Schilderkunst

De oude schilderkunst schijnt verdwenen te zijn. Zij leeft echter nog op Bali en brengt naast veel veelkleurigheid, welke evenals bij de sekaten te Djokja en Solo in de kostuumkunst zulk een perverse prachtvermeteldheid tentoonstelt, geliefd en gecarresseerd door ons oosters oog, ook zeer kleurgevoelige dingen voort. Deze schilderkunst met lijmverf op doek heeft op Java in grote bloei gestaan. Er was een nationale springlevende kunststijl op Java, even goed als tans nog op Bali. Op Java echter werd de geest vervlakt, de materiële welvaart vernietigd door de O.I.C. Nu hield het af scheppen op. Maar waar weer de scheppingsdrang, zelfs in onze dagen, doorbreekt, daar uit hij zich in tipisch indonesische vormen, getint door een diep ingedrongen religieuse beschaving.

Maar al had zich de schilderkunst niet ontwikkeld, Raffles twijfelde er niet aan, dat de gaven en talenten van het volk in deze richting slechts ontwikkeld behoefden te worden om rijken oogst te geven. Dat hij juist zag blijkt reeds tans op de scholen, waar een zeker oog, een vaste hand en een levendig begrip de indonesische scholieren ook straks gereed zullen doen zijn tot de weergeving van oorspronkelijke waarneming. De profetie is niet gewaagd dat onze schilderkunst evenals elke andere kunstuiting in Indonesië, op Java altans, nieuwe wegen zal trachten te vinden. Wat onze revolutie van 1945 op het gebied der kunsten reeds tans gebracht heeft, belooft rijkheid, zelfs in de weergave van het realistisch motief bij Europa niet ten achter blijbende.

Als kleine aanduiding van het afmalingsvermogen van de Indonesiër dient de verwondering van een nederlandse dagboekschrijver van een der eerste vaartuigen, die voor Bantam ankerden, over een schilderproduct van een eenvoudige Bantammer, "die de vier hollandse schepen nagetekend had, elk met zijn vlaggen en in de behoorlijke kleuren".

Hoe een kunstlievend westers oog de oude indonesische hoog-ontwikkelde schilderkunst weet te waarderen, blijkt uit de volgende brokstukken van een goedgeschreven artikel uit nederlandse pen.

In een Enciclopeadie-artikel wordt o.a. een chinees citaat uit 1416 aangehaald, waarin vermeld wordt, dat er op Java schilders waren, die mensen, vogels, dieren, insekten enz. op papier afbeelden. En onder de geschenken van de vorst van Madjapait aan de portugees Albuquerque was o.a. een groot, langwerpig doek " waarop geschilderd waren al zijn veldslagen met zijn wagens en houten kastelen, door paarden getrokken, en olifanten, gewapend met dergelijke kastelen, en de koning in die wagens met vier vlaggen en geschilderd met zijn gevolg, en ieder ding afzonderlijk, en zo natuurlijk, dat het niet

1 dd

niet beter kon".

Het feit, dat onder de geschenken aan de machtige portugeese veroveraar een beschilderd doek was, toont voldoende, dat in die oude tijden de schilderkunst in hoge eer gestaan moet hebben en, blijkens de portugeese beschrijving, die eer ten volle verdiende.

Een Javaan van rang uit die tijd moest dan ook, behalve van letterkunde, muziek, tijdrekening en taal, op de hoogte zijn van tien bedrijven of handwerken, waaronder het schilderen in de eerste plaats behoorde.

De kunstenaars zijn bovendien tekenaars van niet geringe vaardigheid. In hun lontarboeken griffen ze dekoratieve tekeningen, die een stellig hoogtepunt te zien geven. Heel de wonderlijke kracht der aloude kunst komt hier ongerept te voorschijn. Met bizondere natuurtrouw wordt het verhaal geïllustreed in kleine tafereeltjes, terwijl de behandeling streng traditioneel-dekoratief blijft.

Een hoogtepunt in kunst bieden de schilderwerken in lijnverf, die vroeger afschrikten door de soms forse kleuren, nu echter door het optreden der ultramoderne europese schilders beter gewaardeerd kunnen worden.

„De uitvoering doet de gebreken der techniek geheel vergeten! Het wonderlijke vormbeheersing zijn de mitologische voorstellingen uitgevoerd. Het wemelt soms van figuren, boven en naast elkaar gezet, van gedrochtelijke personen met rollende ogen en dreigende varkenstanden, dan groteske dierfiguren met rijke, oosterse fantasie gestoffeerd naast sierlijke wajangpoppen, die devoot de hand opheffen.

En merkwaardig, het geheel rammelt niet! Een machtig, massaal effect is bereikt, de afbeelding van iets groots, iets geweldigs. Het zijn beelden uit een ander leven dan het onze, met meesterschap weergegeven.

Ondanks de streng-dekoratieve behandeling geen spoor van houterigheid, van gewild neerzetten van scènes! Het geheel is verwerkt, met verbazende vaardigheid tezaamgebracht en al verweet men vroeger deze baliër's, dat ze geen begrip van perspectief hadden, zij bezitten een "Darstellungsmetode", die aan de onze volkomen gelijkwaardig is.

Nu is het niet gemakkelijk deze balinese schilderkunst in volle waarde te genieten.

Kunst - en ook deze - vraagt steeds om omgeving en wat ginds in de stille balinese tempel hing, verliest hier veel, als het tussen allerlei dingen aan de kille gewitten, museummuur opgehangen is.

En ik heb eerst hun werkelijke betekenis leren kennen in het Volkwang-museum te Hagen! in een ka-

mer met

mer met donkerblauwe wand staan ginds een paar Buddha-beelden, een gulden siamees beeldje en aan de wand hangt een balinees schilderij naast een van ..... Gauguin. Hoe schitterend komt hier de kunst uit Bali te voorschijn, openbaart zich op ongedachte wijze! Geen spoor van ruwheid, integendeel een meesterlijke beheersing van vorm en kleur!"

Batikkunst

Het is natuurlijk niet nodig in uitvoerige schilderingen te treden omtrent onze batikkunst. Zij is sublieem. Reeds is zij bezig ook de europese kunst te beïnvloeden in siehotief en kleurcombinatie. Ja, reeds hebben westerse kunst en kunstnijverheid er zich op geworpen haar te imiteren.

Er zijn xxxxxx uitingen, welke er op wijzen dat India geenszins het vaderland onzer batikkunst is. De indigo (taroem), nodig voor het blauwen, is een indonesische plant. Oudste chinese berichten wijzen reeds op een nationale uitgebreidheid van het batiken; het eerste bekende west javaanse "hindoe-rijkje" Taroema Negara (ongeveer het huidig Batavia aan de Tjitarum (vierde eeuw n.C.) had toch zeker niet zo'n zonderlinge naam gekregen, wanneer de stichters er van niet getroffen geweest waren door de fraaie kledij der eilanders. Degelijk onderzoek heeft bovendien nu wel aangetoond dat het batiken rein van indonesische oorsprong is.

Staatskundige Wetenschappen

De historische zin deed de staatkundige wetenschappen in hoge ere houden en dwaas is daarom de mening, dat politieke zin ons, met ons karakter, vreemd zou zijn. In de Niti Sastra vindt men een resumee van politieke leerstellingen, buitenlandse rijksvertegenwoordigers gedicteerd, bewijs ener bestaande relatie-organisatie met het buitenland. De Niti-Praja geeft een staatkundige der vorsten. Werken als de Asta-praja, Negara Krama, en Kamandaka houden zich eveneens met teoretische en practische staatkunde op.

Bij herhaling prijzen onze schrijvers de staatslieden om hun bedrevenheid in de staatkunde. Geen staatkunde in een seigneuriale ontwikkelingsperiode is denkbaar zonder een beoefening der genealogische en heraldische wetenschappen. De opperste betekenis van de vorst-god maakte bovendien reeds om religieus motief nodig, zich de verwantschapsgraden van de leden der vorstelijke familie helder voor ogen te houden. Het was bij lange niet onverschillig, wie xxx er zou regeren.

Dat natuurlijkerwijze de binnenlandse politiek evenzeer aandacht geschonken moest worden is klaar

En in de

En in de eerste plaats moest het rechtswezen dan de studiezin trekken. De wetscodificatie was tweeledig. Ten eerste moest een godsdienstig rechtstelsel (hoekoem Allah), steunend op de goddelijke souvereiniteit, bestaan. Daarnaast moest de publiekrechtelijke verhouding der onderdanen tot de staat geregeld worden. (Joeda Negara) Onder mohammedaanse invloed werd het godsdienstig stelsel gewijzigd. De Nederlanders vonden bij hun komst op Java overal een uitgewerkt rechtswezen, dat aan de eisen van de tijd uitnemend voldeed.

/s

En tans eerst begint men in te zien dat de rechtsbeginselen der oude Indonesiërs, welke nu nog treffen door de diepte en de hoogheid er van, groots en verheven waren.

In het hoofdstuk over de politieke beschaving zal wat dieper in het bestaande rechtswezen worden doorgedrongen. Hier moge nog vermeld worden dat onder de oudste werken omtrent rechtswezen en rechtsfilosofie verscheidene een onsterfelijke roem behouden hebben sedert het allereerste rijk op Java, Mendang Kemoelan, met name de Wettencodex van Djagal Moeda, minister van justitie, die van Bja Kapa Djaga Langkara, Gadja Moeda, Soerja Alam e.a., die de basis van het gewone recht vormden. In Raffles'tijd bestonden religieuse rechtsscholen te Panaraga, die voorheen 1500 studenten telde, te Melangi bij Djokja, te Didamarmar bij Surabaja en te Bantam.

Rechtspraak

De religieuse wijsgerigheid van de oosterse karakteraard heeft zich natuurlijk mede doen gelden op het gebied van de maatschappelijke rechtspraak. Niets was op Java in de bestaande rijken beter geregeld dan de rechtspraak. Van niets had men zich een reiner begrip gemaakt, dan van de noodwendigheid, dat de rechter boven partijen diende te staan. En de gehele inrichting van de procesvorm toont ons nog tans een verzekering van snel, algemeen en goedkoop recht, met name in de rijken Mataram en Bantam.

/n

/v

Het verschil tussen de Aziaat en de Europeaan ligt volstrekt niet in de eis van recht, maar in de begrippen wat recht en wat onrecht is.

Geen Aziaat gelooft in de innerlijke gelijkheid der mensen, noch ook in de gelijkheid van plaats van de individu tegenover de gemeenschap. Toch zijn het deze aangenomen gelijkheden, welke de basis vormen voor het westerse recht. Zulk recht deugt derhalve niet voor ons, wijl het ons telkens als onrecht voorkomt. De rechtstoebedeling der Europeanen is ons vaak een hoogst onrechtvaardige procedure. De vastgelegde bewijsleer der Europeanen sluit bewijs menigmaal uit.

Zoveel

/ei

Zoveel is zeker, dat de vorst-god geen groter blaam kon treffen, dan dat hij gewijgerd had recht te verschaffen of niet dadelijk bij ontvangen klacht onderzoek bevolen had. Geheel zijn positie als god, werd beheerst door het hem gegeven religieuse karakter van beschermende ouderen broeder en liefdevolle rechter. En geen aziatisch vorst, hoe slecht ook, die niet begrepen heeft, dat dit zijn eerste plichten waren.

De Indonesiër, evenals elke andere oosterling, eist dadelijk recht, gratis recht en een absoluut vonnis. En hij eiste dit voorheen rechtstreeks van het gezag. Een gezag, dat de plicht tot rechtspreken van zich gaf, verbeurde zijn moreel recht tot regeren. Delegatie van de rechtsmacht door de vorst op ambtenaren en steeds lagere ambtenaren, maakte deze tot de vijanden en de uitzuigers des volks. En waar rebellie en revolutie kwam, daar moest naar het oordeel van het volk dit morele gezagsrecht op deze of andere wijze zijn aangetast. Zo ontstond een harmonie tussen heerser en beheerste, die in Europa niet gevonden wordt.

/t

Hoe het zij, het rechtswezen was bij de komst der Nederlanders op Java en elders uitgewerkt, vastgelegd en aan regelen gebonden, welke de justitiabelen volkomen bevredigde. Mettencodice bestonden, de procedure was omschreven; strafrecht, publiek recht, civiel recht waren gescheiden; het rechtsisteem voldeed aan de eisen van de tijd. Raden Patah reeds liet alle bestaande adatswetten bijeenbrengen tot wetboek. De Soerja Alam is beroemd om de nauwkeurigheid van distincties, om de morele maximen en de positieve rechtsopvatting.

/ie

Jurisprudentie was bekend, zee- en handelsrecht tot in details uitgewerkt. Rechtsmoraal en rechtsfilosofie werden beoefend. De privaat-"eigendom" was naukeurig omlijnd in de Sastra-Kenawa. De basis van het gemene recht vindt men nog terug in Djaja Langkara, Djagal Moeda, Raja Kapa, Gadja Moeda, Soerja Alam.

Er is geen sprake van, dat zulk volk niet op een hoge kultuurtrap stond. Noch tijdelijk, noch ruimtelijk was het denken onzer voorvaders beperkt. Eer was hun verbeeldingskracht onuitputtelijk, hun geheugen zeer sterk ontwikkeld. Volgens Spencer en andere denkers zijn dit betekenisvolle momenten ener reeds hoge kultuur, waarmede men zeker gemakkelijk kan instemmen. De historie toont ons het koninkrijk van de baatzucht, door de Nederlanders in Indonesië opgebouwd, een baatzucht, die voor geweld, moord noch diefstal terug deinsde; baat-

zucht in

zucht in de georganiseerde vorm van een middeleeuwse levensopvatting welke enkel door de organisatie zich onderscheidt van de baatzucht der wilden. Maar deze staats-"orde" werd geleidelijk aan geschoven in de plaats van de maatschappelijke organisatie, welke de ruwe periode lang reeds achter de rug gehad moet hebben en waarvan de etiek zelfs de slavernij verbood.

De militaire geschiedenis van Indonesië doet reeds begrijpen dat de strategie even natuurlijk een staatswetenschap was. Wie ons vreedzaam volk van tans gadeslaat, dat voornamelijk op dit punt zijn militaire geest van voorheen heeft moeten offeren onder de zware druk van een technisch-militair sterkere overheerser, zou niet vermoeden, dat er uitgewerkte strategische stelsels bestonden en krijgscholen voor de aanvoerders der staande legers.

Uit de schildering der materiële beschaving van Indonesië zal reeds moeten worden opgemaakt, dat zowel de techniek in verschillende richtingen als de zeevaart een beoefening van diverse takken van wetenschappen vooropstelde.

De roem der Indonesische scheepvaart is er een van reeds overoude tijden.

Ook technische kunsten werden beoefend in hénderderlei vormen. Als voorbeeld diene niets zo vreemd klinkends als de tandheelkunde. Onze voorvaders verstonden in een tijd, toen men er in Europa nog niet van droomde, de kunst van vergane gebitsdelen door metalen surrogaten te vervangen. Een dagboekschrijver was uitermate verbaasd in Bantam en op Sumatera lieden aan te treffen, die gouden en zilveren tanden in de mond hadden tussen nog gaaf gebit.

Volkskarakter

Hoe nu was het karakter onzer voorouders? Dit karakter dient begrepen te worden, wijl het verklaringsgronden geeft voor de vormen der ideële beschaving.

Menige beschrijving van het karakter der Indonesiër's, zo vroeger als tans, kan niet de minste waarde worden toegekend, wijl de beoordelaars niet enkel psichologisch inzicht moet worden ontzegd, maar wijl vooral het historisch-critisch moment in hun beschouwingen ontbreekt. Uitspraken over het indonesische karakter tonen vaak zulk een verbijsterende verwarring van algemeen-historisch-psichologische waarden, dat men ten ene opzichte van de Indonesiër een seigneur naar karakterneigingen maakt en hem tegelijkertijd in ander opzicht tot een twintigste-eeuwse bourgeois verwringt. Dat is hiervan anders ook de oorzaak, dan dat tijdens.

dat tijdens de overheersing voltrokken werd een langzame karakterwijziging, welke bij de eerste nederlands-indonesische relaties begonnen was. Deze wijziging houdt gelijke tred met de omvorming der seigneuriale levensopvatting in een burgelijke levensbeschouwing, welke aangevangen moet hebben, tegelijk met de intrede van ons volk in de vroeg-kapitalistische periode, gelijk hiervoor geschetst. Deze karakterwijziging echter werd even goed als de gehele maatschappelijke en geestelijke vooruitgang, in haar verdere ontwikkeling gremd niet alleen ten gevolge van de ruwe ingrijping door de vreemd-nationale overheersing, maar tevens werd/deze ontwikkeling een andere, onnatuurlijke loop gegeven, welke practisch te beschouwen is als de onvermijdelijke verderving van het nationale karakter als gevolg van het despotisme. Er is dus onderscheid te maken in een karakterperiode op het einde der 16e en het begin der 17e eeuw, een tweede periode van geleidelijke wijziging, vermoedelijk tot het midden van de 18e eeuw aanhoudende, en een derde periode van bederving, reeds spoedig locaal beginnende met de overheersing èn in geheel zich doorzettende met de algehele nationale beheersing van Indonesië, meer in het bijzonder van Java, voortdurende tot op/deze eigenste ogenblik. Deze periode moeten uit elkaar gehouden worden. Wat de laatstbedoelde betreft, wij hebben daaraan voorlopig slechts voorbijgaande aandacht te wijden, waar wij ons toch voorgenomen hebben een vluchtig beeld te tekenen van de beschavingsgraad op het ogenblik van het ontstaan der relaties tussen Indonesië en Nederland.

Vooral treft ons een aristocratische gezindheid bij ons volk, welke ook zelfs door de ruwste beoordelaars wordt erkend. Raffles wijst op de verachting van de handel, de liefde voor de landbouw, waarin de adel voorgaat. Hij noemt het volk patriarchaal, ondaks de nog despotische vormen van regeren en de feodale begrindelen, waarop dit regeren steunde. Alles getuigenis ener aristocratisch-seigneuriale levensopvatting. Maar ook in Boni werd hetzelfde volkskarakter aangetroffen; levenstelsel en voorrang ener ridderklasse tekenden ook daar, evenals op geheel Sulawesi meer of minder de maatschappelijke organisatie. De invloed der Hindoebeschaving is bij deze oraganisatie in Bch algemeen niet te onderkennen, hoewel juist de gelijkgeaardheid der maatschappelijke en politieke ontwikkeling elders in gebieden, waar geen grote rechtstreekse of middelijke invloed van het vastelands-India kan worden

worden aangenomen, zoals op Sulawesi, wijst op een oorspronkelijke geschiktheid voor de uitbouw dezer beschavingsvormen. De zucht naar een hogere beschavingsbolmaking, die de adel kenmerkte, wordt geprezen. Een ander onderschrijft dat oordeel in de woorden, dat het goede in het javaanse volkskarakter overwegt. Weer een ander wijst op de belangrijke karakter- en maatschappelijke beschaving der Javanen vóór "de komst" der Hindoes, evengoed als een vorser, die van dezelfde mening is en de eigen ontwikkeling van Java tot het einde der 8ste eeuw aanneemt.

Dapperheid

Het seigneuriale spreekt zich ook uit in de heldengeest, die in het volk leefde, die zich uitte in de persoonlijke heldhaftigheid der edelen in hun streven tot navolging van het glorieuse voorbeeld, bewaard in de oude zangen. Het was de zelfde heldengeest, die in Soeltan Ageeng, in Marta Laja, in Troena Djaja, in Soerapati, in Panembahan Giri en in zo tal van onze nationale helden leefde, en die in 1945 de bestrijders in onze revolutie met eerbied vervulde. Heldengeest en ridderdeugden gaan samen. Ridderdeugden werden dan ook zeer hoog geschat. Moed was de opperste deugd. En Inddnesië's historie is een schitterend anaal van een offervaardigend moed en van doodsverachting, welke zich meest natuurlijk op het slagveld uiten kon. Een nederlands zeevaarder op het eind der 16e eeuw prijst de moed der Javanen, die hij van nabij had mogen bewonderen. Een portugees geschiedschrijver oordeelt niet anders. Vol lof is ook een Brit in de 19e eeuw over de moed en de dapperheid der Javanen nog in zijn tijd. Een duits onderzoker noemt ook de Maleiers zeer dapper en ondernemend. Zelfs een chauvinistische nederlandse geschiedschrijver pleegt nu en dan de Boniërs, Makasaren, Madoerezen, Javanen ridderlijk, dapper, dolvermetel, doodsverachtend te noemen, n.l. wanneer zij, hellaas tegen het eigen volk, voor de zaak der Compagnie streden, zo als Aroe Palaka en Marta Poera in de oorlog tegen Troena Djaja of wanneer de Compagnie duchtige nederlagen leed en haar troepen verslagen werden. Men kan toch ook bezwaarlijk door lafaards overwonnen worden! Om hun moed en dapperheid worden in oude nederlandse geschriften ook de Ambonezen, de Baliërs, de Javanen geprezen. Moedig waren de Maleiers vooral ter zee, waar zij als koene zeerovers vaak de schrik der Compagnie waren. Moedig waren Bantammers en Matarammers om het zeerst in hun eindeloze oorlogen tegen de Nederlanders. Moed is nog steeds de groote deugd

te deugd

te deugd dier vele indonesische volkeren, die - slecht of niet gewapend - tegen geen strijd met de Nederlandse, modern uitgeruste legers opzien. Men moet het de nederlandse soldaat te velde slechts vragen of de Indonesiër moedig is; niet aan de nederlandse schrijver, die zelfs voor de doodsverachting der vrouwen, bij stormuitvallen, gemeenlijk, laf en onridderlijk, slechts smaadwoorden over heeft.

Persoonlijke moed spreekt ook uit de krisduels, tot zoen van belediging en eerroof en uit de oude tournooien en ridderspelen. Bantam, Tjirebon en Mataram hadden hun wekelijkse tournooien en wapenwedstrijden. De Raja Kapa Kapa en Niti Sastra bevalen de beoefeningen van alle ridderdeugden. De ridder moest paard rijden, de krijgolifanten besturen kunnen, moest immer gereed staan tegen de vijand en het boze te strijden, en moedig zijn onder alle omstandigheden. In nobele woorden beschrijft Raffles het waarachtige ridderkarakter van de javaanse adel. Behalve het tournooi te paard of te voet, met zwaard, schild en lans, het watang, was allerlei sport en jacht geliefd adelsvermaak. Te huis muntte men uit in behendigheidspelen, waarbij een javaans schaakspel wel voornamelijk beoefening vond in de zelfde tijd dat de O.I.C. aan haar scheepspersoneel verbieden moest kaart te spelen en te dobbelen. Diergevechten ontbraken niet. In de door een mensenhaag gevormde arena werden de krachten tussen tijger en buffel gemeten. Paarden- en buffelrennen waren nationaal vermaak. Dat kansspelen niet vergeten werden, is begrijpelijk. Maar kaart- en dobbelspelen waren chinese of europese import en geen nationale uitingen. Ook een nederlands geschiedboek spreekt over de ridderlijkheid van het volkskarakter in vervlogen eeuwen. Raffles vreesde in de aanvang der 19e eeuw nog dat het javaanse volk bederven zou, wanneer het aan zijn lanhgenoten, "karakterloze avonturiers"; vergund werd in groot aantal naar Java te komen. Helaas, er was toen reeds veel bedorven door andere karakterloze en begin\loze blanken.

In hoe juist Raffles oordeelde, kan blijken uit de zo belangrijke mededelingen van Riedel omtrent de Inddnesiër's der Moloekoe en die, waar zij te lang met de Nederlander in contact waren, "gedepraveerd zijn en in alle kwade practijken doorkneed", terwijl zij die nog geen aanraking met Nederlanders hadden "zich zouden schamen te liegen en te stelen".

Het is zonder meer duidelijk dat de krijgzucht/lust, de krijgshaftigheid, kort: de militaire min~~heid~~, onder onze voorouders leefde. Onze historie brengt daarvan getuigenis, welhaast op elke bladzijde

tot diep

tot diep in de 19e eeuw. Reeds Fa-Hien, de chinese reisiger, en na hem de portugeze geschiedschrijvers, melden van die militaire geest, die het volk ~~xxx~~ ook in staat gesteld heefr gedurende meer dan twee eeuwen voor zijn nationale vrijheid te strijden. Men bedenkt, dat Java bij de komst der Nederlanders reeds in een verval-fase der kultuurontwikkeling ~~zich~~ bevond. Niettemin kon zulk een periode nog een Soeltan Agoeng voortbrengen, wiens krijgsmansgave nauw wedergade vindt in de vroege geschiedenis der militaire volkeren elders. Raffles kon die krijgshaftige zin zeer wel waarnemen bij de adel, met enkele leden waarvan hij in grote wederkerige vriendschap verkeerd heeft. Onder de overheersing, die ook op het uitroeien van deze krijgshaftige zin zich richtte, was niettemin reeds veel van het militaire voelen van het volk ingeboet. Toch worden zelfs nog tans uitmuntende troepen gevormd uit de Indonesiër's van verscheidene delen van de archipel. En aan de militaire zin van Atjehers, Maleiers, Boniërs, Baliërs, Ambonezen, Timorezen, Madoerezen, Minahasers zal zelfs geen Nederlander van de twintigste eeuw kunnen twijfelen.

Dat de Indonesiër's uitmuntende soldaten leverden, bleek toen in de aanvang der 19e eeuw het engelse bestuur korpsen disciplineerde. De legerorganisatie, waarvan de oudste berichten reeds gewagen, wijst daar al evenzeer op. En ook Boni en Bali en andere gebieden hebben de militaire staatinrichtingen gekend als uitdrukking van een krijgzuchtig volkskarakter. Menig beter wapende, sterkere nederlandse krijgsmacht werd door die krijgshaftigheid alleen overwonnen. En ook ter zee werden militaire lauweren door Maleiers en Bantammers behaald op de zo veel beter toegeruste Nederlanders.

Het is zo moeilijk niet in dit verband andere eigenschappen te ontdekken in het indonesische karakter, die met deze seigneuriale levensuitbeelding overeenkomen.

Trots is de Indonesiër natuurlijk geweest in hoge mate. Trots als de waarlijke rasadel is, trots op afkomst en zuiverheid van afstamming; trots op de daden van het voorgeslacht, hetgeen de historische zin waakzaam houdt. De portugese en nederlandse historieschrijvers hebben deze trots ook zeer sterk belicht. Bij meest handelsvolkeren als Portugezen en Nederlanders wel treffen. "De Javanen zijn zo trots, dat zij zich boven de gehele mensheid verheven achten!" roept De Barros uit en hij verhaalt van zeden en gebruiken, die op die trots en de eigen voornaamheidsgedachten wijzen. Deze zelfde natietrots,

die een

die een sterk levend nationalisme voedsel ~~zal~~, merkte Raffles nog op. En zelfs een nederlands schimpend beoordelaar van ons volk, kan niet anders dan die trots erkennen, bij hem als ondeugd begrepen, zeer natuurlijk, wijl hij toch zoon is van een volk, dat deze nobele deugd van de hooghartige trots niet kent. In dezelfde geest van geheel niet-begrijpen van zulk een karaktertrek, schrijft een ander van de hoogmoed der Javanen, waarmede hij terecht in verband brengt hun opvlegendheid, hun lichtgeraaktheid door hoon, scheldwoord of belediging, het altijd bereid-zijn hun eer te wreken, het happig-zijn op eretitels en andere onderscheidingen ook zonder enig voordeel, hetgeen de nederlandse schrijver natuurlijk een bewijs van domheid meest vinden. Fierheid en karakterhoogte, die naar eer, niet naar loon haken, worden in nederlandse ogen wel meer als gebrek aan sluwheid en aan berekening en dan als karaktergebreken beoordeeld.

Deze in het volk levende heerlijke trots, ~~is~~ nog tans ons aller steun ~~is~~, is bron van talandere karaktereigenschappen: edelmoedigheid; ~~want~~getrouwheid en eerheiligheid, waarvan onze geschiedenis nobele getuigenissen bewaard heeft en welke verscheidene beoordelaars ook vermelden; eerzucht; afkeer van ruwheid en zin voor etiquette; zelfbeheersing, hetgeen talloze schrijvers voor ongevoeligheid hebben versleten, wijl zij uiting van gevoeligheid wensen; kuisheid. Enkele dezer hoedanigheden brengen weder andere met zich of beinvloeden zeden en gebruiken. Zo wordt de huwelijksmoraal streng, en hoog-moreel is de opvatting, dat vervlogen liefde reden tot echtontbinding kan zijn, ter ontkoming aan het immorele van het dan samenblijven. Zo voert de geslachtstrots tot eerbied voor de grijsheid enerzijds, echter niet voortspruitende uit een stelling van verstand boven de kracht, hetgeen een burgelijk moment is; anderzijds tot liefde voor de kinderen als dragers van de traditie in de toekomst. Vroege huwelijken worden gesloten, waarbij de keuze der ouders doorslaggevend ~~is~~, tot betere verzekering van het behoud der kastereinheid, evenals bij de Grieken. De huwelijksgeschenken hadden ongeveer het karakter der spnsalia bij de Romeinen en van de bijbel. Kindermoord kwam al sedert eeuwen niet meer voor op Java. Geen belemmerende kultus, die het offeren der kinderen eiste, is zelfs uit allervaagste overlevering bekend. Dit is een kultuurmoment van enorme wichtigheid. Men leefde in de volksklasse nog steeds monogaam. De opkweking van militaire eigenschappen en hoge religiositeit voerden tot levensverachting als ksatria-deugd,

als ksatria-deugd, in de keuze tussen leven en eer, leven en ideaal. Eigen levensverachting bracht ook de geringschatting van het leven in het algemeen, welke haast een zekere ongevoeligheid voor lichamelijk lijden en een machtige zelfbeheersing, voor wreedheid wordt gehouden. Eerzucht is de prikkel voor een energieontwikkeling tenopzichte van de verzekering van een begeerde zaak, de bereiking van een begeerd doel. Zonder die prikkel zijn de seigneuriale afkeer van fisieke inspanning anders dan ter verzekering van ridderroem, de verachting van de handel, de miachting van de arbeid, de gehele mistiek-religieuse levensopvatting oorzaken van een vlieden van de arbeid, die anderen wordt overgelaten en waaruit de sproke der indonesische indolentie is ontstaan, hetgeen natuurlijk aan geheel andere motieven ontsprong als de luiheid, welke men met die indolentie bedoelt, en die een onvoldoend besef der toekomst vooropstelt, hetgeen bij de Indonesiër's gelijk gezien, niet met enige goede grond volgehouden kan worden.

Eerbied voor Gezag Het op het ridderwezen baserende kaststelsel, dat in Indonesië nooit tot ontwikkeling is gekomen, bracht met zich mede eerbied voor het gezag, ook reeds als bestaansvoorwaarde voor de heersende adelsklassen. Deze eerbied voor overheid en gezag heeft zo diep wortel gevat, is daarbij zo innig verweven met religieuse beginselen en vormt zo gans de ruggegraat van het gehele oosterse staatswezen, dat daaraan voor een ruim deel de handhaving van het vreemde gezag te danken is. Eerbied voor het gezag is nogtans een grote deugd van het volk, die weldra tot ondeugd uitgroeid, gezien de ontzaglijke taak, die het nog voor zich had tot herovering van zijn toekomst.

Met de eerbied voor het gezag gaat gepaard een zin voor recht, steeds evenwel een recht, dat de ongelijkheid der menselijke geschapenheid vooropstelt. Het recht is, dat werd in geheel het oosten begrepen, meer nog dan het machtgeweld het instrument bij uitnemendheid van de overheid tot instandhouding van het gezag. Daarom behoeft de zin voor recht, noch ook een in details uitgewerkt rechtswezen te verwonderen. De Raja Kapa Kapa die, naast kennis der historie, verwerving van rechtsinzicht aanbeveelt, is een werk, welks oorsprong diep in de seigneuriale periode gezocht moet worden. De wettelijke straffen en die volgens de adat mochten streng zijn, strenger dan in de europese samenleving van die tijd waren, niet. De indonesische zeden waren niet in strijd met de beginselen van justitie en humaniteit.

Eerbied voor het gezag leidt bij intensivering of bij bedreiging tot despotisme. En ook dit euvel

is ons

is ons karakter niet vreemd, wijl ook eerzucht en heerszucht ons despotiek maken. Het is echter niet het despotisme van de burgelijke middelmatigheid, maar van een voor zijn macht beduchte adelsklasse, welke zich individueel ook aan lagere klassen mededeelde.

De seigneur is pronkklievend, spilziek, vrijgevig, gastvrij, openhartig. Onder zijn deugden moeten ook gerekend worden vriendelijkheid, barmhartigheid uit afwezigheid van materieel egoisme. Zijn zucht naar etiquette en decorum, zijn ridderlijke aanleg maken hem beleefd in vormen, waaraan op de duur ook de ~~weinige~~ waarheidsgetrouwheid wordt gofferd.

Krijgshaftigheid zou ook onbekbaar zijn zonder levende vrijheidzucht, zonder sterk ontwikkelde nationale zin. Wij treffen die eigenschappen dus in het Indonesische volkskarakter ~~van de Indonesiër~~. Niemand twijfelt er aan of die is zeer diep en intens. Zij moet steeds zo geweest zijn, steeds op de pieuse bewaring van voorkulturen gericht.

Zo moet het algemeen karakter van ons volk nog geweest zijn, ~~toen dit met de Nederlanders in aanraking kwam~~.

Laten wij de overtuiging behouden, dat ons volk een achtenswaardige ideële beschaving had veroverd toen het met de Nederlanders in aanraking kwam.

HOOFDSTUK XXI IV.

Materiële Civilisatie in Indonesië.

Overzicht

Het indonesische volkskarakter kende een diepe eerbied voor de aarde. De plant- en oogstfeesten, de liefde voor het vee, diverse plechtigheden bij de geboorte van de kinderen, bij huwelijken, etc. wijzen er tans nog op, hoezeer de goede gaven der nimmer uitgeputte moeder aarde in ere waren.

Den liefde voor de landbouw ging hiermede gepaard en het behoeft ons niet te verwonderen het "landbouwend genie" onzer voorouders te horen roemen.

De voornaamste landbouw-producten waren: rijst

waarvoor

waarvoor Java beroemd was, al in de oudheid; zij kwam uit diverse gebieden van geheel Indonesië, in diverse selecties en kweekproducten; peper, als een der voornaamste uitvoerproducten, een recht stapelartikel, voornamelijk van Banten, zijn vasalplichtige gebieden van Zuid-Sumatera en het oude Pakuwan-Padjadjaran en verder van Atjeh. Reeds zeer oude berichten maken melding van een rijke specerijhandel in de 9e en 10e eeuw. In de 16e eeuw was de specerijhandel uitgegroeid tot een buitenlandse groothandel van Indonesië, zo goed als die in rijst en andere producten. Padjadjaran alleen voerde in de aanvang der 16e eeuw jaarlijks 3 millioen pond peper uit, meest naar China.

Van groot belang was de productie van hennep, ramih, en andere vezelstoffen, welke zowel voor binnenlands gebruik, voor de fabricatie van matten en klederen, als voor uitvoer in aanmerking kwamen.

Van niet minder economisch gewicht was de katoen. Zij werd gekweekt in verschillende kwaliteiten, voornamelijk door Madioen en Kediri, waar uitgebreide katoenplantages geheel Java voorzagen van de grondstof voor de nationale weefindustrie, terwijl zij ook een levendige buitenlandse handel het aanzijn had gegeven.

Boomsuiker was handelsartikel, in zo grote hoeveelheden werd zij in tuinbouw gewonnen, zowel op Java, in Djapara en Djakarta, als daarbuiten. Ook tabak en indigo waren plantagebouw-producten waarin binnen-en buitenlandse handel werd gedreven.

Zowel in plantage- als tuinbouw werden klappers gekweekt. De ooftbouw leverde voorts diverse vruchten voor de binnenlandse markten. Ook de bosbouw gaf zijn waardevol product. Honing, was, gommen, harsen, pinang, gambir, bosartikelen werden niet enkel als wilde verzamelproducten gewonnen, maar ook als bereide halffabrikaten in- en uitvoerhandel gesleten. Tangkalo en andere fijne houtsoorten werden verhandeld voor krishefften en scheden. Een vaak enorme houtkweek, voornamelijk djati, bestond in verschillende delen van Indonesië en belangrijke houttransporten vonden hun weg naar buiten. Sandelhout was een gewichtig handelsartikel.

De tuinbouw leverde voorts groenten, vooral erwten en bonen.

Naast deze producten van bos-, tuin-, akker- en plantagebouw mogen nog enkele handelsartikelen op het gebied van veeteelt en dierfokkerij worden aangegeven.

In vee zelf

In vee zelf werd een levendige binnenlandse handel gedreven. Ook paarden, ezels, kamelen, en olifanten vonden gemakkelijk kopers; de laatste, hoofdzakelijk uit Arabië, Siam en Achter-India ingevoerd, werden als transportdieren gebruikt en verhuurd of hadden hun functies te vervullen in de legers. De pluimveeteelt bloeide. Hoenders en eieren waren gezochte marktartikelen. Papagaaien en paradijsvogels uit het oosten van Indonesië vonden voornamelijk buitenlandse kopers.

Een beginnende zijdewormteelt in Midden-Java leverde reeds grondstof voor zijdespinnerijen en- weverijen.

De landbouw werd bedreven in vrije vormen. Een gedwongen landbouwarbeid als algemene productievorm bestond niet bij de komst der Nederlanders. Hij zou niet te rijmen geweest zijn met de economische vormen van de tijd.

Grondbezit

Laat ons tans enige sociale onderdelen van de kulturele bouw van ons volk nader beschouwen.

In de primitieve fasen der sociale ontwikkeling heeft het eigendomsrecht op de bodem der woonveste zeker niet minder gewicht dan in latere kultuurperioden. De eerste sociale groepering, dat is de eerste rechtsgemeenschap was in Indonesië nog de desa, al of niet in familie-verwantschap harer leden gevormd. Deze rechtsgemeenschap als zodanig, dus de desa, was zonder enige twijfel bezitster van alle ongebruikte gronden, binnen de beschikkingskring vallende.

Zij gebruikte deze gronden voor ontginning, jacht, inzamelingsproductie. Andere rechtsgemeenschappen, andere desa's, mochten dit enkel na verkregen vergunning van de beschikkingsgerechtigde gemeenschap. Maar ook over de in cultuur gebrachte gronden binnen haar beschikkingskring heeft de desa zich een bemoeienis, oppervlakkiger of diepergaand, voorbehouden. Zowel op Java als b.v. in de Minahasa is dit nog steeds waar te nemen.

De voortontwikkeling der gemeenschap bracht geleidelijke wijziging in deze communale eigendom. Hij moest verzwakken. Individuele rechten, voortspruitende uit de godsdienst, waarover reeds hiervoor, en uit het ontginningsrecht, moesten àl zwaarder gaan wegen. De eigendom der gemeente moest, hier sneller, daar langzamer, overgaan op de individu. Het individuele eigendomsrecht ontstond of ontstond op nieuw.

De vorst had, als god, bezitsmacht, de souvereiniteit. De gemeenschap eerst, in de vijde der aanvankelijke sociale groeperingen, de individu later, had beschikkingsrecht, dat zelf steeds

wettelijk

wettelijk (adat) was vastgelegd en vaak door volksvertegenwoordigende instellingen werd beschermd.

De vorst (= god) had de macht over het leven der onderdanen; het beschikkingsrecht over dat leven had hij echter te delen met de werkelijke bezitter daarvan, de individu. Ten aanzien van ander eigendom dan het leven was het "goddelijk" beschikkingsrecht zelfs nog meer ingeperkt.

Feit is dat het indonesische volk grondbezitter was en is. Dat geen hindoesche noch islamitische invloeden hierin ingrepen, de oude dessaorganisatie ook niet aantasten, vindt een eenvoudige verklaring in de omstandigheid dat gelijke economische ontwikkeling elders door de verder voortgeschreden religieus- politieke staatsorganisatie in superabsolutistische zin niet werd en niet kon worden verstoord.

Deze staatsorganisatie was in de desa in embrio maar van volmaakt gelijk karakter reeds aanwezig. De uitbouw van dorp tot staat in ons vaderland, verbrak, anders dan in het westen, de harmonie geenszins. In afwijking van de westerse sociale ontpooling draagt de oosterse vorst, de staatskeizer, nog steeds geen ander karakter dan dat van de desa-"oudste", de gens-hoofdman, de gebiedsheer. Zo min als de dorps-oudste nu bezitter of eigenaar was van de communaal bezeten grond der desa-rechtsgemeenschap, zo min de keizer over het enkel in omvang veranderde gebied van de staat-rechtsgemeenschap.

Vliex en Gonds

Vergelijkingen tussen west en oost gaan hier geheel mank. Een oosterse staat en een westerse staat zijn twee volkomen verschillende dingen; een oosterse vorst en een westerse vorst bekleden twee gans verschillende posities. Westers bezitsrecht, westerse eigendom zijn in het oosten niet terug te vinden. Bezit en eigendom zijn in het oosten andere begrippen, met de sterkste worteis in het religieuse.

Zwaar en zelfs gevaarlijk bij onscrupuleuzen is het, een beroep te doen op het tans bestaande agrarische stelsel in de vorstenlanden, dit dan voorstellende als vorm van het voormalige grondenrecht van Java, wijder: van Indonesië. Dat stelsel is door de westerse overheerser, en lang niet altijd zonder dat de goede trouw ongeschonden bleef, volkomen vertoebeld.

Meer of minder gewijzigd naar plaatselijke omstandigheden, zal het beschikkingsrecht op de bodem, niet enkel op Java en Sumatera, maar ook elders in ons vaderland, een uniform beeld hebben gegeven, gelijk ook tans nog het geval is, hoezeer dan ook gepoogd wordt om verschillen te ontdekken, die er in wezen niet zijn. Die uniformiteit moet

bepaald

bepaald zijn geworden door de vóórontwikkeling der eerste Indonesiër's in het oorspronkelijk gemeenschappelijk stamland.

De dorpsoversten hadden de gebruiksrechten van onderscheiden, daarvoor afzonderlijk, hetzij door hen zelf, hetzij door anderen voor hen bewerkte velden. In de economisch verst-ontwikkelde streken was het individuele beschikkingsrecht ook reeds erfelijk geworden. Bij minder verre ontwikkeling was het erfelijk karakter nog niet verzekerd. Waar de ontwikkeling nog minder ver had baangebroken gaf het communaal beschikkingsrecht nog voornamelijk of uitsluitend het karakter van het grondbezit aan.

In de Compagnietijd, na een verstening van vormen door verbreking der ontwikkelingslijn, vond men de communale rechten op de grond nog in Polinesië, hier en daar in Sumatera en in Perzië.

De ontginnende bevolking heeft een onvervreemdbaar recht had op de boden, overeenkomstig derhalve was weder de wet van Manoe dat hij rechthebbende is van de grond die haar het eerste ontgint, van de gazelle, die haar het eerst dodelijk verwondt, en mede niet in strijd met de wetsbepalingen omtrent grondbezit volgens het mohammedaans recht, dat woest land niemands eigendom is, de imam woeste grond vergeven kan en hij rechthebbende is, die leven aan dood land geeft.

Sociale Orde

Alle oudere wetten en instellingen erkenden het onaantastbare individuele beschikkingsrecht op de grond en verschillende definities en voorschriften betreffende beschikkingsrecht, o.m. het oudste javaanse wetboek, de beroemde Soerja Alam, in de 15e eeuw bijeengezameld, geven de rechtelijke voorschriften aan, hoe opgetreden diende te worden bij processen omtrent grondbezit, welke getuigenissen konden worden aanvaard en welke procedure gevolgd moest worden. Inderdaad, niets was onze voorouders helderder dan het begrip van het individuele grondrecht en van de wijze hoe dit voor de rechter verzekerd moest worden.

De geldeconomie eiste tevens individueel "eigendom" van de boden, reden waarom slavernij als productiefatcor op Java en elders buiten Java ook niet meer bestond en, zelfs indien op Java bestaan hebbend, hetgeen wellicht aangenomen moet worden, dan toch in een ver achter de rug liggend tijdperk moet worden verplaatst wijl elke herinnering daaraan uit het javaanse maatschappelijke leven uitgewist was.

Wel minder dan tans, maar toch ook nog in hoge mate was de rijkdom van de indonesische boden in vervlogen eeuwen de steun van de gehele indonesische samenleving.

sche samenleving. Wellicht bestaat er nergens ter wereld meer dat innige vernad tussen de oogst en het algemeen volksbestaan. De grondrijkdom van de provincie gaf de algemene rijkdom aan. In de landbouw hadden de Indonesiër's hun voornaamste nijverheid, en op de opbrengst rekenden zij niet enkel voor het meest nodige levensonderhoud, maar ook voor de aanschaf van artikelen van weelde. De Indonesiër's zijn een volk van gezeten familieleven geweest, zelfs tijdens de vele oorlogen, welke er gevoerd werden. En de samenleving heeft het weldoende beeld moeten geven van een landbouwend volk, dat de vrede liefheeft. Liefde voor de bodem, eerbied voor de aarde, liefde voor het vee, en liefde tot de akkerarbeid hebben een bekorende beschaving moeten leggen over het land, die ook wij nog kennen in de dorpen van tans, al is door de armoede van ons volk veel verkeerds binnengeslopen in die dorpen en al heeft de overheersing noodwendig veel verdorvenheid doen binnensluipen in de karakters. Het is niet zonder reden, dat men nog heden ten dage erkent, dat de Indonesiër's dáár nog het meest onbedorven zijn, waar zij nog niet met de blanken in aanraking zijn geweest.

Een georganiseerde regeling van de maatschappij bestond bij de komst der Nederlanders op Java. De maatschappelijke instellingen waren bevestigd in wetboeken ter verzekering ener economische volgroeiing. De landbouw was reeds op vele plaatsen getreden uit het aanvankelijke stadium van de productie voor eigen behoeften en leverde stapelproducten voor de markt. En dit niet enkel sedert korte tijd, maar de berichten omtrent de uitgebreide handel van Indonesië in het eigen binnenland en met gebieden ver daarbuiten leren ons, hoe reeds lang deze handel in stapelproducten plaats had. De Portugezen haalden de speceriјen uit Indonesië en de zijde-fabrikaten uit de Indonesische continent van weelderige handelssteden als Malaka, Atjeh, Bantam, Soeratte, Benares, Damascus, Gresik, evengoed als de Arabieren vóór de Portugezen reeds eeuwen die handel hadden gedreven met kultureel hoogstaande volkeren.

het Indiase

Stapelbouw

Wij hebben in deze stapelbouw een beduidend kultuur-moment te zien.

Het is een lange weg, die volk in sociologische ontwikkeling heeft afgelegd, voordat het uit de oorspronkelijke economie der jacht op deze hoogte is aangekomen.

De fase van de levensvoorziening door de jacht gaat over in die van hakbouw en jacht tezamen; later heeft de jacht zelf geen grote betekenis meer naast de hakbouw, waaronder dan te begrijpen is

begrijpen is de eenvoudigste landbouw zonder middel van werktuigen, zonder ploegvee en zonder vaste akkers. Deze fase wordt onderscheiden in / zich hakbouw met jacht, met wisserij, hakbouw op zelf en hakbouw met veeteelt.

Wij behoeven niet in het onzekere er over te verkeren, dat de veeteelt voorheen een veel grotere rol gespeeld heeft in het leven onzer voorouders dan tans het geval is. Bijna geen enkel landbouwer miste zijn vee, alle landarbeid van ploegen werd gedaan door het vee. De gehele geschiedenis van Java is doorweven met de verhalen van de veerijkheid van ons vaderland en de buffel als ploegdier speelt nog tans een beduidende rol in legenden en mitken en in het dagelijkse leven.

Ons Dorp

Het indonesische dorp lag verspreid over een grote oppervlakte. In een heuvelig dal of op de wijde uitgestrekte vlakte stonden enige tientallen huisjes, hier te zamen gebouwd, ginds wijd verspreid en geshheiden door reeksen sawahs. Op de marktplaats, de pasar, vond men, meer bijeengehoopt, de huisjes der kooplieden, handelaars en werklieden. Zij vormden een kern, maar toch een kleine kern. In deze kern woonde ook gewoonlijk het hoofd van het dorp; voor zijn woning bevond zich de plaats voor de dorpsvergaderingen, voor het geven van feesten, voor de ontvangst van ambtenaren en zelfs ook voor het onderbrengen van vreemdelingen en doortrekkende reizigers.

Het was de balei-desa, vermoedelijk de in lang vervlogen dagen geheiligde plaats, waar de "bali", de placenta, begraven werd, hetzij die van het stamhoofd van de reeds gezeten clan, hetzij die van meerdere of alle stamgenoten, en dus de eigenlijke "kerk" van het dorp.

Het eentonige leven der europese dorpen kende men er niet. Ook de hittige geldjacht, het rumoer der europese steden was er onbekend. Elke woning werd door een familie bewoond, gewoonlijk niet meer dan door het meer aaneengesloten gezin, de klein-familie derhalve. Gehuwde kinderen bleven meestal niet lang bij de ouders inwonen, maar bouwden weldra hun eigen woning, te midden der eigen velden als het mogelijk is. / wa Toch trof men in de woningen ook wel eens drie en vier generaties aan en de grootouders trokken bijna altijd bij de jongeren in. Deze ouderen werden verpleegd en verzorgd door de jongere generaties met een achting en een liefde als men nergens in Europa nou aantreffen. De familiën

stonden

stonden tot elkander gemeenlijk niet in pacht-verhouding. Wanneer het al aan het nederlandse bewind gelukt was om de maatschappelijke verhoudingen te revolutioneren, - ten tijde dat de Nederlanders op Java kwamen, waren de familiën nog vrij en bearbeidden zij haar velden geheel onafhankelijk. Gedwongen landbouwarbeid bestond niet. Slavan waren er niet of niet meer.

Belastingen waren gering en konden naar behoren worden opgebracht als matig deel van de oogst. De familie vond haar bestaan gemakkelijk gemaakt uit de oogst van de bodem. Het eigen veld zal weinig groter geweest zijn dan twee bahoes ongeveer, de oppervlakte welke men behoorlijk kan ontginnen en bebouwen en welke ook voldoende levensmiddelen oplevert voor het bestaan. Maar daardoor werd bereikt een intensiteit van de bodemcultuur in hoog ontwikkelde tuinbouw, welke nergens in Europa kan worden gevonden. Water, mest en arbeid zijn de drie voornaamste middelen om de bodem tot immer rijke gave te nopen. Door een kunstig irrigatiesisteem, dat door geen europese ingenieurskunst kon worden verbeterd, werden xxx de velden bewaterd, in talloze kanalen en kanaaltjes, welke vaak van mijlen ver het overigens overal overvloedige water in ons xxx vaderland naar de velden voerden. Onze voorouders waren door deze kunst der irrigatie, welke tot een directe en vaak zelfs "heilige" watenschap, een almoe, werd verheven en nog steeds bij onze boeren in aanzien en eerbiedige hulde is, niet afhankelijk van het water. En aangenomen mocht worden dat de droge velden, welke wij tans aantreffen, toen, bij een zoveel minder dichte bevolking en zoveel meer beschikbare gronden, niet bestand hebben, altans niet als regel. Veelmeer zullen waterarme streken voor de landbouw nog niet in aanmerking zijn gekomen. Als mest werd gebruikt de overvloedige natuurlijke veemest en nog heden ten dage gaat geen mest verloren. Zelfs waar het vwe geweid wordt in menige streek op Java, wordt na enige tijd het rijstegraan geteeld. Ook natuurlijke groene bemesting wordt toegepast door de kweek van tweede gewassen, die de bodem niet uitputten, of door grasteelt. De weelderigheid onzer liefdevolle natuur echter veroorloofd, dat men aan deze bemesting niet die betekenis behoefde te schenken als elders waarschijnlijk het geval moest wezen.

De Tani

De intensiteit van de arbeid, welke besteed wordt aan de tuinen en rijstvelden der Indonesiër gaat, ondaks alle oppervlakkige verwijten van de Nederlanders, boven elk europees begrip en zal ook vroeger, zo niet meer toch zeker niet minder groot geweest zijn. Nog voordat de hanen de morgen begroeten, tijgen onze boeren uit en op het veld de nodige werkzaamheden te verrichten. In de streken, waar het europese kapitalisme nog niet elke levenslust gedood heeft, ziet men nog tans met welke liefde de bevolking zich aan de veldarbeid geeft, hoe planten en oogsten feesten zijn en gezang van vrouwen en meisjes over de velden

de velden klinkt. De hete middendaguren worden gewijd aan huiselijke arbeid. Is de zon wat minder onmeedogend geworden, dan vraagt het veld nieuwe zorg. En eerst tegen de avond keert de indonesische boer naar zijn schamele woning terug, waar hij een betrekkelijk materieel geluk geniet.

Het landleven is gezond, niet alleen voor het lichaam; ook de geest wordt verkwikt door het denkende werk met de soorten en voor de zorg der planten. De rijst wordt niet slechts uitgezaaid, maar oneindige zorg wordt besteed aan de kleine plantjes, die men kweekt en met aandoenlijke liefde met de handen onder de aarde brengt, in met de hand gemaakte plantputjes. Het behoeft niet te verwonderen dat de oogst overvloedig is bij zulke verpleging. Een rijstekorrel brengt aldus meer dan zestig halmen voort. En met hoe oneindige zorg wordt geoogst! Halm voor halm wordt door vrouwenhanden gesneden.

Tans nog kan men in de vruchtbaarste streken van ons vaderland waarnemen, hoe de indonesische boer, die niet voor de markt arbeidt, zich zijn levensbehoeften welhaast alle zelf produceert, iets wat in Europa reeds sedert eeuwen niet meer bekend is. Hij teelt zijn rijst en mais zelf. Hij kweekt tussen de oogsten de groenten, welke hij behoeft. Op zijn tuingrond rijpen de vruchten, welke hem olie verschaffen. Vaak teelt hij zich wat tabak zelf en ook menige indonesische boer voorziet zich zelf van suiker. De minder vruchtbare gedeelten van zijn veld krijgen de kokospalmen voort te brengen; het is onnodig het nut te schilderen van deze vrienden van de boer. De randen der tuinen en velden worden gebruikt voor de kweek van de bamboe, die de landman alle materiaal geeft voor zijn eenvoudige woningen, schuren, stallen en andere gebouwtjes. Een opsomming van hetgeen een bahoe goed bewerkte grond aldus onze indonesische boeren opbrengt, zou elke europese landman ongelooflijk voorkomen.

En dit alles wordt bereikt zonder kapitaal. Want de indonesische boer, tans wel geheel uitgeput, zal ook vroeger uitzetkapitaal in de geldvorm voor de voorziening in de levensbehoeften niet algemeen gekend hebben. Terwijl in Europa elke hectare bouwgrond 3-400 gulden behoeft, heeft de indonesische boer niet meer dan zijn spade, zijn zethout, zijn kleine houtpoeg en zijn zelfgefokt vee. Meinig heeft deze indonesische boer van voorheen behoeven te kopen en zelfs nu nog gaat de naald in het dorp van hand tot hand. Voordat een misdadige nederlandse Compagnie hem het weven en spinnen door zijn familieleden verbood onder zware, zelfs op doodstraf, maakte hij zijn klederen zelf en in elke woning klotste het weefgetouw en werden ook de feestkleren zelf geweven en gebatikt. De eigen productie dekte wel bijna geheel elke behoefte.

En dan,

En dan, niet enkel een dichte bevolking kon zulke economie in het bestaan houden, - ook bracht zij een materiële beschaving met zich, welke bewondering afdwingt. De eenzijdigheid van het europese beroepsleven werd niet gekend in het indonesische dorp. De koortsige jaagdheid van de geldjacht evenmin. De ellende en de verbittering der grote maasa was niet aanwezig. Klassenstrijd bestond voor de tani nog niet. Reeds sedert eeuwen had men het voltaireske: "Beplant uw eigen tuin!" waarin ook reeds Hesiodus de oplossing van het menselijk geluksprobleem zoekt, begrepen en toegepast. Een betrekkelijke tevredenheid was er door bereikt en deze tevredenheid was het ook, die de vorsten in staat stelde met een begin van organisatie toch uitgebreide rijken bijeen te houden.

Hierin ook moet gezien worden de verklaring der mogelijkheid van het bestaan van dichte volksmenigten op weinig uitgestrekte bodem.

Veeteelt

Daarnaast echter werd door een rijke veeteelt de ploegbouw beoefend en zelfs verstrengelden zich ploegbouw en spadebouw zozeer, dat eerst van wensters wanbestuur moesten komen voordat de van zijn vee eindelijk beroofde landman allengs terugviel in de spadebouw en al verder terug zou gaan naar de wilde hakbouw, indien niet andere factoren dit verhinderd hadden.

Uit de jachtvorm der volksvoeding was de veeteelt ontstaan. Veeteelt en akkerbouw te zamen hadden de ploegbouw in het leven geroepen. Nu kon ook de kapitalistische geest in werking komen. Nu kon de boer ook streven naar het kweken der meerwaarde in de vorm der winst op te gelde gemaakte producten van de bodem. De Indonesische waren, toen de Nederlanders de handel der Portugezen overnamen, reeds getreden in de periode van de handels- of stapelbouw, dat gewichtige moment in de economische ontwikkeling van een volk. Het was een stapelbouw nog in zijn kindsvorm. Maar toch openbaarde zich de trek tot uitschakeling van vele arbeiders van het landbouwbedrijf, waardoor armen vrij kwamen voor andere beroepen. Reeds had de differentie der beroepen ruime bekekenis in het volksleven. De handelsbouw ging werken op de bevrediging van vreemde behoefte. De voorziening in de eigen levensbehoeften was niet enkel meer het doel. De kapitalistische onderneming was reeds geboren, hoe zeer ook nog zwak en onvolkomen. Reeds had stapeling plaats van katoen en rijst, van speceriji-producten. Reeds werd naar eenvormigheid en eenzijdigheid van de voortbrenging gestreefd ter vermeerdering van hoeveelheid. Nog was wel is waar niet de eis der markt maatgevend in de beplanting der velden, en ook had natuurlijk nog niet de machine de menselijke arbeidskracht verdrongen, maar niettemin vond de gedachte van de kapitalistische stapelbouw op Java

reeds

reeds practische beoefenaars, voornamelijk onder de machtbezittende adelskaste. De vormen waren nog primitief, niemand die/ er aan twijfelt, maar toch niet primitiever dan die in dezelfde tijden in Europa, zo al, heersten. Nadat men de grond tot de hoogstmogelijke arbeidsgeschiktheid had ontwikkeld, waardeerde men het vermogen der menselijke arbeidskracht. Een kenmerkend teken van de handelsbouw is het groeien der steden. En dit zien wij ook reeds plaats hebben. Banatam en Grsik bij voorbeeld, maar ook Malaka en Atjeh, en in het binnenland Mataram en Kartasoera en nog vele andere marktplaatsen aan het water of in het land, waaronder hieronder, begonnen grote centra van menselijke ophopingen te worden, gelijk vroegere eeuwen ze zeker niet gekend hebben en waaraan het karakter der indonesische dorpen niet meer te herkennen was.

Dat was derhalve één der wegen geweest van de economische ontwikkeling in Indonesië. Van lagere jagers, waren de Indonesiërs over de trappen van hogere jacht, visserij, veeteelt, van hakbouw en jacht, hakbouw en visserij, aangeland in de fase van de akkerbouw. Hierin waren de eerste stadia doorlopen van spadebouw en ploegbouw en men was ten slotte reeds aanmerkelijk over de drempel van de stapelbouw.

Economisch moeten de oude Indonesiërs daarom reeds worden ingedeeld bij de kultuurvolkeren, evengoed als de bewoners der oud-amerikaanse en inka-peruaanse kultuurkringen, evengoed als de chinese en japanse spadebouwers, evengoed als de assiro-babilonièrs, de Egiptenaren, de Foenitièrs, de Kartagers, de Joden, de Arabieren, de Perzen en Hindoes, evengoed als de klassieke volkeren Grieken en Romeinen, evengoed als de romaans-germaanse volkeren van het middeleeuwse Europa.

Slavernij

Wat de slavernij betreft, als aanwijzende vorm van kultuurhoogte, dus als algemene produktie-factor, vinden wij dat op Java geen slavernij meer heerste, zo zij al bestaan heeft lang vóór de komst der Nederlanders.

Dit is buitengemeen merkwaardig, vooral waar de wetenschap wil, dat de slavernij een niet ontwijkbare economische kultuurvorm daarstelt. De slavernij, zo nemen enkele op goede gronden aan, heeft op Java nooit bestaan. In ons werelddeel is in het algemeen weinig slavernij geweest, wijl alle grond te spoedig in individueel bezit was,

ook mede

ook mede als gevolg van een weinig talrijke bevolking; een aanwijzing omtrent de vorm van het grondbezit van Java. Maar bovendien kon Java voor de gedachte der slavernij niet gemakkelijk meer worden gewonnen door verschillende oorzaken. De inleving in de kapitalistische geest, de afhankelijkheid van de arbeid daardoor van het kapitaal, in de vorm van een individueel bezit van de grond, de godsdienstige etiek die slavernij verbood, ook van het mohammedanisme, dat slavernij onder gelovige uitsluit, de nog levende militaire geest welke de economische slavernij als belemmerend ondervindt, moeten verhindered hebben dat de slavernij een economische bestaansvorm werd, hoewel andere oorzaken aanwezig waren om haar te doen opkomen; in de eerste plaats toch de landbouwstand, het aan vaste woonplaatsen gebonden leven, de georganiseerde gemeente, de voedselopschuring en de homogene stamgroepen, de bloei van handel en nijverheid, de betrekkelijk hoge positie der vrouw, ~~ondaks het mohammedanisme~~, het bezit van trek- en ploegvee.

Vormaar.

Wij moet wat langer bij de slvernij in Indonesië stilstaan. Immers, economisch en sociologisch is de bestaande algemene arbeidsvorm van groot belang voor de bepaling van de hoogte der materiële beschaving. Het is daarbij zaak richtig te onderscheiden tussen de vormen van gedwongen arbeid. Horigheid en lijfeigenschap, herendienst en contractarbeid wortelen in geheel andere kultuurbodem dan de door het kapitalistische ondernemerdom, zelfs reeds in de primitiefste vormen van de roof- en krijgsonderneming, in het leven geroepen slavernij. Pandelingschap behoort bij voorbeeld in het geheel niet tot enige slavernijvorm. Het is een juridisch schulddelgings-instituut.

Slavernij mag economisch gedefinieerd worden als een vorm van voortdurende gedwongen arbeid ten bate van een ander, tot wie de arbeider in betrekking van volle eigendom staat tot het ontstaan van welke relatie hij niet vrijwillig heeft medegewerkt en aan welke hij zich niet rechtens kan onttrekken zonder de instemming van zijn eigenaar.

Horigheid en lijfeigenschap vallen buiten de slavernij, omdat het element der eigendomsrelatie ontbreekt, terwijl ook de gedwongen arbeid in zijn vormen bepaald is.

Evenzo de herendienst, welke een verzachting der lijfeigenschap daarstelt terwijl de duur der gedwongen arbeidsverrichting wel steeds bepaald is.

Evenmin kan contractarbeid in het begrip slavernij begrepen worden, zelfs al zou hij het gehele leven duren, waar toch de arbeidsverrichting berust op vrijwillige overeenkomst en elke eigendomsrelatie tussen werkgever en werknemer ontbreekt.

ontbreekt.

Pandelingschap eindelijk mist elk element der slavernij. Niet alle door de pandeling verrichte arbeid geschiedt ten bate van de werkgever; er is geen relatie van eigendom; tot de wel bestaande relatie van tijdelijk bezit heeft de pandeling vrijwillig medegewerkt; het eindigen dier relatie kan hij rechtens ook zonder de instemming van zijn werkgever afdwingen, mits aan bizondere voorwaarden voldaan is. Het verschil met de vrije arbeid berust enkel op het motief voor het ontstaan der tijdelijke bezitsrelatie tussen werkgever en werknemer.

Bij pandelingschap is dit motief pandgeving der arbeidskracht ter schulddelging. Het beginsel, hieraan ten grondslag liggend, is kerngezond en verdient verre de voorkeur boven elke vorm van gijzeling of hechtenis bij niet betaling van boeten en schulden. De schuldenaar, betault, indien niet bij machte zijn schuld te voldoen in waarden, met zijn arbeidskracht en erkent een pandrecht met gebruiksrecht van de schuldeiser op die arbeidskracht dat is op hem zelf, totdat hij zijn schuld voldaan zal hebben. Dit beginsel leende zich voor uitbreiding. Niet zich zelf, maar ook een ander kon de schuldenaar in pand geven, mits met diens toestemming. Uitbreiding van het familierecht bracht echter de af te keuren vormen van pandgeving van vrouw en kinderen in zwang, ~~hetgeen door het mohammedanisme, zo al niet bevorderd dan toch niet gehinderd werd~~.

Afgezien van de excessen en abnorme vormen, die het oosterse pandelingsrecht kon aannemen en ook hier en elders aangenomen heeft, verdient het verre de voorkeur boven het domme improductief-maken van arbeidskrachten door de westerse hechtenis, waarvan noch de schuldeiser, noch de schuldenaar, noch eindelijk de samenleving enig nut trekt, wel echter voelbare schade daardoor lijdt. Inderdaad kennen enkele moderne noord-amerikaanse staten tans een door de rechter te bepalen termijn van pandgeving van en gebruiksrecht op de persoonlijke arbeidskracht ten bate van een anders benadeelde schuldeiser, met vaststelling van het aandeel in de opbrengst van de aan het werk gezette arbeidskracht ten bate van de pandeling-arbeider. Hier is dus een tijdelijk en beperkt pandelingschap ingevoerd, dat inderdaad voldoet. De door het westen uitgedachte dwangarbeid van gevangen gehouden personen is daartegenover de onvoordeligste en immoreelste vorm van het pandelingschap. De arbeid wordt slecht verricht

en met onwil

en met onwil; hij is niet in evenredigheid tot het berokkende nadeel en hij treft bovendien het gezin van de gevangene. Een normaal pandelingschap voorkomt alle deze schaden.

Niet enkel de individuele schuldeiser, maar ook de staat (d.i. in het oosten: de vorst) kon bij niet-voldoening van aan de staat verschuldigde afdragingen, het pandelingrecht toepassen. De pandeling-arbeider werd dan rijkspandeling, staatspandeling, "des konings slaaf", gelijk de term in onze taal luidt.

Men ziet, dit alles heeft met slavernij niets te maken. Toch wordt bij herhaling door nederlandse geschiedschrijvers over Indonesië, hoewel zeer goed bekend met het in beginsel allezins juiste en op het overeenkomstenrecht in vrij verkeer stoelende instituut van het pandelingrecht, het pandelingschap met bedenkelijke oppervlakkigheid als slavernij aangewezen. Daarbij komt dat de indonesische taaltermen de verwarring in de hand werken. Vooral het javaans-maleise "abdi" (van arabisch 'abd) dat voor "slaaf" staat, maar de gedetermineerde betekenis van het nederlandse "slaaf" mist en veel algemener beduiding heeft, deed het eigenlijke karakter van het instituut van pandelingschap misverstaan. Zelfs vindt men wel het javaans-soendanese "kaoela" als "slaaf" weergegeven!

Ook de ingewikkelde nuanceringen van het pandelingrecht, de locale verschillen a.a.; hebben verwarring in het begrip voor de westerse beoordelaar veroorzaakt.

Het is nodig hierin klaarheid te brengen.

Om te beginnen dient elke onbewezen uitspraak verworpen te worden. Nederlandse aandikkingen die ernstig werk ontsieren, als: "bij honderden zijn de Balisers als slaven verkocht", hebben te minder waarde, wanneer dadelijk daarop volgt: "en nog in onze tijd zijn heel wat onderhorigen, die uitgeweken waren, teruggevorderd." Men heeft dus met onderhorige te doen. Zij weken uit, vermoedelijk omdat zij zich trachtten te onttrekken aan de rechtelijke verplichtingen van het pandelingschap.

Van gelijk gehalte is bij voorbeeld een retorische uitlating als deze, dat "de bewoners, inbegrepen vrouwen en kinderen in de belegerde stad Balambangan wisten, slaaf gemaakt te worden". De historie vermeldt dat Balambangan toen (1601) zich overgaf. Van verslaving der bewoners is echter niets bekend.

Wie uit een moderne uitdrukking als "industrie-

slaven"



slaven" tot de conclusie zou komen dat Europa in de twintigste eeuw de slavernij nog kende, zou gelijke aanspraken kunnen doen gelden op achting als diepzinnig historicus.

Dergelijke uitlatingen nu verder voorbijgaande, moge worden aangetoond hoe vele malen zelfs ernstige studie de pandeling een slaaf noemt in de economische en enig juiste betekenis van het woord.

Als wij vernemen dat Padjadjaran "slaven", verkocht, "zoveel als men hebben wilde, daar het de ouders geoorloofd was hun kinderen te verkopen", dan weten wij het hier geen slaven gold en dat onze voorouders volstrekt geen ontaarde bruten waren, maar dat men te doen had met een overigens lakenswaardige vorm van pandelingschap, n.l. van pandgeving vooruit bij schuldingang, terwijl ten overvloede geen leed de pandelingen zou worden aangedaan, gezien het waarlijk zachte lot van slaven en pandelingen, zo goed als van horigen en lijfeigenen, waarover later.

Een andere schrijver betreurt het lot der balische slaven, die hij "kaoela'a" noemt. Het waren dus geen slaven maar horigen.

Wanneer wij vernemen dat bij de komst der Nederlanders in Indonesië, Bantam een goede slavenmarkt was, waar de slaven zeer goedkoop waren en wij lezen dat zij van hun "heer" klapperbomen "in huur" kregen, dat zij ook "in daghuur" ergens anders konden werken en het loon voor zich konden houden, dan denken wij aan het instituut van het vrijwillige pandelingschap ter verzekering van bescherming en inkomsten, aan dat van het rijkspandelingschap, vooral uitgebreid in Bantam, en aan dat andere instituut van de vrijwillige contractarbeid, dat oneigenlijk slavernij wordt genoemd, ten doel hebbende bescherming van een machtig heer, bij voorbeeld bij gepleegd misdrijf of om onderhoud in tijden van nood voor zich en gezin te verzekeren.

Wanneer wij verder vernemen dat "verschillende slaven te voor als vrij man in gebreke waren gebleven een schuld aan hun crediteuren te voldoen" dan vragen wij ons af of de auteur in het geheel niets van het pandelingschap vernomen heeft. Die vraag wordt gewettigd, wanneer dan nog van meerdere verwarring blijkt en een klasse van mensen wordt aangenomen te bestaan tussen deze "slaven" en de vrije, n.l. "de gevangenen des vrosten", die dan gelijkgesteld worden met "de middeleeuwse horigen in Europa", zij kregen nota bene van het rijk "land in huur", werden dus pachters. Het verbaast waarlijk

baast waarlijk, te moeten bemerken dat de gehele instelling van het rijkspandelingschap hier over het hoofd gezien werd.

"Geen eigenlijke slaven" worden de rijkspandelingen genoemd in de Enciclopaedie v.N.I. Met andere woorden: zij waren géén slaven.

"Vrijwillige slavernij", (dat wil alweer zeggen: géén slavernij) en " slavernij" van onbeschermde wezen (dus mede géén slavernij maar practische wezenverpleging van staatswege als rijkspandeling, omdat wezen uiteraard niet in staat zijn hun aandeel in de kosten van het rijk op te brengen) worden gemeld van de Batta's, de Niassers, van Soemba en Soembawa.

Almee oneigenlijk worden schuldpandelingen slaven genoemd ten aanzien van diverse streken van Sumatera; deze slaven kwamen nog wel in de zelfde positie als "andere schuldenaren".

Geen Slavernij.

Om te herhalen: op Java heeft geen slavernij bestaan als betekenis hebbende productie-factor. Op een slavenkaart, in kleuren aangevende de verschillende vormen der slavernij in verschillende tijdperken der sociale productie-economie, is Java het enige deel der bewoonde wereld dat ongekleurd blijft.

Er waren echte slaven op Java, meest geimporteerde, Negers, Makasaren, Balièrs, Boniërs, Minahasers, die door roof, oorlog of koop in slavernij kwamen, maar zij hadden geen betekenis in het productie-proces. Zij werden voor vermaak en aanzien gehouden aan de vorsten-hoven, dan wel vormden zij het weinig talrijke bedienden-proletariaat.

Slavernij is misschien bekend geweest elders in ons vaderland, aannemende nu dat de onderzoekingen ons hiermee niet op valse wegen voeren. Minangkalau, Atjeh, Redjang, Indragiri, Semindo, Blabao, Palembang, Singkel, Pangkalan, Labosan-Batoe, Korintji, Serampas, Siak en enige andere landstreken op Sumatera moetan slavenhoudende gebieden zijn geweest. Ook de Batta's hielden slaven; vermoedelijk ook de Lampongers. Van de eilanden om Sumatera hebben alleen Nias en Rio slavernij gekend. Op Kalimantan hebben de in economische ontwikkeling achterlijke Dajaks en Kajans slaven gehouden; andere Dajakstammen daarentegen niet.

Aan Utara
& Khaina.

Noordven Sulawesi-Tengah/zijn slavengebieden geweest; Makasar, Boni en Saleier eveneens. In de Molookse en op de Soenda-eilanden was slavernij nog een algemene vorm van de arbeid. Ook de Papoea's van Irian-Barat hielden slaven.

Men stelde

Slavenlot.

Men stelde zich het lot der slaven volstrekt niet voor als gruwzaam, hard en ondragelijk. De slavernij onder westerse heren, de rampzalige mensenmartelingen van Noord- en Zuid-Amerika en de wreedaardige mensenhandel tussen Afrika en Amerika geven ons de somberste schilderingen in de historie van het onmeedogende mensdier. Maar in het oosten leefde een hogere kultuur. Natuurlijk mogen ook in ons vaderland excessen zijn voorgekomen. Maar de regel was er een van zachtmoedigheid en menslievendheid.

Het of publieke mening zelfs vermocht een slaf in bepaalde gevallen, zoals bij mishandeling, zijn vrijheid te hergeven tegen betaling van een som geld. De slavin, met wie de meester een huwelijk aanging, verwierf daarmede haar vrijheid. Maar ook om allerlei andere motieven kwam vrijlating voor: wegens belangrijke diensten, door de slaaf aan de meester bewezen; ter zake van een langdurig goed gedrag; om een staatambt te vervullen, ja, zelfs vanwege een te groot aantal slaven, die de meester niet meer onderhouden kon, of om reden van ouderdom, meest als de slaaf dat zelf wenste. Elders weer had adoptie van slaven door de meester plaats, welke ook bevrijding tot gevolg had.

Dit het O.T. bevat interessante regelen op de slavernij

De rechtstoestand der slaven was niet ongunstig. Bijna overal had de slaaf op een deel van zijn tijd volledig recht, vaak ook op de inkomsten, in zulke vrije tijd gewonnen. De slaaf had meest zelf een eigendomsrecht, zo ver gaande dat hij rijker kon zijn dan zijn meester; ook kon hij zelf weer slaven houden. Huwelijken van slavinnen met vrije mannen kwamen veel voor; veelal was het huwelijk van een slaaf met een vrije vrouw verboden. Bijna steeds hadden wet en publieke opinie, dat is de adat, de slavenmeester aan bepaalde regelen in de behandeling van zijn slaven gebonden. Deze laatste waren ook daardoor volstrekt niet geheel rechteloos en de "vrijwillige slavernij" moge tewel bewijze strekken, dat het lot van de slaaf niet afschrikte. Meestentijds was de meester het doden van een slaaf verboden, in elk geval werd hij gestraft voor het niet-naleven van wet of adat. In handeling hadden de slaven zelfs politieke rechten; zij waren vertegenwoordigd in de volksvergadering. Ook het mohammedaanse recht bracht weinig verandering in de adatsvoorschriften.

De behandeling en verzorging der slaven was in verreweg de meeste gevallen goed. Vaak werden zij als leden van het gezin van de meester beschouwd, hun leefwijze was niet anders dan die der vrijen. In de publieke achting stonden zij echter lager,

vooral in

vooral in de Minahasa. Daar het lot dragelijk was te noemen, kwamen ontvluchtingen weinig voor. Ook maakten velen geen gebruik van hun adatrecht op vrijheid.

Het werk, door hen te verrichten, bestond voornamelijk in landarbeid en huiselijke bezigheden. Hier en daar dreven zij handel, wat op ruime vrijheid wijst. Nergens was het werk drukkend; veeal hadden zij slechts een deel van hun eigen oogst aan de meester af te staan en waren dan bijna geheel van andere arbeid vrijgesteld. Daardoor verkeerden er vele meer in een positie van horigheid dan van slavernij.

Aldus is de oosterse slavernij te schilderen. Niet overal kwamen dezelfde trekken even sterk naar voren. Hier waren het deze kenmerken, ginds weer andere karakteristieken die zich nadrukkelijker ontwikkelden. Nergens echter heeft de slavernij in Indonesië de betekenis gehad van een gesel voor het volk en bijna nergens is zij de uitsluitende arbeidsvorm geweest.

Geldeconomie

Reeds kende men in Indonesië de geldeconomie, gelijk gezegd. De chinese cash gold in de gehele archipel als waardemeter. Daarnaast was in uitgestrekte gebieden de spaanse real geldig betaalmiddel. Bovendien zijn javaanse munten gevonden uit de achtste eeuw. Te Banten werd munt geslagen. Eveneens op Sumatera. Gemunt goud en zilver kenden onze voorouders gelijktijdig met de westerse volkeren. En ongetwijfeld was reeds in de geldeconomie die ontwikkelingsgraad bereikt van de warenproductie dat de functie van het geld als betaalmiddel verder reikte dan de sfeer der warencirculatie. Het was reeds de algemene waar der overeenkomsten. De Nederlanders legden menig vasal boeten op in geld, tributen werden geheven in geld, schulden berekend in de geldswaarde. Maar bovendien werden reeds zeer vroeg, reeds bij de komst der Nederlanders de handelstransacties in geld afgedaan. De Chinezen dreven hun handel trouwens even goed als de Indonesiërs onderling in geld. Interesten en zelfs belastingen waren reeds verandert van levering van goederen in betalingen in geld. Ruilhandel kon in een groot gedeelte van de archipel niet meer plaats hebben in de aanvang der zeventiende eeuw.

Maar ook deze intrede in het gebied der geldeconomie en het verlaten der naturale economie, is simptoom van een intrede in de jongste kultuurperiode en tekent de materiële beschaving van een volk.

Onze conclusie ten aanzien van landbouw en grondbezit

grondbezit en de daarmede samenhangende economische toestand van Indonesië, kan ook nu weer geen andere zijn, dan dat ons volk in de aanvang der zeventiende eeuw in de civilisatieperiode getreden was.

De organisatie der desa gaf bestaanszekerheid en verzekerde maatschappelijke orde en veiligheid. De eigen gekozenen regelden de verhouding tussen vorst en volk en vertegenwoordigden de belangen der gemeenschap. De lasten waren gering. Er werd een hoofdgeld betaald van twaalf stuivers per jaar. Tienden werden ongeregeld geheven, terwijl de vorst-staat zijn voornaamste inkomsten trok uit de tollen en in- en uitgaande rechten aan de kusten. Met de enkele hofdiensten, welke nu en dan van een klein gedeelte der bevolking werden gevergd, waren dit de enige eisen van het keizerlijke gouvernement op Java. De verhalen over de verschrikkelijke knevelarijen van despoten en tirannen zijn, zover Java betreft, meest pure legenden, of van later tijd, toen de O.I.C. met de vorsten tegen het volk optrad. De staatorganisatie had haar democratische elementen en daardoor de macht der vorsten, wanneer deze slechts niet in hun uitspattingen, gelijk later onder de Nederlanders, tegen het volk werden beschermd door vreemde wapens, reeds beduidend gekrot. De landbouw verschafte de grote massa van het volk ruimschoots alle levensbenodigdheden. Er werd een levendige handel gedreven. De huwelijken waren menigvuldig en de bevolking groeide voortdurend aan. Zij leefde voornamelijk monogaamisch en de huwelijksecr werd, gelijk bij de oude Romeinen, scherp bewaakt door gemakkelijk te verkrijgen echtscheidingen. De welvaart was algemeen. De Indonesiërs bezaten gouden en zilveren sieraden. Niet alleen vertoonde het Hof van Mataram in zijn toernooien en feesten een waarlijk oosterse pracht maar een betrekkelijke weelde werd nagenoeg in elk vereenigingspunt waargenomen. Vele oorden van de archipel verkeerden in een bloeiend tijdperk toen de Nederlanders er kwamen.

Indonesië was rijk. De bevolking kende geen armoe.

Metaalbewerking

Ons vaderland herbergde niet enkel een landbouwend volk. Er boeide een uitgebreide nijverheid. De metaalbewerking was in verre ontplooiing. Niet enkel op Java, ook op Sumatera werden metalen kanonnen gegoten; blijkens het scheepsjournaal, gehouden op een van de eerste tochten der Nederlanders naar Indonesië. De Portugezen wisten dat de javaanse metaalbewerking de europese dier dagen verre

/ op

gen verre overtrof. De Javanen waren vooral gesteld/sierlijk wapentuig, geornamenteerd met goud en fijn inlegwerk. Vooral de krissen en lansen waren voorbeelden van fijn smidswerk.

Inderdaad moest de metaalbewerking reeds op XXXX hoge trap van ontwikkeling gekomen zijn, wanneer men bedenkt hoe zeer het wapentuig der javaanse legers gedifferentieerd was en in zijn bestemming beantwoordde aan de veel nauwkeuriger georganiseerde legerafdelingen dan men in Europa kende. Kris, gendawa en pana (pijl en boog), tjakra, paspati, trisoela, warajang, diwal, roda, dedali, als steek- en slagwapens, vaak uiterst kunstig bewerkt en getuigenis afleggende van de ontwikkelde smaak der bewerkers, en de grote verscheidenheid aan zwaarden en hakwapens: pedang, bandol, badik, golok, mentok, lamang, klewang, tjoendrik vereisten grote werkmanskunst. Zelfs het oudere, niet meer gebruikelijke wapentuig, toen de Nederlanders in Indonesië kwamen (als knodsen, indan, gada, denda, gandjing, als slingers met ijzeren projectielen, bandring, blaaspijpen van koper en staal met stalen pijlen, toeloep, paser, schilden, lansen en speren) verried reeds een metaalnijverheid van belangrijke ontwikkeling. Gresik goot kanonnen van koper en brons, welke zelfs artikel van uitvoer waren voor een wijde omgeving. Musketten en een soort pistolen werden evenzeer vervaardigd, gemeenlijk als nabeeldsel van purtugese wapens. Kruit vervaardigde men op Java zelf in voldoende hoeveelheden. En het pamornikkel-staal diende reeds zeer vroeg als smeedalliage- of inlegmateriaal. Zo bedreven is de metaalbewerking op Java in dit bizondere opzicht nog steeds, dat geen europees werkman in staat is kris-staal, aldus bereid, te produceren, hetgeen tans een nationale industrie is in de javaanse vorstenlanden, waar men het minste onder de invloed geweest is van de dodende adem van het westerse kapitalisme.

Hoe de kunst van staal te bereiden en te bewerken, zomede van wapenrokken, uit platen ijzer aan elkander geklonken en door ringen verenigd, van geschut en musketlopen te gieten nog lang weerstand heeft weten te bieden aan de slopende invloeden van de europese overheersing, blijkt uit een beschrijving van Indonesië van het einde der achttiende eeuw en uit de mededelingen dat in 1812 te Jogjakarta nog bronzen geschut van aanmerkelijk kaliber werd gegoten en Gresik nog steeds een handel in kanonnen en bassen en in smeedwapens had.

In 1629 voerde soeltan Agoengs leger dat tegen

"Djakarta" optrok,"veel geschut", dat door "uitstekende geschutgieters"zelf vervaardigd was.

De kunst der metaalbewerking gaf zich ook aan de vervaardiging van huishoudelijke voorwerpen en andere zaken, in het dagelijkse leven nodig. Dit blijkt voldoende uit de musea in Indonesië. Dat ook in de bewerking van edel metaal een ontwikkelde nijverheid bestond, behoeft daarbij niet te verwonderen; de producten van de kunstvaardigheid in dit opzicht moeten de beschouwer nog tans met een grote verbazing vervullen, vooral waar men te bedenken heeft dat edel metaal in ruwe vorm moest worden ingevoerd, daar Java het altans niet in beduidende hoeveelheid heeft voortgebracht. Kon het anders, waar reeds een oude javaanse etiek als deel van de opvoeding van een ieder voorschreef te streven naar verkrijging van vaardigheid in de bewerking van ijzer en staal, van andere, ook edele metalen, in andel en kemasan, in verguilden en het gebruik bij de scheepsbouw.

Kris en Kultuur

Diepe simbolische betekenis is te hechten aan de eerbied, welke nog de Javaan van tans aan de kris brengt. De kris is niet zozeer het simbool van een kultuurvooruitgang van zo hoge betekenis, dat de etiek van het volk daaraan een wijding heeft willen geven in ongeweten intuitie, welke wijding overgegaan is op het bij uitstek verzorgde voorwerp der metaaltechniek; zij is vooral het religieus geheiligde wapen, dat bestuurd wordt door de beschermende geest van de mens, ja, zij is zelfs voor velen een organische structuur waarin deze helpende heilige geest zich kan materialiseren; zij is in elk geval heilig simbool, zoals elk wapen dat de dood kan brengen.

Met de kultuur werd de ontwikkeling van het organische gebied verlaten. Door het werktuig is de natuurlijke hand tot een opperorgaan geworden. De ontwikkeling van het werktuig, van het opperorgaan, werd het doel der kultuur. De wilde mensenhorde, die de uitvinding van de strijdbijl had gemaakt, werd overwinnaar in de strijd met de sterkere vijand die nog alleen in fisieke kracht verzekering van het bestaan had gevonden. De strijd werd niet meer gevoerd tussen de lechamen en hun organen, maar tussen de werktuigen. Zo kon de beschera-geest ook het wapen begeesteren, gelijk voorheen het lichaam. Dat blijft het criterium. De fisieke kracht was niet meer te overheersende, maar de kultuurontwikkeling.

Evenals Europa èn zijn ridderswaard, ridderslag en krijgsmans-eer deze religieuse betekenis van de kultuur-voortgang heeft gesimboliseerd, even zo heeft de kris zich/gelijke simboliek geleend. Het is een niet-begrijpen door de Europeaan alleen,

[Tot

wanneer

wanneer hij, niet in staat meer de levensvisie van de middeleeuwse ridderschap te verstaan, tans de Javaan bespot om de achting, waarmede deze in zijn kris zijn kultuur nog hoog houdt en bewaart in immer levendige aansporing voor elk volgend ~~xxx~~ geslacht. In deze eerbied voor de kris moeten wij ~~niet~~ in de eerste plaats de uitdrukking van een uiterst belangrijke kultuurvooruitgang van ons volk zien, namelijk van de bereiking van de metaaltijd, zoals men technisch deze trap van ontwikkeling pleegt te heten.

Met name in de kristechniek toonde en toont zich de javaanse bekwaamheid. Toch werd de fijnsmeedkunst ook beoefend bij ander wapentuig. Voor het damasceren van klingen was vooral Java beroemd. De bewerking van geelkoper deed een nieuwe gelegenheid vinden om Indonesiërs kunstvaardigheid tot uiting te brengen. Er was geen dorp welhaast zonder zijn handwerkers. In de grote centra ontmoetten elkaar de bewerkers van tin en lood en brons in de bazaar (pasar) waar niet alleen het wapentuig, maar ook de heiligenbeelden, de munten, de muziek-instrumenten, de huishoudelijke voorwerpen, de gereedschappen en wat niet al werden gesleten en zelfs vervaardigd. Daarnaast leverden kogel- en projectielgieterijen hun helaas maar al te nodige waar.

Voor de finste smeedkunst, van goud en zilver en het filigraanwerk, waren zowel Java als Sumatera in verre gebieden, tot in Egipte, beroemd.

Houtbewerking

Nog tans toont het dagelijkse volksleven, hoe ver in deze richting kunst en vaardigheid zijn voortgeschreden. Ook de houtsnijkunst wordt door de Raja Kapa-Kapa als deugd geprezen en de beoefening daarvan de jeugd opgedragen. Materialistisch verstaan/betekent dit, dat men de nijverheid in algemene zin als noodzakelijke levenseis erkent, welker beoefening de toekomst van het volk beheersen moet. In de kunst der houtbeeldhouwing zijn Midden-Javanen en Baliërs nog tans onovertroffen meesters en terecht heeft men als schoonste sieraad van een koninklijk vertrek in Nederland het djaparaase houtsnijwerk gekozen. De vloten van handel en oorlog, welke de zeeën ploegden, stellen reeds zonder meer de houtsnijwerkheid, om haar aldus te noemen, in een hoge ontwikkeling voorop.

Djati uit geheel de archipel, ijzerhout uit de Molukse en Sulawesi-Utara, tangkalo en rasamala uit Priangan, sandelhout van de kleine Soenda-ei-

landen

landen waren het meest gezochte materiaal al naar gelang van het beoogde doel. Voor de huizen- en bruggenbouw kwamen vooral bamboe en rottan in aanmerking en geen vaardiger bewerkers van die grondstof dan onze Indonesiërs zijn denkbaar. Ook de fabrikatie van sirappen had uitgebreide vormen aangenomen. Daarnaast werd het ijzerhout bij voorkeur tot pallisaderingen verwerkt, het sandelhout tot sierproducten. Het meest vond djati aftrek in de industrie van meubelen, wagens en karossen en in de huizenbouw. Waar de grondstof aanwezig was, werd atap tot dakbedekking vervaardigd, terwijl ook idjoek- en andere touwslagerijen steeds goede markten vonden.

Weefindustrie

Onder de waarlijk nationale industriën stond ook de weefindustrie vooraan. Zij was niet enkel tot hoge ontwikkeling gekomen, maar ook had zij zulk een algemene plaats ingenomen, dat welhaast in elk hutje het ijverige klotsen der weefspoelen werd vernomen, zelfs nog in de aanvang der negentiende eeuw. In zelfs in de oeroude legenden van Java komen het weven en de weefstoel voor. Hiervoor zagen wij dat reeds in het begin van de handelsacties tussen Nederland en Indonesië geklaagd moest worden, dat er voor de nederlandse import artikelen, in de eerste/lijnwaden, geen markt was in Indonesië. Onze voorouders maakten zich die lijnwaden zelf en in betere hoedanigheid en goedkoper, dan waartoe de industrie in Nederland in staat was. Integendeel voerden de nederlandse schepen fijne lijnwaden uit Indonesië, veel ook van Bengalen en Bali, naar Europa. Inderdaad had Bali reeds vroeg een bloeiende weef- en spinindustrie. Een levendige concurrentie werd gedreven tussen Java en Bali in de voorziening der oostelijk gelegen markten van de industrie-producten van dit bedrijf. Fijne en grove stoffen vonden daar ginds, maar ook op de markten in het noorden hun goede prijs. Vooral geruite en gestreepte weefsels vonden aftrek. Wat er tans nog rest van deze industrie verdient nauwelijks die naam. Er wordt in de dorpen nog immer geweven en gesponnen als huisvlijt op de primitieve werktuigen, welke de javaanse gezinsvader uit eigen middelen weet te zamen te knutselen. Maar de productie heeft geen invloed meer op de economische verhoudingen. Deze nationale en bloeiende nijverheid is zonder enige genade door het nederlandse bewind, moedwillig en met wettelijke voorzieningen zelfs, vernietigd geworden, ten einde markten te scheppen voor de minderwaardige stoffen uit Nederland.

land.

Hoe monsterachtig dit ook lijkt, hoe kan men zich ten slotte daarover verbazen, wanneer nog in onze tijd een schrijver, die meer dan eens zijn pen in de dienst der heersende machten heeft gesteld, De Jonge, niet aarzelde neer te schrijven dat "een bedenkelijk verschijnsel zich ging voordoen" in de handel op Indonesië, namelijk: "de indonesische weefindustrie ging bloeien". En wel zo, dat de afzet van de nederlandse kleden en lijnwaden, door de Compagnie geïmporteerd, weldra "geen tiende meer bedroeg van het vroeger geleverde".

Wanneer het dan al een bedenkelijk verschijnsel was dat de zogenaamde koloniën onder het zogenaamde bewind ging bloeien, dan is in dezelfde gedachtengang natuurlijk dat men dat bedenkelijke verschijnsel ook ging bestrijden, namelijk ddor de geleidelijke vernietiging van alle katoencultuur op het eiland, het verbod van aanplant van katoen en van weven en spinnen, van handel in het eigen product. En enkel verbaast het dat de schraapzucht der goedertieren voogden niet zover gegaan is om alle weefgetouwen voor eigen consumptie ten slotte ook nog te vernietigen en de aanmaak daarvan strafbaar te stellen.

Dat men inderdaad hiertoe niet is overgegaan, dankt Indonesië - als hier het woord danken geen schrille hoon is, - aan het feit dat de nederlandse overheersing op dit ogenblik plotseling werd afgebroken, dat daarna de buitenlandse import onder geprivilegieerde omstandigheden de mededinging tegen onze eigen vaderlandse nijverheid kon volhouden en goedertierenheid dus werd betracht, niet echter, zoals ook later nog zal blijken, zonder dat een nederlandse koning, om de koloniën toch vooral ferm te doen bloeden, de indonesische markt in handen gespeeld had van een consortium van twentse katoenfabrikanten.

De weefnijverheid wiel natuurlijk in vele gedifferentieerde nevenindustrieën uiteen. Katoenen garenspinnerijen bloeiden. Ook werd ingevoerde wol gekaard voor de bereiding van dekens. De zijdebewerking gaf winning, spinning en borduring het leven. Kledermakerijen werden overal aangetroffen, want niet enkel voor het batiken moesten lijnwaden aangemaakt worden. Ook ververijen hadden doorlopend werk omhanden. Diverse berichten maken melding van linnenweverijen. Fijne en grove vezel, veel ramih, werden gewonnen en bereid.

Scheepsbouw

Wat de verschillende bedrijven in rechtstreekse samenhang met de scheepsbouw betreft, wie een overzicht heeft

zicht heeft van de omvang van de handel onzer voorouders, begrijpt tevens, dat deze scheepsbouwtechniek inderdaak reeds op een beduidende trap van ontwikkeling heeft moeten staan. Een eeuw vóór de komst der Nederlanders in Indonesië vond een portugese reiziger de haven van Malaka vol schepen, jonken, prauwen en ander zeewaardig vaartuig en onder de handelaars de Javanen in grote getale. Het overvloedige en superieure javaanse hout leverde het materiaal voor de scheepsbouw. Lang over deze scheepsbouw uitwijden behoeft wel niet; laten wij ons slechts herinneren dat de Maleiers een deel van Madagascar veroverden en kultiveerden in zo eeuwen-langen tijd geleden, dat de geschiedenis van Nederland vermoedelijk nog eerst juist de anecdotische verhalen omtrent wilde konijnenvangers in de noordhollandse duinen achter zich had.

Wie nu de uiterlijke middelen der superioriteit van de reeds expansieve rassen over de nog exclusieve nagaat, vindt ongetwijfeld ook, en wel in de allereerste plaats hun meerderwaardigheid in de vorming van werktuigen. Zo zijn de Maleiers en Javanen reeds vroegtijdig de meesters van andere volkeren geworden door hun kunstvaardigheid en hun bewonderenswaardige zee-techniek even goed als de Foeniciers in de vóór-romeinse oudheid, waarbij gepaard ging een sterk ontwikkelde daadkracht.

Mijnindustrie

1 ds

Een mijnindustrie van ruime betekenis werd reeds in vroege tijden gevonden in Kalimantan-Barat onder het toezicht der maleise eigenaars en landvorsten en meest met behulp van chinese werkkrachten. Hier was de rechtstreeks kapitalistische onderneming reeds aanwezig.

Daar Kalimantan overigens van de nederlandse overheersing lang weinig te lijden heeft gehad, kon deze nijverheid, in een eerste kindsheid nog verkerende, maar toch reeds ondanks de primitieve werkwijze ruime voordelen afwerpende, een belangrijke handel met China, Bengalen en Java het aanschijn schenken. Kalimantan-Selatan bracht diamanten en andere edelstenen op en Raffles, die zowel deze handel als die in goud naging, vond belangwekkende cijfers ter aantoning van de uitgestrektheid der mijnenindustrie en van de handel in de opbrengsten daarvan, waarin Java reeds vroegtijdig voor aanzienlijke bedragen betrokken was. Vermoedelijk hadden alle op Java bewerkte gouden en zilveren sieraden, de juweliersproducten het grootste deel van hun grondstof aan edel- en halfedelstenen te danken aan Kalimantan. Reeds in oude, tans legendarisch geworden tijden moet deze nijverheid een volksnijverheid zijn geweest, waar

toch

toch de zo uiterst populaire Raja Kapa Kapa ook de behandeling en bewerking van edele metalen als een deel van de opvoeding van de javaanse jeugd aanbeval. Meerdere diamantslijperijen waren bekend.

Hoorn, schildpad, ivoor

Ook de bewerking van hoorn, schildpad en ivoor tot voorwerpen van kunstnijverheid welke door het buitenland gezocht werden, vond vele beoefenaars, zowel op Sumatera en Bali als op Java. De beide laatstgenoemde grondstoffen werden voornamelijk ingevoerd. Menig vorst had een fijn gesneden ivoren zetel.

Diverse nijverheid

Zoutwinning uit zeewater was een volksnijverheid in de meest uitgebreide zin. Langs de gehele noordkust van Java en Madoera werd zout gewonnen. Ook deze nijverheid is door de nederlandse overheersing geheel vernietigd door overzware belastingen en door de verpachting van het recht der zoutmaking aan Chinezen eerst, door regie later, aldus een der noodzakelijkste industrieën in een land, dat van vis en vegetabele voeding bestaat, aan het volk onttrokkende.

Amber, kamfer en muskus, invoerartikelen, werden in Indonesië tot fabrikaten verwerkt. De winning en bereiding van eetbare vogelnestjes deed een uitgebreide, nijverheid aan de zuidkust van Java en op verscheidene kleinere eilanden ontstaan. De plantenwereld en de boden leverden ook nog tal van andere grondstoffen, waaruit harpuis, hars, terpentijn, zwavel, was en honing werden vervaardigd of gewonnen. De bereiding van geestrijke dranken zoals palmwijn, brem, arak en kilang had voor de gehele archipelsiritualie-stokerijen het leven gegeven. In ruime hoeveelheid werd, voornamelijk op Java, suiker gewonnen, bereid en uitgevoerd, zelfs in grootbedrijf en onderneming. De rijstpellerijen stonden in geheel Indonesië niet stil, want niet enkel padi of gabah, maar ook gebolsterde rijst was artikel van groothandel. Zemelen werden verwerkt tot veevoeder, indigo tot kleurstof. De uitgebreide palmoliewinning begon de concurrentie van andere vegetabele olieën reeds voelbaar te ondervinden.

Huisvlijt

Huisvlijt werd beoefend in vormen, welke in de verte doen denken aan die van het handwerk in de eerste ontwikkelingsperiode van het westerse kapitalisme. Deze vormen zijn ons bekend. Daarbij moet in het oog worden gehouden, dat de eigen behoeften van het landvolk waarschijnlijk nog vrij algemeen werden bevredigd, gelijk geschilderd, door eigen arbeid der familieleden en altans de gewone indonesische boer slechts voor artikelen van weelde ter markt ging. Eigen woning, eigen meubilair, voor

voor zover aanwezig, eigen vaatwerk en eenvoudig servies, al wat het huishoudelijke leven eiste aan werktuig en instrument, werd door de eigen leden van het landbouwersgezin in huisvlijt vervaardigd. Waren werden door de landman slechts matig geproduceerd in deze zin. Veel meer wierpen zich de stadsnijverheid en de handel, voor zover niet reeds beschreven ten aanzien van scheepsbouw, metaalbewerking en weefindustrie, op de vervaardiging van halffabrikaten van de door de bodem geleverde grondstoffen of wel op de stapeling van landbouwproducten als zodanig.

Toch was er een differentiëring van arbeid in verdere zin dan men zou vermoeden en de talrijke bedrijven, welke beoefenaars vonden, doen zien dat reeds een vroegtijdige industriele vertwijging van het economische bestaan moet worden aangenomen.

Door opkopers van nijverheidsproducten werd een binnenlandse handel onderhouden. Reeds was deze handel uitgebreid tot buitenhandel. Arbeiders waren in dienst van patroons, nog arbeidende in huiselijke kring, zo bijvoorbeeld ten aanzien van metaalbewerking, wapensmederij, weef- en spinfabrikaten, lederbewerking, touwslagerijen en koperslagerijen, verder ten aanzien van fijnsmederij, goud en zilversmederijen, kledermakerijen, houtsnijwerk en beeldhouwerij. Ons volk kende reeds tal van industriebedrijven als onderneming, hetgeen blijkt uit de benamingen welke de legenden en oudste geschriften kennen van ambachten en gilden.

Timmerijen en smederijen

Timmerijen en smederijen waren overvloedig. Daarnaast werd reeds een soort van afzonderlijke productie begonnen van krisscheden en krisgrepen als handelswaar en ook moet aangenomen worden dat deze bedrijven reeds van elkander waren gescheiden en een vergaande arbeidsdeling vooral in deze branche plaats had, evenals ten aanzien van het weven, spinnen en verven van lijnwaden, het reinigen van de katoen, het vervaardigen der kleurstoffen, het kammen van vezels, enz. De timmerij verdeelde zich in fijnkerving en in ruwbewerking. Het maken van speerschachten was een industrie op zich zelf, afgescheiden van de vervaardiging van wapens, welke trouwens in elke richting zich ontplooid had. Mattenmakerijen bestonden allerwege. Matten waren een onontbeerlijk meubelstuk in elke woning, even onmisbaar als tafels en stoelen in Europa. De mattenmakerij verviel weder in de winning der grondstof, in de kloving van rotan en bamboe, in het touwslaan voor de mattenindustrie, in de brandkleuring en verving van het matteflual,

11 nig

teriaal, en eindelijk in het vlechten, welke laatste nijverheid evenals het weven en spinnen een nationale industrie was en, hoe verkreupeld, nog gebleven is. Naast de mattenindustrie werd het leven geschonken aan de fijnvlechterij van manden en korven, van kokers en andere artikelen.

Differentiatie

Van de talloze bedrijven, die zich allengs hadden ontwikkeld, noem ik verder achtereenvolgens, om een denkbeeld van de indonesische samenleving ook daaruit te kunnen putten: borstelmakerijen, winning van kokos-, ananas- en banaanvezels, indigobereiding, lijnwaadweverijen, verfbereidingsfabrieken, steenslagerijen, kalkwinningen, cementbereiding, leerslagerijen, huidenbereiding, zadelmakerijen, tuigmakerijen, wajangsnijderijen, muziekinstrumentmakerijen, koperslagerijen in tal van branches, bronsbewerking, goud- en zilversmederijen, filigraanslagerijen, kantwerkerijen, pottenbakkerijen in diverse branches, distillaterijen (van arak voornamelijk), bladpapiervervaardiging, olieslagerijen in diverse branches, diamantsnijderijen, papiermakerijen, kleermakerijen, borduur-, batik- en schilderswerkplaatsen, zoutbereiding, suikerkokerijen, pannenbakkerijen, steenbakkerijen, beeldhouwerijen, uitgebreide industrietakken der bouwbedrijven, welke imposante gebouwen van grote lijnenschoonheid schiepen, fabrikatie van allerhand gereedschap, fabrikatie van slijpstenen, bidkettingen e.d., heraldieke wapenschilderijen enz. Hierbij verdient opmerking dat de papierbereiding uit planten-vezel en plantenbast, de pamorsmeedkunst, de wajangsnijderij en de mattenvlechterij ongetwijfeld geheel oorspronkelijke indonesische industrieën zijn, het beeldhouwen en het batiken op Java in elk geval tot volkomenheid kwam.

Wat de kunstnijverheid betreft, zover nog niet begrepen in het batiken, het koperslaan, het lantwerken, het goud- en zilversmeden, en andere reeds genoemde bedrijven, moeten nog bijzonder worden genoemd de architecteur, het beeldsnijden en houtkerven, dat tot hoge trap van volmaking was gekomen. Nog in het begin der negentiende eeuw, toen door de oorlogstijd geen aanvoeren uit Europa kwamen, was de javaanse weef- en spinindustrie in staat de benodigde katoenen en kantstoffen voor het leger te leveren. Zo waren de Fransen in staat om in 1808 15000 man geheel met javaanse middelen uit te xxxxx rusten.

Madjapait reeds maakte kruit en Gresik was bekend om zijn salpeter bereidingen. De franse regering zette een fabriek voor de aanmaak van kruit te Gresik op, die 2000 pikols kruit per jaar vermocht af te leveren.

De houtbewerking hing natuurlijk innig tezamen

tezamen met het boswezen. Toen hiervan een gouvernementsmonopolie gemaakt was, ging ook deze industrie geleidelijk maar zeker te gronde. Veler verontwaardiging over deze roekeloze politiek was alleszins begrijpelijk. Die politiek is intussen tot op het laatste ogenblik volgehouden.

De visserijen, zo wat de binnenwateren als de zoute wateren betreft, bloeiden. Zij werden echter allengs teruggedrongen tot een industrie van geringe betekenis voor de handel, ook door het verpachten en monopoliseren van de zoutfabrikatie. In andere delen van de archipel kon een nijverheid zich vestigen in zeevisserij, paarlwinnerij, en visserij naar andere producten der zee.

Nog in de aanvang van de 19e eeuw snorde in elke hut weer het spinwiel of sloeg het weefgespoel. Het was een deel van de huisvlijt dat de vrouwen van het gezin de mannen zouden voorzien van de klederen, nodig voor hun behoorlijke verschijning. En zowel door de eerste voratin ten hove als door de vrouw van de nederigste boer werd deze regel in acht genomen. De mannen waren er trots op te kunnen wijzen op de schoonheid van de klederen, door hun vrouwen geweven, gebatikt of xx geborduurd.

Gilden

De vraag ligt voor de hand of bij deze differentiatie van beroepen zich ook niet tevens het gildewezen ontwikkelde, het begeleidingsverschijnsel van deze trap der economische evolutie. Parallellijnen met de ontwikkeling in het westen x zijn hier moeilijk te trekken, ook reeds daarom, wijl het gildewezen in Indonesië evenals elke economische levensvorm door de religieuse etiek beheerst werd, en wijl, in afwijking van de weg der evolutie in het westen, de organisatievormen van stad en staat vermoedelijk eerder gevonden werden dan die der gilden. Wanneer de naspeuring hiervan zich in de verre oudheid verliest, moet men de gilden, in zoverre zij zich zowel in het kontinentale/als het insulaire Indonesië voordeden bij de aanvang der modernere historie als overgebleven resten beschouwen, overblijfsels derhalve van door de stads- en staatsorganisatie overbodig geworden economische vormen.

India

Bij voorbeeld op Bali. Deze sekéhé's waren en zijn gildeachtige verenigingen van eigenlijke kunstambachters. Zij werden geëerd door de vorst en door de samenleving gesteund, op voorbeeld der priesterschap. Zij werden ook steeds te hulp geroepen daar waar het betrof opzet of herstel van religieuse werken en dergelijke. Allemaal aan-

wijzingen

wijzingen dat het "oostersе" gilde een instelling was, die zoal niet uitsluitend dan toch voornamelijk een religieus karakter heeft gehad. Eerbied werd hun werk gegeven; hun voorschriften dienden te worden gevolgd, hetgeen duidelijk is, waar zij de sjilpins waren, op de hoogte van de heilige sastras. Gemeenlijk ontvingen zij een toelage van de vorst-staat, terwijl steeds een vrijstelling van rijksdiensten aan de sehéké-genoten werd verleend en niet zelden sawahbezit de sehéké zelf werd toegelegd.

Op Bali worden nog sehéké's aangetroffen, in kommerlijke staat, van vlechters, timmerlieden, ijzersmeden, goud- en zilversmeden, tekenaars, ornamenteerders, koperwerkers, hoornbewerkers, metselaars. Wever-sehéké's kwamen niet voor. Het weven toch is steeds een algemene nationale industrie geweest, welke aan een bepaalde gildevorming geen behoefte had, te minder waar dit ambacht wel waarschijnlijk buiten sterk-religieuse beroepenis heeft gestaan.

Overzicht

Na deze vluchtige opmerkingen kunnen wij ons reeds een overzicht vormen van de kultuurtrap, op welke onze voorouders zich ten aanzien van de economische ontwikkeling in deze richting de nijverheid bevonden.

Blijkbaar waren zij, en dat sedert ~~zeer~~ lange tijd, getreden in de fase der toenemende differentiatie van de arbeid, dat is der civilisatie.

Ons volk dier dagen bevond zich reeds lang in de periode der beschaving en het was wellicht op het punt om uit het eerste tijdvak daarvan geleidelijk in het tweede over te gaan. De kleinbedrijfsvorm der diffirentiatie was reeds in menig opzicht tot betekenisvolle ontwikkeling gekomen. Alhoewel nog een gematigd feodaal karakter onderdelen der staatsorganisatie moet hebben gekenmerkt, had niettemin de belangrijke ontwikkeling der techniek in verscheidene richtingen ons volk hoog boven de naturvolkeren verheven. Deze ontwikkeling was rechtstreeks aan de ontwikkeling van het kleinbedrijf, geheel in handen van vrije arbeiders, waar slaven of gedwongen arbeiders niet werden aangetroffen, te danken. En overal gaven de bloeiende steden in Indonesië, voornamelijk op Java, deze verzamelpunten van alle gedifferentieerde arbeid, daarvan bewijs, dat de organisatie van de arbeid in een nieuwe fase getreden was. Van de eenvoudige arbeider af, die in kleinbedrijf enkel het sandalenleder bereide, tot de meester-beeldhouwer, de sterrekundige, de dichter, de wijsgeer toe, werden naar de steden getrokken.

De bedrijfsdifferentiatie was een beduidend kul-

beduidend kultuurmoment in de ontwikkelingsgeschiedenis van ons land, dat wij op een tijdstip, eeuwen terug, moet vastleggen.

Handel en Scheepvaart

Wij hebben nog een vluchtig overzicht te geven van de betekenis van handel en scheepvaart in ons vaderland bij de komst der Nederlanders. Onderzoekers vermoeden dat tussen Java, Bali en Voor-India reeds handelsrelaties bestonden vóór Christos. Fa-Hien vermeldt hoe in de vijfde eeuw geregelde handelsvaart bestond tussen Java en Selan, hetgeen door Kosmas van Egipte bevestigd schijnt te worden. Madjapait was een georganiseerde handeldrijvende en koloniënstichtende staat, reeds in de veertiende eeuw.

De Maleiers hadden voorheen verreweg de grootste handel in Indonesië. De geschiedenis van Madagascar verzekert dat de taal in dat grote afrikaanse eiland vol javaanse en maleise woorden is, uitvoldoende bewijs van het bestaan van een gerege-gelde handel met deze beide naties, ongeveer twee duizend jaar geleden, de rijkste en machtigste in geheel Azië. Een bericht wil, dat de Nederlanders bij hun aankomst op Java bevonden, dat niet minder dan drie honderd javaanse en andere schepen van niet minder dan twee honderd tons waterplaatsing elk, van en naar Djapara zeilden, zo niet in die haven behoorden.

De Javanen, voornamelijk de rijke Madjapait en Mataram, koloniseerden en beheersten tal van vasalstaten op de omliggende eilanden, ten naastenbij de gehele bewoonde archipel. Commerciele en staatkundige relaties werden bij de komst der Nederlanders in het oosten nog onderhouden met Vóór-India, Perzië, Arabië, Abessinië, Egipte, Turkije, Achter-India, Selan, Siam, Tjampa, Khmer, Birmà, Anam, Malaka, Sumatera, Kalimantan, Ternate, de Maluku, Madagascar, Sofala (Z.O.Afrika) en met China en Japan. Java's gezag gold op Sulawesi, in de Maluku, op Kalimantan, de kleine Soenda-eilanden en zelfs in de Soeloe-archipel.

Dit alles was natuurlijk alleen mogelijk door een onbevreesde zeevaart en een verstrekkende kennis van maritieme wetenschappen. Java was rijk ook door de handel en het volk van Java had zijn opkomst voor een ruim deel aan die handel te danken. Een hoge beschaving en een rijke ontplooiing van kunst gingen met die handelsbloei gepaard. Egipte zelfs handelde met Java in kruidnagelen en andere specerijen, welke van Java naar de voor-indiasche stapelmarkten werden gebracht. Geheel Azië trouwens kende de grote internationale overzee-handel. Banten, Malaka en Atjeh,

door hun

door hun gunstige ligging daartoe als van zelf aangewezen, waren bloeiende emporia van die aziatische handel. Maar ook in de indonesische wateren zelf werd een levendige kusthandel gedreven.

In de laatste helft der veertiende eeuw was de handel van Java en Sumatera op Kambodja voornl gaan bloeien, in grondstoffen als agilahout, olifantstanden, ebbenhout, in stapelproducten als rijst, mais, specerijen en peper, in fabrikaten las lijnwaden, goud- en zilversmidswerk.

Nog in het midden der achttiende eeuw waren de Indonesiërs niet in verlegenheid omtrent de afzet hunner producten, hetgeen er op wijst dat hun noch de vermeende superioriteit der nederlandse waren, noch ook het zelfs met misdadige middelen gehandhaafde monopolie toen een geheel onoverkomelijke hinderpaal was. Feit was het dat de handelsdrang der indonesische volkeren zich zo sterk uitte, dat dadelijk bij de achteruitgang van de Compagnie de indonesische handel weder begon op te leven. Dat echter aan de Compagnie niet geheel gelukt was, het vernietigen van de indonesische handel, dat gelukte volkomen aan de westerse voogdij, die na haar kwam.

Internationale Scheepvaart

Volgens het getuigenis van de arabische reiziger Idrisi dreven Java en Sumatera in de twaalfde eeuw een levendige handel op Madagascar. Reeds van de vijfde eeuw af bestonden er handelsrelaties tussen Sjrimidjaja, Palembang, Pasai en Djambi op Sumatera en Java, Kambodja en China. Hoe ook gestoord vaak door politieke gebeurtenissen, die handel bleef eeuwen bestaan en bestond nog in de 17e eeuw. Zeeuwse zeevaarders troffen in 1601 op de Commoren-eilanden atjehse handelaars aan. Reeds eeuwen eerder handelden de Javanen in geregelde vaart op de Moluksche. Javaanse barken onderhielden een handelsvaart tussen Timor en Bima via Malaka naar Madagascar. Ternate dankte reeds in de twaalfde en dertiende eeuw zijn bloei en opkomst aan de levendige handel in specerijen tussen Java en de Moluksche. Javaanse en arabische volkplantingen werden allerwege in de Moluksche gevestigd om het handelsdoel te dienen. Java oefende reeds in lang vervlogen eeuwen een rechtstreekse staatkundige invloed op Sumatera uit, voortgekomen uit de handelsbelangen. Sumatera Selatan was schatplichtig aan Bantam, dat een rijk handelcentrum was. Bantam dreef handel op Perzië, Soeratte, Mocha, Koromandel, Bengalen, Tonkin, Siam, China, Manila en zelfs op Japan; had dus daarmede een wijde internationale zeevaart het leven geschonken. Gresik en Djapara, Toeban en Sedajoe waren bloeiende handelsteden.

Tjirebon,

Tjirebon, in de vijftiende eeuw eerst door Ibn Moelana gesticht, kende reeds spedig een grote welvaart, voornamelijk voortspruitende uit de zeehandel en ppogde zelfs te wedijveren met Bantam, dat reeds een handelstad van grote weelderijkheid was, niet slechts op Java maar in het gehele oosten beroemd. Ambon en Serang hadden zich van onaanzienlijke volkplantingen, ook van Java, in de zestiende eeuw reeds opgewerkt tot georganiseerde staatjes, bloeiende door de handel en reeds zelf koloniën stichtend. Bali's lijnwaden en weeffabrikaten waren beroemd door de gehele archipel. De balische handel omvatte ook die in slaven, welke tevens in enkele andere oostelijker streken werd gedreven. De strandstaten van Sulawesi, met name Boni en Makasar, waren welvarende handelsrijkjes. Boniërs stichten handelskoloniën op menig punt van de archipel. Grote handelsnaijver, welke niet zelden tot oorlogen voerde, heerste tussen Ternate, Tidore, Batjan en Obi. Vooral als transito-haven was Makasar gezocht. Malaka, dat een handelcentrum van eerste grootte was, werd door de Portugezen ten val gebracht. Energieke pogingen der Maleiers om zich te handhaven, moesten ten lange leste toch onder deze soort zegeningen van het westen opgegeven worden. Pedir en Pasei waren georganiseerde handelsrijkjes die ook van een sterke militaire zin bezield waren. Hier gelukte het de vreemdelingen steeds uit het land te houden, wat de ontwikkeling van het volkskarakter niet geschaad heeft. Atjeh had een bizondere handel op Soeratte. Het was op aanbeveling van de soeltan van Atjeh, dat de Naderlanders daar goed ontvangen werden. Evenals Bantam was Atjeh een oosters handelsemporium. Op Java waren, behalve de reeds genoemde zeehavens, Djaratan, Gresik's tweelingstad, Soenda Kalapa, Lasem, Soerabaja, Pasoeroean en Panaroekan wijd beroemd om de levendige handel. Zelfs Oedjoeng Galoeh en Tjanggoe, Madjapaits havens, hadden nog, zij het verminderde beduidenis, terwijl Semarang begon te bloeien als haven van het rijke en welvarende Tjandi. Binnenlands waren ook nog Banten-Girang, Pati, Kalinjamat en Palambangan belangrijke centra van de handel. Baha en Singasari in de oosthhek, Padoeaan in het westen hadden nog steeds een deel van de oude luister bewaard. Zelfs Madjapait wordt nog in de 17e eeuw als binnenlandse markt genoemd. In sterke opkomst was Pasar-Gede met zijn kraton-omgeving, waar de mataramse vorsten zetelden. Weldra zou het tegenwoordige Jogjakarta beginnen Java's grootste binnenland-hoofstad te worden.

Algemene Handel

Scheepvaart Techniek

In de gehele indonesische archipel bloeide derhalve de handel. Niet slechts een kleine kusthandel

kusthandel, maar een uitgebreide stapelhandel in producten, grondstoffen, fabrikaten en halffabrikaten. Zulke handel is niet denkbaar, zonder een ontwikkeling van de scheepvaarttechniek, zonder een reeds meer of minder georganiseerd staatswezen, zonder sterke inzichten omtrent de economische staatsvoering, zonder maatschappelijke instellingen ter verzekering van de voortduur van die handel, zonder staatsgemeenschappen, welke zich op de erkenning van hun gezag voorbereidden, zonder beginnend ondernemerdom, zonder de aanwezigheid eindelijk van de kapitalistische geest. Het kan ons niet verwonderen te lezen van herhaalde pogingen van verschillende rijken tot vernietiging van de zeeroof in eigen wateren. Reeds onder Ardi-Widjaja van Madjapait werd een tuchtigingsvloot uitgezonden naar de wateren van Singapore, dat meer of minder onderworpen geweest moet zijn aan het javaanse keizerrijk, om er de zeeroof uit te roeien, hetgeen ook gelukte. Anderzijds werden allerwege handelskoloniën gesticht, waar volkplantingen in een klimaat, overeenkomende met dat van het eigen vaderland, met overbrenging van vaderlandse zeden en gewoonten en met de bedoeling in het nieuwe gebied ook verder te verblijven. Zo koloniseerden Maleiers in de twaalfde eeuw reeds van Sumatera uit andere gebieden. Singapore werd door hen tot middelpunt van handel en scheepvaart gemaakt. Maleise jaarboeken leren ons dat reeds toen een geregelde scheepvaart bestond tussen Singapore, Selan en Voor-India. Hoe deze welvaart de naijver wekte van de javaanse gebieders en Singapore's vorst Sjri Iskander Sjah in 1252 genoodzaakt werd zijn rijkje in handen te laten van de javaanse veroveraars, heeft de geschiedenis voor ons opgeslagen. Iskander Sjah was niet ontmoedigd. Na Singapore stichtte hij Malakk en sedert breidde zich Malaka uit en werd op zijn beurt een handelcentrum. Weldra was Malaka in oorlog gewikkeld met Siam.

Mansjier Sjah stichtte de javaanse kolonie Indragiri op de oostkust van Sumatera en veroverde Pahang op Malaka.

Dat onze voorouders vermetele en ondernemende zeelieden waren, wordt door tal van getuigenissen gestaafd.

Kolonisatie en veroveraars

Het behoeft geen twijfel te lijden of de Indonesiërs, en onder hen de Javanen het allermeest, waren ondernemers. Dat wil zeggen, zij waren veroveraars, organisators en handelaars. Wel is waar niet in gelijke mate. Wat de verovering betreft, van de

treft, van de krijgsbedrijven om de roem hebben de javaanse geschiedverhalen ons de annalen gelaten. Op Java zelf werden grote krijgsondernemingen gevoerd. Soeltan Agoeng was een veroveraar te land en over zee, die nauwelijks vergelijking vindt in andere landen. Het is niet te veel gemeend, wanneer men in hem een Napoleon ziet, die de fransen meer dan een eeuw vooruit was. Niet enkel veroveraar en gelukkig veroveraar was hij, maar tevens organisator van de staat en wettengever van betekenis. In het algemeen dient op deze vermogens van de indonesische volkeren, van de Javanen weder in het bizonder, gewezen te worden. Veroveraars echter moeten verreikende plannen kunnen ontwerpen, en daarvoor is nodig een grote ideënrijkdom en een zekere mate van geestesvrijheid. Verder de wil tot de daad, dus geestelijke daadkracht, volharding, vermetelheid geestelijke elasticiteit, geestelijke energie, spankracht, bestendigheid van wil. Wie de geschiedenis van ons ~~xxx~~ vaderland ook slechts oppervlakkig kent, weet dat het aan veroveraars, aan moedige ondernemers in militaire zin nimmer ontbroken heeft. De ondernemer is echter ook organisator. En eveneens kan de geschiedenis van ons land een ieder duidelijk maken, hoezeer de staatsorganisatie doordacht was. Over het algemeen was dit ook gemakkelijker voor het oosten, dat de religieus-despotische staatsidee als een goede en nuttige aanvaardde. In de strijd onderling en in de strijd tegen de Portugezen hebben de Javanen overzeese troepenransporten en overzeese expedities en zee-oorlogen gekend, vaak van enige honderden schepen tegelijk. Landlegers van 30 tot 40.000 man waren geen zeldzaamheid. Soeltan Agoeng bracht zelfs 100.000 man op de been. De gehele inrichting van het staatsbestuur, wijst er eveneens op, hoezeer het organiserend vermogen, dat welhaast geheel verdwenen schijnt uit ons volk onder de overheersing welke er van de aanvang af op uit geweest is het initiatief te doden, bij onze voorouders in verrassende mate aanwezig was. Mensenkennis, mensentaxatie en diplomatieke zin zijn de Javanen nimmer vreemd geweest, ook nu niet. Zij zijn de resten van een eens zich krachtig ontplooiend organiserend talent.

ondernemer

De ondernemer is tevens handelaar. En in dit opzicht hebben de indonesische volkeren, nagenoeg alle, die reeds in de fase der civilisatie waren getreden, zich betere handelaars getoond dan de Nederlanders nog tans vermenen te zijn. De handel in Indonesië was reeds lang voordat de Nederlanders kwamen een vrije handel. De strijd om het monopoliebeginsel was reeds lang gestre-

lang gestreden, het monopolie reeds lang veroordeeld.

De handel bracht in de economische toestand enkele, bizonder gewichtige momenten met zich. De woeker werd wettelijk bestreden van rijkswege, wijl schadelijk voor de handel. Slavernij kon ondanks de handel weinig voet vatten.

Zeeroof was sporadisch nog een eervol bedrijf, maar werd door de opkomende kapitalistische geest reeds ernstig bestreden. Inderdaad begon de roof te verdwijnen. Totdat Hij door de Nederlanders weder in het leven werd geroepen, ernstiger dan ooit te voor en daarmede een economische terugval duidelijk demonstreerde. Zeeroof werd wedervergelding van schanddaden, door de overheersers gepleegd.

De Handelswaar

Zo was er dan een bloeiende, rijkmakende buitenlandse handel in Indonesië. Waarin bestond nu die handel?

De voor de indonesische industrie benodigde grondstoffen betroffen in de eerste plaats metalen. Reeds sedert de twaalfde eeuw werd ijzer ingevoerd, uit Sofala voornamelijk, door javaanse en maleise zeevaarders. Tin leverde Noord-Malaka, later ook Billiton en Banka. Japan en China importeerden brons en kwikzilver. De edelmetalen goud en zilver werden ten dele door Kalimantan, ook Sumatera en Sulawesi opgebracht, maar kwamen ook uit Voor- en Achter-India en Abessinië.

Halffabrikaten waren amber en muskus, voornamelijk uit Perzië en Arabië. Ook schildpad, uit China en Japan, gomede Arabië, was een gezochte grondstof. Afrika, Siam en Achter-India leverden voornamelijk het ivoor, dat echter ook van Sumatera kwam. Uit Japan, China, Kambodja werden lak en kamfer ingevoerd, welke producten ook in geringere hoeveelheid Kalimantan-Utara opbracht. Selan, Voor-India en Perzië waren de grondstofmarkten voor de juweliers. Naast Kalimantan-Selatan leverden zij edel- en halfedelstenen.

De textiel-industrie in Voor- en Achter-India, in Arabië, Perzië, Egipte, Turkije, China en Japan bezorgde ons vaderland lijnwaden, katoen, garens, zijde, satijn, taf, mousseline, damast, fluweel, laken, goudlaken, gouddraad enz. Voornamelijk van China werd porcelein-, glas- en aardewerk ingevoerd. Kralen en bidkettingen kwamen van het kontinentale Hindoestan; brille-glazen uit Noord-China. Van overal werden de ladingen kramerijen in de indonesische havens gelost, als medicijnen, spiegels, waaiers, brillen, naalden, spelden, gereedschappen, muilen, schoeisel, sierkistjes, regenschermen, papier, almanakken, ijzer- en koperwaren, meest halffabrikaten, maar ook afgewerkte

afgewerkte wapens, bereikten Indonesië uit Turkije, arabië en Abessinië, voorts uit India wel het meest.

Aan levensmiddelen en voedingstoffen had Indonesië weinig behoeften. Enkel vinden wij tamarinde als belangrijk invoerartikel vermeld.

Levendig was daarentegen de handel in olifanten, paarden, groot en klein vee en wol, meest uit Birma, Siam, Kedah en China.

Eindelijk leverde Zuid-Oost-Afrika slaven.

Was de invoerhandel er voornamelijk een van grondstoffen, de export daarentegen bepaalde zich wel hoofdzakelijk tot de producten van de stapel- en de handelsbouw en van de indonesische industrie. Ook dat reeds geeft een beeld van de hoge betekenis der algemene nijverheid in Indonesië.

De stapelproducten rijst, specerijen en diverse houtsoorten (voornamelijk djati, sandelhout, ijzerhout en ebbenhout) hadden wel de uitgebreidste handel naar alle gebieden waarmede Indonesië in handelsrelatie stond. Zij vormden vooral de roem van Indonesië's handel. Daarnaast richtte zich de uitvoer op hennep, verwten, bonen, indigo, suiker, zout, oliën.

In tal van industrie-branches werd voor de buitenlandse markt gearbeid. De kunstnijverheid en het fijne handwerk leverden de zeer gezochte indonesische sieraden en de meest verscheiden gebruiksartikelen, verder juwelen, geslepen edelstenen, gouden en zilveren voorwerpen, bronzen beelden, houtsnijwerk. De smederijen en gieterijen brachten wapens, kanonnen en projectielen op de markt.

Katoen, zijde, en diverse weefsels, ook batiks, waren de fabrikaten der indonesische textielindustrie, welke gemakkelijk kopers vonden in het buitenland. Nog meer gezocht waren de indonesische, vooral sumateraanse kanten.

Mede veel beduidend was de handel in de producten der vezel-industrie. Fijne matten en andere vlechtwerken vonden hun weg naar Voor- en Achter-India. De mijnindustrie op Java leverde het geelkoper, die op Kalimantan goud voor de uitvoerhandel. Ook veel zwavel vond zijn markt buiten. In transito werden goud, zilver, ijzer, ivoor en schildpad uitgevoerd.

De veeteelt en de jacht hadden mede aandeel in de export; vee, huiden, hoorn, papagaaien, parkieten, paradijsvogels en rinoceroshoorn vonden steeds goede markten in Malaka, Kedah, Annam, China en Japan.

De inter-insulaire handel was natuurlijk de meest-

meest-betekenende. Van het ene einde van de archipel naar het andere gingen de artikelen van in- en uitvoer en bovendien nog alle die waren en producten welke voor de uitvoer niet in aanmerking kwamen. Dat waren er nog heel wat. Nog mogen genoemd worden diverse vruchten, voorts klappers (ook klapperolie) en pisangs. Dan honing, was, harsen, harpuis, terpentijn, bloemenoliën, tangkalo en ander hout, rikkelstaal, wapens, klederen, lijnwaden, wierook, eieren, kippen.

De handel van Indonesië was, zowel betrekkelijk als absoluut, van heel veel grotere betekenis dan de vrachtvaart van Nederland in die zelfde tijd.

Van welke kant ook beschouwd, elke twijfel is buitengesloten, dat de Indonesiërs, in het bizonder de Javanen economisch in de periode der civilisatie waren getreden.

Indonesië bergde een kultuur, van beduidende begaafdheid.

HOOFDSTUK ~~VIII~~ V

Politieke Beschaving.

De oosterse Staat

De oosterse staat was een autocratisch-, oligarchische of zelfs democratische teocratie. De souvereiniteit was belichaamd in de vorst-god als alleenheerser, in een godvorst-in-rade of zelfs reeds in een democratisch-republikeins senioren-college. Maar in alle deze vormen was de souvereiniteit zelf absoluut. Meer of minder analoge staatsvormen vindt men terug in oud-Griekenland, in oud-Rome, in Egipte der Ptolemaeën, in het Peru der inca's en voorts in geheel Azië. Die allen waren inderdaad teocratieën. De souvereiniteit zetelde in de godheid.

Blijkens inscriptiën in steen regeerde de (hipotetische) god-vorst Airlangga over Daha (Kediri) in de 11e eeuw, bijgestaan door een rijkskanselier en vier opperministers. Ook de god-vorsten van Singasarie (13e eeuw) hadden een kanselier, die rijksbestuurder was, dadelijk onder zich. In de

oudere

oudere midden-javaanse rijken vinden wij dezelfde organisatie. Een kanselier of datoe kandjeng en vier ministers of mahamantri's bezorgden de staatszaken in het innerlijke rijk zelf, terwijl de omliggende buitengewesten bestuurd werden door mantri's, andere vasalgebieden door de oorspronkelijke clan-heren. Onder de legendarische godvorst Radjasa (beter bekend als Ken Arok) was Kediri zulk een vasalgebied onder vorst Djajasaba.

Opperste regeerder onder de absolute god-vorst van Madjapait was de mantri-sepoeh, de rijkskanselier, ook patih Madjapait, dat is "heer van Madjapait" of met nog hogere eretitel patih amangkoeboemi genaamd, d.i. "heer rijksbestuurder". Vorst en rijkskanselier werden bijgestaan door een adelsraad van seniores of lords, nl. de aria's en pesanggoehans. Een college uit de hofadel (patihs of demangs), wel bijna altijd een vijfmanschap, stond ter particuliere beschikking van de vorst en mag wellicht aan een geheime raad of staatsraad worden gelijk gesteld. De rijkskanselier was hiervan blijkbaar ex-officio voorzitter. In rang volgden dan de ministers van staat, mantri's, demangs of kanoerohans. Hun aantal was blijkbaar niet bepaald. Daarop volgden hierarchisch de pengalasan, vermoedelijk land- en grondadelsheren.

De zorg voor de aangelegenheden van het innerlijke rijk, de kern van de staat, vaak zelfs niet meer dan de speciale huishouding van de vorst omvattend, was opgedragen aan een tweede vijfmanschap, eigenlijk de ministers (mantri's) genoemd. Een hunner had de leiding van dit college in handen. Hij was de mantri-oepapatih, de major domo der merovingische en carolingische koningen, de sjogoen der mikado's. Een dezer ministers was de mantri-kraton (mantri-dalem), een ander de mantri-loear, een de mantri-anom.

Als volgend hoog college van staat moet het oppergerechtshof worden aangegeven, dat twee rechtsvoorzitters en zeven assessoren telde, allen geestelijken natuurlijk.

De kanselier kon tevens rijksfiscaal of procureur generaal zijn, ook wel ministers van justitie. Onder hem stonden de rechterlijke ambtenaren, djaksa's en oepapatihs.

Buitengewesten (matjanegara's), min of meer autonome gebieden, behoudens souvereiniteits-erkenning ten aanzien van de rijksvorst en verplichting tot bijdrage in de algemene lasten van de staat, kunnen ongeveer met gedecentraliseerde provinciën en leendommen worden vergeleken. De legale verhou-



legale verhoudingen tussen deze buitengebieden en rijk zullen niet voor alle gewesten gelijk geweest zijn. Historische en politieke omstandigheden wel voornamelijk zullen detailwijzigingen, wellicht zelfs karakter-verandering hebben verdragen of nodig gemaakt.

Onjuist is in dit verband, de meer of minder zelfstandig regerende hoofden van verscheidene dezer gebieden gelijk te stellen met ambtenaren en ze allen om het even "gouverneurs" te noemen in de oneigenlijke zin van hoge dignitarissen. Hun was zelfs als "bestuurders" een deel der vorstenmacht gedelegeerd, dan wel waren zij waarlijk beperkt-zelfstandige leenmannen, meest verwanten van de vorst of andere getrouwe edelen, die jaarlijks een hernieuwde betuiging van hun aanhankelijkheid aan de voeten van de heerser kwamen neerleggen. Een gelijkstelling van deze mantjanegara's met "districten" in de zin der ambtelijke bestuursorganisatie van tans is geheel onjuist.

De delegatie van macht, hiervoor bedoeld, ging vaak zover dat de leenman of clan-heer aan de kust, gemeenlijk ten onrechte "gouverneur van een strand-district" of "regent" (in modern-indonesische zin) genoemd, belast was met een deel van de defensie, daartoe ook het opperbevel over een gedeelte der marine voerde en als zeevoogd ook belangrijke invloed had op de politieke relatie van het rijk met het buitenland of met buitenlanders. Ten aanzien van de zeehandel was hun grote macht gelaten, behoudens verantwoording aan en goedkeuring door vorst en rijksraad.

De defensie te land was geconcentreerd in de legercommandant (toemenggoeng). Hij bevond zich steeds bij de vorst in de residentie. Het is voorgekomen dat minister van oorlog en legerbevelhebber in één persoon vertegenwoordigd waren. Regel was dit echter niet.

Het college van rijksministers omvatte gewoonlijk die van finantiën of schatbewaarder, die van oorlog, die van marine, die van handel en verkeer en die van justitie.

De basis van deze opperste organisatie leverde de inrichting van het binnenlands bestuur.

De gebiedsdelen (negara's) waren verdeeld in landschappen, elk staande onder een djoeroe. Deze landschappen omvatten een verschillend aantal dorpsgemeenten onder koewoe's welke dorpshoofden naast zich hadden de raad der oudsten (seniores, kami-toewa).

De stadsgemeente kende een indeling in wijken, elk onder het bewind van een edelman van lagere

rang, die

rang, die vooral tot taak had voor de veiligheid te waken. Zij kunnen gelijkgesteld worden met politiehoofden.

In grote lijnen golden dezelfde beginselen van staatsorganisatie en bestuursinrichting voor Bantam en voor Mataram.

Dit is van betekenis, omdat er uit blijkt hoeweinig de islam zelfs in de politieke structuur ingreep. Ook de bantamse soeltans regeerden middels een rijksbestierder. Ook Senapatih en Soeltan Agoeng hadden de zelfde karaktergevende indeling van het onderling verscheiden bestuur tussen de negara's en mantjanegara's.

Openbaar Gehoor

In Madjapait verleende de vorst eens per maand onbelet gehoor (saba) aan een ieder. Het was steeds op de morgen na volle-maandag. Dit geschiedde in het openbaar, gemeenlijk op daartoe aangewezen open plaats, de pasaban (paseban). Ieder had ongehinderd toegang tot de vorst; niemand mocht geweerd worden; een ieder diende zijn belangen zelf voor te dragen. Bij deze plechtige gelegenheden, waarbij de god-vorst tot het volk kwam, nam hij ook de hem gebrachte hulde zijner onderdanen in ontvangst. Tevens werden rechtzaken in hoogste instantie door de vorst zelf, bijgestaan door de beide voorzitters van het opperrechtelijk college, afgedaan.

Eens in het jaar, in de maand palgoena (april) had in het openbaar de herbevestiging van het gezag in de god-vorst plaats. Eens per jaar ook, in de maand sjaitra (mei), werd de grote legerraad gehouden. De ministers, de legerhoofden (goesti's), de hoofdofficieren (tanda's), voorts de kocwoe's in hun functie van kapiteins van het leger der nationale militie, dan ook de dorpsoudsten en edele namen aan deze grote legerraad deel, zo mee het gevolg van de vorst.

Van Mataram berichtten de compagnies-gezanten naar het hof van Soeltan Agoeng evenzeer gelijke democratische rijksconferenties.

In Bantam werden zelfs diverse staatzaken, vatbaar voor publieke deelneming, ten aanhore van het volk in openbare raadsvergadering behandeld op de aloen-aloen. Te voor was dan de saba gehouden voor een ieder die de vorst zijn belangen had voor te dragen. De soeltan zat dan met de mangkoeboemi, de senapatih (legerchef) en de laksamana (chef der marine) op één rij. Om hen heen groepeerden zich de raadsleden, daarachter het publiek. Alle aanwezigen konden advies geven. Rechtzaken werden, indien mogelijk, dadelijk en kosteloos afgehandeld in rechtstreekse procedure. Werden zaken van defensie behandeld, dan werden ook de drie

honderd

honderd kapiteins der militie (de dorpshoofden) raadsleden.

Men ziet, ook hierin dekken zulke karakteristieke gebruiken in het voor-islamitische en later scherp anti-islamitische Madjapait en in Bantam, brandpunt van de koloniale islam, elkander vrijwel volkomen.

Plichten en rechten van de god-vorst, hofgenoten en adel waren geregeld, evenals de troonopvolging wettelijk vastgesteld.

Ook Eleiers

Hetzelfde wordt bericht van de Maleiers. De vorst benoemde de staatsambtenaren op voordracht van zijn raadgevers, zomede de leden van hof- en rijksraad, duidelijker aan te duiden als ministers. Zij waren gemeenlijk de kanselier of rijksbestierder, perdana-mantri of mangkoeboemi; de minister van finantiën of schatbewaarder, bandara; de minister van marine of rijksadmiraal, laksamana; zijn ambtgenoot van oorlog of legercommandant temenggoeng; en de minister van handel en verkeer, sjahbandar.

Deze indeling en organisatie wijst reeds op een politieke beschaving van betekenis. Zulke staatsorganisatie was, in deze embrionaal constitutionele vormen, nog bezig te worden in Europa.

De taak van de minister van handel met zijn staf was o.a. te waken voor de monopoliën van vorst-staat, welke overigens van geringe betekenis waren; voor de geregelde invordering van in- en uitvoerrechten; voor de eventuele vaststelling van maximaalprijzen van diverse koopwaar voor de gemeenten.

Het binnenlandse bestuur was eveneens decentralistisch georganiseerd. Provinciën werden bestuurd door panglima's, districten door soekoehoofden; het dorpsbestuur was aan datoes toevertrouwd; waar leenherigheid bestond had men de leenedelen of ambaradja's.

In de 17e eeuw bestond reeds een monarchaal georganiseerd Minangkabau en Mahmoed Djah verpersoonlijkte de energie van het ondernemend malaise ras in zich toen hij, na uit Malaka verdreven te zijn, een nieuwe staat stichtte, Bintang het latere Djohor, dat dus uit de aanvang der zestiende eeuw dagtekent.

Ambon en Serang waren oligarchisch-aristocratisch georganiseerde, theocratische republieken, nadat het koningschap was overwonnen, evenals op Banda waar de staatsmacht in de handen der burgers lag. Ternate was meer of minder met een constitutionele monarchie in embrio te vergelijken. De soeltan was de nationale leider bij uitstek, heerste over 72

eilanden.

eilanden en leefde in defensief bondgenootschap met Goa.

Op Sulawesi stonden Goa en Makasar aan de spits der vele militaire eedgenootschappen. Boni was een duchtige vasalstaat. De Minahasa vormde een vierbond van militaire gensrepublieken, eveneens duidelijk teocratisch gekleurd in de positie der vele clan-heren, welke in geen enkel betekenend opzicht afweek van die hunner klasgenoten op Java of elders.

De geschiedenis van deze vierbond herinnert opvallend aan het eedgenootschap der Vierwaldstädte. Evenals deze verenigden zich de gens-republieken in Sulawesi-Utara, die der Tomboeloe, der Totomboan, der Tonsea en der Tolour tot een confederatie om beschermd te zijn tegen de aanmatigingen van de vorst van Bolang Mongondou van de landzijde en tegen de aanvallen der spaanse avonturiers van de zeekant. Deze confederatie noemden zij "se Maësa" (afgeleid van ësa=één; maësa=verenigen; mina-ësa= zich verenigd hebben; se maësa= de gefedereerden). Haar geboorte is dus historisch nog jong. Daaron ook geeft ons de Minahasa zo belangwekkend studiemateriaal voor de verkrijging van een inzicht in de staatvormende factoren en momenten. Het nederlandse avontuur in ons vaderland heeft echter ook hier de natuurlijke ontwikkeling verstoord tot jammerlijke uitputting van dit Alfoeren-gebied met zijn zo intelligente en krijgshaftige bevolking.

Opmaas

Bij de eerste relaties tussen de Indonesiërs en de van overzee gekomen blanke vreemdelingen had echter nog geen ingrijpende verstoring der evolutie plaats gehad. De oorspronkelijke regeervorm der absolute teocratie was nog altijd zuiver te herkennen, al hadden tal van wijzigingen, uit de aard van die regeervorm zelf voortspruitende, zelfs sterk democratische vlakken geslepen aan het originaire gekristalliseerde gods-despotisme.

En dit afslijpen van absolute macht was vrijwel steeds op vreedzame wijzen geschied. Waar toch de religie oppermachtig en vooral onbestreden heerst, daar behoeft zij geen sociale ontwikkelingstendenzen te vrezen, welke zij immers evenseens zodanig kan beïnvloeden dat daaruit geen etische schade aan haar zedelijk overwicht op de geest der gemeenschap kan voortspruiten. Zo wordt zij in het oosten niet enkel van een verdraaarzaam karakter, maar zelfs een der motorische krachten van de vooruitgang, terwijl deze zelf, in harmonie met de blijvende en voortwerkende kultuurmacht van het historische spiritualisme, geen of weinig

of weinig aanleiding geeft tot eruptieve botsingen.

De principieel absolute teocratie van het oosten had aldus reeds een goed deel van haar aanvankelijk vorsten-despotisme vrijwillig ingeboet en de democratische zin der gemeenschap aanzienlijk aandeel in de staatzaken ingeruimd. Rijksraad, adelsraad, desaraad, ja zelfs in verscheidene gebieden het volksreferendum waren ontstaan, niet onwaarschijnlijk vaak zelfs door de religie geïnitieerd, waar de economische vooruitontwikkeling de wenselijkheid van zulke controlerende colleges had doen opkomen.

Zo was in elk geval een hogere politieke vorm bereikt dan de europese middeleeuwen honderden jaren later konden aanduiden.

Geen Despotisme

In beginsel was dan de god-vorst machthebber over de publieke, zowel als over de persoonlijke vrijheid, over het rijks- zowel als over het individuele bezit en zelfs over het leven der onderdanen. In de praktijk was het echter reeds geheel anders en daarmede is ten slotte rekening te houden. In de praktijk was de vorstenmacht hier meer, daar minder gebonden, ingekort, soms zelfs tot een schijngezag beperkt. De kanselier of vizier, Raden adipatih, was niet zelden de eigenlijke heerser en, maar het geviel, de eigenlijke despoot.

De raden adipatih was de eerste ambtenaar. De kroonprins echter, pangeran adipatih, de eerste van de adel en als zodanig was de raden adipatih aan hem hulde verschuldigd. De adel verdeelde zich in twee groepen: de bopatihs en patihs of vasaladel, leenadel, de mantri's of ambtelijke adel. De eersten werden als regel gekozen tot bestierders van provincies en tot legerhoofden, vaak voor niet langer dan een of twee jaar. Zij waren echter niet erfelijk.

Er was bij de Indonesiërs, in het bizonder bij de Javanen, geen erfelijke adel verder dan in vierde graad en daarbij met geleidelijke terugvierde gang van rang en titels tot de heroplossing in de turgerij, waaruit die adel was voortgekomen wegens erkenning van uitmuntende verdienste. Dit was een wijze voorziening welke aldus op een geestelijke duchtigheid en geestelijke uitverkiezing uit was.

Den gebiedsbestuurder ontving de hoogste adelstitel adipatih, welke geen rangspraedicaat was, zoals hij tans wordt begrepen. Onder hen stonden de onderbestuurders of patihs, de patihs dalem

of major

of major domo en de patih loear voor de regeling der provinciezaken. De organisatie voor elk gebiedsdeel, hoe klein ook, tot aan de dorpsgemeenschap, was aldus gedecentraliseerd. Al deze ambtenaren werden door het gezag benoemd. Naar binnen het ressort van het dorp hield dit gezag op. De gemeente koos in vrije en algemene verkiezing haar hoofd en vertegenwoordiger tegenover de vorst. En geen despoot was er, die het waagde aan dit eens en vooral vastgestelde recht van het volk te tornen. Het dorp bleef het palladium der volksvrijheid en daarmede was de despotische macht van de vorst in de praktijk tot een vaak onschadelijk minimum teruggebracht.

Dat de vorstenmacht overigens reeds ten hove gebonden was, konden de Nederlanders zelf bij herhaling tot hun verbazing waarnemen. De rijksraad droeg een grote verantwoordelijkheid en was geen doelloos sieraad. De gezant der O.I.C. naar sultan Agoeng, de Haen, rapporteerde 24 mei 1623 de aanwezigheid van een rijksraad en een militaire raad van legerhoofden, welke de oppermachtige "keizer" gehoor te verlenen had. Dit is uiterst gewichtig, waar sultan Agoeng de machtigste en meest individueel heersende "despoot" was. De rijksraad, samengesteld uit prinsen en in landzaken ervaren staatslieden werd, eenmaal 's weeks door de sultan geraadpleegd.

Staats-Eenheid

Een historisch feit van deze strekking is echter de opkomst van het latere huis van Mataram. Soetawidjaja, favoriet van de sultan van Padjang, toch, was bestierder van het vasalgebied Mataram, toen hij als senapatih zich opwierp tot zelfstandig heerser. Deze rebellie werd bekroond door de abdicatie van de kroonprins van Padjang, pangeran Danawa, ten behoeve van zijn boezemvriend Senapatih. Sultan Agoeng was de kleinzoon van de usurpator.

In het algemeen echter is een klaar beeld te ontwerpen van het staatsverband in Indonesië. Meer of minder plaatselijk gewijzigd, weerspiegelde dit de inhoud van Manoes wetten. De desa als staatkundige eenheid, verenigde de gemeentenaren in een belangen-zowel als een bestuurseenheid. De wet stelde de gemeente aansprakelijk voor de belastingverplichting aan de staat, waartegenover deze op zich nam de defensie der eenheden, dat is van het gehele grondgebied.

Op dit rede-

Op dit gedecentraliseerd verband, dat in zijn eenvoud toch bewonderenswaard was, rustte de xxx staatsorganisatie. De troonsopvolging ging in mannelijke rechtstreekse afdalende lijn; van vader op zoon derhalve. De troon was erfelijk. Afwijkingen moesten door een adelsraad, vaak zelfs door een volksreferendum worden goedgekeurd. De heerschappij was op deze wijze ook voor vrouwen niet uitgesloten. De historie kent xx enkele gevallen van vrouwelijke heersers.

Van de naar buiten blijkende politieke betekenis der gevormde staatsorganisatie in Indonesië heeft de geschiedenis talloze bewijzen opgetekend en deels voor ons bewaard.

Tussen Java en China had een voortdurend gezantenverkeer plaats, waarvan de sporen tot in de allereersten aanvang der 9e eeuw te volgen zijn. Een eeuw vroeger bestonden reeds politieke relaties met Hindoestan. Maar reeds van het midden der 7e eeuw wordt bericht dat ook Djapara een gezantschap naar China zond, terwijl zover terug als 435 een gezant van het west-javaanse rijkje Taroema naar het hemelse rijk toog om relaties aan te knopen met de machtige chinese keizer.

De O.I.C. erkende de macht van Mataram en betuigde jaarlijks van 1620 tot 1624 vasaltrouw en hulde aan Soeltan Agoeng.

Expansie

De eerste rijpheid der staatsorganisaties in ons vaderland uitte zich in expansie en kolonisatie.

Van het midden der 9e eeuw wordt bericht dat Kedah op het malakasch schiereiland door Java beheerst werd. Het gold blijkbaar het tin Kedah aanwezig tin. Arabische berichten melden in de 10e eeuw dat "Java" over "talloze eilanden" heerste. Het eerste Mataram (Medang Kemolan) had zich omstreeks die tijd reeds tot aan de kust uitgebreid. Dat er toen oorlog over zee gevoerd werd met Khmer in achter-India en dat Mataram Khmer "veroverde" kan niet als expansie worden begrepen. Het gold een militaire tuchtiging en geen vestiging. De verovering werd dan ook niet gehandhaafd.

In de 12e eeuw zien wij Kediri en verder Oost-Java expansief worden. Zelfs Lanka werd een oost-javaanse volkplanting; wederom zal de drijvende motor de behoefte aan tin geweest zijn. Behoefte aan ijzer voor andere takken der groeiende indonesische industrie veroorzaakte een merkwaardige expansie van Java naar Madagascar waar de javaanse kolonies ten slotte met de oorspronkelijke be-

volking

volking versmolten - een andere karakteristiek van waarlijke expansie - en wezenlijke invloed uitgeoefend hebben op de ontwikkeling van het grote afrikaanse eiland.

Een ander beeld van de expansiedrift der indonesische staten geeft ons de javanisatie van Sumatera. Javaanse edelen moeten in reeds lang vervlogen eeuwen begonnen zijn, aan het hoofd van benden avonturiers, Sumatera-Selatan te doorzwerven. Zij bereikten van lang- en van zeezijde ook de westkust (Benkoelen), woonden verspreid in het schaars of niet bevolkte land, hielden als ware roofridders verre strooptochten en bouwden hun burchten en vestingen in het nieuwe vaderland. Verscheidene dezer vestigingen werden de kern van latere plaatsen en steden. Hier was de echte volkplanting in zijn meest oorspronkelijke vorm.

Gelijk beeld levert ons de nauw gekende geschiedenis der Molookoe, maar in een veel later tijdperk. Ternate vooral werd in de 14e tot 16e eeuw expansief. Wij zagen reeds dat het over 72 eilanden heerste. Singgasari (einde 13e eeuw) ondernam veroveringstochten en koloniseerde in Sumatera. Sinds het einde der 10e eeuw was Palembang een vasalstaat en kolonie van Oost-Java. Pahang, Malaka, Gorong en Matan (in Kalimantan-Tenggara) stonden in relatie van schatplicht tot Singgasari op het eind der 13e eeuw.

Reeds onder zijn eerste vorsten begon Madjapait, eigenlijk een voortzetting van andere oostjavaanse rijken, te veroveren en te koloniseren. Het doel was Melajoe. In de 14e eeuw volgde Madjapait's verbazingwekkende expansie, voornamelijk onder de politieke leiding van de indonesische Bismarck, de rijkskanselier Gadja Mada. Weldra heerste Madjapait over een gebied dat welhaast de gehele archipel en een deel der Filipijnen besloeg. Onder Sjri Radjasanegara (Hajam Woeroek) bereikte Madjapait ook in dit opzicht het toppunt van zijn glorie. Ook Demak trad expansief op. Bantam veroverde de Lampongs en Padjadjaran in de laatste helft der 16e eeuw. Tjirebon greep uit over de Prianganlanden. Mataram dankte onder Senapatih en Agoeng aan zijn expansiedrang zijn grootheid en ging er door ten onder. De Maleiers heersten ook buiten Sumatera, op Malaka, de Linga- en Rio- eilanden. Zij hadden koloniën op Kalimantan.

Deze expansiedrang moest een buitenlandse staatkunde allengs doen aangroeien tot een hoofdtak van het staatsleven.

Traktaten tot vaststelling van granzen moesten uiteraard

Buitenlandse Staatkunde

uiteraard vaak gesloten worden. Veel van zulke overeenkomsten zijn evenwel niet meer tot ons gekomen.

De Nagarakrtagama vermeldt een grensregeling, natuurlijk in mitische aankleding, tussen Anggala en Kediri (Pandjaloe of Daha). De grens werd naar oude, ook elders bekende trant aangegeven door een muur. Deze begon op de top van de Kawi, volgde de kali Lekso in het blitarse en liep waarschijnlijk tot de Lautan Teduh door. Resten werden ervan gevonden.

Ook is in allerlaatste tijd wat bekend geworden van de oude grensregelingen, tot nu toe nog geldend, van Minangkabau door de Parapatih van Sabatang en zijn halfbroeder Kjahi Katoemanggoengan (indien in het geheel historische figuren) "wier heilzame arbeid vrede bracht tussen de verschillende landstreken".

Traktaten van vriendschap, bondgenootschap, militair verbond etc. moeten de onderlinge relaties wel bij herhaling geregeld hebben. Daarom ook konden Sjanjaarden, Portugezen en Nederlanders zonder moeite deze weg der diplomatie betreden in hun verhoudingen tot de indonesische staten. Het is waar dat de geschiedenis ons geleerd heeft dat de goede trouw bij het sluiten daarvan en bij het nakomen der verplichtingen daaruit gemeenlijk enkel aan de zijde der minder geslepen Indonesiërs was, die vooral misten de gave om tona fide gesloten verdragen later enkel naar de te voor kunstig opgezette letter te interpreteren en eerst door de schade in deze zin helaas "verstandig" moesten worden door het voorbeeld.

Prapanjtja noemde in de 14e eeuw Siam, Darmanegari, Martaban, Madjapoera, Singganegarai (=Singgapoera), Kambodja en Djawana (in Annam) "bestendige bondgenoten" van vorst Radjasanegara van Madjapait.

De onderworpen gebieden en vasalstaten van Madjapait, waar een daadwerkelijk gezag bezwaarlijk kon worden uitgeoefend, stonden in relatie van onderhorigheid tot het rijk, welke wel voornamelijk haar uitdrukking vond in het permanente verblijf ten hove van (onvrijwillige) gezanten. Zulken werden in het oude Rome dat een gelijke instelling kende, gemeenlijk gijzelaars genoemd en vermoedelijk zal deze aanduiding wel het juiste karakter der relatie aangever ook voor Indonesië. Deze gezanten dan leefden te Madjapait, verhoogden door hun aanwezigheid de luister van het rijk, bewezen de vorst jaarlijks de vereiste vasalhulde en werden overigens blijkbaar met onderscheiding behandeld. Ten tijde van Prapanjtja waren er te Madjapait zulke gezanten van Pahang, Melajoe, Goeroen, Bakoelapoera (= Tandjoeng, in Kalimantan Tenggara) van Soenda en Madoera.

Relaties tussen Java en China betroffen niet enkel de handel. Er werd, altans door China, politieke bete-

politieke betekenis van vasaliteit aan het zenden van gezanten door verschillende javaanse rijken gehecht. Inderdaad hebben de op zich zelf machtig genoeg zijnde indonesische staten zulke gezanten niet meer gezonden.

Politieke en handelsrelaties waren bij verdrag geregeld tussen Ternate, Batjan, Tidore, en Obi. Het verdrag van Motir, dat streng gehandhaafd werd, verdeelde de ternatase archipel in vier vorstendommen. Een andere trouw gehandhaafde vierbond vormde de confederatie der Mina-êsa.

Ook vorstenvermaagschappelijking door onderlinge huwelijken werd basis van verhoudingsregeling. Er waren o.a. huwelijksbanden tussen Madjapait en Soenda, Madjapait en Malajoe, Madjapait en Tjampa, tussen Demak en Palembang en talloos waren dergelijke huwelijksbanden tussen de vorstenhuizen van het eigenlijk Java.

Een korte opsomming van de door de indonesische rijken gevoerde oorlogen, onderling of met rijken buiten Indonesië, geeft nog een inzicht in de aziatisch-internationale betekenis van de in ons vaderland zich gevormd hebbende staatsorganisme. De krijgsonderneming toch stelt een duchtige organisatie van de nationale krachten voorop.

Hieronder volgt een summier lijstje van werkelijk gevoerde oorlogen, afgezien van de politieke betekenis daarvan en met buitensluiting van rebellien, opstanden en revolutiën welke niet als oorlogen mogen worden beschouwd. Het lijstje gaat tot de aanrakingen tussen onse voorouders en de nederlandse zeevaarders.

In het begin der 10e eeuw voerde Mataram oorlog over zee met Khmer in Achter-Hindoestan, welke krijg eindigde met de zege van de mataramse vloot.

In de 11e eeuw werd óók een oorlog van "Oost-Java" tegen Kediri dit laatste rijk onderworpen.

In de 12e eeuw voerde het herleefde Kediri oorlog tegen Janggala dat onderworpen werd.

Het grote krijgsfeit uit de volgende eeuw is de oorlog tussen China en Daha (1292) eindigende met de vernietiging van de expeditionaire troepen van keizer Koeblai Khan.

De beide volgende eeuwen behoren tot de duistersten in Indonesië's geschiedenis. In de bekend geworden perioden horen wij niet van oorlogen.

Daartegenover is de 16e eeuw een ware oorlogseeuw voor

eeuw voor Indonesië. Djapara voerde een oorlog tegen de Portugezen in Malaka, eindigend met de nederlaag der djaparase vloot onder amiraal patih Joenoes in de zeeslag voor Malaka.

Demak bekrijgde Madjapait en vernietigde dit rijk; bekrijgde Soenda en veroverde het ten dele. Daarop volgde een oorlog van Padjadjaran tegen Soenda, eindigende met de ondergang van het laatste rijk.

Banten, in opkomst, greep Tjirebon aan en veroverde het gedeeltelijk. Zelfs voerde het een zeeoorlog tegen Pasoeroean, welke krijg onbeslist bleef. Demak had door oorlog tegen de opkomende rijkjes Soepit-Oerang, Kediri en Mataram in bond zijn hegemonie te handhaven. Verbonden met Djohor eerst, met Atjeh dan, voerde Demak oorlog tegen de Portugezen, krijgsondernemingen die in haar resultaat geen beslissingen gaven.

Intussen kwam Padjang op en bestoorloogde Demak, dat onderworpen werd. Op zijn beurt viel Padjang in een oorlog tegen het sterk geworden Mataram.

Nu begon de opperheerschappij van Mataram in Midden- en Oost-Java, niet evenwel zonder reeksen van vaak bloedige oorlogen, welke ook in hun staatkundig karakter al hogere betekenis kregen. Oost-Java, Demak, Pasoeroean en Blambangan werden nog in deze eeuw ten onder gebracht.

/ Ba

De 17e eeuw droeg de oorlogstraditie van de rumoerige voorgaande eeuw verder. Banten voerde tweemaal oorlog met Palembang, in de laatste krijg de onderwerping van het sumateraanse gebied voltooiende. De angstwekkende reeks oorlogen onder de javaanse Napoleon, soeltan Agoeng, tegen Soerabaja, Madoera, de O.I.C., Loemadjang, Reno, Malang, Pati, Padjang, Kalinjamat, Trajem, Lasem, Toeban en Pasoeroean komt reeds in meer bekende historische tijd. Deze krijgsondernemingen, voortspruitende uit telkenmalige weigering van machtige clanheren of rijksvorsten om de overwelldiger van Mataram als heer te erkennen, droegen waarlijk het karakter van oorlogen van Mataram met zich onafhankelijk achtende of waarlijk onafhankelijke gebieden.

Deze opsomming betreft wel in hoofdzaak Java, maar diverse aanwijzingen, meest van te vagen aard om daarop beschouwingen te bouwen, doen begrijpen dat ook de geschiedenis der Mina-esaërs, der militaire eedgenootschappen van Sulawesi, der krijgshaftige Alifoeren, van verscheidene Moloekoe-volkjes en der Maleiers vooral, in Sumatera Utara, -Tengah en -Selatan een [illegible] bloedige

keten

keten van oorlogen heeft te vertonen, welke allerminst nog twijfel toelaat aan de militaire zin van de Indonesiër.

Zulke oorlogsgeschiedenis doet vragen rijzen naar de militaire organisatie der rijken, naar de sterkte van legers en vloten en naar diverse onderdelen van militaire staatvoering. De gegevens daaromtrent zijn vaak sporadisch, dikwijls van een overdreven voorstelling.

Toch kan een beeld ontworpen worden, scherp genoeg om in het verband van deze verhandeling nuttig te zijn.

De oorlogs-onderneming

Reeds is uit de algemene schets der staatsinrichting duidelijk geworden dat de legerorganisatie een minister van oorlog (toemenggoeng) als centraal punt kende. Onder hem stond de opperbevelhebber van het leger (senapatih, panembahan) in normale gevallen. Meerdere malen was de minister van oorlog ook commandant van het leger te velde. Het meest bekende voorbeeld daarvan is dat van Gadja Mada, die als zodanig Bali voor Madjapait onderwierp. Een ander voorbeeld is dat van toemenggoeng oppoe Nala, de legerchef van vorst Radjasanegara. Ook hebben Senapatih en soeltan Agoeng zelf het opperbevel van het leger te veld in handen gehad. Vandaar de naam van de eerste.

Troepengeneraals waren verder de bestierders der kustgewesten, zo goed als zij met de verdediging ter zee belast waren.

Hoofdofficieren (tanda's) en officieren (loerahs) zorgden in diverse rangen voor het gedecentraliseerde verband der troependelen.

Het leger zelf bestond uit een geregelde staande armee en uit een nationale militie, geformeerd op de basis van algemene dienstplicht.

De militaire oraganisatie had dus een dubbel karakter. Naast het staande leger had het rijk in tijd van nood een volksleger ter beschikking.

Een ieder, in staat de wapens te dragen, was gehouden, bij bevel daartoe, militaire dienst te verrichten. Het aantal lieden, dat voor de bebouwing van het veld van de militaire verplichting was vrijgesteld tegen storting van een militair hoofdgeld in de rijkskas, mocht niet meer dan een derde van het aantal strijdbare mannen bedragen. Alleen in uiterst noodgeval kon ook een ieder onder de wapens worden geroepen. Naast dit volksleger bestond de staande armee der pradjoerits, die in vredestijd lijfwacht-, wachten paradediensten hadden te verrichten. De nederlandse overheersing is er bij elk tractaat op uit geweest het aantal staande troepen der

vorsten

vorsten te verminderen. De militaire geest van het xxik ganse volk boesemde de Nederlander van de aanvang af gerechtvaardigd ontzag in en hij heeft geen gelegenheid verzuimd om deze geest te bestrijden.

De vasallen en andere gebiedsbestuurders hadden op bevel des vorsten de benodigde troepen op te brengen.

Uit het staande leger werden garnizoenen of volkslegerbenden gelegerd in elk dorp of in een complex van dorpen, onder bevel van een aanvoerder, rijksambtenaar of uit het volk gekozen. In de verte herinnert deze organisatie aan die van het volksleger van Zwitserland of Zuid-Afrika. Elk dorp stond in tijd xx van nood onder bevel van een commandant, een loerah tindih of penatoes of hoofdman-kapitein, over 50 of 100 man. Onder de loerah, dienden ook nog twee babakals of sasebats (luitenants). Ook een kader was aanwezig. Het inkwartierings-recht in oorlogstijd was geregeld. Tien of meer dorpen stonden onder het krijgsbevel van een overste of wedana, ook penewoe geheten, dat is bevelhebber over 1000 man. Twintig dorpen stonden onder het bevel van een kolonel, patih of petinggi; honderd dorpen onder het commandement van een generaal, toemenggoeng of adipatih, die derhalve een leger van 10.000 man te bevelen had. Honderdduizend man, een complex van duizend dorpen, meerdere provincies vormende, stonden in oorlogstijd onder het commando van een maarschalk, mantri-toemenggoeng of pangeran. De bevelvoerende officieren werden van 's rijks wege bezoldigd uit de levensmiddelen, op te brengen door de gemeente aan de vorst, dan wel werd hun gebruiksrecht geschonken over ambtsvelden van verschillende uitgestrektheid. Vorstelijke inspecteurs stonden boven al deze hoofden, die in vredestijd bestuursfuncties, in oorlogsdagen militaire functies hadden.

Het leger was samengesteld uit voetvolk, ruiterij en artilerie. Voor het volksleger had de burgerij zelf te equiperen, gelijk nog voor kort met de kozakken in Rusland en met de boeren in Zuid-Afrika het geval was. De rijksarsenalen waren dus enkel voorzien voor het staande leger.

De diverse eenheden in het leger waren de volgende: pradjoerits of geregelde troepen; tangama (lijfgarde); saragenie (met vuurwapenen uitgeruste troepen, musketiers); gandek (estafetten en vrijwillige jongelingen-korpsen); semoet gatat (trein). De militaire roem werd aangekweekt en het behalen daarvan als hoge onderscheiding erkend.

Onderscheidingen in eretitels waren: joetra (voor krachtwijzen); prawireng (voor buitengewone

/ 4a

buitengewone moed); magatis (voor krijgszucht); djaga-soera (voor doodsverachting), djoedo pati (voor hen die met de dood spelen); nirbaja (voor hen, die pijn noch vrees kennen); djajang sekar (bloem der overwinning, een naam die letterlijk ook bij de Grieken voorkwam). De bevordering bij het leger geschiedde naar verdienste en moedsbetoon.

Panembahan Senapatih reeds voerde strenge discipline in zijn staande armee in en deed strategie beoefenen als leervak.

De ruiterij kende een of meer olifanten-escouades. Vooral soeltan Agoeng voerde veel olifanten met zich. Ook had hij grotere troependelen bereden gemaakt dan bij eerdere militaire organisaties het geval placht te zijn.

De artillerie was een onderdeel dat gewis niet verwaarloosd werd. Zij was voornamelijk een belegeringswapen. Voor het transport der zware, wel voornamelijk op Java gegoten stukken, werden gewoonlijk olifanten gebruikt. In de praktijk werd een aantal stukken tot een batterij onder een batterijcommandant verenigd. Niet enkel de beschieting der belegerde veste was haar taak, maar ook de dekking van eigen loopgraven en stormtorens, van waaruit zware projectielen werden geworpen, zomede van de stormaanvallen der belegeraars. Deze gevechtsmetode is ons bekend geworden uit de belegering van Pasoeroean door de bantamse troepen en uit de aanvallen van Agoengs expeditieleger tegen Djakarta.

Maar ook de afweer diende de artillerie. In verband hiermede waren de vestingbouwkunde en de vestingverdediging leervakken der militaire wetenschappen in de latere ontwikkelingsfase der krijgstechniek. Reeds uit de 10e eeuw zijn ons vestiging, voorzien van stenen wallen en van grachten bekend, zoals het oude Mataram. Uit de 14e eeuw is de vesting Kawali in Galoeh bekend geworden. Van latere datum (15e eeuw) waren Pakoean, Padjadjarans hoofdstad, en Kota Teboe in oost Pasoeroean, waar de vluchtelingen uit Madjapait, door Ranawidjaja Girindrawardana verdreven, zich met succes verschansten. Een eeuw later zien wij onder Senapatih Pasar Gede tot een sterke vesting uitgroeien, evenals Bantam onder soeltan Joesoep, voorzien van bastions en bolwerken, opgebouwd uit bak-, koraal- en granietsteen en bemanteld met stukken.

Regerstarkte

Wat nu de legersterkte betreft, moeten enkele data gelden. Volgens chinese berichten uit de 15e eeuw kon Padjadjaran 100.000 man op de been brengen. Djapara bemande in het midden der volgende eeuw zijn transportvloot tegen de Portugezen in

Portugezen in Malaka met niet minder dan 12.000 soldaten. Bantam zou tegen Pasoeroean in 1546 ongeveer 100.000 man over zee gezonden hebben. En van Matarams militair vermogen onder soeltan Agoeng wordt bericht dat het in normale oorlogstijd ruim 300.000 man omvatte. De mobilisatie was zo goed geregeld dat de soeltan in een halve dag 200.000 man mars- en gevechtsklaar kon hebben.

Dat een duchtige militaire organisatie moest bestaan, begrijpen wij reeds uit het feit dat grote expeditionaire legers over zee gevoerd werden, voorzien moesten worden van wapens en vivres, dat maatregelen voor hun transport en ligging moesten getroffen worden en dat dus een centralistisch verband dwingende eis was. Daha zond reeds in ± 1270 het grootste gedeelte van zijn staande armee naar Sumatera; Bantam bestookte Pasoeroean en Palembang over zee, Djapara de Portugezen, Mataram Djakarta in 1629 mede overzee.

Wat de marine betreft, uit het voorgaande is daaromtrent reeds een en ander gebleken. De kustgewesten hadden tot taak voor verdediging of aanval op zee te zorgen. De kustvasallen waren tegelijk zeevoogden.

De hoofdmacht der aanvalsmarine zo goed als van de transportvloot bestond voornamelijk uit hoogboordige zeiljonken. Het kleinere aanvalswapen was de djatihouten oorlogsprauw, bewogen door zeil en riem. Vooral Lasem was de scheepswerf voor deze sterke en snelgaande prauwen.

Wat de sterkte der marine aangaat, ook daaromtrent kreeg men uit het voorgaande reeds enige voorstelling. Patih Joenoes van Djapara voerde het bevel over een vloot van negentig zeiljonken, waarmede hij de Portugezen in Malaka opzocht. Hij had 12.000 man aan boord en vele kanonnen. Bantam moet een enorme vloot naar Pasoeroean gezonden hebben, verscheidene honderden zeilen sterk. Portugeesche berichten spreken zelfs van duizend zeilen! Mataram, in de 16e eeuw, heeft reeds een vloot van aanzienlijke sterkte heel naar Khmer gestuurd.

Madjapait "moet een machtige vloot gehad hebben om zijn gezag in het wijd uitgestrekte gebied te handhaven". Soeltan Agoeng onderwierp Kalimantan-Barat aan zijn gezag door middel van een zee-expeditie.

Ook van elders, Sumatera en Sulawesi, zijn de berichten omtrent sterke legers en vloten, welke in de oorlogen werden gebruikt, vele. En al zal men verstandig doen de gegeven getallen niet al te letterlijk te nemen, feit blijft dat de krijgs-

ondernemingen

onderneming in de staatkundig rijp geworden indonesische rijken het goed verzorgde en degelijk georganiseerde middel werd voor kultuurele expansie.

Dit alles wijst op een sterk ontwikkelde militaire zin van het volk. Inderdaad zou afwezigheid daarvan ook moeilijk te rijmen zijn geweest met de seigneuriale karakteraanleg van de Indonesiër. Uit de karakterontleding zelf moet reeds een heroïsche zin in het volk aangenomen worden. De historie bevestigt dit in overvloedigheid. De literatuur wijst er op. Moraal en gebruik, gedraging en levensbeschouwing tonen het ons.

Het indonesische volk is een episch volk.

Een ander deel der geschiedenis komt dit ook nog aantonen, n.l. de geschiedenis der revoluties, opstanden en rebellies.

Heroïsme en Epiek

Alle onze indonesische opstanden en revoluties van betekenis hebben het aangrijpingspunt voor hun beoordeling in een bedreigd gezagsbeginsel of in een poging tot gezagsusurpatie. Wiramadja en raden Widjaja verzamelden in 1292 hun aanhang om de overweldiger, vorst Djajakatwang van Kediri, van de geusurpeerde troon te stoten, hetgeen gelukte.

Rangga Lawe's onderdrukte opstand tegen Djajanegara van Madjapait in 1300, indien historisch, was een poging tot gezagsvermeestering.

Omtrent Koeti's opstand tegen dezelfde vorst is twijfel aan zijn historisch karakter allesszins gerechtvaardigd. Vermoedelijk hebben wij te doen met een antropogonische mite. In elk geval wijzen de data op een bloedige gezagsopzegging.

Dit zelfde karakter draagt de rebellie van Sadeng tegen vorst Djajawisjnoewardana van Madjapait in 1331.

Wiraboemi en de zijne kwamen tegen vorstin Soehita van Madjapait in 1400 in verzet, omdat zij de rechtmatigheid van haar troonsbestijging bestreden.

Dit ook tekende alle verzetspogingen van de vasallen tegen de overweldigers van Mataram en hun nakomelingen, naar men weet niet van vorstelijke bloed. Geen ander motief dreef Laten, Tjiloreton, Pati, Panaraga, Madioen, Soerabaja, Balambangan of Madoera, Men weigerde het heersersrecht der usurpators van Mataram te erkennen. Hopeloze verdeeldheid bracht dit op Java. Iedereen was ieders vijand. Telkens moesten nieuwe gezagsopzeggingen worden onderdrukt. Bij elke nieuwe troonsbestijging

troonsbestijging te Mataram braken nieuwe onlusten uit. Welk een onnoemelijk kwaad hierdoor ons volk berokkend werd, zal duidelijk worden door de overweging dat de blanke overheersing o.m., daardoor mogelijk is geworden.

Van de grotere revolutiën op Java mogen nog genoemd worden die op grond van de troonopvolging in Demak na de dood van soeltan Trenggana onder leiding van Aria Panangsang, vasal van Djipang, tegen/gezagsusurperende Padjang. De revolutie eindigde, zoals men weet, met de zege van Padjang (1546).

Een tweede, mislukte revolutie was het gevolg. Een derde revolutie vloeide er weldra uit voort toen Senapatih, vasal van Padjang over Mataram, aan het gezag zijn leenheer weigerde te erkennen. De revolutie kreeg weldra door de positie van onafhankelijkheid van Mataram het karakter van een oorlog en eindigde met Matarams zege in 1586.

Een lange reeks meer of minder ernstige revolutiën was het gevolg van Matarams overweldiging. Alle droegen meer of minder duidelijk het karakter van binnenlandse oorlogen op grond van aangevochten troonsuccessies.

Een merkwaardige revolutie in Bantam sluit de rij. De edelen onder Ranamanggala kwamen er in 1608 in verzet tegen de rijksbestierder, die zich het vorstengezag aanmatigde. De rebellie, een typische paleisrevolutie, eindigde met het herstellen van het wettige, uit de godheid gesproten vorstengezag en karakteriseert daarin de aard der revolutiën in het algemeen, aard, welke wij eveneens terugvinden in de talloze uitbarstingen tegen het gezag van de vreemdnationale O.I.C. (later van de nederlandse staat) welk gezag als usurpatie beschouwd werd tot onze glorierijke Revolutie van 1945.

Rechtswezen

Een onderdeel der staatsorganisatie die bizondere zorg had, was het rechtswezen. In geheel het oosten is het een opperste taak van de heerser recht te doen en rechtsbescherming nooit te weigeren. Steeds geschiedde de rechtspleging in het openbaar. Wij zagen hiervoor hoe, zowel in het heidense Madjapait als in het islamitische Bantam of in het imperialistische Mataram de rechtspleging door de vorst in publieke rade bezorgd werd, in hoogste instantie wel te verstaan.

Reeds onder vorst Kertanegara (13e eeuw) waren bestuur en rechtspraak gescheiden. In het 16e eeuwse Bantam was dit nog steeds zo. Een hoog beginsel der rechtspleging was hiermede reeds stevig

bevestigd

bevestigd in vroege dagen.

Naar oosterse opvatting, hiervoor reeds ontwikkeld, waren de juridische en de uitvoerende macht in één hand verenigd. De islam had het godsdienstrecht in de handen van de penghoeloe, het publiek recht in die van de djaksa gelegd. Inderdaad vormde de priesterrechtbank in zaken van echtscheiding, boedelvermaak en erfenis vaak het hof van appèl, zelfs in sommige halsmisdrijfkwesties. De djaksa sprak recht in criminele zaken. Zijn parket was belast met het vooronderzoek, de politie en de inspectie, zomede met de waarneming van het openbaar ministerie. Zijn taak, welke ten dele zich ook tot het burgelijk recht uitstrekte, was uitvoerig omschreven in de Niti Pradja. De omstandige schildering van de karaktereigenschappen van de rechter, zijn plichten zijn gedrag in dit eeuwenoude werk van waarlijk democratische geest, geeft een hoge gedachte van de levende rechtsopvattingen bij onze voorouders, welke ook nog, tans gehuldigd worden.

In de hoofdstad van het rijk waren de hooggerechtshoven voor appèl van de jurisdictie van alle provincierechtbanken, voor het kennisnemen van de allergeringste overtredingen en agrarische aangelegenheden. De islamitische godsdienstrechtbanken namen zitting in de masdjid. De vorst had de hoogste rechtsmacht in appèl en het recht van gratie en fiat executie.

Alle verbalen en getuigenissen, onder eedaflegging gedaan, werden schriftelijk vastgelegd. Het gehele rechtsstelsel stond normaliter onder de opperste leiding van een hoofdambtenaar, de mantri djaksa of minister van justitie, die ook gemeenlijk alle vorstelijke proclamaties, oendang-oendang, wetten en reglement, anger-angeran en nawalan, pleegde te contrasigneren.

In het Madjapait van voorvorst Radjanegara had de rijkskanselier, Gadja Mada, ook de taak van de minister van justitie, of wil men: van het hoofd van het parket aan zich getrokken.

De rechtspraak volgde de wetboeken welke de zorg voor onpartijdigheid en de vrees voor willekeur reeds voor eeuwen hadden samengesteld.

Zo was het rechtswezen voor de komst der Nederlanders tot in kleine details geregeld.

Ten aanzien van algemeenheid, snelheid en kosteloosheid van het recht, drie ijzeren eisen van elk oosters samenleven, behoeft men slechts de oude rechtsindeling van Bantam, waarvan een geheel volledige literatuur tot ons gekomen en in de handen van menig bantams adelsgeslacht te vinden is,

den is, te bestuderen, om te begrijpen, dat vóór drie eeuwen de rechtsbedeling in Indonesië beter was dan ~~[illegible]~~ onder de westerse zegeningen. Het recht voldeed aan de eisen van het volk en de tijd. Andere schrijvers, bij wie nog geen geloof en waarheid geworden was de mite omtrent een ruwe, domme halfbeschaving, welke zich dan vooral door het zogenaamde despotisme der javaanse vorsten zou hebben gekenmerkt, erkennen dan ook vaker de voorbeeldige rechtspleging.

Eigendomsrecht

Bij al hetgeen er reeds omtrent het eigendomsrecht werd opgemerkt hiervoor, nog het volgende: bij de reeds ontwikkelde sociale zin van het volk en de levendige belangstelling in het algemeen welzijn, ~~[illegible]~~ ouders niets zo helder als hun begrip van "eigendom" en "bezit" en de wijze waarop deze door de rechter moesten worden verzekerd en gewaarborgd. Bij gedingen over het beschikkingsrecht op de grond moest de rechter niet alleen de getuigen, maar ook de lgerah en de dorps-oudsten horen, die immers voor de jaarlijkse belastingen aansprakelijk waren. Het idividueel "eigendom", was het palladium der individuele vrijheid, welke ook door geen vorstenwillekeur verstoord kon worden. Het beschikkingsrecht werd reeds in het oudst bekende javaanse wetboek van autentieke waarde, de Soerja Alam, onomstotelijk vastgesteld niet minder nadrukkelijk in de Sastra Menawa.

Het grondrecht hield met dit alles natuurlijk rechtstreeks verband. Het grondbezit toch was de basis der gehele staatsorganisatie.

Territoriaal Recht

De hoge betekenis, welke er gehecht werd aan het rechtswezen naar de eigen opvattingen, overeenkomende met de ontwikkelingshoogte der eigen kultuur, had bij de aanrakingen met de Nederlanden een uitzonderingsrecht, gedeeltelijk door tractaten verzekerd, ten aanzien van vreemdelingen doen ontstaan. Nederlanders en ook andere vreemdelingen werden bij gepleegde misdrijven aan de eigen nederlandse rechters uitgeleverd, zelfs bij halsmisdrijven. Het strafrecht in Indonesië is overigens van respectabele ouderdom. Toen in Nederland de wilden nog in dierenhuiden door de bossen dwaalden, was in ons vaderland de rechtstaat reeds geboren. De overlevering kent een strafwetboek uit de tijd vóór de legendarische komst van Adji Saka op Java, dus vóór de eerste eeuw onzer jaartelling, eeuwen voor het contact met de Hindoes, hetgeen er ook reeds op wijst, dat een oorspronkelijke beschaving door deze op Java werd aangetroffen. Raffles geeft een overzicht van dit wetboek: dat ook uit etnologisch oogpunt belangwekkend

belangwekkend is, vooral in vergelijking met de ontwikkeling van het strafrecht, gelijk ons bekend, uit de Soerja Alam en b.v. de Djaja Lengkara, het wetboek, samengesteld tijdens de regering van pangeran Trenggana (1412-1461 A.J.?)

Lijfstraffen

Chinese berichten uit de 11e eeuw, dat de indonesische rechtspleging geen lijfstraffen kende, worden bevestigd door de mededelingen van Prapanjtja uit het eind der 14e eeuw, welke nog steeds geen lijfstraf als rechtsbeginsel had ontdekt. De doodstraf werd toegepast op moord, roof en diefstal en, zo vernemen wij uit gelijke bron, bij heterdaad dadelijk voltrokken. Echter werd een soort asilrecht erkend, dat naast een merkwaardige habeas-corpus-wet, welke berechting van misdaad binnen drie dagen eiste, gerechtelijke vervolging na deze termijn niet meer mogelijk maakte. De misdadiger die zich gedurende deze tijd had weten schuil te houden, werd dan vermoedelijk buiten de wet gesteld.

Burgerlijk Recht

Het burgerlijk recht komt in de Djaja Lengkara reeds tot scherpere formulering dan in de Soerja Alam. Verder in de Joeda Negara, gelijk hiervoor vermeld, zomede in enkel codice van het adatsrecht, dat als usance-recht zich overigens slecht tot codificatie leende.

Handels- en Zeerecht

Het handels- en zeerecht was evenmin afwezig. Reeds de Soerja Alam, uit de eerste helft der 15e eeuw, regelde civielrechtelijk de handelsverhoudingen, koop en verkoop, de verhintenis etc. Mahmoed Sjah schonk in de 13e eeuw Malaka een zeerecht, waarin omschreven waren de rechten en verplichtingen der koopvaarders, de rechtspraak aan boord, de civiel- en handelsrechtelijke procedure. Het behoeft nauw betoog meer, hetgeen dit alleen reeds wijst op een hoge ontwikkeling van de overzee-handel, hetgeen naar wij zagen een beduidend cultuurmoment is. Dergelijke wetboeken bestonden ook voor Makasar en Boni, mede oorspronkelijke scheppingen van een reeds vroeg ontwaakt rechtsbewustzijn bij de Indonesiërs. Plaatselijk gewijzigd gold dit driesoortig zeerecht in de gehele archipel, vooral het makasarse, dat evenals het maleise uit de 13e eeuw stamt. Het bonische zeerecht is van 1676.

Staatsrecht

Op staatsrechtelijk en wetgevend gebied liet de indonesische geest zich evenmin onbetuigd. Men behoeft slechts te wijzen op het wettengevend genie van soeltan Agoeng. Van de wetgevende arbeid der beide nationale volkshelden van Minangkabau, Parapatih nan Sabatang en Kjahi Katoemenggoengan, geldt het nog dat hun wijze woorden en wetten niet wegrotten in de regen en niet barsten door

barsten door de hitte.

De Staatsinrichting. Hoe was het in ons vaderland gesteld met de ~~xxx~~ economische verzorging? De tijd in aanmerking genomen, kan ook deze ~~xxx~~ tak der staatszorg aangehaald worden ten bewijze ener vergevorderde politieke beschaving.

Chinese berichten uit de 8e eeuw roemen de rust en de vrede in ons land en de tevredenheid van het volk. Na twee en vijf eeuwen is het oordeel nog niet anders. Zij vermelden "een geregeld bestuur en een bloeiende staat van het land".

Blijkens de Nagarakrtagama was het binnenlands bestuur in Madjapait in de 14e eeuw tot in bizonderheden geregeld. Madjapait was een centrum van beschaving, gezocht door duizenden vreemdelingen. Geen opstand, geen nabije oorlog verstoorde onder de terecht zo geprezen vorst Radjasanegara (Hajam Woeroek) de landsvrede. De maatregelen, door de staat genomen voor de economische verzorging, worden ons door Prapanjtja geprezen.

Ook soeltan Trenggana van Demak was "een goed heerser". Verzekerd wordt dat kjai Gedeh Pamanahan overgrootvader van soeltan Agoeng, een goed bestuurder was geweest. Maar de geschiedenis van Indonesië vóór het bederf door de overheersing toont ons vele figuren vol initiatief en energie, bekwame regeerders, goede organisatoren, krachtige bestuurders. Zo waren soeltan Hasanoedin van Bantam en pangeran Aria Ranamanggala, rijksbestierder van die staat in 1608, geniale regeerders. Dat men onderworpen volkeren door zachtheid moest winnen, was een politieke leer welke men in Madjapait begrepen had.

Madjapait Zie hier een schetsje van Madjapait's bloei in de glorietijden van dat eens zo machtige rijk. Er heerste groot welvaren. De handel maakte rijk. De industrie was in opkomst en begon te bloeien. Tot in verre oorden werd gekoloniseerd en van de eigen kultuur werden de onderworpen volkeren deelgenoot gemaakt. De schone kunsten werden bevorderd en de hoofdstad was een centrum van weelderige beschaving. Grootse bouwwerken sierden haar. Tot in onderdelen was de landbouw geregeld, die rijke oogst en ruime inkomst gaf. De bevloeiing der velden en de kering der bedreigende natuurkrachten vormden een bizondere tak van de algemene staatszorg. Er was een goede politie, maar ook de burgerzin zelf van de dichte bevolking waarborgde een harmonisch sociaal leven binnen wijde grenzen van een eenvoudig geluk. De verhoudingen tot het buitenland waren van vredelievende aard.

aard. Toch was de militaire organisatie hecht om het kostbare bezit tegen vijandigheid te beschutten. Regelmatig werden de niet zware belastingen opgebracht en ook de onderworpen buitenterritoria betaalden gewillig hun schatting. Organisatorisch verband verenigde de verschillende staatsdiensten. Een algemeen verbod van samenkoppeling van politieke en religieuze werkzaamheid bande ook de staatkundige onverdraagzaamheid uit het sociale leven.

De handel in peper voornamelijk deed Padjadjaran bloeien.

Demak's grote maar kortstondige bloei werd verkregen door handel en zeevaart, door verovering en door een goede binnenlandse bestuursregeling.

Ook Ternate en Tidore en hun vele koloniën waren welvarende rijken.

Het vroege Minangkabau godijde in eenheid en saamhorigheid; schone wetsbeginselen verzekerde land en volk een vreedzaam bestaan.

Bantam's merkwaardige opleving is bekend.

Dit alles wijst op goed bestuur en goede regering. Er was orde en veiligheid. Een beginnende politie bewaakte die. De organisatie van stadsgemeenten werd hiervoor reeds aangeduid. Uit chinese bronnen vernemen wij dat Midden-Java in de 7e eeuw roof noch diefstal kende. Ken Arok zou in Singgasari rust en veiligheid hebben gebracht. Prapanjtja prijst het vredige, rustige en veilige leven in het Madjapait der 14e eeuw. Bantam straffte in 1604 zeeroof, door niemand minder dan pangeran Mandalika gepleegd. Politie vormde in Madjapait een staatsdienst; wij was in grote steden aan wijkhoofden (mindere edelen) toevertrouwd. Waar gezag niet aanwezig was, dreven de oorspronkelijke menselijke driften tot zee- en strandroof, b.v. in de noorder kustdistricten van Padjadjaran.

Van gevangenissen vernemen wij ook. Zo stond er een rijksgevangenis te Bantam. Naar veiligheid en orde heersten, waren deze dan ook waarlijk aan de economisch-sociale organisatie re danken.

Grondregelingen waren vaak omstandig. In Madjapait werd de staat van alle desa's opgenomen; evenzo op Bali. Beschikkingsrecht-bewijzen werden bevestigd en uitgereikt. Deze bewijzen waren "onschendbaar" hetgeen er al mee op wijst dat zelfs de vorst over de grond niet te beschikken had. Ook werden vrijstiften geschonken, gemeenlijk aan religieuse instellingen, welke geheel aan de supervisie van vorst of staat onttrokken waren. Ambtenaren (mantri's

naren (mantri's) werden vaak met appanages ontlo[illegible]. In Singgasari, in Madjapait, in Bantam werd grote zorg besteed aan een richtige irrigatie der velden en daardoor aan een kering van overstromingen. Waterwerken, dijken, dammen, draineringen werden uitgevoerd in staatsdienst. Een onderhoud van wegen, bruggen, huizen was voorgeschreven aan het volk en geschiedde meest in onbetaalde rijksdienst, waar het karakter van de arbeid deze diensten deed strekken welhaast uitsluitend in het belang van het volk.

Een eenvoudige, bij de tijd passende oplossing van een economisch kernprobleem der staatvoering was neergelegd in de leer dat de basis van het bestaan der samenleving de grond was (daarmede had Indonesië op Europa een voorsprong van enige eeuwen!) en dat deze grond door de wapenmacht van de gehele samenleving moest worden verdedigd.

Ook de militaire organisatie hield echter, zoals in Madjapait als in de mataramse krijgstaat rekening met de eis dat de arbeid van een deel van het volk aan de landbouw gewijd diende te blijven. Slechts in uiterste nood kon een ieder onder de wapens worden geroepen.

/ 55

Statistiek.

Begin van landstatitiek was om dubbele reden die nodig, namelijk zowel als basis der sociaal-economische maatregelen als wel als basis voor de belastingregeling en belastingverantwoording. Een eerste poging tot bevolkingstatitiek wordt ons reeds uit de 14e eeuw gemeld, waar het gold een optekening van haardsteden, huismannen en desa's, door vorst Kertawardana verordend. Het kostelijk werk "Prijangan" spreekt van een periodieke volkstelling zelfs in de zo verwaarloosde Preangerstreken onder mataramse opperheerschappij. Onder soeltan Agoeng tekent zich een militiairische beoeling dezer regelmatige volkstellingen af. Later moest het met de bevolkingstatitiek beoogde doel enkel fiscaal en administratief zijn geweest. Het bepaalde aantal diende dan als stabiele basis van regeren, totdat een nieuwe volkstelling dit aantal had gewijzigd. De huisman (niet gezin dus) was de statitische unit.

De producten, ingebracht als belasting, werden in staatspakhuizen opgeschuurd. Rechten en belasting, waren niet drukkend. Het was vorstenplicht de welvaart te bevorderen en in tijd van schaarste of gebrek het volk bij te staan.

Voeding

De Indonesiër was voorheen volstrekt niet uitsluitend een planteneter. Wij weten nu langzamerhand meer

hand meer van de oude dagen. Zo berichtte de Compagnie's gezant naar het mataramse hof, in 1623 dat in Soeltan Agoengs hoofstad en haar omgeving dagelijks 4000 runderen geslacht werden waarvan het vlees op de vele markten te Kota Gede en in de omtrek werd verhandeld. Al was de bevolking dan dicht, volgens deze berichtgever, men bedankt dat het begin der 19e eeuw de bevolking voor Java en Madoera aangeeft als 4,5 millioen. Met de opvallende dichtheid van de bevolking van Mataram in 1623 zal het dus nog wel geen vaart hebben gelopen. Maar dan rekent men eens voor zich zelf uit, hoe talrijk de bevolking geweest moet zijn, opdat nog een ieder een pond vlees per dag kon nuttigen. Dat zou voor een toch betrekkelijk geringe uitgestrektheid zo om en bij twee millioen zielen/gekoesterd omtrent de juistheid der berichtgeving, ook in dit opzicht, mag wellicht besloten worden tot deze opvatting: er werd in Indonesië voorheen veel vlees genuttigd; wellicht zelfs bestond de voeding van het volk plaatselijk wel voornamelijk uit dierlijke spijs.

De mededeling hierboven staat niet alleen, maar wordt van elders aangevuld. In de Nagarakrtagama vernemen wij bij herhaling dat op de volksfeesten de bevolking onthaald werd op vleesgerechten, waarbij een elk naar zijn geloofsovertuiging spijs naar gading had. Wij lezen er dat zowel rund- als schapenvlees, ezel- of zelfs hondenvlees werd verorberd. Dat laatste behoeft in het geheel niet te verwonderen. Er zijn nog tal van volkstammen, ook in ons Indonesië, waar hondenvlees een geliefkoosd voedsel is. Ook zwijnenvlees overigens werd de massa voorgezet. De robuste Balinèr eet nog steeds varkensvlees, zo goed als Ambonners, Minahasers en andere landgenoten van ons in de buitengebieden. Ook in Solo en Djokja overigens is gelukkig nog niet voor een ieder varkensvlees taboe. Varkensteelt is lonend en geeft goedkope vleesvoeding.

Andere feiten die met critische ontledingszin dienen te worden beschouwd, zijn bijvoorbeeld de gegevens omtrent een levendige handel in runderen en ander vee en in hoenders in de gehele archipel. Ook dient daarbij in het oog te worden gehouden de goedkoopte van diverse vlezen. In de aanvang der 17e eeuw kostte te Djapara, een bloeiende stad xx waar de prijzen zeker niet de laagsten zullen zijn geweest, een kip ongeveer 12 centen, een bok of geit ongeveer 60 centen, een rund ongeveer f 10. Rijst was daartegenover zelfs duur te noemen.

Nu wil

Nu wij wetenschap hebben van het feit, dat xx vleesvoeding deel van het dagelijks menu onzer voorouders was, verbaast het niet te horen dat tijden van rijstgebrek geen zo kommervolle nood veroorzaaktem als die wij kennen uit onze eigen dagen. Overigens kwamen zulke schaarste-perioden zelden voor. Meest werden zij veroorzaakt door oorlogstroebelen en daardoor onttrekking van werkers aan de landarbeid, een enkele maal door misoogst als gevolg van sferische storingen.

Vóór de tijd van soeltan Agoeng vernemen wij niet van voedselnood. Eerst 1624 is een gebrekjaar. Men merkte dit door het oplopen van rijstprijzen, veroorzaakt door schaarste als gevolg van de oorlogstoestand, samenvallende met misoogst door regengebrek. Ondervoeding en droogte veroorzaakten daarop epidemie en grote sterfte. De O.I.C. kon zelfs kort later in geheel geen rijst meer kopen.

De oorlogen van soeltan Agoeng waren het wel voornamelijk welke aan de economische verzorging van het volk al minder aandacht deden geven. In 1614 kon het gezantschap der O.I.C. nog overvloed van rijst, bonen en andere voedingsgewassen en een dichte bevolking constateren. Maar reeds acht jaar later had Mataram geen handelsschepen, groot genoeg om naar Soeratte en Bombay te varen. De achteruitgang van Java's handel en scheepvaart was zeker, naast andere simptomen van verval, voor een goed deel te wijten aan Matarams oorlogzuchtige staatkunde.

Handelsblad

In het hoofdstuk over de materiele beschaving werd reeds verhaald van de bloeiende staat onzer indonesische handelssteden. Ter voltooiing van deze schets over het economische leven onzer voorouders zij nog in het kort herhaald dat Toebans handelsbloei zes eeuwen (11e - 17e eeuw) aanhield; dat Oedjoeng Galoch, Sedajoe, Djanggoe, Gresik met de zusterhaven Djaratan, Soerabaja, Soenda, Hantam met Bantam-Girang, Perlak, Pasei, Malaka, Demak, Djapara, Ternate, Ambon, Pati en Lasem beduidende, vaak gewichtige handelsplaatsen waren in de 11e tot de 17e eeuw; dat andere kustplaatsen opkwamen, zoals Pontang, Pasoeroean, Probolinggo, Besoeki, Panaroekan, Kota Melajoe, Pekalongan; dat vele kleinere stadjes reeds een toekomst beloofden, zoals Tjikandi, Tangerang, Tjimanoek, Koeningan, Pawali, Pandjaloe, Kalinjamat, Djakarta, Semarang, Padjoen, Blitar, Djipang, Banjoemas, Pemalang, Galoch, en dat eindelijk van de grote binnenlands-plaatsen die in verschillende perioden

vaak

Belastin

vaak een merkwaardige bloei beleefden en centra van welvaren en beschaving werden, genoemd moeten worden Kediri (Daha), Singasari, Madjapait, Pakoean, Balambangan en Mota Gede (Mataram, Djokja).

Belastingen.

Nog wordt even belicht het sisteem van belastingen en rechten dat, plaatselijk meer of minder gewijzigd, gegolden heeft in ons vaderland vóór de de komst der Nederlanders.

Bij hetgeen reeds hiervoor werd medegedeeld omtrent het object in de grondbelasting nog het xxx volgende. Reeds in de oudste rijkjes op Midden-Java (7e en 8e eeuw) betaalde de bevolking een belasting uit de producten van de grond. Dit is immer zo gebleven. Gemeenlijk bedroeg die belasting 10% van de geoogste producten. Ook een belasting op het vee bestond, vermoedelijk communaal, altans waar deze belasting in vee werd geheven.

Een belasting was verschuldigd ten bate van het onderhoud van werken van openbaar nut, zoals dijken, dammen, waterkeringen, havens. Voor overzetveren en wegen werd de perceptie gemakkelijk gemaakt, het verkeer echter natuurlijk niet bevorderd door tollen. Rechten werden geheven door middel ener zeedouane (voor Madjapait b.v. te Tjangoe, Djaratan, Sedajoe, Tseban; voor Mataram te Djapara, Semarang, Pekalongan, Pemalang, Tjirebon) van uitgevoerde voedingsmiddelen, van ingevoerde luxe- en weeldevoorwerpen. Dit alleszins gezonde beginsel der belasting-staatkunde vond reeds in de 10e eeuw toepassing in het rijk van vorst Darmawangsja. Zeven eeuwen later zien wij in Mataram uitvoerrechten gelegd op rijst, bonen, suiker, uien, olie, zout en katoenen garens, terwijl daarentegen door invoerrechten werden getroffen lijnwaden uit Voor-India. Tevens werd tol geheven van het transport van ingevoerde peper, rotan, was en tin. Uit een en ander blijkt dat de industrie, wel verre er van af om beschermende rechten te vragen, reeds sterk genoeg was om een belasting op haar grondstof enerzijde, op enkele fabrikaten anderzijds (garens) te verdragen.

In het belastingsisteem werd reeds een poging gedaan om overwenteling te beletten. Het uitvoerrecht van de rijst werd door de koper-exporteur voldaan. Het bedroeg 10% der waarde. De verkoper betaalde voorts 2 à 3% der waarde.

Ook een beginnende bedrijfsbelasting bestond. Echter werden nog niet alle beroepen en ambachten getroffen.

De belastingvorm voor de vasalgebieden en onderworpen territoren was die ener schatting (Madjapait). Deze werd vaak in natura opgebracht. Elders

nam zij het karakter van een hoofdgeld aan (Soenda t.o.v. Mataram) of dat van bepaalde verplichte productleveringen (idem; ook Pekalongan b.v. tot een bedrag van f 9000 's jaars). In elk geval werd meesttijds de belasting zowel in natura als in geld ontvangen. Na de beschouwingen hiervoor kan een enkele herinnering volstaan aan de hoge betekenis voor de beoordeling van economische rijpheid van de bereidheid der massa om belasting in geld op te brengen.

Eindelijk werd een belasting in arbeid geheven (rijksdiensten) ten bate van werken van openbaar nut. De dienstplichtigen waren dan echter gemeenlijk van de belasting in geld voor hetzelfde doel vrijgesteld.

Diverse vorsten hieven extra-belastingen. Deze droegen het karakter van noodbelastingen. Gewoonlijk werden zij nodig voor oorlogvoering. Vooral soeltan Agoeng greep naar dit middel om zijn imperialisme te kunnen volhouden. Zo hief hij in 1625 van elke gehuwde Javaan f 10, van elke ongehuwden ongeveer f 5,50. Dit wijst er op dat de huisman zelfs in Mataram's krijgsdagen nog als de economisch sterkere gold. Dat was ook zo. Intussen zijn de toestanden geheel veranderd. De huisman is onder de westerse zegeningen eerst recht de pauper geworden. De extra-heffing trof ook Madoera en Soerabaja. Naar deze gebieden waren pas onderworpen en zelfs soeltan Agoeng paste de juiste staatkunde toe tegenover onderworpenen, namelijk hen niet economisch te verpletteren en hen te verbitteren, maar hen door zachtheid tot vrienden van het nieuwe gezag te maken. De extraheffing bedroeg daar slechts ½ f 0,50. Gehuwde en ongehuwde vreemdelingen werden daarentegen hoog aangeslagen, met respectievelijk f 50,- en f 40. Deze aanslag verried dat ook de belasting-politiek op nationalistische leest geschoeid was.

Varsten inkomst en staatinkomst

Zo min als in het vroege Europa bestond er scheiding tussen vorsten- en staatinkomsten. Maar de oorzaken waren verschillende.

In Europa had de vorst de economische macht aan zich getrokken ten detrimente van het volk. De vorst was de (economische) staat. D.w.z. hij was de enige heerser.

In ons vaderland had de vorst van oorsprong af de economische macht in handen, daarmede geen volksideologie verstorend. De vorst was de (religieuse) staat. D.w.z. hij belichaamde onbestreden de staatsgedachte. Staatsinkomsten waren vorsteninkomsten. Maar de vorst was de geïncarneerde godheid. Hij was onscheidbaar van de staat, leefde

als

als vorst geen zelfstandig bestaan buiten de staat. Schade, de staat berokkend, was schade, hemzelf in zijn positie veroorzaakt en bovendien strijdig met de religieuse plichten, hem als vorst opgelegd. Deze plichten te schenden zou betekenen zijn positie dadelijk in gevaar te brengen. Niets van die aard bond echter de europese heerser-tiran zo hecht aan de staat, die hij niet belichaamde maar beheerste.

Soeltan Agoeng en ook reeds zijn voorgangers hadden een eind gemaakt aan de verleningen van belasting-vrijdom. Zij konden zulke dure gunstbetoningen niet volhouden. Mataram's politiek toch verslond schatten.

Het was anders een vrij vaak voorkomend verschijnsel dat bizonder diensten met vrijdom van belastingen werden beloond. Men merke op, dat dit de vorm der waardering was en niet de schenking van grond. Want dat recht stond de vorst niet toe. Al wat werd geschonken was het belastingrecht van de vorst-staat over een groep onderdanen op zeker, nauwkeurig aangegeven gebied, dan wel, wat minder verre strekking had, werd de individuele belastingplicht, voor de verdienstelijke persoon alleen of voor hem en nakomelingen, kwijt gescholden. Zo vroeg, om een hoog voorbeeld te noemen, Ki Djongdjo als gunst van panembahan Joesoep van Bantam voor het innemen van Pakoean bij verrassing vrijstelling van belasting voor hem en zijn geslacht.

De perceptie baarde al vroeg zorg genoeg en eiste organisatie. Maatregelen van statistiek, hiervoor aangegeven, waren natuurlijk niet voldoende. Daar moest een staf van belastingambtenaren zijn om de inning te bewerkstelligen. In Madjapait bestonden deze da. ook. Voorts waren vaak de geestelijke, - geen wonder bij de theocratische staatsbouw, - belast met de perceptie tegen schadeloosstelling in de vorm van eigen belasting-vrijdom in hun vrijstiften en van een percentage der geïnde gelden. Deze vormen werden vaak door hen weer verkozen bij hun delegatie van de perceptie-plicht aan de dorpshoofden in het ressort der vrijstiften. Zulke gebieden waren dan van rijksbelasting vrijgesteld en om dit te waarborgen was het eenvoudige middel gevonden, de vrijstiften onbetredbaar te maken voor rijksbelastinggaarders. Ook rijksoldaten gold dit verbod ter waarborging van de vrijdom van de inkwartieringsplicht en van het asilrecht. De dessa's zelf stonden dan op het stuk der belasting politiek onder de vrijstifts-heren, maar overigens bleven zij volkomen in het aanvankelijke verband

verband tussen vorst (staat) en volk. Het staatsgezag werd mede vertegenwoordigd door controlerende inspecteurs van geestelijke rang.

Het behoeft geen betoog hoe deze decentralisatie in vrijstiften een sterk cement leverde voor het gehele staatsverband in een samenleving welke het religieuse gezag gaarne aanvaardde en waar onderlinge strijd tussen geloofsecten uitgesloten was.

De vorst geen beschikkingsrecht op de grond.

Het grondenrecht.

De oosterse souverein had enkel een belastingrecht (drabija hadji); dit is te vinden in alle oosterse landen. De ontwikkeling is er overal dezelfde banen gegaan. De vorst kon belasting heffen en wel in die mate als rijkdom van de oogst toeliet. Daarbij was het vorstenplicht dat hij zich strikt hield aan de hoegrootheid dezer belasting. Schending van zijn eer was het, wanneer hij meer eiste dan hem toekwam. De souverein kon vorsten vrijstiften uitgeven, hetgeen door teorie en practijk bevestigd wordt. Gelijk reeds belicht, kwam hierdoor echter geen wijziging in de agrarische verhoudingen. De vorst gaf geen land weg maar het belastingrecht. Het volk verloor geen enkel zijner rechten.

Zowel het hindoerecht, als het mohammedaanse recht verzetten zich tegen de baatzuchtige vinding, dat de souverein eigendomsrecht zou kunnen doen gelden op de grond. Wie niet bevoorrecht is en niet wenst, om baatzuchtig motief, verhoudingen te zien, welke niet bestaan, kan in het tiende boek van de wetten van Manoe nagaan de zeven wijzen van verkrijging van grondeigendom. De vorst had slechts een recht op belasting van de vruchten en inkomsten en zelfs met uitsluiting van de belasting op de grond. Het belastingrecht van de vorst was daarbij nog beperkt. Erkend werd de noodzakelijkheid voor de vorst om in tijden van oorlog en nood een hogere belasting te vragen, want ook reeds in die dagen van een aangevangen georganiseerd staatswezen was de oorlog zonder kapitaal, in welke vorm dan ook, een ondenkbaarheid. Zo moet de toestand geweest zijn bij de komst der Nederlanders op Java, ook al zullen er onder de invloed van het mohammedanisme wijzigingen zijn aangebracht van meerder of minder ver gaande strekking. Nergens is in de historie een zuivere bron te vinden, waaruit blijken zou dat de vorst een recht had in het land.

De vorst moest, indien hij voor enig doel, hetzij van

zij van persoonlijke aard, hetzij voor de staat, gronden nodig had, deze zelfs van de boer kopen. Ook in het adatrecht is van een alomvattend souverein domeinrecht geen sprake. Het zou geheel in strijd geweest zijn met het vaststaande eigemdomsrecht, uit ontginning voorspruitende. Van een buitrecht van de vorst kan alzo geen rede geweest zijn, gezien de positie van de god-vorst.

Zelfs moest tegenover het vorstenrecht der belasting de staatsbescherming aan de landbouwer als tegenprestatie staan. Keurige straffen waren vastgesteld voor de vorst, die tegen het heffen van de belastingen geen rechtsbescherming in verstek zijn zou verlenen en aldus te kort zou schieten in een zijner allereerste plichten. Het persoonlijke beschikkingsrecht was derhalve zelfs wettiglijk geïnstitueerd, nog een overgangstoestand van communaal beschikkingsrecht bekend. De kinderen verdeelden de bodem eerst na de dood der ouders en vaak werd zelfs deze verdeling niet aangebracht, uit overweging, dat een groter bouwland meerder gelegenheid bood tot kweking van de voeding tegen minder daaraan te besteden arbeid. Deze commune in haar oorspronkelijkste vorm, later uitgroeiende tot de desa, de religieuse dorpsgemeenschap op familieband berustende, wijl elke desa zeer vermoedelijk uit een kleinere familiegemeenschap is ontstaan, bebouwde dan in gemeenschappelijke arbeid de boden, terwijl waarschijnlijk een hoofdelijke aansprakelijkheid bestond voor het opbrengen der belastingen.

Zulk gemeenschappelijk grondbezit bestaat ook nog in Sumatera, waar het dorp als staatkundige grondterm versteend schijnt en waardoor men wel voornamelijk tot de geheel misgevatte betekenis van een in waarheid niet bestaand moederrecht (matriarchaat) is gekomen. Ook in Perzië vindt men de zelfde vormen, waaruit wel blijkt dat het mohammedanisme geen aanleiding vond om deze staatsorganisatie te revolutioneren.

Maar bovendien, het mohammedaanse recht der verovering tast het private beschikkingsrecht niet aan. Het heeft, evenals het indonesische tiendrecht ook heersend in Voor-India, in Kambodja, in Malaka, in Kalimantan-Tenggara, in Sulawesi-Selatan, op Bali, enkel een belasting als oogst of dzakat van de opbrengst van de bodem. Dit is derhalve een gebruiksbelasting welke hoog stijgen kon, maar nooit meer kon bedragen in zijn verschillende vormen dan de oogst zelf bedroeg. Onder het nederlandse bewind, - dit zullen wij later nog ontmoeten - is het voorgekomen dat met het heffen van

maar daaraan-
dom van

van belasting van de grond meer belasting kon worden opgeëist dan de landbouwer van die grond, zijn enige inkomst, kon verkrijgen, en die derhalve volkomen terecht van de bebouwing afzag. Het mohammedaanse recht kende verder nog gunstige uitzonderingsbepalingen. Wanneer men zich vóór de islamitische verovering onderwierp, kon een hoofdgeld, de gizjat, worden ingesteld, ook wanneer men daarbij de islam niet omhelsde. Dit paste Mataram in Soenda toe. Het persoonlijke beschikkingsrecht werd daardoor evenmin aangetast. Ook geen slavernij werd daarbij geduld. Op de grond werd echter een belasting gelegd, kharaj geheten. Wanneer een bevolking overwonnen werd, kon de imam de bodem ook onder het volk verdelen, maar verplichting was dit niet. Wanneer derhalve in geval van zulke overwinning de souverein zich een recht veroverde op de bodem, dan duurde dit beschikkingsrecht juist lang genoeg om hem de bodem weder te doen verdelen onder de onderdanen, die dan de hun toegedachte stukken onder titel van persoonlijk beschikkingsrecht bezaten. Voor het vorstenrecht treedt dus ook in dit geval, dat zich op Java nooit heeft kunnen voordoen, dadelijk het persoonlijk beschikkingsrecht der overwinnaars in de plaats. Daar de imam immers volgens het mohammedaans recht niet meer is dan de lasthebber der gemeenschap kon hem ook geen aandeel in de grond worden geschonken, en slechts een belastingsrecht op de vruchten van die grond worden gelaten. Bovendien werden despotisme en wispelturigheid voorkomen, wijl de imam de bezitsmacht slechts zolang gelaten werd, als hij noodig had om, en spedig de bodem te verdelen en terugkeer op de eens gedane verdeling uitgesloten was.

1 (ghyzjat)

Beschikkingsrecht

Dit is in het kort de opvatting en practische toepassing van de school van Aboe Hanifah, welke ook in Indonesië gold tijdens de mohammedaanse overheersing. De imam bezat, volgens deze opvatting, ook niet het recht gronden waqf te maken, dat is dood te verklaren zonder aanwijzing van een eigenaar, publiek of privaat. Volgens Ibn Batuta moet op Sumatera, toen hij dit eiland in de veertiende eeuw bezocht, de sjafi'itische opvatting hebben geheerst, welke alle grondeigendom aan de overwonnenen ontzegt, waarbij natuurlijk alleen aprake is van mohammedaanse overwinnaars.

Aboe Maliks en Imam Hambals scholen, die enige afwijkingen kennen, hebben in Indonesië geen gezag gehad.

zag gehad. De mohammedaanse heerschappij in Indonesië is, men dient dit in het oog te houden, bijna immer een vreedzame geweest. En zelfs de vestiging van de islam door Patah in Midden en Oost Java, hoezeer van oorlogsdaden vergezeld gegaan, gold toch een krijg tegen de vorsten en niet tegen het reeds meer of minder vreedzaam geislamiseerde volk.

Bij de belastingregeling op mohammedaanse rechtsgrondslag maakten de nieuwe bestuurders gebruik van de bestaande grondslagen. De hoofden werden echter wel dens min of meer ambtenaren in publiekrechtelijke zin, welke de bestaande wetgeving als zodanig niet gekend had; wel als lastdragers der gemeenschap. Hier en daar, vooral in India, waar het mohammedanisme veroveren moest, matigden zich deze bestuurders steeds meer macht aan. Zij begonnen met een belasting op grond te heffen en wierpen later regeling en grondslag dooreen, eisten te slotte beschikkingsrechten op de grond voor zich op en werden erfelijk. Hoewel dit in Indonesië als regel niet geschiedde, is dergelijk misbruik hier en daar wellicht toch ingeslopen. Maar het was vooral het nederlandse regime, dat dit misbruik bestendigde en uitbreidde om de eigen baatzuchtige bedoelingen door een handlangerdiensten verlenende regentenklasse des te beter te kunnen bereiken.

Er is vóór de 19e eeuw inderdaad geen souvereine domeinrecht geweest. Zulk recht was een baatzuchtig bedenksel van de overheersing.

Eredienst

Wat eindelijk de eredienst betreft, deze vooral was georganiseerd. Het toezicht over de koninklijke mausola en andere religieuse bouwwerken was toevertrouwd aan opzichters of stapaka's (Madjapait). Boven deze opzichters stonden surperintendenten voor elke secte. Ook het monnikenwezen was hierarchisch in samenstelling. De clerus leverde ook bestuursambtenaren, vooral met het karakter van politieke agenten voor nieuw-onderworpen gebied. Dit is begrijpelijk voor een teocratie welke vóór alles de verbreiding der ware leer beoogt. Van juist politiek inzicht getuigt het daarbij dat deze agenten ten aanzien van de ferventie der religieuse propaganda beperkt waren.

Mutaties mutandis gold een gelijkpoortige organisatie voor de islam, zonder de monnikeninstellingen. Imams, penghoeloes, mesdjiddienaars e.d. verzorgden het geestelijk heil der geloofsgenoten.

Politica

Kunnen wij met de beste wil reeds tans geen geloof meer slaan aan westerse geringschattende

geringschattende beoordelingen van de waarlijk hoge kultuur onzer voorouders ook op het staatkundige gebied, welke deze kultuur liefst als minderwaardig trachten voor te stellen dan de in Europa zelf bereikte, enkele maatschappelijke verschijnselen kunnen daarbij nog vermeld ter volledige tooiing dezer schets.

Daar is de verkiezing der dorpshoofden, waarop niet voldoende aandacht vallen kan, gezien het feit, dat deze eerste vorm van volksvertegenwoordiging nergens ter wereld zo vroeg als in ons vaderland werd bereikt. Daar is de gehele dorpsorganisatie in Indonesië, welke een landschappelijk staatsverband reeds vroegtijdig mogelijk maakte. Daar is een sociale zin voortsprui[illegible]ende beperking van de adelsmacht; de reeds vroeg gevormde verhouding tussen schuldenaar en schuldeiser, welke zich op Java met vrucht wist te verzetten tegen de excessieve vorm van het pandelingschap, een uit niet afgedane schuld voortkomende gijzelingstaat met geleidelijke delging der schuld door betaling in geleverde arbeid. Daar is de afwezigheid der slavernij in de ontwikkelingsperioden der javaanse kultuur. Daar is het diepzetelend rechtsbewustzijn, dat zelfs voor een gepleegde schanddaad van de admiraal Van Caerden geen wraak als zoen verlangde, maar rechtsvonnis, waarvoor een moeizame tocht en grote offers moesten worden aanvaard, terwijl de wraak-oefening voor de hand lag. Daar was het inzicht dat geen directe belastingen mochten overwegen in het staathuishouden. Daar zijn de andere gezonde beginselen der belastingpolitiek.

Zo werd het allengs mogelijk, dat niet Madjapait en Mataram, maar ook Bantam en Makasar reeds bezig waren zich uit de heerschappelijke periode der staatsontwikkeling op te werken, waarin een georganiseerde minderheid als adel over een onvoldoend georganiseerde meerderheid van boeren en slaven heerst. De laatst genoemde indonesische rijken waren in de tijd van de aanraking met de Nederlanders bezig aan het mötselen der landschappelijke staatsorganisatie, waarbij het gemeenzaam bewoonde land de band vormt voor de natie, welke burgers, altans theoretisch, gelijk en vrij zijn. Europa bereikte deze trap der ontwikkeling eerst na de franse en engelse revoluties!

Maar in Nederland het sociale leven verscheurd werd door de strijd van stad, heerschap, graafschap en land, daar streefde Matoe Penegang, de beroemde koloniale veroveraar van Madjapait en schoonzoon van de laatste vorst, naar de nationale eenheid van het gehele rijk. Panembahan Se[illegible]nagtih

napatih liet soeltan Agoeng de taak te voleindigen, door hem begonnen, om Mataram te doen uitgroeien tot een natie in de moderne zin der europese 19e eeuw.

Makasar werd van het zelfde streven bezield, toen met de sulawesische eedgenootschappen verenigde tegen de Nederlanders, waarvoor de historie ons de getuigenissen kan geven. En Bantams zo uiterst belangwekkende geschiedenis doet ons in doorlopende perioden hetzelfde landschappelijke eenheidstreven zien.

Door zulke expansieve kracht alleen was het mogelijk dat de maleise taal wereldtaal werd en nog wereldtaal is, de tweede of derde, na engels en spaans, en gesproken of altans verstaan wordt van de Zuidzee tot Xxxxxxx Madagascar. Niet enkel de ondernemende zin der Maleiers, die hen overhandel deed zoeken, ook de sterke kultuurtendens die in het ras levend was, maakte dit mogelijk. Ondanks de rol, die de toch ook in een roemrijke periode hunner ontwikkeling ondernemende Nederlanders speelden, is het nederlands nooit tot een taal van enige betekenis kunnen uitgroeien. De kultuurtendenz ontbrak toch, het kenmerkende gebrek aan rasbegaafdheid, gelijk Renan m.i. verkeerdelijk,de trage exclusiviteit van het nederlandse burgerkarakter noemt, dat in zelfgenoegzaamheid geen expansiedrang behoeft, hetzelfde gebrek dat de Nederlanders belette, bij ons een dergelijk staatsorganisme op te bouwen. Die fout werd bij de Indonesiërs van voorheen niet gevonden. Het veroverde koningsdom, gelijk Lippert voor Peru en Egipte schildert was ook de indonesische basis der staatsorganisatie. Met Peru en Egipte en nog boven deze uitstekende in economische opzicht, moet het veel jongere Java daarom ook staatkundig reeds in de rij der oude kultuurlanden worden ingedeeld. Dat in dit opzicht de terval naar de barbarij werd veroorzaakt in menig opzicht door de zogenaamde organisatie en de westerse zegeningen van het nederlandse bewind, zal uit het vervolg voldoende blijken, om de uitspraak te bij[illegible]m dat ons volk onder de Nederlanders fe[illegible]gerogeerd werd, dan onder het, door nede[illegible]ndse schijnveront waardiging zo verfoeide gezag der eigen vorsten.





